GEORGES EEKHOUD

NOUA CARTAGINĂ

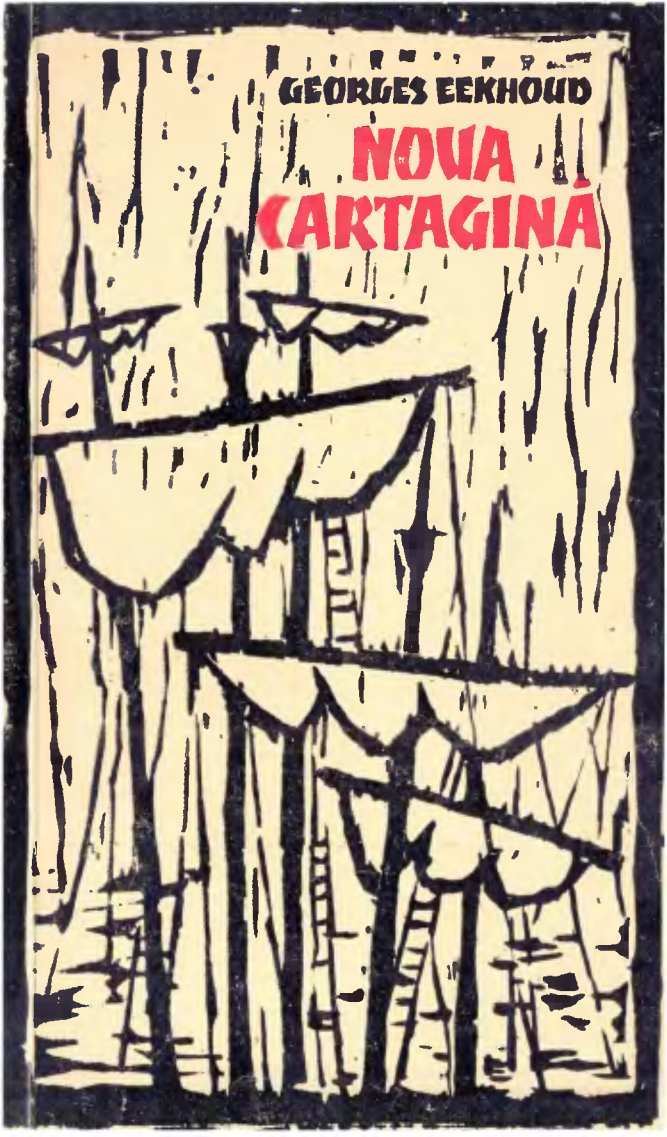

GEORGES EEKHOUD

NOUA CARTAGINA

În romîneşte de
EM. SÎRGU

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Coperta de *Eugen Mihăescu*

Georges Eekhoud
LA NOUVELLE CARTHAGE

CUVÎNT ÎNAINTE

Literatura belgiană a fost puţin cunoscută la noi sub trecutul regim. Numele unor mari poeţi belgieni, ca Maeterlink sau Verhaeren, au apărut sporadic, pe vremea simbolismului. Dar traducerile din operele lor oglindesc mai curînd latura mistică a poeziei lui Maeterlink sau viziunea sumbră din ultimele lucrări ale lui Verhaeren. Din motive lesne de înţeles, se treceau sub tăcere tocmai acele opere ale poeţilor amintiţi, în care apare, în toată vigoarea sa, realismul flamand, ca trăsătură fundamentală a geniului poporului belgian.

Literatura belgiană de limbă franceză este relativ de dată recentă, pentru că Belgia nu devine un stat de sine stătător, pe harta Europei, decît în 1831. Este adevărat că trăsăturile fundamentale ale specificului belgian sînt semnalate încă din cele mai vechi cronici. Secolul al XVI-lea se remarcă prin opera vigurosului satiric Marnix de Sainte-Aldegonde, în care istoricul Edgar Quinet recunoaşte *„le génie plantureux des Flandres"* [1]. Dar în veacurile următoare, cu greu putem înregistra nume demne să figureze în istoria literară. Trebuie să aşteptăm anul 1868, cînd apariţia cărţii lui Charles de Coster ne permite să vorbim de o literatură belgiană cu caracter propriu. Această carte a consacrat figura lui Till Ulenspiegel, luptător belgian pentru libertatea şi independenţa patriei. Poporul belgian, puţin numeros, a avut să susţină o aprigă luptă împotriva unor vecini lacomi şi puternici, ceea ce explică, în bună parte, golul literar care se întinde pe mai multe veacuri. Belgia a fost anexată Franţei în două rînduri: în 1714 şi 1792. Bogăţiile Belgiei au stîrnit poftele regilor Spaniei Carol Cvintul şi Filip al II-lea. Cruzimile săvîrşite de ducele de Alba, în numele fanaticului său suveran, au rămas de pomină şi

[1] Geniul viguros al Flandrei.

Till Ulenspiegel este tocmai întruchiparea voinței poporului belgian de a lupta din răsputeri și a supraviețui masacrelor și persecuțiilor. Isprăvile lui Till Ulenspiegel, care circulau sub formă de legende, pot fi considerate ca literatura nescrisă a acelor timpuri de grea cumpănă. După înfrîngerea lui Napoleon și prin pacea din 1815, Belgiei i s-a impus să devină o anexă a Olandei. De-abia în urma revoluției din 1830 Belgia devine stat independent.

Mereu hărțuit de războaie, poporul belgian nu și-a putut rosti cuvîntul într-o literatură proprie. În schimb, geniul flamand a ales pictura ca mijloc de manifestare a realismului. Astfel apar vestitele pînze ale coloriștilor flamanzi din secolele XVI și XVII, în care trăiesc din plin rodnicia cîmpiilor flamande, bogățiile puse la dispoziție cu atîta dărnicie de solul patriei. După ce țara a devenit independentă și în noile condiții social-economice ale tînărului stat, literatura belgiană simte necesitatea să-și găsească un făgaș propriu. Fiind o literatură de limbă franceză, era supusă influențelor marii literaturi vecine. Din cele nouă provincii ale Belgiei numai patru erau flamande, adică numai în aceste patru se vorbea, ca și astăzi de altfel, în afară de limba franceză oficială, și un idiom germanic. Dar limba literară rămînea, chiar și în aceste provincii, cea franceză, pentru că motive economice și comerciale au determinat, din timpuri îndepărtate, victoria limbii franceze, idiomul germanic fiind considerat ca „barbar" încă din veacul al XIV-lea. Se punea deci problema unei autenticități a literaturii belgiene prin depășirea influențelor franceze. Tradițiile, așa cum am văzut, nu lipseau. Toate aceste tradiții ale geniului flamand, protestatare, combative și realiste se vor manifesta, în noile condiții istorico-sociale, în operele scriitorilor de la sfîrșitul veacului trecut, grupați în jurul revistei *„La jeune Belgique"* [1] (apărută în 1881). Scriitorii grupați în jurul revistei ca: Verhaeren, Iwan Gilkin, Camille Lemonier, Georges Eekhoud, Albert Giraud etc. adoptă o linie de luptă sub lozinca *„Soyons nous!"* (Să fim noi înșine!) Ei nu vor respinge cu totul influențele franceze, dar le vor adapta realităților belgiene, vor părăsi stilul oficial și artificial și vor făuri opere purtînd amprenta personalității lor, purtînd pecetea geniului național. Astfel, deși unii dintre ei vor suferi influența naturalismului (Lemonier influența lui Zola, Eekhoud

[1] Tînără Belgie.

a lui Huysmans), alții a simbolismului (Verhaeren, Gilkin), operele lor vor fi operele unei literaturi naționale.

Am vorbit în treacăt despre condițiile istorico-sociale în care se afla Belgia în jurul anului 1880, adică atunci cînd apar primele opere ale realiștilor Lemonier și Eekhoud. În jumătatea de veac care se scursese de la obținerea independenței naționale, capitalismul făcuse pași uriași: Belgia devenise patria cărbunelui și a oțelului. Capitalismul monopolist se găsea în plină dezvoltare. Către 1893, mica Belgie ajunge să figureze printre statele creditoare „cămătărești", alături de Anglia, Franța, Germania (vezi Lenin: „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului"). Belgia devinese o țară colonialistă; contradicțiile interne care macină sistemul capitalist s-au ivit și aci. În această perioadă, apar operele realiștilor belgieni, documente de o înaltă valoare artistică.

Romanul lui Eekhoud, „Noua Cartagină", tradus pînă acum în mai multe limbi, și care vede pentru prima oară lumina tiparului în țara noastră, este o vastă frescă a vieții marelui port Anvers la sfîrșitul veacului trecut. Autenticitatea personajelor zugrăvite în acest roman a fost confirmată nu numai de scandalul stîrnit în Belgia la apariția romanului, dar și de unele comentarii făcute mult timp după ce „Noua Cartagină" apăruse. Astfel Bédier și Hazard în „Literatura franceză ilustrată", după ce recunosc în „Noua Cartagină" „o evocare completă a mediului din Anvers", adaugă restrictiv „deși vehementă și părtinitoare". Traducătorul german al romanului, Tony Kellen, arătînd că autorul a insistat mai mult asupra aspectelor întunecate ale vieții din Anvers, se arată uimit de „ciudatul curaj" al lui Eekhoud în descrierea vieții unor industriași din Anvers. Pe acești industriași i-a cunoscut bine Eekhoud, originar el însuși din Anvers. Tatăl scriitorului, funcționar la o societate de asigurări, om cunoscut și stimat în Anvers, l-a crescut în dragostea de patrie. După prematura dispariție a părinților, un tutore, fabricant de lumînări, a luat sub ocrotirea sa pe orfan. Cititorii vor putea compara aceste date biografice cu evenimentele din viața lui Paridael, eroul principal al romanului, căruia autorul i-a împrumutat unele din trăsăturile sale. Grație tutorelui, Eekhoud a cunoscut, ca și Paridael, cercurile celor mai puternici industriași din Anvers. Trimis la un pensionat în Elveția, Eekhoud nu se decide pentru nici una din carierele ce i le hărăzește tutorele său. Nu se decide nici pentru armată, nici pentru inginerie,

ci preferă să se dedice scrisului. Încă din 1878, Eekhoud publică la Paris trei culegeri de versuri: *„Zigzags poétiques"*, *„Myrtes et cyprès"*, *„Les Pittoresques"*. În ciuda modei simboliste, care se afirma la Paris, Eekhoud dovedește chiar prin aceste volume de versuri un simț deosebit al culorii și o sănătoasă orientare realistă. În multe din portretele întîlnite în volumele de versuri, putem recunoaște pe eroii de mai tîrziu ai romanelor sale realiste.

Trăind o vreme la țară, el cunoaște din plin viața țărănimii flamande. În *„Kees Dorick"* (1883) și *„Kermesses"* (1884) el zugrăvește, asemenea marilor săi înaintași, pictorii coloriști, exuberanța, jovialitatea și robustele apetituri ale țărănimii flamande, după cum în *„Les milices de Saint-François"* îi vedem pe aceiași țărani încovoiați sub povara superstițiilor și a datinilor religioase. Ceea ce ne izbește în aceste prime cărți este profunda simpatie umană a autorului față de victimele societății burgheze, față de toți dezmoșteniții soartei.

Eekhoud avea însă să-și dea măsura întregului său talent în „Noua Cartagină", roman apărut în 1888 și consacrat oficial în 1893 prin distincția „premiului cincinal de literatură franceză".

Eroul principal, Paridael, orfan de mic copil, este încredințat tutelei lui Dobouziez, mare fabricant de lumînări. Dobouziez, familia acestuia, văd în Paridael pe ruda lor săracă. Sensibilitatea excesivă a orfanului este supusă de la început unor grele încercări. Paridael ajunge obiectul de batjocură nu numai a familiei Dobouziez, dar a tuturor prietenilor familiei, marii oameni de afaceri din Anvers. O întreagă galerie a monștrilor bursei, afacerilor veroase, șantajului și cametei, se perindă prin fața ochilor noștri. Iată-l pe neînduplecatul Saint-Fardier, adevărat zbir al fabricii, om pentru care muncitorul nu este decît o mașină de făcut bani. O ploaie de amenzi și de concedieri însoțesc apriga lui apariție în fabrică. Dar brutalitatea lui Saint-Fardier și lipsa de omenie a lui Dobouziez nu se pot compara nici pe departe cu cinismul, prefăcătoria și lipsa de scrupule a lui Freddy Béjard, prototipul exploatatorului capitalist. Fostul negustor de sclavi din Texas, reîntors la Anvers, își continuă sinistra activitate prin noi mijloace, pe care i le pune la dispoziție exploatarea capitalistă. Dacă în Texas a vîndut negri, la Anvers el se ocupă cu traficul de mînă de lucru, speculînd naivitatea muncitorilor care speră să poată munci în Statele Unite. Pentru acest traficant de pro-

fesie, viața omenească n-are importanță decît în legătură cu posibilitățile sale de îmbogățire. Așa îi trimite el la moarte sigură pe nefericiții emigranți din Anvers, îmbarcîndu-i pe un vas șubred, opera șantierului său naval. Încoronîndu-și activitatea criminală, Béjard nu pregetă să trimită la moarte sigură copilandrii, mînă de lucru ieftină, folosiți la golirea de cartușe adunate cu preț redus în depozitele sale. Iată-l și pe colaboratorul lui Béjard, escrocul Dupoissy, căruia rechinii bursei îi servesc o usturătoare lecție pentru neplata poliței. În această cloacă a josniciei morale, Paridael încearcă zadarnic să găsească o ființă demnă de dragoste. Așa i se pare lui că verișoara sa, Gina, ar fi ființa care i-ar merita dragostea și sacrificiul. Dar trufașa Gina este prea mult prizoniera clasei sale sociale, pentru a acorda cea mai mică atenție verișorului ei „țăranul", așa cum îl poreclește. Instinctiv, dorința lui de iubire curată și sinceră îl mînă către ființele acelea oropsite, a căror soartă i se pare așa de asemănătoare cu a sa. Paridael se simte tot mai apropiat, tot mai legat de muncitorii din fabrici : „El (Paridael) presimte minciunile din această vorbă «progres», căreia îi fac o neîntreruptă publicitate burghezii, fățărniciile din această societate așa-zisă frățească și egalitară, fondată pe o a treia stare hrăpăreață și stricată ca și aceea a stăpînilor feudali, ba mai mult. Și, din acea clipă, o milă imensă, o dragoste instinctivă și absorbitoare, o simpatie aproape maternă, aproape drăgăstoasă, ale cărei efuziuni ar trece pe lîngă isterie, îl prinseră în străfund, pînă în bătirile inimii, pentru imensa legiune de paria, începînd cu cei din preajma sa, bieții zilieri ai uzinei Dobouziez..."

Și astfel, după „personajele negre" ale romanului, facem cunoștință și cu eroii lui pozitivi. Familia Tilbak este întruchiparea virtuților oamenilor simpli : cinste, lealitate, curaj și o glumeață seninătate cu care întîmpină loviturile cele mai grele ale soartei. Prin harnicul și cinstitul Vingerhout, el ajunge să cunoască lumea docherilor din port. Întîlnirea lui cu tribunul democrat Bergmans îi deschide noi orizonturi și îl face să întrevadă latura politică a raporturilor dintre bogați și săraci, dintre exploatatori și exploatați. Alegerile, care au avut loc la Anvers, îi dezvăluie lui Paridael farsa votului cenzitar și modul nerușinat de frustare a voinței populare. Astfel el ia parte efectivă la tulburările de la Anvers, ca urmare a mistificării electorale. Din păcate, umanita-

rismul sentimental al eroului nostru îl împiedică să distingă clar firele nevăzute care-l țin încă legat de prejudecățile clasei sale. Este de ajuns s-o întîlnească pe Gina, ca vechea lui dragoste să se aprindă din nou. Siska, femeia muncitorului Tilbak, citește în gîndurile lui Paridael, atunci cînd refuză să-i dea în căsătorie pe fata lor, Henriette. La insistențele tînărului, ea îi răspunde răspicat că Paridael nu este totuși din lumea lor și că se înșală spunînd că o iubește pe Henriette, cînd în realitate nu caută decît s-o uite pe Gina. Tot sentimentalismul îl împiedică să facă distincție între poporul muncitor și declasați. Cu toate avertismentele lucide ale lui Bergmans, Paridael se leagă tot mai mult de viața declasaților din port și ajunge el însuși un declasat. Este adevărat că autorul rezervă eroului său preferat sfîrșitul demn al unui justițiar, într-o apoteoză de apocalips: Paridael moare de gîtul lui Béjard în marea de flăcări dezlănțuită de explozia infernalelor depozite de cartușe, ultima invenție izvorîtă din cupiditatea nesățiosului exploatator. Dar acest deznodămînt simbolic este departe de a satisface pe cititorul de azi. În primul rînd, moartea lui Béjard nu rezolvă întru nimic problema exploatării, alți zeci și sute de Béjard rămînînd să-i continue opera nefastă. În al doilea rînd actul de dreptate al lui Paridael suferă de interpretare ambiguă, întrucît în el se poate citi și setea de răzbunare împotriva exploatatorului dar și ura personală a rivalului. (Béjard a devenit soțul Ginei, care a acceptat o căsătorie de afaceri, pentru că așa se obișnuiește în mediul ei.) Deși sincer și generos, Paridael nu izbutește să-și valorifice aceste însușiri alese ale firii sale. El este victimă a educației pe care a primit-o și care l-a făcut să-și cultive anarhia sufletească și s-o considere drept meritul lui cel mai însemnat. Astfel el confundă dragostea de popor cu înclinația bolnăvicioasă pentru declasați, pentru lumpenproletariat. Aceste confuzii, ezitări sînt principalele cauze ale descompunerii sale morale. La vremea aceea, conștiința trezită a maselor începe să simtă nevoia unui partid al clasei muncitoare, care s-o sprijine în acțiunile sale. De acest sprijin este lipsit și Paridael, ca atîți alți intelectuali dezorientați, risipindu-și, în acțiuni sterile, avînturile lor generoase.

Dar „Noua Cartagină" nu este numai romanul dezaxării și a declasării intelectualului într-o societate bazată pe exploatare. Așa cum am spus mai sus, „Noua Cartagină" este romanul portului Anvers de la sfîrșitul veacului trecut. Din acest punct de

vedere, romanul poate fi considerat şi ca o succesiune de grandioase tablouri : perspectiva portului Anvers, aşa cum îi apare lui Paridael atît la începutul romanului, cît şi în ultimele pagini, unde capătă parcă melancolia unui rămas bun ; adunarea *baes*-ilor în cîrciumile portului, farsa alegerilor în democraţia burgheză, răscoalele populare, bursa din Anvers unde-şi dau întîlnire marii rechini ai finanţelor ; viaţa desfrînată a clasei dominante în lupanarele portului ; dezolanta plecare a emigranţilor, lipsiţi de bucata de pîine în ţara lor bogată şi nevoiţi să şi-o caute pe meleaguri îndepărtate ; stolurile hrăpăreţe ale *runners*-ilor, adevărate păsări de pradă pentru vasele intrate în port etc. Pagini cu adevărat antologice pot fi considerate cele închinate luptei omului cu maşinile, în condiţiunile exploatării capitaliste. Prin plasticitatea lor, prin puterea lor vizionară, aceste pagini n-ar găsi echivalent decît în paginile din „*Les travailleurs de la mer*" a lui Victor Hugo, în care eroul se găseşte într-o încleştare pe viaţă şi pe moarte cu marea...

„Dar departe de generator, de volan şi de biele, acolo maşina conspiră în contra celor care o slujesc. Curele simple se desprind din masa principală, ca braţele lungi ale unei caracatiţe, şi prin găuri deschise în pereţi, mişcă aparatele tributare. Aceste fîşii fără capăt se deapănă şi se dezdeapănă cu o graţie şi cu o sprinteneală îndepărtînd orice idee de vătămare şi de agresiune. Ele merg aşa de iute încît par nemişcate. În unele clipe nici nu se mai văd de fel. Fug una de alta, îşi iau zborul, se întorc din nou la punctul de plecare, pleacă iar fără să osteneaască, îndeplinesc de mii de ori aceeaşi operaţie, execută o serie de mişcări făcînd un zgomot doar ceva mai mare decît o bătaie de aripă, sau decît torsul unei pisici care se linguşeşte, şi cînd te apropii de ele suflul lor te atinge uşor, abia încropit şi dulce ca un zefir... Ele vor profita şi de neorînduiala din îmbrăcămintea lui. O cămaşă înfoiată, o bluză lăbărţată, o cută nelalocul său le vor fi de-ajuns. Stăpîne pe un capăt de haină, curelele de transmisiune, lipicioase ventuze, lanţurile nesfîrşite, tentacule care apucă, trag stofa şi, înainte de a o sfîşia în bucăţi, o aspiră, o aduc la ele ; şi pe bietul om în urma ei. Degeaba se luptă. Vîrtejul îl soarbe. Un urlet desperat a fost sugrumat în gîtlejul său. Schingiuitoarele istovesc pe pielea acestui pacient seria chinurilor ieşite azi din uz. E întins pe roate, trîntit pe cuie de fier, i se trage cu păr cu tot pielea de

pe cap, e ciopîrţit, îmbucătăţit, aruncat mădular cu mădular, la cîţiva metri ca piatra din praştie, sau e stors ca o lămîie, între dinţii îmbucaţi ai roţilor care stropesc cu sînge, cu creier şi cu măduvă echipa de lucrători îndîrjiţi, dar neputincioşi."

Pentru ca autorul să ajungă la asemenea efecte artistice, n-ar fi de ajuns să se pomenească puternica tradiţie a coloriştilor flamanzi. Firește, exemplul acestor mari înaintaşi este amintit în paginile cărţii, încît pînă şi germenii răscoalei din Anvers se găsesc în serbările organizate cu prilejul aniversării lui Rubens. În roman apare şi pictorul Marbol. În năzuinţele lui artistice, ni se pare că citim propriile năzuinţe ale lui Eekhoud :

„Să pictezi Anversul, viaţa sa proprie, portul, fluviul său, marinarii, hamalii săi, femeile din popor care pun pe ele carne din belşug, să pictezi copiii săi rumeni şi durdulii socotiţi altădată de Rubens destul de plastici şi destul de atrăgători ca să-şi populeze cu ei Olimpul şi paradisurile sale ; să pictezi acest magnific lăstăriş uman, cu felul său de a fi, cu îmbrăcămintea, cu mediul său, cu scrupuloasa şi arzătoarea rîvnă a păstrării moravurilor specifice, fără a trece nici una din legăturile reciproce care îl scoate în relief şi-i dezvăluie trăsăturile caracteristice, să tălmăceşti sufletul însuşi al cetăţii rubensiene cu o simpatie împinsă pînă la identificare, ce program, ce obiectiv !"

Dar fraza lui Eekhoud este prea curios construită, prea trepidantă, prea congestionată de culoare, pentru a fi explicată numai prin tradiţiile pictorilor flamanzi. Ea ar pune în încurcătură pe un francez deprins cu clasica ordonare a frazei franceze. Ca să înţelegem unele curiozităţi ale frazei lui Eekhoud, trebuie să căutăm un exemplu mai modern. Este vorba de o anumită influenţă exercitată asupra frazei lui Eekhoud de scrisul lui J. K. Huysmans. Acest flamand, născut şi trăit la Paris, şi-a făurit o frază proprie, unde tradiţionalul coloristic flamand se îmbină cu senzaţia rară, cu epitetul căutat.

Huysmans a început ca naturalist. Dar formula naturalistă nu-l mulţumeşte pe bizarul Huysmans care crede că a găsit în poezia simbolistă şi în arta decadentă un mijloc mai potrivit pentru exprimarea curiozităţilor sale. *„A rebours"* este clasica lui carte, în care eroul, izolîndu-se de societate, se refugiază în locuinţa sa decorată în chipul cel mai excentric. Din contactul cu arta deca-

dentă rezultă şi acele mănii ale stilului huysmanian, care se vor accentua cu vremea.

Cine l-a citit pe Huysmans nu poate să nu-şi amintească de bizarul domn Folantin, unul din eroii săi, veşnic în căutarea unui biftec curat prin restaurantele pariziene. Căutare zadarnică! Peste tot nu i se vor servi decît *„des fallacieux rosbifs et des illusoirs gigots"* (înşelătoare rosbifuri şi iluzorii gigouri). Asemenea epitete abstracte aplicate unor banale fripturi sînt menite să surprindă şi să trezească în mintea noastră imagini colosal de hilare. Destul de des vom întîlni la Eekhoud procedee huysmaniene de acest fel: topica întindere a mahalalei", „insultele incendiarei sale dorinţi", „galben ca un astru hidropic" etc. Uneori aceste surprinzătoare epitete preced cîte două substantivul, procedeu destul de rar în topica frazei franceze. Împrumutînd, ca să zicem aşa, unele ticuri ale scrisului lui Huysmans, Eekhoud n-o face din dorinţa de a se singulariza, ci pentru că fraza franceză, în clasica ei aşezare, este neîncăpătoare pentru paleta sa greu încărcată.

De altminteri cam la atît se mărgineşte la Eekhoud influenţa lui Huysmans. Huysmans este flamandul care se singularizează şi se perverteşte în mediile pariziene ale artei decadente; Eekhoud, dimpotrivă, rămîne legat de solul patriei sale, de tradiţiile flamande, de frămîntările epocii sale, de soarta poporului belgian. De aceea şi personajele lor se deosebesc esenţial. În *„Les soeurs Vatard"* de pildă, Huysmans îl face pe pictorul Cyprien Tibaille să frecventeze familiile lucrătoarelor de la ateliere, nu din simpatie pentru viaţa lor, ci din rafinament artistic; el caută pitorescul mizeriei şi truculenţa limbajului. În operele lui Eekhoud, totdeauna încărcate cu umanitate, eroul preferat nu caută mediile populare pentru cine ştie ce motive artistice, ci pentru că scriitorul se simte legat de viaţa oamenilor din popor. Iată de ce, în timp ce opera lui Huysmans rămîne un bazar de curiozităţi pentru iniţiaţi, opera lui Eekhoud are un interes mereu actual. Scriitorul a dăruit patriei sale şi tezaurului literaturii universale o operă trainică prin autenticitatea picturilor şi prin adîncul ei conţinut uman.

AL. DIMITRIU-PĂUŞEŞTI

PARTEA ÎNTÎI

GINA

I

GRĂDINA

Domnul Guillaume Dobouziez orîndui astfel înmormîntarea lui Jacques Paridael încît să-i mulţumească pe cei din familia sa şi să-i uimească pe oamenii sărmani. „Iată ce însemnează o treabă bine făcută!" nu întîrziară să-şi dea cu părerea cei de faţă. Nici pentru sine însuşi n-ar fi putut cere ceva mai mult: serviciu de clasa a doua (căci în afară de ciocli, cine e atît de cunoscător încît să deosebească uşoara diferenţă dintre o înmormîntare de prima calitate şi de cea imediat următoare?); cîntările liturgice, tradiţionale; nici o rugăciune de dezlegarea păcatelor răposatului; (e de prisos să se prelungească aceste ceremonii care încrîncenă carnea pe cei care iau parte şi-i plictisesc pe cei nepăsători); atîţia metri de crep de doliu cu ornamente şi franjuri albe; atîtea kilograme de ceară galbenă.

Pe cînd trăia, răposatul Paridael n-ar fi nădăjduit o asemenea înmormîntare cu pompă, bietul om!

De patruzeci şi cinci de ani, drept ca lumînarea, dar cărunt de pe acum, vînjos şi uscăţiv, înţepat, cu o redingotă care-i strîngea trupul ca o haină militară, cu panglica roşie[1] la butonieră, domnul Guillaume Dobouziez mergea îndărătul micului Laurent, pupilul său, unicul copil al defunctului, adîncit într-o durere sfîşietoare, isterică.

Laurent nu mai contenise a plînge în hohote de cînd începuse ceremonia funebră. La biserică fu într-o stare şi mai vrednică de milă. Jeluirile revărsate din clopot-

[1] A Legiunii de Onoare.

niţă şi, mai cu seamă, dangătele repetate ale clopoţelului de la cor zguduiau în spasmuri toată micuţa lui făptură.

Această vădită îndurerare îl enervă pînă şi pe vărul Guillaume, fost ofiţer, greu de scos dintr-ale lui, duşman al exagerării.

— Haide, Laurent, opreşte-te odată, la naiba !... Fii cuminte !... Ridică-te ! Aşază-te ! Hai să mergem ! nu mai contenea să-i spună cu jumătate de glas.

Osteneală zadarnică. Clipă de clipă micuţul compromitea, prin urlete şi gesticulaţie, orînduirea fără cusur a ceremonialului. Şi asta tocmai cînd i se făcea atîta cinste lui tătucu-su !

Înainte de a se fi pus convoiul în mişcare, domnul Dobouziez, ca omul care se gîndeşte la toate, îi dăduse pupilului o monedă de douăzeci de franci, alta de cinci şi alta de un franc. Prima era pentru talerul milelor ; celelalte pentru cei care cer milostenie. Dar copilul ăsta, de bună seamă pe atît de anapoda pe cît pare, se încurcă la împărţirea pomenilor şi dădu, contrar datinii, moneda de aur reprezentantului săracilor, cei cinci franci epitropului bisericii şi moneda de un franc preotului.

Fu cît pe-aci să se arunce în groapă, la cimitir, împrăştiind peste sicriu acea lopată de pămînt galben şi rău mirositor, care cade cu un zgomot atît de lugubru.

În sfîrşit, fu urcat în trăsură, spre marea uşurare a tutorelui, şi caleaşca trasă de doi cai ajunse curînd la uzina şi locuinţa lui Dobouziez, situate la marginea oraşului, dincolo de linia fortificaţiilor.

La masă în familie se discută despre afaceri, fără a se zăbovi asupra evenimentului din cursul dimineţii şi nu se acordă decît o atenţie ursuză lui Laurent, aşezat între mătuşa-mare şi domnul Dobouziez. Acesta nu-i adresă decît vorbe cu îndemnuri la împlinirea datoriei, la cumînţenie şi la dreaptă judecată, vorbe abstracte de tot pentru băieţaşul acesta care abia îşi luase prima cuminecătură.

Mătuşa-mare cea atît de bună ar fi vrut din inimă să ia parte cu mai multă dragoste la durerea orfanului,

dar se temea să nu fie acuzată de slăbiciune de către mai-marii casei şi să nu-l pună într-o situaţie proastă faţă de ei. Ea îl sfătui chiar să-şi stăpînească lacrimile, temîndu-se ca nu cumva această desperare prelungă să nu pară supărătoare acelora care aveau să-i ţină loc de tată şi de mamă de aci înainte. Dar la unsprezece ani nu ai cumpăt, şi stăruinţele, în şoaptă, ale inimoasei mătuşe nu izbutiră decît să-i înteţească plînsetul.

Prin ceaţa care-i învăluia lumina ochilor, Laurent, speriat şi tremurînd ca o pasăre surprinsă în cuib, examina comesenii cu priviri furişe.

Doamna Dobouziez, vara Lydia, trona în faţa soţului său. Era o mînă de femeie, pipernicită, gălbejită la faţă, zbîrcită ca o prună uscată, cu păr negru şi lucios, pieptănat cu cărare la mijloc, lăsat pe frunte încît aproape o acoperea, ajungînd pînă la sprîncenele groase şi sumbre, adumbrind nişte ochi mari, tot negri şi bulbucaţi. Avea şi parcă n-avea faţă ; trăsături bărbăteşti, buzele subţiri şi vestejite, nasul cîrn şi păr în nări. O voce guturală şi supărătoare amintind cîrîitul bibilicii. Nu se poate spune că n-avea inimă, dar stearpă şi potolită ; străfulgerări de bunătate, dar nici urmă de delicateţe ; spirit banal şi mărginit.

Guillaume Dobouziez, strălucit căpitan de geniu, o luase în căsătorie pentru averea ei. Dota acestei fete dintr-o familie de negustori de galanterie din Bruxelles, retraşi din afaceri, îi folosi, cînd îşi dădu demisia, să-şi clădească uzina care a constituit primul jalon pe calea unei îmbogăţiri grabnice.

Privirea lui Laurent se opri cu mai multă amabilitate şi chiar cu oarecare plăcere asupra Reginei sau Ginei, singurul copil al lui Dobouziez, cu doi ani mai vîrstnică decît micul Paridael, o brunetă zveltă şi vioaie, cu ochi negri expresivi, cu un bogat păr buclat, cu obrazul ca un oval fără cusur, cu nasul acvilin şi nări fremătătoare, avînd gură de om încăpăţînat şi voluntar, bărbie punctată de o delicioasă gropiţă, faţă trandafirie şi smeadă cu transparenţă de camee. Laurent nu mai văzuse în viaţa lui o codană aşa de frumoasă.

Cu toate acestea nu îndrăznea s-o privească îndelung în faţă sau să ţină piept văpăii din lumina ochilor ei cu luciri de răutate. În neastîmpărul ei de copil zburdalnic şi răsfăţat se împletea şi ceva din solemnitatea şi din trufia vărului Dobouziez. Ba chiar de pe acum o nuanţă de dispreţ şi de şiretenie de neînvins îi încreţea uşor din cînd în cînd buzele nevinovate şi-i schimba timbrul rîsului candid.

Îl uluia cu frumuseţea ei pe Laurent ; îi insufla respect ca o persoană simandicoasă. Îl înfricoşase întrucîtva. Mai cu seamă că, în două-trei rînduri, ea îl privise lung, cu stăruinţă fătişă, însoţindu-şi această examinare cu un zîmbet de condescendenţă şi de superioritate.

Conştientă şi de efectul favorabil produs asupra băiatului, făcea pe neastîmpărata, pe capricioasa, mai ceva ca de obicei ; se amesteca în vorba celorlalţi, mînca clefăind din fălci, nu ştia ce să mai iscodească spre a atrage atenţia asupra ei. Mamă-sa nu izbutea s-o potolească şi, venindu-i greu să treacă la mustrări care i-ar fi atras pizma acestui scump împielităt, îndrepta priviri desperate spre Dobouziez.

Acesta ţinea piept cît mai îndelungă vreme implorărilor deznădăjduite ale soţiei sale.

În sfîrşit intervenea. Surdă la dojenile mamei sale, Gina ceda pentru o clipă — luînd o înfăţişare de martiră, de tot hazul — blajinelor îndemnuri ale tatălui său. De dragul Ginei, capul familiei renunţa la extrema lui severitate. Făcea chiar toate sforţările spre a nu răspunde la mofturile enervante ale odorului său ; ca s-o dojenească trebuia să-şi calce pe inimă. Şi ce gingăşie neobişnuită în vocea şi în ochii aceştia ! Timbrul glasului şi privirile îi aduceau aminte lui Laurent de accentul şi de zîmbetul lui Jacques Paridael. Într-aşa măsură încît Lorki, cum îi zicea blîndul său tată, abia recunoştea în vărul Dobouziez dojenind-o pe draga lui Gina, pe acelaşi educator foarte aspru care îi recomandase lui, adineauri, în cursul dureroasei ceremonii, să facă una, apoi alta, ba atîtea sfaturi îi dăduse că nu mai

ştia de care să ţină seamă. Şi toate aceste învăţăminte exprimate în chip atît de precis, atît de hotărît !

Nu are a face dacă inima lui de copil i se strînse la această apropiere ; lui Lorki cel de odinioară, lui Laurent cel de astăzi, nu-i fu necaz pe draga lui verişoară fiindcă era atît de iubită. Era şi prea răpitoare ! Dacă ar fi fost la mijloc un alt băiat, un băiat ca dînsul de pildă, orfanul ar fi simţit, în cel mai înalt grad, durerea pierderii, în toată întinderea ei ; ar fi încercat nu numai consternare şi deznădejde, dar chiar ciudă şi ură ; ar fi devenit răutăcios cu semenul privilegiat ; nedreptatea propriei sale sorţi l-ar fi revoltat.

Dar Gina îi apărea sub înfăţişarea prinţeselor şi a zînelor fermecătoare din basme, şi era firesc ca bunul Dumnezeu să se arate mai milostiv faţă de făpturi de-o esenţă atît de superioară !

Gingaşa zînă nu-şi mai găsea astîmpăr.

— Haide, jucaţi-vă, copii ! îi zise tatăl ei, făcîndu-i semn lui Laurent s-o urmeze.

Gina îl atrase după dînsa în grădină.

Era un loc închis întocmai ca o curte ţărănească, înconjurat de ziduri tencuite cu var pe care se forma un spalier ; laolaltă, grădină de legume, livadă şi grădină de plimbare, vast cît un parc, dar nu vedeai pajişti cu vîlcele, nici pădure de copaci mari cu umbrar.

Exista totuşi un obiect de curiozitate în această grădină : un fel de turnuleţ de cărămidă roşie alipit de un colnic, la picioarele căruia se întindea o pînză de apă stătătoare pe care sălăşluiau doi răţoi cu perechea lor. Poteci în spirală se îndreptau spre culmea colinei de unde îmbrăţişai cu privirea lacul şi grădina. Această bizară plăsmuire se numea în chip pompos „Labirintul".

Gina făcu pe gazda pe lîngă Laurent.

Cu gesturi de cicerone, care ţine să pară totdeauna copleşit de treburi, îi arăta lucrurile din jur. Se ocupa de dînsul făcînd pe ocrotitorul :

— Ia seama să nu cazi în apă !... Mama nu dă voie nimănui să culeagă zmeură.

Se strica de rîs de stîngăcia lui. După două-trei fraze nu prea elegante în care se simţea limba populară, ea îl corectă. Laurent, nu prea bun de gură, deveni şi mai tăcut. Timiditatea lui creştea ; îi venea să-şi muşte mîinile de necaz că părea caraghios în ochii ei.

În ziua aceea, Gina purta uniforma ei de internat : o rochie cenuşie garnisită cu mătase albastră. Îi povesti tovarăşului ei, care nu se mai sătura s-o asculte, despre unele particularităţi ale pensionatului ei de călugăriţe de la Malines ; îl desfăta chiar imitînd grotescul unor atitudini şi situaţii într-un anumit fel al ei ; imită cu haz, prin schime şi scălîmbături, pe cîteva dintre călugăriţe : Maica preacucernică se uita încrucişat ; sora Veronica, cea care avea grijă de albituri, vorbea pe nas ; sora Hubertina adormea şi trăgea aghioase la rugăciunea de seară.

Capitolul infirmităţilor şi al metehnelor profesoarelor şi conducătoarelor ei, înteţindu-i verva, îi plăcu să-l pună în încurcătură pe interlocutorul său : „E oare adevărat că tatăl tău a fost un simplu funcţionar ?... Casa voastră n-avea decît o uşă mică şi un singur etaj ?... De ce oare n-aţi venit niciodată la noi în vizită ?... Care va să zică sîntem veri... E nostim, nu-i aşa ?... Paridael vine din limba flamandă ?... Îi cunoşti pe Athanase şi Gaston, feciorii domnului Saint-Fardier, asociatul tatei ? Ăştia da, zurbagii. Călăresc şi nu mai poartă şepci... Nu ca tine... Tătucu mi-a spus că semeni cu un copil de ţăran, cu obrajii tăi rumeni, cu dinţii mari şi cu părul lins... Cine ţi-a potrivit părul aşa ? Da, tătuca are dreptate, semeni tare bine cu unul din copiii de ţăran care servesc pe preot la liturghie aci la noi !“

Se năpustea cu înverşunare asupra lui Laurent, cu o răutate neîndurătoare. Fiecare vorbă a ei se înfigea în inima acestuia. Mai roşu la faţă decît oricînd, se silea să rîdă, ca atunci cînd ea îi schiţa caricaturile călugăriţelor care serveau la pension şi nu se pricepea ce să-i răspundă. Tare ar mai fi vrut să-i probeze, acestei zeflemiste, că poţi să porţi o bluză croită ca un sac, pantaloni prea lungi şi prea largi spre a-i avea pe doi ani,

făcînd atîtea cute la genunchi încît să-ţi dea mersul unuia cu picioarele întoarse înăuntru ; un guleraş scrobit din care se iveşte un cap ţeapăn şi speriat, ca al lui Ioan Botezătorul după decapitare ; o şapcă de copil la vîrsta celei dintîi cuminecături al cărei crep de doliu ascunde prost ceaprazurile năstruşnice, macaroanele de catifea, zulufii de prisos, ciucurii supărători ; că poţi să te îmbraci ca un fecior de agricultor şi totuşi să nu fii mai nerod şi mai mărginit la minte decît un Gaston sau decît un Athanase Saint-Fardier.

Blînda Siska nu era un croitor-model, ba chiar departe de aşa ceva, dar măcar nu economisea stofa ! Apoi, Jacques Paridael socotea că-i stătea bine şi aşa băieţelului său Laurent ! În ziua primei cuminecături, omul nostru, scumpul de el, îi şi spusese îmbrăţişîndu-l : „Eşti frumos ca un prinţ, Lorki !“ şi costumul de la sărbătoarea de atunci îl purta acum, avînd în plus crepul care-i garnisea şapca, înlocuindu-i la braţul drept glorioasa panglică de moar alb cu franjuri de argint...

Cicălitoarea avu o pornire delicată. Pe cînd străbătea florăria, culese o frumoasă mărgărită de un roşu-aprins, cu mijlocul de culoare galbenă aurie : „Ţine, ţărane, făcu ea, pune-ţi floarea asta la butonieră !“ Ţăran, dacă aşa vrea dînsa ! El o ierta. Această floare înfiptă în bluza lui neagră era primul zîmbet care-i lumina îndolierea. Încă şi mai neputincios a-şi exprima prin vorbe bucuria decît amărăciunea, dacă ar fi îndrăznit şi-ar fi plecat genunchiul în faţa gingaşei Dobouziez şi i-ar fi sărutat mîna cum văzuse că fac nişte cavaleri împodobiţi cu penajuri, într-un volum al acelui *Journal pour Tous*, răsfoit odinioară, acasă, în duminicile de iarnă, ronţăind castane coapte...

Regina se zbenguia deja prin celălalt capăt al grădinii, fără să aştepte mulţumirile lui Laurent. Acestuia îi păru rău că se lăsase îmblînzit aşa de iute şi, sălbatic, smulse floarea care-l bucurase. Dar în loc s-o arunce, o puse bine, cu evlavie, în buzunar. Şi, stînd locului deoparte, se duse cu gîndul la casa părintească. Era goală şi dată cu chirie. Leul cel vajnic, cîinele, fusese lăsat în

seamă unui vecin îndatoritor care primise a scăpa de-o povară casa mortului ! Siska, de cum i se plătise tot ce i se datora, plecase şi dînsa. Ce-o fi făcînd acum ? O va mai vedea iar vreodată ? Lorki nu-şi luase rămas bun de la ea azi-dimineaţă. Îi apărea în minte, stînd în biserică, în fund de tot, sub catafas, cu blajina ei faţă, tot atît de buhăită, tot atît de desfigurată ca şi a lui.

Ieşeau din biserică ; trebuise să treacă, urmărit de aproape de vărul Guillaume, atunci cînd ar fi dorit atît de mult să s-arunce de gîtul acelei minunate făpturi. În trăsură, îndrăznise în chip timid să pună această întrebare : „Încotro mergem, vere ?“ „La fabrică, ce naiba ! Unde credeai că mergem ?“ Care va să zică nu mergea acasă ! Cel mic nu mai stărui ; nu mai pretinse nici măcar să-şi ia rămas bun de la dada lui ! Începea să devină nesimţitor şi mîndru, oare ? O, nu ! Nu era decît timid, buimăcit ! Domnul Dobouziez l-ar bruftui dacă ar pomeni de oameni aşa de puţin distinşi ca Siska...

Plictisită de cît îl strigase pe nume, Gina se hotărî să se întoarcă iar lîngă cel pierdut în visare. Îl zgîlţîi de braţ : „Dar ce, ai asurzit !... Hai cu mine să-ţi arăt piersicile roşii şi netede. Îs fructele mamei. Félicité le numără în fiecare dimineaţă... Sînt douăsprezece... Să nu te atingi de ele“... Ea nu observă de fel că Laurent aruncase floarea. Această indiferenţă a gingaşei zîne îl învioră iar pe ţăran, deşi, de fapt, ar fi preferat să-l întrebe ce făcuse cu darul primit de la ea.

Se simţi năucit de cap şi se lăsă în voia Ginei. Jucară jocuri băieţeşti. Ca să-i facă ei plăcere, se dădu peste cap, scoase ţipete sălbatice, se rostogoli prin iarbă, pe pietriş, îşi mînji hainele cele bune şi praful îi învineţise de murdărie obrajii jilăviţi de sudoare şi de lacrimi.

— O, nostim cap mai ai ! se miră fetiţa.

Muie un colţ al batistei sale în bazin şi încercă să cureţe faţa lui Laurent. Dar prea rîdea cu poftă şi nu izbuti decît să-l mînjească şi mai tare.

El se lăsa în voia ei, fericit de îngrijirile date în batjocură. Vicleana de fată îi desena arabescuri pe obraz, încît părea un piele-roşie cu tatuaje.

În timpul acestei operaţii o voce piţigăiată începu să urle :

— Domnişoară, domnul vă roagă să vă întoarceţi... Lumea stă să plece... şi dumneavoastră, veniţi pe-aici. Trebuie să vă culcaţi. Mîine plecaţi iar la pension. E de ajuns o vacanţă ca asta !

Dar la vederea tinerelului Paridael, Félicité, temuta Félicité, slujnica de încredere, dădu un ţipăt de parcă ar fi văzut pe diavolul: „Pfui ! Monstrul ăsta de copil !"

Ea se dusese să-l ia de la colegiu, în ajun, şi urma să-l conducă iar acolo. Arţăgoasă, cicălitoare, slugarnică, şireată, linguşind trufia stăpînilor şi însuşindu-şi metehnele lor, ea presimţea de la început în ce condiţii va fi tratat copilul în familie. Vara Lydia arunca în spatele păcătoasei slugi grija hranei şi a supravegherii acestui nepoftit.

Nesocotitul de Paridael îi dădea acum prilejul lui Félicité să-şi înceapă falnic funcţia ei de guvernantă. Scorpia nici gînd să scape asemenea chilipir. Şi-şi dădu drumul binevoitoarelor ei sentimente.

Gina, pufnind într-una de rîs, îşi lăsă tovarăşul pradă vorbelor aspre şi ţipetelor slugii şi luînd-o la fugă intră în salon, grăbită să povestească farsa părinţilor ei şi musafirilor.

Laurent făcuse o mişcare ca s-o ajungă din urmă pe zburdalnica tovarăşă de joacă, dar Félicité nu-i dădu drumul. Îl îmbrînci spre scară şi îi descrise într-aşa fel sentimentele domnului şi ale doamnei Dobouziez faţă de nespălaţi de teapa sa, încît acesta se grăbi, înspăimîntat, să ajungă la mansarda rînduită lui şi să se pituleze în cearşafurile patului. Félicité îl ciupise şi-i dăduse cîteva palme peste cap. El se dovedi stoic, nici nu crîcni, îşi ţinu firea în faţa acestei fiinţe nesuferite prin răutatea ei.

Sfîrşitul furtunos al zilei abătu atenţia copilului de la doliu. Emoţiile, oboseala, plimbarea prin aer liber îl făcură să doarmă un somn adînc, bîntuit de vise, în care imagini contradictorii se încîlceau într-o sarabandă fantastică. Învestită cu o putere de zînă, zeflemista de Gina purta dantul, şi ba îl lăsa pe bietul Laurent la

cheremul bunului-plac al zgripţuroaicei întrupate în Félicité, ba i-l smulgea. În perspectivă, fantomele blînde şi palide, a tatălui său şi a Siskăi, a mortului şi a celei plecate, îşi deschideau braţele aşteptîndu-l. El se repezea înspre ei, dar domnul Dobouziez îl prindea din mers cu un aer batjocoritor : „Nici un pas, pici obraznic !“ Se auzea dangăt de clopote; Paridael arunca mărgărita, darul din partea Ginei, în talerul milelor. Floarea cădea cu zgomotul unei monede de aur, însoţită de rîsul voios al verişoarei, şi acest zgomot punea pe fugă umbrele batjocoritoare ale morţii ca şi păcătoasele vedenii...

Şi astfel luă cunoştinţă Laurent Paridael de noua lui viaţă de familie.

II

MOARA DE PIATRĂ

La a doua sa vizită şi la cele următoare, de fiecare dată cînd vacanţele îl trimiteau din nou la tutorii săi, Laurent nu fu mai deprins cu acest mediu decît în prima zi. I se părea că pică din lună.

Nici n-aşteptau să-şi aşeze bine bagajele că şi umblau să ştie cîtă vreme avea să stea şi se interesau mai mult de starea rufăriei sale decît de el însuşi. Primire fără nici o însufleţire : vara Lydia îi întindea automatic obrazul ei de culoarea lămîii ; Gina părea să-l fi uitat de cînd îl văzuse ultima dată ; cît despre vărul Guillaume, nu înţelegea să fie deranjat de la ale lui pentru un temiri-ce, ca vizita acestei haimanale ; avea să-l vadă doar foarte curînd la apropiatul prînz. „Ah, va să zică ai sosit ! Te-ai cuminţit ?... Înveţi ceva mai bine ?" Într-una aceleaşi întrebări, puse cu o mutră de îndoială şi nici o încurajare. Dacă obţinea ceva premii, al naibii ghinion ! numai dintr-acele pe care domnul Dobouziez nu punea nici un preţ.

La masă, ochii zgîiţi ai verei Lydia, cu neîndurare pironiţi asupra lui, se părea că-i reproşau pofta de mîncare de la doisprezece ani. Într-adevăr, din pricina ei scăpa din mînă paharul şi-i cădea bucăţica din furculiţă. Aceste nenorociri neprevăzute nu atrăgeau totdeauna asupra lui Laurent epitetul de neîndemînatic, dar vară-sa se uita la el cu o schimă de dispreţ care îi spunea destul de clar tot ce gîndea despre dînsul. Şi această schimă era totuşi o nimica toată faţă de zîmbetul batjocoritor al desăvîrşitei Gina.

Vărul Guillaume, după care trebuia să se trimită de cîteva ori ca să vină la masă, sosea în sfîrşit, cu fruntea întunecată de preocupări, cu mintea la o invenţie nouă, combinînd rezultatele, calculînd venitul probabil al cutărei sau cutărei îmbunătăţiri tehnice, cu creierul burduşit de ecuaţii.

Cu soţia, domnul Dobouziez vorbea despre afaceri, în care ea era foarte pricepută, şi-i răspundea folosindu-se de cuvinte tehnice încîlcite, care nu le-ar fi venit la gură nici multor oameni de meserie.

Domnul Dobouziez nu contenea să combine fel de fel de cifre în minte şi nu-şi descreţea fruntea decît spre a-şi admira şi a-şi dezmierda fata. Din ce în ce mai mult, Laurent constata înţelegerea desăvîrşită, dusă pînă la dragoste înfocată, între aceste două fiinţe. Dacă industriaşul devenea om de omenie ocupîndu-se de ea, în aceeaşi măsură Gina îşi lepăda, faţă de tatăl său, ifosele de superioritate, nevinovata ei mină indiferentă şi înfumurată. Domnul Dobouziez îi ghicea dorinţele, îi împlinea cele mai mici toane, îi găsea scuze, chiar contrazicînd-o pe mamă-sa. Alături de Gina, el, omul realist şi practic, făcea haz de toate nimicurile.

La fiecare vacanţă, Laurent o găsea pe verişoară-sa tot mai frumoasă dar şi mai rece faţă de dînsul. Părinţii o retraseseră din pension. Dascăli dibaci şi din lumea bună o pregăteau pentru destinul ei de moştenitoare foarte bogată.

Ajungînd fată prea mare, prea domnişoară ca să mai facă haz de acel băieţandru, primea şi întorcea vizita prietenelor de vîrsta ei. Surorile Vanderling, fetele celui mai vestit avocat din oraş, blondele şi sprinţarele vorbăreţe, slobode la gură, îi erau colege de studii şi tovarăşe de petreceri. Şi dacă, în mod neobişnuit, din lipsă de partener, Gina nu-şi dădea seama şi se întreţinea cu ţăranul, doamna Lydia găsea numaidecît un pretext ca să pună capăt acestei distracţii. O trimitea pe Félicité s-o înştiinţeze pe domnişoara că sosise un profesor sau altul, sau că doamna voia s-o ia pe domnişoara în oraş, sau că venise croitoreasa spre a încerca o

rochie, sau că era ceasul să-şi înceapă studiul la pian. Îndeajuns de şlefuită, de cele mai multe ori Félicité presimţea intenţiile stăpînei sale şi împlinea acest soi de obligaţie cu o rîvnă vrednică de toată lauda. Lui Laurent nu-i rămînea decît să se distreze cum putea.

Fabrica prospera în aşa fel încît în fiecare an instalaţiile noi — hangare, ateliere, magazii — se întindeau peste grădinile din preajma locuinţei. Laurent constată, cu destulă părere de rău, dispariţia Labirintului cu turnuleţul său, cu bazinul şi răţoii săi : această grozăvenie ajunsese să-i fie dragă din pricina Ginei. Casa îşi anexa şi ea o parte de grădină. În vederea apropiatei intrări în viaţa de societate a fiicei lor, Dobouziez-ii clădeau o adevărată casă boierească, prezentînd un şir lung de saloane împodobite şi mobilate de către furnizorii celor de neam mare. Vărul Guillaume se părea că îngrijea de aceste înfrumuseţări, dar el se lăsa condus de preferinţele şi de gustul fetei. Îi şi aranjase copilei răsfăţate un apartament delicios de fată tînără : două camere în argintiu şi albastru, care ar fi putut face deliciul unei femeiuşti elegante.

Apartamentul junelui Paridael îşi schimba aspectul o dată cu toată locuinţa. Mansarda din pod lua o înfăţişare din ce în ce mai provizorie. Se părea că fusese destinată elevului drept locuinţă, nu prea cu plăcere. Félicité nu o pusese în ordine decît doar numai atît cît să poată aşeza într-însa un pat portativ.

Nemaiputînd adăposti, în podul casei, vechiturile provenind din fosta mobilă a apartamentelor, şefa slugilor, în loc să îngrămădească unele peste altele aceste lucruri de lepădat în mansardele servitorilor, le transporta în odăiţa lui Laurent. Căra acolo cu atîta zel încît la un moment dat el se gîndea că va fi nevoit să emigreze pe gang. De fapt nu se supărase de această împresurare. Schimbat în cameră în care erau îngrămădite claie peste grămadă toate lucrurile netrebuincioase, culcuşul său îi oferea farmecul celor mai neaşteptate surprize. Se stabilea, între orfanul părăsit şi obiectele care nu mai erau pe placul nimănui, o oarecare simpa-

tie decurgînd din asemănarea condiţiilor lor de viaţă. Dar fu de ajuns ca pe Laurent să-l distreze aceste vechituri pentru ca binevoitorul factotum să le şi aşeze pe cît posibil într-aşa fel încît să nu-i fie la îndemînă. Spre a scoate la iveală aceste comori şi a-şi ascunde descoperirile sale fericite, piciul isteţ desfăşura adevărate şiretlicuri de contrabandist.

În această mansardă se îngrămădeau, spre cea mai mare bucurie a copilului refractar, cărţile socotite prea uşuratice de către domnul Dobouziez. Fruct oprit ca şi zmeura şi piersicile roşii şi netede din grădină ! Şoarecii le şi ronţăiseră muchiile pline de praf ale foilor şi Laurent se desfăta cu ceea ce lacomele animale binevoiau să-i lase din această literatură. Uneori se cufunda într-atît în lectură încît uita să-şi mai ia vreo precauţie. Mergînd în vîrful picioarelor ca să nu-i dea de veste, Félicité venea să-i facă sînge rău în adăpostul său. Dacă nu-l prindea chiar în flagrant delict de lectură interzisă, drăcoaica împielităţată băga de seamă că răscolise poliţele şi năruise unele clituri. Urmau atunci ţipete ascuţite de femeie cicălitoare, o văicăreală prefăcută de om tras pe rug care o întărîtau în cele din urmă pe doamna Lydia.

O dată îl prinse gata să citească *Paul şi Virginia.*

„O carte vătămătoare !... Ai face mai bine să-ţi înveţi la matematică !" dădu sentinţa tutoarea lui. Şi domnul Dobouziez ratifică aprecierea jumătăţii sale adăugînd că acest ticălos precoce, prea asiduu cititor şi gură-cască după năluciri, nu va face niciodată ceva bun, va rămîne toată viaţa lui un biet om ca vai de capul lui cum a fost şi Jacques Paridael. Un gură-cască umblînd după potcoave de cai morţi ! Cît dispreţ turna vărul în aceste vorbe.

În serile de iarnă, bucuria lui Laurent era să ajungă cît mai curînd în scumpa lui mansardă. Jos, în sufragerie unde era reţinut după cină, simţea că-i plictiseşte şi-i stinghereşte pe ceilalţi. De l-ar trimite la culcare de pe acum ! Dacă îşi înăbuşea pofta de a se întinde, dacă îl prindea căscatul, dacă-şi ridica ochii de pe cărţile de

studiu înainte de a fi sunat pendula ora zece, ora sacramentală, vara Lydia îşi învîrtea ochii zgîiţi în toate părţile, şi Gina se umfla în pene, se făcea că-i mai ageră ca totdeauna şi lua peste picior piroteala băiatului.

Chiar şi în cursul zilei, după o dojană sau alta, Laurent se repezea să se refugieze în pod.

Lipsit de cărţi, ridica fereastra oblică de pe acoperiş, se urca pe un scaun şi privea periferia în toată întinderea ei.

Casele de la marginea oraşului, scunde şi roşii, erau lipite una de alta în grupuri compacte, izolate. Oraşul mărindu-se într-una, rupsese zidul de apărare, ameninţa şi rîvnea cele terenuri plantate cu napi din împrejurimi. Străzile fuseseră deja trasate cu sfoara de aliniat de-a lungul terenurilor cultivate. Trotuarele se întindeau pe laturile ogoarelor lucrate pînă în ultima clipă de ţăranul expropriat. Din mijlocul lanurilor culese, ieşea la iveală în vîrful unui ţăruş, ca o sperietoare de vrăbii, o tăbliţă purtînd această sentinţă : *Teren de construcţie*. Şi, adevărate iscoade, santinele înaintate ale acelei armate de clădiri orăşeneşti, cafenelele ocupau colţurile străzilor noi şi priveau cu dispreţ, din înălţimea faţadelor lor banale, cu mai multe caturi, noi şi de pe acum de-o înfăţişare scîrboasă, căsuţele acoperite cu stuf, scunde şi groase, părînd că cer cu umilinţă milostivirea cotropitorilor. Nu poate fi ceva mai dureros şi mai sugestiv decît ciocnirea între sat şi oraş. Se dedau la adevărate lupte de avanposturi.

Înfăţişarea încărcată, înghesuită, vicleană a acestui peisaj umbrit de parapetul fortificaţiilor : porţi crenelate, sumbre ca nişte tuneluri, strivite sub grămezi de pămînt, ziduri groase în care se deschid ochiuri de slobozit proiectile, căzărmi ale căror goarne tînguitoare dădeau răspuns clopotului de la uzină !

Trei mori de vînt, risipite pe cîmpie, îşi învîrteau aripile cu mare iuţeală, se bucurau încă de restul lor de viaţă, aşteptînd să împărtăşească soarta celei de a patra mori a cărei zidărie domina, în chip vrednic de milă,

blocarea la care o supunea un şir de cocioabe muncitoreşti, şi căreia aceşti asediatori cu înfăţişare de paraziţi şi cu purtare mitocănească, întrucîtva ca nişte păsărari beţi, îi tăiaseră aripile !

Lui Laurent îi era milă de biata moară cu ziduri dărîmate, fără ca totuşi să ajungă a-i fi scîrbă de populaţia străduţelor care o înăbuşeau, bătăuşi şi derbedei gata la orice, eroi ai faptelor diverse înfiorătoare, neam bîntuitor pe care poliţia nu îndrăznea totdeauna să-l stîrnească din tainiţele sale. „Aceşti măcinari din moara de piatră" se numărau printre cei mai mari pungaşi din drojdia capitalei. Haimanalele de pe cheiuri şi rechinii de apă dulce, mai cunoscuţi sub numele de *runners* [1], se trăgeau aproape toţi de pe aceste meleaguri.

Dar, chiar în afară de acest cuib de destrăbălaţi şi de nemernici pe care Laurent începea să-i cunoască mai de-aproape, restul acestei populaţii, jumătate orăşenească, jumătate rurală, gintă harnică, muncitoare şi blîndă, ajungea pentru ca să-i dea de gîndit şi să trezească interesul acestui copil înclinat spre meditaţie. De altminteri, aceşti măcinari, ţinîndu-se cu nasul pe sus, aveau o proastă înrîurire asupra celor din vecinătate ; le presărau piper pe limbă, le dădeau un pospai, amestec de mitocănie şi de neobrăzare, acestor fugiţi de la sat, argaţi la plug preschimbaţi în ipsosari neîndemînatici şi în descărcători de materiale, sau dimpotrivă, acelor falsi-ţărani, meşteşugari ajunşi zarzavagii, lucrătoare de fabrică preschimbate în lăptărese. Zgîriindu-i puţin, în parlagiu dădeai iarăşi peste văcar, în măcelar — peste cioban. Ciudate corcituri, crunţi şi fanatici ca cei de la sat, cinici şi defăimători ca cei de la oraş, în acelaşi timp arţăgoşi şi comunicativi, brutali şi fanfaroni porniţi spre desfrîu, evlavioşi şi vicleni, credincioşi în fond, pîngăritori în aparenţă, grosolani şi pişicheri, patrioţi exclusivişti, sectanţi şovini ; caracterul lor hibrid şi nedeterminat, vînjoşia lor corpolentă şi sangvină, îl desfătau

[1] Vagabonzi (în l. engleză).

poate din acea epocă pe barbarul şlefuit, bruta senzitivă şi complicată care avea să fie Paridael...

Îndelungă vreme aceste afinităţi dormiră într-însul, vagi, instinctive, în stare latentă.

În picioare pe scaun, avînd înaintea ochilor întinderea periferiei, îşi sătura din plin foamea, ca să zicem aşa, de nostalgie şi nu se smulgea din bolnăvicioasa lui contemplaţie decît în clipa cînd urma să se dezlănţuie ; şi atunci, căzînd în genunchi, sau rostogolindu-se pe pătuţul său, îşi slobozea în izvoare de lacrimi toate acele mîhniri adînci şi ranchiune acumulate. Şi zgomotul vesel şi vioi al morilor, limpede şi precis ca şi rîsul Ginei şi vuietul uzinei, bombănitor şi băţos ca o vorbă de dojană spusă de Félicité, însoţeau şi stimulau curgerea înceată şi îmbelşugată a plînsetului său — abia încropită şi enervantă ploaie torenţială de aprilie compromis. Şi acest cîntec de leagăn sîcîitor şi chinuitor părea că repetă :

„Mai mult !... Mai mult !... Mai mult !..."

III

FABRICA

Félicité, în cele din urmă, încuie cu cheia, în timpul zilei, mansarda singuraticului şi îl trimise să se joace în grădină. Aceasta fusese redusă, dintr-o expropiere într-alta, la dimensiunile unei curţi. De la ferestrele casei ochii spioanei puteau să scormonească prin cele mai tăinuite colţişoare. Aşa că, sătul de această supraveghere, băieţaşul dădu năvală chiar pe teritoriul uzinei.

Cele o mie cinci sute de capete din fabrică se încovoiau sub un regulament de-o severitate draconică. Pentru cea mai mică abatere, amenzi, reţineri de salariu, concedieri fără drept de apel. O justiţie riguroasă. Nelegiuiri nu, dar o disciplină de cazarmă, un cod de pedepse prost proporţionate faţă de greşeli, o balanţă totdeauna înclinată în partea stăpînilor.

Saint-Fardier, un bărbat gras cu un cap de cîine, măsliniu la faţă, cu buze groase şi creţ de parcă fusese născut dintr-un alb şi o mulatră, străbătea, cîteodată, fabrica făcînd un tămbălău infernal. Urla, îşi învîrtea în toate părţile ochii săi de basilic [1], dădea din mîini, trîntea uşile, trecea iute ca un bolid dintr-o sală într-alta. Pe unde s-abătea această trombă, se îngrămădeau durerea îngrozitoare şi deznădejdea. Ca un foc de mitralii, pedepsele plouau peste norodul uluit. Cea mai mică vină atrăgea concedierea celui mai bun şi celui mai vechi dintre ajutoarele sale. Saint-Fardier se arăta tot aşa de aspru cu supraveghetorii ca şi cu cel mai păcătos dintre ucenici. S-ar fi putut chiar spune că dacă i se întîmpla să-şi cumpănească loviturile şi să-şi aleagă vic-

[1] Şarpe fabulos ale cărui priviri au o putere ucigătoare.

timele, se arunca de preferinţă asupra vechilor slujbaşi, asupra celor care nu suferiseră încă nici o pedeapsă, sau asupra acelora care lucrau în uzină de la întemeierea ei. Muncitorii îl porecliseră Paşa, atît din pricina samavolniciei, cît şi a desfrîului său.

Dobouziez, tot atît de integru, tot aşa de autoritar ca şi asociatul său, părea mai puţin zelos, mai aşezat la mintea lui. El era judecătorul, celălalt executantul. În fond, Dobouziez, acest politehnician bine crescut, îl preţuia la justa lui valoare pe incultul şi grosolanul său partener care, însurîndu-se cu o fată bogată, dobîndise un capital egal cu al asociatului său. Matematicianul se socotea fericit că-l avea la îndemînă pe acest gură-mare, acest om energic, întrucît violenţele nu se potriveau de fel cu firea lui mai subţire şi cumpătată.

Se observase că loviturile grele date personalului de căpetenie coincideau în genere cu o scădere de preţ a articolului fabricat sau cu un spor de cost al materiei prime.

Totuşi Dobouziez trebuia să înfrîneze zelul asociatului său care, stimulat şi de o afecţiune hepatică, se deda la proscripţii vrednice de un Marius [1].

Industriaş pe cît de nesăţios de cîştiguri pe atît de cumpătat în dorinţi, Dobouziez, care aproba exploatarea proletarului, reproba la fel ca şi utopiile şi ciudăţeniile poetice orice sălbăticie nefolositoare şi orice cruzime compromiţătoare. Îşi asimila lucrătorii cu nişte fiinţe de o specie inferioară, dobitoace care aduc venit, pe care le cruţa în propriul său interes. Era un pozitivist frigid, o perfectă maşină de cîştigat bani, fără nici o cutremurare sufletească inoportună, fără veleităţi sentimentale, nedeviind cu nici o miime de secundă. Nimic neprevăzut în viaţa lui interioară. Conştiinţa lui era un minunat sextant [2], un admirabil instrument de precizie. Era virtuos, doar din demnitate, din aversiune faţă de lucrurile în neregulă, faţă de scandal şi gălăgie, şi de

1 General şi om politic roman, renumit prin cruzimea lui.
2 Instrument de 60° de măsurat unghiurile şi distanţele.

asemenea fiindcă verificase că în viaţa oamenilor linia dreaptă este, într-un cuvînt, drumul cel mai scurt dintre două puncte. Virtute de ordin pur abstract.

Dezaproba izbucnirile prea înflăcăratului său acolit, numai în numele echilibrului, al ordinii, din respect faţă de aliniere şi nivel normal, doar aşa de ochii lumii şi spre a păstra simetria.

Plimbîndu-se prin fabrică, ceea ce i se întîmpla foarte rar, de pildă cînd era vorba să experimenteze sau să aplice o invenţie nouă, se mira uneori nemaivăzînd un chip cu care se obişnuise.

— Ascultă ! îi zicea complicelui său, nu-l mai văd pe bătrînul Jef ?

— L-am curăţat ! răspundea Saint-Fardier, cu un gest tăios care cădea ca un cuţit de ghilotină.

— Şi de ce ? obiecta Dobouziez. Era în serviciul nostru de douăzeci de ani !

— E, pff ! Bea... Ajunsese necinstit, neglijent. Ce să mai !...

— Într-adevăr ? Şi cu cine l-ai înlocuit ?

— Cu un vlăjgan, fost salahor, care primeşte un sfert din cît ne costa invalidul acela.

Şi Saint-Fardier făcea viclean cu ochiul, căutînd să afle un surîs cu înţeles pe chipul asociatului său, dar celălalt nu se însenina la faţă şi fără a dezaproba, nici el, această concediere, curma convorbirea, făcînd pe indiferentul.

Desigur, le trebuia acestor lucrători o puternică doză de filozofie şi de răbdare pentru ca să îndure, fără să se zborşească, trufia, dispreţul, străşnicia, samavolnicia patronilor înarmaţi contra lor cu o legalitate nedreaptă.

Şi cîte accidente, infirmităţi — din care li se trăgea şi moartea — pe capul acestor robi ! Prin chiar natura ei, industria completa rea-voinţa industriaşilor.

Laurent, care vizita uzina în toate mădularele ei, care urmărea operaţiile multiple impuse de fabricarea lumînărilor, de la operaţiile de transformare a puturoaselor materii organice, a seului de vacă şi de oaie, de unde se scoate, nu fără osteneală, stearina albă şi

smălţuită, pînă la împachetatul, la aşezatul în lăzi şi la încărcatul în camioane, Laurent nu întîrzie să atribuie o influenţă ocultă, fatidică şi perversă mediului însuşi, maşinilor şi uneltelor, aplicare a tuturor perfecţiilor mecanicii şi a recentelor invenţii ale chimiei.

Se cobora la cuptoare, se învîrtea de ici-colo prin sala maşinilor, trecea de la zăcătoarele unde se curăţă materia brută, topind-o şi retopind-o, la teascuri în care, descotorosită de substanţele inferioare, comprimată în piei de animale, ea se solidifică din nou.

Dintre atelierele în care se zdrumica grăsimea, cea mai proastă faimă o avea acela al acreolinelor, substanţă incoloră şi volatilă ai cărei vapori corosivi atacau ochii lucrătorilor. În zadar aceştia, răbdători, se schimbau cu alţii după douăsprezece ore şi-şi luau din cînd în cînd cîte un răgaz pentru ca să neutralizeze efectul otrăvii ; după o îndelungă vreme scîrboasa esenţă dejuca precauţiile lor şi le plesnea lumina ochilor.

Parcă Natura, veşnicul sfinx furios că a lăsat să i se răpească secretele, îşi răzbuna asupra acestor mărunţi auxiliari înfrîngerile la care o supuneau savanţii.

Mai expeditivă decît vaporii corosivi, dar tot atît de mişelnică, tot atît de vicleană, forţa dinamică îşi ascunde jocul ei şi neizbutind totdeauna să se răzbune în bloc, printr-o explozie, asupra oamenilor care au robit-o, pîndeşte şi-şi atinge, una cîte una, victimele ei. Primejdia nu-i în locul unde maşinăria în plină activitate bubuie, mugeşte, clocoteşte, face să se cutremure cei patru pereţi groşi ai zidăriei, în care masa ei de oţel, de aramă şi de fontă, se afundă pînă la jumătate, ca un uriaş zidit de viu. Urletele ei ţin trează vigilenţa paznicilor. Şi tocmai cînd e gata să se elibereze din cătuşele sale, să explodeze, să arunce în aer totul din jur, monstrul e trădat de către ghiuleaua de alarmă şi vaporii acumulaţi izbucnesc inofensivi prin supapele de siguranţă. Dar, departe de generator, de volan şi de biele, acolo maşina conspiră în contra celora care o slujesc. Curele simple se desprind din masa principală, ca braţele lungi ale unei caracatiţe, şi prin găuri deschise

în pereţi, mişcă aparatele tributare. Aceste fîşii fără capăt se deapănă şi se dezdeapănă cu o graţie şi cu o sprinteneală îndepărtînd orice idee de vătămare şi de agresiune. Ele merg aşa de iute încît par nemişcate. În unele clipe nici nu se mai văd de fel. Fug una de alta, îşi iau zborul, se întorc din nou la punctul de plecare, pleacă iar fără să osteneaşcă, îndeplinesc de mii de ori aceeaşi operaţie, execută o serie de mişcări făcînd un zgomot doar ceva mai mare decît o bătaie de aripă, sau decît torsul unei pisici care se linguşeşte, şi cînd te apropii de ele suflul lor te atinge uşor, abia încropit şi dulce ca un zefir.

De la un timp muncitorul, care le ţine în bună stare şi le supraveghează, nu se mai teme de atingerile lor, după cum îmblînzitorul nu mai pune la îndoială presupusa mare răbdare a fiarelor sale sălbatice. În răstimpuri, în dîrdora trebii, ele îl leagănă, îl afundă în visare; iată astfel, murmure de apă, sfîrîit de vîrtelniţă. Dar în catifeliile pisici stau la pîndă pantere. La pîndă, într-una, prefăcute — vor profita de-o aţipire, de o simplă moleşeală, de cîteva clipe de odihnă pe furiş, de un tembel gest de manevrare, de nevoia pe care o va simţi să se reazeme cu spatele, să-şi întindă mădularele în neştire...

Ele vor profita şi de neorînduiala din îmbrăcămintea lui. O cămaşă înfoiată, o bluză lăbărţată, o cută nelalocul său le vor fi de ajuns. Stăpîne pe un capăt de haină, curelele de transmisiune, lipicioase ventuze, lanţurile nesfîrşite, tentacule care apucă, trag stofa şi, înainte de a o sfîşia în bucăţi, o aspiră, o aduc la ele; şi pe bietul om în urma ei. Degeaba se luptă. Vîrtejul îl soarbe. Un urlet desperat a fost sugrumat în gîtlejul său. Schingiuitoarele istovesc pe pielea acestui pacient seria chinurilor ieşite azi din uz. E întins pe roate, trîntit pe cuie de fier, i se trage cu păr cu tot pielea de pe cap, e ciopîrţit, îmbucăţit, aruncat mădular cu mădular, la cîţiva metri, ca piatra dintr-o praştie, sau e stors ca o lămîie, între dinţii îmbucaţi ai roţilor care stropesc cu sînge, cu creier şi cu măduvă echipa de lucrători îndîrjiţi, dar neputincioşi. Rarisimă jertfa răscumpărată minotaurului, lacom de represalii ? ! Şi de scapă, are un

mădular mai puţin, un braţ prefăcut în aluat, un picior fracturat în douăzeci de locuri. Mort pentru lucru, trăind o viaţă de batjocură.

Să te arunci asupra ucigaşei ? Să o opreşti din mers ? Omul e schilodit sau e trimis pe cealaltă lume înainte de a fi avut măcar timpul să ia act de inegalul corp la corp.

Laurent asimilă celor mai cumplite instrumente de tortură şi celor mai răufăcătoare elixire ale inchizitorilor, minunile atît de lăudate ale fizicii şi ale chimici industriale ; nu mai văzu decît părţile urîte ale acelei prosperităţi industriale, căreia, Gina la rîndul ei, nu le observa decît faţa radioasă şi strălucită. El presimţi minciunile din această vorbă „progres" căreia îi fac o neîntreruptă publicitate burghezii ; făţărniciile din această societate aşa-zisă frăţească şi egalitară, fondată pe o a treia stare hrăpăreaţă şi stricată ca şi aceea a stăpînilor feudali, ba mai ceva. Şi, din acea clipă, o milă profundă, o dragoste instinctivă şi absorbitoare, o simpatie cvasi maternă, aproape drăgăstoasă, ale cărei efuziuni ar trece pe lîngă isterie, îl prinseră, în străfund, pînă în băierile inimii, faţă de imensa legiune de paria, începînd cu cei din preajma sa, bieţii zileri ai uzinei Dobouziez, aparţinînd tocmai foarte ciudatei şi chiar suspectei plebe de mahala colcăind în jurul „Morii de piatră" ; luă de atunci pe totdeauna partea acestor vlăjgani isteţi şi cu atîta voluptate plămădiţi, trudind cu atîta semeţie şi înfruntînd zi de zi boala, otrăvirea, schilodirea, uneltele îngrozitoare care se întorceau în contra lor, fără a-şi pierde vreodată apucăturile aspre şi vorba slobodă, familiaritatea lor, al cărei farmec îi scuza necuviinţa.

Începea să-i placă băiatului să-şi împărtăşească gîndurile cu ei. Cînd îi întîlnea, cerniţi, asudaţi, gîfîind, şi-l salutau, căpăta îndrăzneala să se apropie de ei şi să intre în vorbă. După perversele persecuţii prin vorbe cu jumătate de înţeles, după ironiile, rezervele şi chinurile surde îndurate în saloanele tutorilor săi, i se părea că absoarbe adieri de aer răcoros, cîmpenesc, la ieşirea dintr-o seră încinsă, cu plante care înfloresc înainte de soroc şi cu arome care te ameţesc de cap. Începu să se

socotească solidar cu cei mai de jos de acolo. Şubrezenia lui obijduită se înfrăţea cu forţa lor pasivă. El îşi cîştiga dragostea acestor fochişti, maşinişti, salahori, meşteri mai proşti. Ei răspundeau atenţiilor înduioşătoare cu care îi întîmpina acest copil respins cu asprime, părăsit sufleteşte, neapreciat cum merită, lipsit de căldura familiei, despre care servitorimea, rîndaşii, această drojdie a plebei, luînd pildă de la Félicité, vorbeau ridicînd din umeri, ca de o povară a familiei, ca despre „o ciozvîrtă de domn".

IV

„ROBINSONUL ELVETIAN"

Chiar dacă ar trebui să trăiesc pînă la sfîrşitul lumii, îi povestea lui Laurent maşinistul, fost soldat în cavalerie, lustruind, ferchezuind sau mai bine zis buciumînd cu şomoiogul matahala de metal cu aburi, de trei sute de cai putere — tot n-aş mai uita acea scenă !... Da, domnule, dihania asta nărăvaşă frumoasă ispravă a mai făcut atunci !... De aceea, în loc s-o lustruiesc şi s-o ferchezuiesc ca în acest moment, mi-a venit adesea să fac dintr-însa atîtea bucăţi cîte făcu ea din blajinul meu tovarăş !... Cînd te gîndeşti că nici nu trăsese la sorţi fochistul meu ! Şi ce zdravăn şi sănătos era „Cîrlionţatul" cel bălan. Nici o meteahnă. Uite unul de care n-aveam grijă c-o să-l reformeze comisia de recrutare !... Era vînjos şi legat ştii colea, încît careva din domnii ăia de la Academie l-a sculptat în marmură albă, ca pe cei din „poziţiile" [1] din Parc — statui de zei mincinoşi, mi s-a spus ! Poate că din pricina asemănării ăşteia cu zeii mincinoşi a căzut năpasta pe capul său... N-are a face, ar fi putut să se plimbe gol ca Adam şi Eva, n-avea de ce să-i fie ruşine... Ei bine, nu în zece, într-o sută de bucăţi l-a tăiat pe bietul creştin... Cînd fu vorba de îngropat aceste ciuntituri adunate cu multă osteneală, am luat treaba pe mînă cu doi oameni de nădejde — vă asigur că trebuia s-o fac ! — după ce am înghiţit unul după altul cinci degetare de rachiu de ienupăr curat... Înfăşurarăm carnea tocată într-un prapure, această mezelărie omenească într-o jumătate de duzină de cearşafuri de pat, sacrificate, dar cu o mutră scîrbită, de dom-

[1] In termen de artă plastică, personaje reprezentînd atitudini diverse.

nişoara Félicité... Şi nici n-ajunseră măcar aceste şase giulgiuri late : la al şaselea sîngele tot ţîşnea prin pînză !

În timp ce istorisirea asta, aşa de evocativă în candoarea ei sălbatică, excita dureros nervii tinerelului Paridael, auzi că-l strigă o voce tare care încerca să se facă subţire :

— Hei, domnul Laurent... domnul Lorki...

Lorki ! Doar cînd era acasă la părinţi i se mai zicea aşa, pe acest prenume de botez. Se întoarse nu fără a fi tulburat, aşteptînd să vadă apărînd pe careva de pe altă lume. Şi ce mare îi fu bucuria recunoscîndu-l pe insul gros şi scurt, oacheş, cu ochii negri clipind des, cu barbişon cîrlionţat.

— Vincent, exclamă el, palid de emoţie... Tu aici !

— Aştept să dai poruncă, domnule Lorki !... Dar vină-ţi în fire. S-ar putea spune, pe cuvîntul meu, că te-am speriat... Sînt contramaistru la „calupărie". Ştii, atelierul femeilor. Această calupărie era tocmai singura parte a uzinei în care Laurent încă nu se aventurase. Mahalagioaicele, mai neobrăzate, mai gălăgioase, îndurînd şi mai puţin decît tovarăşii lor, nu încetau să-l intimideze. Adeseori, din patul său, seara, Laurent auzea sunînd clopotul de scăpare la libertate. La femei se dădea plecarea cu un sfert de ceas mai înainte decît la bărbaţi. Se dezlănţuia imediat, spre poarta pe unde trec căruţele, o răpăială de paşi, o goană în fuga mare, un vacarm de mînzoace scăpate din căpăstru. În afară, totuşi, aveau vreme de pierdut, abia-şi trăgeau picioarele. Clopotul suna iar. Bărbaţii se retrăgeau la rîndul lor, mai greoi, dar adunîndu-se, nu scoteau ţipete aşa de ascuţite. Şi, după cîteva minute, la capătul străzii, se ridicau, amestecate, ţipete de femei violentate şi de crai supăraţi. Lui Laurent i se zbîrlea părul în cap. „Ah, cruzi mai sînt, uite, că le-au înşfăcat !" Nevinovatul nu înţelegea încă nimic din acele înjurături, din acele rîsete întretăiate, degenerînd în văicăreală dinadins exagerată. Tărăboiul cîrmea pe la colţuri de stradele, se înăbuşea în capătul străzilor închise, se împrăştia încetul cu încetul prin meandrele fundacurilor, pînă cînd periferia ora-

şului cădea din nou într-o tăcere posomorîtă şi vicleană, complice cu întunericul, priincioasă statului la pîndă şi împreunărilor — în noaptea care excită la beţie şi la desfrîu în jurul Morii de piatră.

A doua zi, acelea care se văicăriseră şi urlaseră de ţi se rupea inima de milă, păreau vesele, vioaie, încă şi mai emancipate ; şi în halele de la parter, bărbaţii făloşi, sătui, mulţumiţi de sine îşi dădeau coate, lăsînd să se creadă că-s înţeleşi, îşi făceau cu ochiul, îşi plesneau limba de cerul gurii cu poftă.

La ce isprăvi tainice făceau ei oare aluzie, aceşti indivizi suspecţi, brutali şi fanfaroni ?

— Cum, nu cunoşti calupăria ! se miră Vincent Tilbak. Dar e colţul cel mai ciudat din fabrică. Să-mi vezi echipa la lucru ! Adevărate albine !...

Acest Tilbak era un marinar, dintr-acelaşi loc cu blajina Siska. Odinioară, după o călătorie de lungă durată, de cum debarca, repede se şi îndrepta spre casa familiei Paridael. Ţoalele lui, de-un albastru ordinar, răspîndeau un miros plăcut de catran, de iarbă de mare, de brom, de tot ce-i aromă în largul mării ; chiar şi fiinţa lui respira o mireasmă nu mai puţin virilă şi candidă. Ca să-şi asigure o bună primire, avea totdeauna buzunarele pline cu toate raritătile de pe ocean şi de prin locurile cele mai exotice : scoici de culoarea cărnii, fructe care miroseau a mosc pentru Laurent ; şi pentru Siska o stofă din Extremul-Orient, o bijuterie japoneză, o amuletă de antropofag. Tilbak îşi spunea păţaniile si aşa de mult îi plăceau lui Laurent aceste povestiri încît după ce-şi istovea repertoriul de istorisiri adevărate, naratorul trebuia să inventeze si altele năzdrăvane. Şi vai si amar dacă-i trecea prin gînd să le scurteze sau să le schimbe vreun amănunt ! Laurent nu admitea să i le spună sub forme diferite şi îşi amintea fără greş versiunea primă. Din fericire pentru binevoitorul rapsod, micului tiran i se întîmpla, cu toată atenţia încordată si curiozitatea lui, să se dea învins de somn. Siska îl ducea să doarmă într-un birou lîngă camera domnului. Atunci, cei doi compatrioţi, descotorosiţi de acest

martor iubit, dar care uneori îi stînjenea, puteau să vorbească despre alte lucruri, nu numai despre naufragii, despre balene, despre urşi albi şi despre canibali.

O dată pe cînd îl credeau bine adormit, înainte de-a-l conduce Siska la primul cat, Laurent se trezi pe jumătate la zgomotul unei sărutări sonore şi apoi cu totul la acela al unei palme aplicate cu aceeaşi dărnicie. Sărutarea era din partea lui Vincent, palma dintr-a Siskăi. Bunul Vincent! Laurent interveni în cearta celor doi prieteni şi-i împăcă înainte de a adormi iarăşi de-a binelea. Alteori această severă Siska îl sîcîia pe prea bunul Vincent în privinţa tutunului iute care îi provoca tusă, zicea dînsa, şi care împuţea casa. Să fi văzut ce mutră spăsită şi rugătoare, totodată strălucitoare de bucurie şi plouată, făcea acest „nădrăgilă de catran", cum îi zicea Siska.

Şi pe acest Vincent, pe acest fermecător Vincent, ale cărui beretă, bluză scurtă înfoiată cu larg guler răsfrînt şi cizme mari îl scoteau atîta din minţi, încît îi făceau poftă şi lui să se îmbrace ca un copil de trupă împreună cu el, tocmai pe dînsul Paridael îl vedea din nou, în haină vulgară de muncitor pe uscat, în înăbuşitoarea uzină a vărului Dobouziez! Cum de se poate întîmpla una ca asta?

Cu toată pasiunea sa pentru noianul întins de ape al mărilor şi pentru aventurile primejdioase, dar care înnobilează, contribuind să dilate inima de bucurie şi să inspire dezgust de combinaţiile cărpănoase şi josnice, Tilbak se resemnase de dragul Siskăi să-şi lepede nădragii gudronaţi, flanela de lînă albastră, pălăria de pînză impermeabilă, sau *zuidwester*-ul de muşama si să înceapă din nou viaţa de pe uscat. Compatrioţii se căsătoriseră. Din economiile lor îşi cumpărară o mică dugheană de articole marinăresti şi se stabiliră în cartierul Luntraşilor, lîngă Port. Siska se ocupa de prăvălie si Vincent tocmai intrase contramaistru la domnul Dobouziez, cu recomandaţia fostului său căpitan, foarte îndatoritor faţă de bravul marinar însărcinat odinioară cu serviciul catartelor de cafas.

— Şi Siska ? întreba continuu tînărul Paridael.

— Din ce în ce mai strălucitoare de frumuseţe, domnule Lorki, domnule Laurent, vreau să zic, căci eşti un bărbat acum... Ce fericită o să fie cînd o să te vadă ! Nu trece zi să nu-mi vorbească de dumneata... De trei săptămîni de cînd navighez pe aici, m-a întrebat cel puţin de-o mie de ori dacă nu te-am văzut, dacă nu ştiu ce faci, cum arată la faţă Lorki al ei, fiindcă, să nu mi-o iei în nume de rău, ea îţi zice tot aşa cum îţi spunea cînd era la răposatul dumitale părinte. Dar, crede-mă, nu ştiam pe cine să întreb de dumneata... Boierii ăştia de aici au — iartă-mă că-s sincer — au ceva că-ţi trece pofta să le mai adresezi o vorbă... Ce-i drept, nu pare om prea bun căpitanul Dobouziez. Cît despre celălalt ! Curat comandant de jandarmi ! Dar în sfîrşit am dat peste dumneata, ia zi, repede, ce să-i spun Siskăi. Cînd vii pe la noi ?

Şi bravul oacheş, tot spătos, tot sincer şi blajin ca în zilele de odinioară, puţin mai bărbos, mai puţin bronzat la faţă, cu aceleaşi ineluşe de argint în găurile de la urechi, se credea obligat să se mire de înfăţişarea plăcută a lui Paridael, cu toate că acesta nu mai părea vesel şi fără griji ca altădată. Dar în acea clipă, bucuria de a-l întîlni pe Vincent era atît de mare încît o rază trecătoare alunga umbrele de pe chipul său prea de timpuriu copleşit de gînduri.

— Nu ies niciodată singur, răspunse el, cu un adînc suspin, ultimei întrebări a prietenului său... Vărul crede că e timp pierdut şi că aceste vizite m-ar distrage de la studii... Studiile ! Vărul nu înţelege că în afară de ele...

— Într-adevăr. Asta e ! Păcat ! zise Vincent, şi el cam decepţionat. Dar dacă e spre binele dumitale, Siska se va supune fără să cîrtească. Va să zică, o să ajungem un adevărat savant, hei ? Nu, domnule Lorki ?

Tare ar mai fi vrut, copilul, să se arunce de gîtul marinarului şi să-l umple de sărutări pentru prea buna lui Siska ! Dar între aceste ziduri răufăcătoare, în preajma birourilor în care domnea maiestuosul văr, nu

departe de locurile bîntuite de cumplita Félicité şi zeflemista Gina, liceanul se simţea indispus, stînjenit, constrîns, îşi comprima expansiunile. Şi încerca totodată oarecare remuşcări, gîndindu-se că de la înmormîntarea tatălui său nu căutase niciodată să se intereseze de credincioasa Siska.

Vincent ghicea încurcătura în care se găsea sărmanul de el. La vîrsta lui Laurent îţi prefaci prost simţămintele şi Vincent citi multe chinuri pe faţa serioasă, în glasul cam răguşit şi mai ales în acele priviri oprite cu o adevărată ardoare asupra scumpului comesean din căminul părintesc. Şi fiindcă lacrimile stăteau să învăluie aceşti adînci ochi nostalgici, fostul marinar zise :

— Haide, haide, domnule Lorki ! şi strînse mîinile băiatului într-ale lui, scuturîndu-i-le în cîteva rînduri. Nu, de astea nu, drăcia dracului ! Ei, sus ! Să nu lăsăm pînzele ! Cel puţin să vii să-mi tragi un zavrac straşnic sus colo pe punte unde voi fi de caraulă. Te aştept... Acum o şterg, căci aud trompeta răsunătoare a moşului La Garcette, zis şi Paşa... Furtuna s-apropie... Marinarii pe covertă !

Calupăria, o sală imensă înconjurată de-o platformă, situată la primul cat al clădirii principale, dădea de lucru la trei sute de lucrătoare, în cea mai mare parte tinere, durdulii şi neastîmpărate fete nemăritate, cu mult sînge în obraz, cam neruşinate, gata să rîdă de orice fleac, şi mîncăcioase, cu ochi obraznici, bune de gură, curat îmbrăcate şi la fel, cu o fustă albastră, cu un camizol de bumbac, cu ciorapi colorati, cu părul răsucit în coc şi adunat sub o bonetă albă şi cu cute ale cărei panglici le cădeau pe spate. Întrebuinţate ca să facă ultima revizie lumînărilor ce ies din calup, să le dea luciu, să le împacheteze servindu-se cu dibăcie de vălătuc sau de o unealtă de tăiat fitilul, se înghesuiau în jurul a două sau trei şiruri de mese şi de polizoare, şi lumînările treceau de la un aparat la altul, apropiindu-se tot mai mult, după fiecare manipulare, de modelul desăvîrşit destinat a garnisi candelabrele şi sfeşnicele înalte cu mai multe braţe. Fiindcă era foarte cald

deasupra mașinilor cu aburi și „calupierele" lucrau cu zel, multe dintre ele ca să respire mai la largul lor, își deschideau puțin corsajul și își dezvelcau pieptul, înfruntînd amenzile pe care Tilbak cel cumsecade le aplica cu sila și numai cînd, după expresia lui pitorească, aceste cumetre ridicau pînzele de pe dînsele pînă la ultimul văl. Ele se uitau ca într-o oglindă, văzîndu-și de treburi, în parchetul continuu ceruit cu deșeurile de stearină și lunecos ca acela de la „Pelican", de la „Oglinda" și de la „Arama", cîrciumile favorite ale femeilor de moravuri mai slobode. Seara, numeroase lămpi întețeau aceste reflexe ondulatorii ale parchetului și acea multiplicație care, adăugîndu-se zgomotului de infern al clevetirilor și uruitului mașinilor, îl uluiau pe Laurent și-i luau vederile, ori de cîte ori dădea buzna în atelier. Îl zăpăceau chiar de-a binelea acele chipuri drăguțe care păreau distinse, îndreptate cu ochii spre dînsul. Roșu tare la față și stînjenit în mișcări, parcă era de lemn, se vîra printre mesele lungi și se îndrepta, cu pași cumpăniți ca să nu se expună la o cădere pe pardoseala de lespezi, spre fundul sălii, unde Vincent Tilbak trona pe un fel de tribună pe care o numea duneta[1] lui.

Acolo, sub ocrotirea prietenului său, băiatul își recăpăta imediat încrederea în sine. Îndrăznea să susțină privirile sever cercetătoare din miile de ochi limpezi sau sumbri răspundea zîmbetelor de pe toate chipurile cu umerii obrazului rumeni tare, prindea curajul de a se apropia de cele care dădeau luciu lumînărilor și urmărea mișcarea mîinilor roze, cu pielea ca satinul, de parcă erau chiar de stearină.

Într-o zi, Tilbak îl întrebă dacă îi mai plăceau tot atît de mult istorisirile. „O, mai mult ca oricînd!", exclamă Laurent. Marinarul trase de sub jiletca sa două volume care îi bombau pieptul și le dădu liceanului. Era *Robinsonul elvețian.*

— Primește această carte ca amintire de la Siska și de la Vincent! zise marinarul cel cumsecade. Le-am

[1] Mică punte în partea cea mai ridicată dinapoia vasului.

moştenit de la un cîrmaci care a murit de friguri galbene, în Antile. Eu nu ştiu să citesc, domnule Lorki ; cînd eram de nouă ani păzeam vacile cu Siska şi cînd aveam doisprezece ani am fost copil de trupă la marină.

Laurent nu prevedea urmările acestui dar. Spioana ceea de Félicité luă ca din oală, iute şi degrabă, cele două biete volume aşa de bine ascunse în fundul lăditei liceanului. Nu le terminase încă de citit. Fiecare dintr-o altă colecţie, cele două vechituri suspecte degajau acea miasmă de cală şi de odaie unde se fumează, care îmbibă cu înverşunare catrafusele marinarilor ; Félicité, bănuitoare ca un spion, puse la îndoială că proveneau de la biblioteca închisă în toată regula de la vacanţa trecută. Înfăţişarea dezgustătoare, portul mitocănesc, dezmăţul şi izul de aventură al *Robinsonului elveţian* contribuiră să întărîte indignarea şi groaza acestei Félicité. Sufletele de acest soi se poartă cu tot mai multă asprime şi mai mult orgoliu faţă de cei de jos cărora ţin să le ascundă propria lor obîrşie. Ea procedă la o adevărată instrucţie de judecător pişicher. Laurent fu supus la interogatorii peste interogatorii şi fiindcă se încăpăţîna să nu spună cine anume îi dăruise cărţile, ea le predă vărului Dobouziez. Chemat de tutorele său, Laurent nu dădu nici un răspuns la stăruitoarele lui invitaţii. I se luă desertul, fu pus la un regim de pîine goală, băgat la camera neagră : dar nu smulse de la dînsul nici o vorbă. Să-l dea el de gol pe Tilbak ! Mai degrabă îşi lăsa a-i fi măcinată pînă şi ultima fibră în angrenajele maşinii care frînge oasele oamenilor. Aşteptînd să împărtăşească soarta bălanului încîrlionţat, îl înfruntă de la început pe moşul La Garcette pe care Dobouziez, nemaiavînd alte mijloace de intimidare, se decisese să-l cheme într-ajutor.

Paşa îi dăduse băiatului pantalonii în jos cu o grosolănie de Moş Crăciun care bate cu nuiaua [1] şi îl ţinea

[1] Legenda lui Moş Crăciun susţine că împărţitorul de daruri la copii cuminţi are un frate : Moş Crăciun-bătăuşul, care îi snopeşte pe obraznici.

cu capul între genunchi, dar Laurent nu găsi de cuviinţă să se văicărească cîtuşi de puţin. La un moment dat, pe cînd bătăuşul ridicase bastonul ca să înceapă a-i căra rebelului lovituri peste şezut, Dobouziez, cuprins de un scrupul de conştiinţă sau impresionat de acest spectacol vrednic mai degrabă de liota dintr-o ocnă decît de un mediu de respectabili industriaşi, puse mîna pe braţul asociatului său.

— Uite, am găsit un mijloc mai bun ca să-ţi liniştesc eu capul ăsta uşuratic ! se adresă el către Laurent pe care Félicité îl ducea iar în celula sa. Am să te expediez mîine la Saint-Hubert, unde părinţii bagă la închisoare, împreună cu hoţii precoci, haimanalele de teapa ta !

Laurent îşi spuse în sinea lui că închisoare-i şi una şi cealaltă, dar prefera pe aceea în care nu va mai fi Félicité temnicier.

Între timp Tilbak, îngrijorat că nu-şi mai vede prietenul cel tînăr, întrebă, chiar în aceeaşi zi, servitorii şi, pus la curent cu ceea ce se petrecea, ceru imediat să fie primit să-i vorbească domnului Dobouziez într-o afacere urgentă.

Aşezat în faţa biroului său, cu spatele întors spre uşă, stăpînul uzinei, care îşi condamnase pupilul, îşi căpătase din nou calmul şi lucra cu obişnuita limpezime a minţii lui. Tilbak se prezentă cu şapca în mînă şi îşi lepădă pantofii lui butucănoşi, din respect pentru covorul fin de Tournai. Dobouziez de-abia întoarse capul spre el şi, fără să-şi ridice ochii de pe planul întins în faţa lui, făcu :

— Apropie-te !... Ce doreşti de la mine ?

— Vă rog să mă iertaţi, domnule, dar eu i-am dat domnişorului Laurent cărţile din pricina cărora v-ati mîniat pe dînsul aşa de tare.

— A, de la dumneata sînt, care va să zică ! făcu în chip simplu Dobouziez şi, apăsînd pe butonul soneriei electrice aşezat la îndemînă alături, porunci ucenicului care venise iute din camera vecină :

— Cere, te rog, de la domnişoara Félicité obiectele confiscate domnului Paridael !

Corpurile delicte fiind aduse, industriaşul se ridică în picioare cu o înfăţişare de om plictisit, se uită cîteva clipe, cu dezgust, la aceste jalnice terfeloage, ca şi cum înfăţişau pentru el o stea de mare, sau cine ştie ce alt vîscos şi gelatinos animal trăitor în valuri şi, neavînd la îndemînă o pensă ca să le apuce, îi făcu semn lui Tilbak să-şi ia bunul său.

— Pe viitor să te abţii de a mai băga asemenea fleacuri în mîinile pupilului meu...

— Am înţeles, domnule, şi vă asigur că dacă aş fi prevăzut neplăcerile pe care aceste cărţi aveau să le pricinuiască micuţului scump, m-aş fi ferit într-adevăr să i le dau... Dar vă rog, iertaţi-l... N-a fost vina lui... Eu sînt vinovat...

Domnul Dobouziez, vădit iritat de această mijlocire, îi întoarse acestui plicticos spatele, se aşeză la loc şi umplînd migălos, cu tuş de China, intervalul dintre picioarele unui trăgător, se apucă să lucreze mai departe la desenul său.

— Ascultă-mă şi pe mine, patroane, stărui Tilbak, după ce tuşise ca să atragă atenţia înaltului şef, acela pe care îl ocrotiţi nu e un derbedeu... Vi se spun minciuni pe socoteala lui... Nevastă-mea îl cunoaşte mai bine, aida-de ! V-ar putea spune ce-i de capul lui... Vă bate serios gîndul să-l închideţi de-a valma cu hoţii ?... Căpitane, fac apel la onoarea, la sentimentele dumitale de fost militar, e cu neputinţă să-l condamni pe acest loaial copil fiindcă a refuzat să facă pe trădătorul ! Da... pe trădătorul !

La această provocare azvîrlită cu foc, domnul Dobouziez tresări, se ridică pe jumătate din scaunul său şi, mai alb ca de obicei, întinse braţul spre uşă, cu un gest peremptoriu, străpungîndu-l pe Tilbak cel naiv cu o privire atît de tăioasă încît acesta, temîndu-se să nu-i strice lui Paridael stăruind pe acelaşi ton, se grăbi să-şi încalţe pantofii şi să iasă ducînd la repezeală mîna la şapcă.

Încercarea de împăciuire a lui Tilbak îi dădu oare de gîndit cumintelui Dobouziez ? Şi de data aceasta

omului cumpănit îi era frică de răsunetul pe care acest act de extremă severitate l-ar avea în public ? Laurent scăpă de închisoarea Saint-Hubert. Numai că numeroaselor interdicţii care apăsau asupra lui, tutorele îi adăugă şi pe aceea de a umbla prin uzină şi de-a întreţine relaţii cu lucrătorii :

— Parcă n-ar fi deja destul de rău crescut şi de ordinar ! mîrîia Félicité, însărcinată să-l ţină de scurt mai ceva decît pînă acum pe acest copil stricat.

— Vai de tine, ţărane, dacă cumva te mai prind iar dînd tîrcoale prin ateliere ! rostea Saint-Fardier însoţind această ameninţare cu o învîrtitură iute a bastonului său.

Cu toate acestea, nu era Laurent omul să şovăie în faţa primejdiei unei bătăi la şezut ! El încercă de cîteva ori să înfrîngă interdicţia şi să se întîlnească iar cu Tilbak, pentru ca să-i mulţumească şi să-l asigure de dragostea lui credincioasă, dar nu se mai uita cheia de la poarta de trecere din grădină în fabrică şi ziua întoarcerii la internat sosi mai înainte ca el să fi găsit prilejul să sară zidul spre a-l călca la el acasă pe contramaistru.

În vacanţa următoare Félicité îi dădu de ştire lui Laurent, în loc de bun-venit, că marinarul său n-o mai tărăgănise lungă vreme la fabrică după afacerea cu *Robinsonul elveţian.* În chip special expus toanelor rele şi sîcîielilor lui Saint-Fardier, în cele din urmă acel om blajin, foarte răbduriu, foarte stoic, se revoltase şi satrapul, care nu căuta decît un pretext ca să-l concedieze, nu scăpă ocazia.

Tulburat la culme de această veste, Laurent umblă s-o găsească pe Gina, crezînd că-i va stîrni milă faţă de soarta lui Tilbak şi alor săi, căci avea şi copii, sărmanul !

În tot timpul dramei care se terminase cu darea afară a contramaistrului, Gina dovedise o totală indiferenţă faţă de cele ce se întîmplau. Nu numai că nu

căutase să obţină iertarea pretinsei vinovăţii a lui Vincent Tilbak, dar nici măcar nu intervenise în favoarea lui Laurent. Din contra, de cînd ştia că vărul ei avea relaţii cu nişte „oameni din prostime", se întrecea în răceală şi dispreţ, abţinîndu-se chiar să vorbească cu dînsul despre scandalul care întorcea casa cu susu-n jos. În timpul cînd fu pus în carantină, copilul care din pricina lui Tilbak şi a urîcioaselor sale de cărţi devenise fără îndoială ciudat, stimabila domnişoară cu nasul pe sus nu ceru nici o informaţie despre dînsul. Iar cînd fu lăsat liber, abia binevoi a-şi mai aduce aminte de el.

Şi totuşi Laurent îşi făcea iluzii asupra caracterului verişoarei sale. El învinuia de această răceală, de această lipsă de simţire, educaţia care i se dăduse. Ce simpatie putea oare să le arate ea acestor muncitori, acestor oameni despre a căror existenţă nu avea decît o vagă bănuială ? Niciodată nu se întîmpla să ia contact cu ei şi-i auzea vorbind despre dînşii, pe cei ai casei, ca despre un al patrulea regn al naturii, o unealtă, un mineral însufleţit, mai puţin interesant decît plantele şi mai primejdios decît animalele.

Gina era singură în sufragerie, se pregătea să ude zambilele care împodobeau policioara ferestrei. Dîndu-i curaj simpatia pe care o nutrea lui Vincent, Laurent se apropie de ea şi îi zise fără vreun cuvînt de introducere :

— Gina, vară Gina, vai, roagă-l pe tatăl dumitale să-l primească iar în serviciu pe Vincent Tilbak...

— Vincent ? făcu ea, văzîndu-şi mai departe de stropitul florilor ei de viţă aleasă... nu cunosc cine-i Vincent Tilbak...

— Contramaistrul de la „calupărie" pe care domnul Saint-Fardier l-a dat afară din serviciu...

— Ah ! Ştiu acum de cine vorbeşti... De *Robinsonul elveţian*, individul care ne-a făcut să ne supărăm pe tine ! Nu ţi-e ruşine să mai pomeneşti despre nemernicul ăsta... Te asigur că voi avea grijă să nu-i amintesc de numele lui tatălui meu !

Şi, cu o schimă de indignare, Gina trecu în altă cameră unde începu să fredoneze o uşoară arie foarte cîntată în acea vreme. Laurent rămase încremenit, cu privirile aţintite automatic asupra gingaşelor zambile ţanţoşe şi cochete faţă de care Gina se arăta atît de miloasă. Îi veni într-un moment poftă să facă praf glastrele cu flori, convins cum era, în acea clipă, că prinsese pică pe totdeauna pe neomenoasa lui drăguliţă.

V

ŞANŢUL

Vacanţa aceasta trecu la fel ca toate celelalte, cu singura deosebire că în casa încăpătoare, mobilată din nou, Laurent fu şi mai neglijat şi lăsat la propriile-i mijloace mai mult decît de obicei. I se întîmpla să pizmuiască soarta vechilor mobile date la o parte şi hărăzite repausului în umbra şi praful magaziilor. Ele cel puţin, din clipa cînd nu mai plăceau, nu erau silite să aibă relaţii umilitoare cu urmaşele lor, pe cînd el, care nu plăcuse nimănui, continua totuşi să figureze ca un obiect nepotrivit, o momîie înfricoşătoare în această asortare de obiecte de lux preţioase şi de plante care nu pot suferi frigul. Se simţea din ce în ce mai nelalocul lui în acest mediu bogat şi exclusivist. În aşteptarea dreptului, a libertăţii de a se duce să se întîlnească din nou cu ceilalţi oropsiţi de seama lui, ardea de nerăbdare să se reîntoarcă noaptea, să ajungă iarăşi în colţul cu lucruri de adunătură, în pod, la obiectele lepădate şi proscrise.

Şi totuşi, oricît de posomorîtă şi lungă îi părea această vacanţă, de cum se întorcea la liceu, se pomenea că o regretă de dragul chiar al clipelor plicticoase.

Din zilele petrecute la tutorii săi, tocmai de împrejurările triste îşi amintea cu mai multă plăcere şi de fabrică ; de asemenea lucrurile cele mai puţin delicate, cele mai puţin plăcute, cele din topor, sau aspre, îl obsedau în timpul studiului şi cînd avea insomnie. Din aversiune faţă de zambile, care simbolizau în ochii lui lipsa de simţire a frumoasei sale verişoare faţă de oamenii săraci, ar fi adunat buchete vestejite şi flori

de cîmp. Piersicilor scumpe păstrate cu grijă pentru doamna Lydia, le prefera un măr acru, trosnind între dinţi.

De asemeni păstra în nări mirosul de fel plăcut al fabricii, mai cu seamă acel miros al şanţului din jurul imensului domeniu, şanţ în care se descărcau rezidurile untoase, acizii otrăvitori, proveniţi din curăţirea seului. Acest miros rău, unsuros şi gras, ridicat din duhori scîrboase, îl urmărea continuu la internat, cu înverşunarea unui refren obsedant. Acest miros era legat de mulţimea muncitoare, de sărmanii oameni orbiţi de acreolină, ciopîrţiţi de maşinile cu aburi, proscrişi de către Saint-Fardier ; el îi amintea lui Laurent de calupărie şi de femeile de acolo despuiate la piept, de Tilbak şi de păţania cu *Robinsonul elveţian ;* îi sugera periferia foarte îndepărtată de centru, noaptea care excită la beţie şi desfrîu în jurul Morii de piatră.

Cînd punea piciorul pe caldarîmul oraşului său natal, şanţul îi dădea de ştire despre domeniul Ginei. Din tot ceea ce era pe lîngă fabrică şi trăia pe acolo, singur acest şanţ îi ieşea în întîmpinare, la o mare distanţă, îl lua în primire chiar de la coborîrea din tren, îl saluta cu oarecare ardoare, mai înainte ca liceanul să fi putut vedea mijind peste zidurile de arbori acoperăminte şi mori din marginea oraşului, înaltele coşuri roşii şi ţepene, agitînd panaşele lor de funingine în semn de batjocoritor bun-venit. Tot el, în cele din urmă, acest şanţ scîrbos, îl petrecea în ziua plecării, ca un cîine rîios şi prăpădit tîrîndu-se pe urmele unui prieten milostiv.

Suprafaţa sumbră, vîrstată de culori bolnăvicioase, cloaca respingătoare se scurgea sub cerul liber, pe toată lungimea căii leproase care ducea la uzină. Se mişca cu o încetineală nemaipomenită spre a ajunge la braţul rîului ale cărui ape le spurca. Riveranii, oameni de jos, fiind la cheremul puternicei fabrici, bombăneau încet între ei, dar nu îndrăzneau să protesteze din toate puterile. Tari datorită acestei supuneri fără cîrtire, patronii amînau marea cheltuială pe care o reprezenta boltirea cloacei. O epidemie de holeră, care izbucni în plin au-

gust, le dădu totuşi de gîndit. Atras şi stimulat de miasmele şanţului, flagelul bîntuia prin vecinătatea uzinei mai crunt decît prin oricare alt cartier cu aglomeraţie. Cei de la periferie cădeau ca muştele. Cu toate că supravieţuitorii se temură să nu se aleagă cu înfometarea, protestînd pe faţă contra ciumei, Dobouziez-ii crezură că era de datoria lor să cîştige cu momele populaţia localnică, surd întărîtată împotriva lor, şi împărţiră ajutoare unora din familiile cu holerici. Dar aceste bacşişuri erau aproape smulse cu forţa, nu se dădeau cu plăcere ; nu porneau dintr-o delicateţe de sentiment, din acea caritate care înalţă binefacerea şi n-are aspectul filantropiei prefăcute, de porunceală. Cu distribuţia pomenii fu însărcinată duioasa Félicité. Ocupată cu asta, factotum-ul nu-l mai supraveghea într-atît de aproape pe Laurent şi acesta folosi prilejul ca s-o şteargă de cîteva ori.

Într-o noapte opacă, de culoarea arămii, mergînd cu un pas hotărît, ajunsese prin meleagurile uzinei. Pornind-o pe lunga stradă muncitorească luminată cu zgîrcenie, la mari intervale, de o lanternă atîrnată de braţul unui stîlp, care scotea fum, atenţia lui foarte ascuţită, mai pătrunzătoare ca de obicei, fu surprinsă de un murmur continuu, de un zumzet tărăgănat şi tînguitor. I se păru, la început, că ar putea fi un concert de broaşte dar se gîndi imediat că nici urmă de gînganie vie nu se văzuse vreodată în nămolul şanţului. Cu cît înainta, aceste zgomote erau tot mai deslușite. La colţul străzii, lîngă o răspîntie în apropiere de fabrică, se lămuri complet.

În fundul unui mic lăcaş cu o măsuţă de perete, împodobind colţul celor două străzi, trona, după cum e obiceiul la Anvers, o madonă pictată pe lemn căreia un mare număr de mici lumînări de ceară şi de lumînări de seu îi rotunjeau un nimb orbitor de lumină. Deplina întunecime a restului drumului dădea acestei iluminaţii parţiale un aspect şi mai fantastic. La picioarele tabernacolului strălucitor, în faţa căruia nu ardea, în mod obişnuit, decît o candelă micuţă, sub acea naivă icoană

a adormirii Maicii Domnului, aşa de jos aşezată încît limbuliţele de foc, aruncate puternic, cu o tremurare greu de perceput, în noaptea împietrită şi înăbuşitoare, abia ajungeau să-şi trimită razele pînă colea, colcăia, se îmbulzea, făcînd plecăciuni pînă la pămînt, o mulţime mare de femei sărace din cartier, cu voal de doliu şi bonete albe de călugăriţe, învîrtind pe degete mătănii, mormăind rugăciuni cu acele glasuri plîngătoare sau tremurătoare cu care nevoiaşii îşi povestesc necazurile lor. Ele puseseră mînă de la mînă ca să aducă prinos această iluminaţie, în nădejdea de a îndupleca, prin mijlocirea Maicii sale, pe Dumnezeul care dezlănţuie şi ţine pe loc cît îi place lui, plăgile mistuitoare...

Era de prevăzut că iluminaţia n-avea să dureze tot atîta vreme cît recitalul rugăciunilor. Aureola era acum împănată de pete negre. Şi ori de cîte ori o lumînare de ceară stătea să se stingă, cele ce se rugau înteţeau rugăciunile, se tînguiau mai avan şi mai repede. Fără îndoială sufletele dragi, al unui frate, al unui soţ, al unui copil, corespundeau acestor flăcări în agonie. Ele îşi încetau freamătul în chiar clipa cînd cei pe moarte scoteau cel din urmă horcăit. Parcă toate acele ultime suspine suflau unul cîte unul în aceste licăriri tremurătoare. Şi bezna se îngroşa tot mai întunecată de ceremoniile funebre de peste zi.

La cîţiva paşi se înălţa fabrica mai neagră încă decît această umbră, asemenea templului unei zeităţi răufăcătoare. Culme a prăpădului : la acea oră suspectă cumplitul şanţ, mai efervescent ca de obicei, anula prin efluviile sale ucigătoare smirna şi tămîia rugăciunilor şi aghiazma atîtor lacrimi.

Ca să-şi înteţească impresia de nelinişte şi de deznădejde i se păru lui Laurent, ai cărui ochi cercetau cu atenţie faţa surîzătoare a distinsei Madone, i se păru că acest chip reproducea masca voluntară şi foarte neregulată a verei sale Gina. Nu cumva spre a face să nu se împlinească aceste închinăciuni, îngerul ocrotitor al uzinei Dobouziez s-o fi substituit Reginei divine? Tocmai atunci bietele mame, soţiile, surorile, copilaşii, fetiţele şi

străbunicii intonau în urma preotului în stihar, conducînd închinăciunea lor prelungită nouă zile, un stăruitor şi tînguitor *Regina Coeli !*

Laurent nu putea să mai stea la îndoială. Recunoştea doar mutra care-i şade ei bine, acea privire de sus, zeflemistă. Ar fi jurat chiar că un suflu îi scăpa printre buze falsei Madone şi că, cu o vicleană plăcere, stingea chiar ea ultimele mucuri de lumînare !

Liceanului îi veni poftă să se arunce între idol şi mulţime şi să le strige : „Opriţi-vă ! Vă amăgiţi crunt, vai, sărmanelor, surori ale mele ! Voi o chemaţi în ajutor pe altă Regină, tot aşa de frumoasă, dar cea mai neîndurătoare !... Opriţi-vă ! E Regina, Nimfa canalului, floarea cloacei ; aceasta o îmbogăţeşte, îi dă sănătate şi frumuseţe ; şi pe voi Regina vă otrăveşte ; şi pe voi Regina vă ucide !"

Dar cîntarea izbucni pe neaşteptate într-o explozie de suspine. Nici o lumînare nu mai ardea. Gingaşa Madonă se ascundea privirilor rugătoare ale smeritelor femei. Ultimul holeric murise mai adineauri.

VI

COSTUMUL CEL NOU

În această iarnă, domnişoara Dobouziez îşi va face intrarea în lume. Zilele îi treceau bătînd drumuri şi umblînd după tîrguieli. Gina îşi comandase toalete costisitoare şi de un gust rafinat. Mama, care avea să fie obligată s-o însoţească şi s-o supravegheze în societate, se simţea cuprinsă de o nouă dorinţă de a plăcea. Voia să se îmbrace ca o tînără, să poarte culori deschise, să-şi potrivească rochiile şi pieptănăturile cu ale fiicei sale. Împingînd pînă la exces patima florilor artificiale şi a panglicilor bătătoare la ochi, întorcea cu susu-n jos magazinele cu obiecte de toaletă femeieşti, desfăşura toate panglicile, desfăcea toate cutiile cu păsări împăiate, se înmuia ca într-o baie de ace de păr, de dantele, de panglici de gaz fin şi de pene de struţ. Dacă Regina n-ar fi fost de faţă pentru ca s-o ia deoparte pe furnizoare, în clipa plecării, şi să anuleze comanda, vorbindu-i la ureche, a o bună parte din gătelile alese de doamna mare, aceasta ar fi arborat atîtea în pălăriile sale încît ar fi avut cu ce garnisi vasele dintr-un altar principal de catedrală sau îmbogăţi un muzeu de botanică şi de ornitologie. Dar cu destulă luptă şi osteneală, Gina, foarte sensibilă la ridicol, reuşea să cureţe de cîţiva arbuşti de prisos pepiniera pe care doamna Dobouziez îşi punea în gînd s-o ofere admiraţiei înaltei societăţi negustoreşti.

Gina trăda de pe acum enervări de femeie în toată puterea cuvîntului, îşi dădea în vileag veleităţi de emancipare. Pentru mediul în care le arăta, toaletele ei de fată tînără nu aveau destulă modestie — cum se ex-

primă mironoseala provincială — dar aveau atîta originalitate şi Gina le purta cu o ţinută atîta de semeaţă şi de autoritară! Laurent se simţea din ce în ce mai fermecat de radioasa moştenitoare şi asta fără să deosebească încă dacă sentimentul încercat faţă de dînsa era de invidie sau de dragoste.

La un moment dat, nădejdea distracţiilor şi a succeselor noi o înflăcără pe Gina şi deveni mai comunicativă, mai amabilă cu cei din jurul său. Atras de această însufleţire, de această predispoziţie împăciuitoare, veselă, Laurent zăbovea şi el adesea în preajma ei. Cînd el stătea ursuz la locul său, Gina îl chema, îi vorbea despre proiectele ei, despre numărul invitaţiilor pe care le va trimite pentru primul bal, îi arăta tîrguielile, îi plăcea să-l consulte asupra nuanţelor de culoare sau asupra ţesăturii unei stofe, asupra alegerii unui inel: „Uite, apropie-te, ţărane. Dovedeşte-mi că ai gust." îl picnea cu acest epitet de ţăran, cu o sinceritate care lua poreclei înţelesul ei supărător. Această înseninare, după vremea rea din familie, dura-va oare? Laurent se folosea de ea cum vagabondul rebegit de frig se încălzeşte, potolit şi fără griji, în ungherul unui cămin ospitalier, uitînd că peste un ceas va fi nevoit să-şi înceapă iarăşi drumul său prin zăpadă şi ger.

Cînd Laurent asista în vestibul şi pînă sub porticul aleii pentru trăsuri la plecarea simandicoaselor doamne, Gina accepta atenţiile sale, consimţea să ia din mîna lui pelerina pe care şi-o pun pe umăr femeile la ieşirea din bal, evantaiul, umbrela. El se uita la dînsa cum se urca repede în trăsură, ridicîndu-şi cu un gest adorabil neorînduiala elegantă a fustelor: „Nu vii, mamă?... Bonjur, ţărane!" Vara Lydia se suia gîfîind de oboseală; scara scîrţîia sub greutatea trupului său şi coşul trăsurii se apleca în partea ei.

În sfîrşit, cu un suspin, ea se instala. Nervoasă, mînuţa-nmănuşată a Ginei cobora geamul cupeului; portarul, cu şapca în mînă, dădea într-o parte canatu-

rile porţii de intrare şi saluta pe distinsele doamne... Ea plecase !...

Trebuiră să aibă grijă şi de trusoul tînărului Paridael, care urma să fie trimis departe de ţară într-un colegiu de renume internaţional, de unde n-avea să se întoarcă decît după terminarea studiilor.

Vara Lydia şi inevitabila Félicité se dedară la o scotoceală amănunţită prin dulapurile de haine ale domnului Dobouziez. Cu o migală de arheolog cercetară, bucată cu bucată, îmbrăcămintea veche pe care „domnul" n-o mai purta, trecîndu-şi-o din mînă în mînă, întorcînd-o pe faţă şi pe dos, pipăind-o, sfătuindu-se. Ademenită şi ea de atmosfera de sărbătoare ce umplea casa, doamna Dobouziez se declară gata să sacrifice, spre a le da la ajustat pe talia pupilului, unui croitoraş de la periferie, o redingotă aproape nouă şi o pereche de pantaloni, mai mult decît uzată, ale soţului ei.

Dar Félicité găsea într-una că hainele erau mult prea frumoase pentru un băiat aşa de neglijent *în privinţa efectelor:* „În adevăr, doamnă, galenţii, bluza de lucru, şapca şi pantalonii de piele ai lucrătorilor noştri i s-ar potrivi mai bine". Vara Lydia îi smulgea aproape, cu jurămînt, fericitului Paridael, promisiunea de a cruţa cu grijă aceste haine. Cu atîtea „desigur, ai să te îndrepţi, nu-i aşa?" ca şi cum i s-ar fi încredinţat să poarte cămaşa fără cusătură a Mîntuitorului. Şi de atîtea ori i se repetară, încît în faţa grelei răspunderi pe care şi-o lua în spinare o dată cu haina paradită a vărului, Laurent ar fi preferat într-adevăr să îmbrace ţoalele purtăreţe şi comode ale salahorilor, prietenii lui.

Nu mai rămînea decît să se ia o hotărîre asupra unei anumite perechi de pantaloni scurţi cu pătrăţele verzi şi albastre, atît de urîţi încît vărul chiar, puţin pretenţios în materie de îmbrăcăminte, îi refuzase, după a treia probă.

Félicité se uita cu ochii galeşi la aceste zdrenţe nenorocite pe care tare le-ar mai fi vîndut telalului. Cu fiecare bucată cedată orfanului, se micşora profitul factotum-ului, căruia îi revenea odinioară tot ce nu mai pur-

tau stăpînii. Această împrejurare nu era străină de animozitatea pe care ea o nutrea față de Laurent. Acesta, totuși, i-ar fi cedat bucuros toată garderoba vărului, și mai cu seamă nenorocitii pantaloni de un verde ca spanacul și indigo; dar nu îndrăznea să-și mărturisească deschis scîrba, deoarece vara Lydia își pusese în gînd să-i facă o mare bucurie.

În acest moment Regina, care o căuta pe mamă-sa, se ivi pe gangul de la mansardă.

— O! vedenie îngrozitoare! făcu ea, sper, mamă, că n-ai să-l pui pe Laurent să umble cu vechitura asta? De astă dată țăranul și-ar merita într-adevăr numele.

Și, cuprinsă de-o pornire frățească, Gina, examinînd grămada de lucruri ponosite destinate vărului său, spuse că i s-ar putea scoate din toate cîteva haine de corvadă, dar nici vorbă să iasă un costum de gală: „Să mergem, mamă, zise ea; am de făcut două drumuri în oraș și, în trecere, vom da cîte o raită pe la furnizorii lui Athanase și Gaston Saint-Fardier. Vor găsi ei mijlocul să-l îmbrace puțin mai omenește pe acest băiat; hai, repede, tu!"

Nu se poate să nu-i cedezi Ginei. Félicité își înghiți amarul și-și alină repede durerea în fața bunăvoinței arătate de capricioasa și îngîmfata codană acestui afurisit de băiat, însușindu-și fără repulsie îngrozitorii pantaloni cu două culori.

Prima dată în viața lui, Laurent mergea alături de verișoarele sale în trăsură. Așezat lîngă vizitiu, care, de surpriză, fusese cît pe ce să cadă jos de pe capră în clipa cînd Laurent se urcase, el se întorcea din cînd în cînd pentru ca să-i arate Ginei chipul mai puțin posomorît ca de obicei și să-i mulțumească printr-o bucurie care nu-i mai strălucise în ochi niciodată. Avea în sfîrșit și el oarecare stimă, era cineva, în familia Dobouziez! Căpătase deodată atîta trecere încît mai-mai să ajungă fudul și îngîmfat. Simțea că-l pișcă ușurel de inimă oarecare trufie disprețuitoare și privea la pietoni din înălțimea mîndriei sale. Sub impresia momentului uita ocările și afronturile îndurate altă dată; vorbele grele

ale Ginei şi ale părinţilor ei la adresa lui Tilbak ; îşi amintea, nu fără remuşcări, de injuriile pe care le proferase contra „Nimfei Canalului" în acea sinistră noapte din cursul celor nouă zile de post şi rugăciune, pe cînd bîntuia holera.

Ah, holericii, umiliţii, dispreţuiţii şi ocoliţii de toţi erau departe ! El nu-i renega, dar nu-i mai păsa de ei... Era gata să recunoască, fără nici o greutate şi fără rezerve, binefacerile tutorelui său, să spună că vară-sa Lydia e foarte afectuoasă, să pună cruzimea lui Paşa pe seama bolii de ficat. Nu-i mai purta chiar atîta pică răutăcioasei Félicité.

Încîntătoare dimineaţă a împăcării ! Era vreme frumoasă, străzile păreau în sărbătoare, doamnele ale căror echipaje se încrucişau cu caleaşca verelor Dobouziez îl cuprindeau întrucîtva şi pe neînsemnatul Paridael în saluturile schimbate cu acestea.

Opriră rînd pe rînd la croitor, la atelierul de cămăşi, la cizmar, la pălărierul tinerilor Saint-Fardier, aceşti arbitri ai supremei eleganţe. Croitorul îi luă lui Paridael măsura unui costum complet de haine, pentru care Gina alese stofa, cea mai scumpă şi cea mai fină, firește, cu toate împotrivirile doamnei Lydia căreia începea să i se pară ruinătoare grija plină de afecţiune a fiicei sale pentru biata rudă săracă. În cine ştie ce cheltuieli nebune avea s-o mai bage capricioasa de Gina pînă ce se vor întoarce acasă ? Tutoarea cumpănită în cheltuieli se uita într-una la ceas : „Gina, e ora prînzului... Tata ne-aşteaptă !" Dar Gina îşi pusese în gînd să se ocupe la rîndul ei de îmbrăcămintea vărului său şi depunea în îndeplinirea acestui plan tot zorul, impetuozitatea sa obişnuită. Cînd lua o hotărîre, ea nu îngăduia nici întîrziere, nici cumpăneală îndelungă. „Într-o clipă sau niciodată", iată deviza pe care ar fi putut s-o adopte.

La atelierul de cămăşi, pe lîngă cele şase cămăşi de pînză subţire comandate pe măsura protejatului ei, îi cumpără şi două cravate delicioase. La pălărier, Laurent îşi schimbă pălăria de pîslă jerpelită cu una fără cusur, şi la cizmar se încălţă cu ghete potrivite pe picior. Ră-

mase încălţat cu ghetele noi, purtînd în cap pălăria cea bună. Era un început de schimbare totală. La mănuşăreasă, Gina observă pentru prima oară că el avea încheieturile mîinilor fine, mîna şi piciorul mici. Îi creştea inima de bucurie pe măsură ce se producea schimbarea înfăţişării băiatului.

— Uite, vezi, mamă, nu mai pare aşa de ţărănoi. E aproape bine, nu-i aşa ?

Acest „aproape" strica puţintel fericirea lui Laurent ; dar nădăjduia că după ce se va fi îmbrăcat cu lucruri noi din cap pînă-n picioare, Gina îl va găsi cît se poate de arătos.

Iluzie, momeală, amăgire, această zi fu totuşi una din cele mai bune din viaţa lui Laurent. Şi fiindcă Gina dădea tonul, toată lumea din fabrică, pînă şi vărul Guillaume şi acea Félicité căreia nu i se putea intra în voie nici într-un chip, se uitau cu ochi mai buni la elevul de liceu şi nu-l mai dăscăleau atîta.

— Domnişoarei i se pare că se mai joacă cu păpuşa ! se mulţumi să zică *aparte* arţăgoasa creatură, cînd Gina îi comanda lui Laurent să se întoarcă în toate chipurile, arătîndu-l vărului Guillaume.

Vă rog să credeţi că jocul o distra pe copilăroasa domnişoară, căci croitorul predînd hainele noi ale lui Laurent în ajunul unei excursii pe apă la Hémixem, unde Dobouziez-ii îşi aveau moşia şi conacul, ea ceru ca şi băiatul să ia parte. Şi fiindcă urma să plece a doua zi în străinătate, părinţii se supuseră noului capriciu al Ginei, cu condiţia ca el să răscumpere această atenţie prin minuni de sîrguinţă şi de cuminţenie.

Negreşit, Laurent îşi dădea seamă că i se spulberau şi ultimele păreri preconcepute. Privilegiată vîrstă a iertării jignirilor, în care cea mai mică atenţie compensează, în memoria copilului, anii de lipsă de dragoste şi de indiferenţă !

VII

HÉMIXEM

Halal de Laurent ! Să-l fi văzut pe îmbarcaderul pacheboturilor exultînd în hainele sale noi, ţinînd fruntea sus, amestecîndu-se printre invitaţi cu un sentiment de încredere şi de egalitate nemaiîncercate. Participau la plimbare cel puţin treizeci de persoane. Doamne şi domnişoare în toalete de călătorie strălucitoare şi deschise ; domni în haine de dimineaţă elegante : pălărie de paie şi pantaloni de pichet. Nu numai că Laurent era tot aşa de bine îmbrăcat ca şi dînşii, ba era chiar mai bine, prea corect poate şi cei doi tineri Saint-Fardier, doi moftangii de optsprezece ani, îmbrăcaţi numai în flanelă albă, cărora Gina îl prezintă ca pe unul ce fuge de lume cunoscut ca incorigibil, dar pe cale să se îmblînzească, îl măsurară din cap pînă în picioare, schimbînd cu copilăroasa fată un zîmbet cu înţeles, care poate l-ar fi dezamăgit pe candidul Paridael altădată.

Acest zîmbet critica deschis anomalia îmbrăcămintei lui de oraş.

Athanase şi Gaston, de nedespărţit, totdeauna îmbrăcaţi la fel, două degete de la aceeaşi mînă. Subţirei, gălbiori, de-o înfăţişare bolnăvicioasă, sub pretextul sensibilităţii amigdalelor, purtau gulere de o exagerată lăţime şi îşi înfofoleau regulat gîtul.

Văduva Saint-Fardier, bunica lor, amanta unui nobil bolnav de podagră şi aproape ramolit, îl prinse atît de tare în mrejele ei încît el impuse unicului său copil, o dulce şi iubitoare fiică, să se înjosească măritîndu-se cu fiul concubinei sale. Se atribuiau relei purtări a lui Paşa suferinţa morală ca şi misterioasa şi incurabila boală

care secerase prea de timpuriu pe tînăra doamnă Saint-Fardier. Athanase şi Gaston datorau mamei lor trăsăturile plăcute ale feţei, o distincţie din naştere, dar nu erau de fel mai inteligenţi decît baronul La Bellone, străbunicul lor, şi desfrîurile tatălui îi însemnaseră cu acele stigmate prin care îi lăsau în umbră pe regii Franţei.

Pentru Saint-Fardier aceste jalnice stîrpituri constituiau o mustrare, o remuşcare vie. Prinse ură pe ei de cînd erau în leagăn, dar dispreţul biruind ura, niciodată nu îndrăzni să-i bată. Îi ţinea la distanţă, îi dădea pe mîna străinilor sau îi lăsa de capul lor, îi umplea cu bani de buzunar, îi trimitea în călătorii, bineînţeles ca să-i aibă cît mai puţin pe lîngă dînsul. În cele din urmă trăiră văzîndu-şi de ale lor, ca şi dînsul de ale lui, mîncau şi stăteau cu casa în altă parte, îl socoteau drept un simplu bancher, ba chiar n-aveau de-a face decît cu casierul fabricii. Nu fu el de vină dacă nu ajunseră nişte îngrozitoare puşlamale şi dacă deveniră numai nişte cheflii prea încrezuţi în sine, fără a fi însă primejdioşi. De altminteri, la scîrba tatălui răspundeau cu dispreţul lor. Cu toată idioţia lor, nu puteau să-i ierte ceea ce aflaseră în mod vag despre moartea mamei lor. Le era ruşine de purtările de geambaş ale lui Paşa. Se fereau să pomenească despre dînsul în convorbirile lor; cînd veneau în contact cu nobili, se prezentau rostindu-şi numele mamei, şi li se spunea Saint-Fardier de La Bellone.

În acelaşi timp, obosiţi de viaţă dar candizi, rumeni şi zbîrciţi la faţă, tinerei dar copleşiţi ca sub povara anilor, aspectul lor îi rechema în minte, lui Laurent, înfăţişarea pe care o avea şi el în ziua Sfinţilor Inocenţi cînd dada lui Siska îi grima obrazul şi îl deghiza în moşneag.

Dar tinerii Saint-Fardier nu-i atraseră lui Laurent atenţia prea îndelungă vreme.

Clopotul suna plecarea; se trăsese puntea de trecere; maşina cu aburi îşi întindea mădularele şi cei mai mulţi, grăbiţi să se ducă la bord, se aranjau cît puteau mai bine pe coverta din faţă, îmbrăcată cu o pînză spre a

ocroti călătorii de clasa întîi de arşiţa cea zăpuşitoare a soarelui de august.

Era o vreme de parcă ţinea să le fie pe plac tuturor excursioniştilor. Nici un nor pe cerul de un albastru stins de peruzea.

Marele fluviu măsliniu şi blond avea aspectul său de duminică. La nord, în radă şi în bazinuri, mătăhăloase nave de comerţ, corăbii cu pînze şi vapoare staţionau în tihnă, părăsite de grosul echipajelor. Manevrarea pînzelor şi a catartelor, încărcatul şi descărcatul erau suspendate. Echipele descărcătorilor şomau. Cel mult dacă era pe isprăvite încărcatul vreunui vas care urma să înceapă să navigheze chiar după-amiază. Se mişcau pe fluviu numai ambarcaţii de plăcere, luntre de „hoinăreală", iahturi de amatori şi de sportivi, echipate şi construite pentru plimbare şi pacheboturi oferind trîndavilor fără ocupaţie din mica burghezie călătorii cu preţ redus spre principalele sate riverane.

„Societăţi", cu toţi ai lor gătiţi ca de sărbătoare, însoţite de fanfare, se îmbarcau pe aceste vapoare. O zgomotoasă veselie, repezită şi lăbărţată, un zor, un neastîmpăr aţîţau veselia acestei mulţimi care-şi lua mai multă libertate, a acestei gloate de navigatori de ocazie, de începători în ale călătoriei pe apă. Familiile se adunau laolaltă pe ţărmul fluviului într-o larmă de exclamaţii, ba că şi-au uitat bagajele într-o cafenea, ba că... Şi Societăţile corale executau cu vioiciune muzică militară pentru pas iute, după lovitura de tun de plecare, în timp ce un pachebot sau altul, dezlegat din parîme, se urnea din loc, părăsea ţărmul şi vira maiestuos, înainte de a intra în toiul cursului apei.

Iahtul cu aburi pe care se urcaseră familia Dobouziez şi invitaţii lor aparţinea domnului Béjard, mare armator şi negustor al oraşului, unul din cei mai importanţi din tagma sa. El pusese vaporul său elegant şi spaţios la dispoziţia familiei Dobouziez şi primise în schimb să fie invitatul lor la petrecerea cîmpenească.

Iahtul ridică ancora spre marea şi candida bucurie a lui Laurent.

Escautul ! Cu cîtă emoţie îl vedea din nou băiatul ! Tot o veche şi bună cunoştinţă de pe cînd trăia tatăl său ! De cîte ori nu se plimbaseră, cei doi Paridael, pe cheiurile plantate cu arbori înalţi, poposind din vreme-n vreme într-unul din acele „hanuri" cu atîta clientelă, duminica după-amiază, încît uşa fiind prea mică faţă de îmbulzeala consumatorilor, ei mai pătrundeau şi pe ferestre, urcîndu-se pe cîte o scăriţă uşoară de mînuit, sprijinită de peretele de afară. Dacă izbuteai să te aşezi acolo la o masă, ce plăcut era să urmăreşti forfota plimbăreţilor pe mal şi vasele pe apă ! Ce răcoare dulce pe la scăpătatul soarelui ! Cîţi ani se scurseseră de cînd nu mai văzuse fluviul acesta atît de drag !

Dar Laurent merge pe apă prima oară şi impresiile noi sting părerile sale de rău.

Vaporul, după ce se învîrtise de două ori pe loc, cu cochetăria unei păsări care îşi încearcă aripile înainte de a-şi lua zborul, s-a pus pe cale şi o porneşte cu hotărîre fermă, sub presiunea accelerată a aburilor. Panoroma marelui oraş se desfăşoară mai întîi în toată întinderea ei şi scoate apoi în relief proporţiile cutezătoare şi măreţe ale monumentelor sale. Parcă întreaga privelişte răsărea din pămînt : copacii de pe cheiuri îşi avîntă vîrfurile lor cu frunze multe şi dese, apoi acoperişurile caselor întrec copacii cei mai înalţi ; vastele galerii boltite ale bisericilor ivindu-se la rîndul lor în spatele alinierii înaltelor locuinţe privesc chiar peste acoperămînturile antrepozitelor, al pieţelor şi halelor istorice ; apoi mai sus, tot mai sus, turnuri, donjonuri, clopotniţe îşi scot vîrfurile, se înalţă parcă tind să se urce la cer, pînă cînd toate se opresc înfrînte, gîfîind de oboseală, afară de săgeata făloasă a catedralei. Aceasta îşi continuă singură ascensiunea, lăsînd departe în urmă vîrfurile cele mai trufaşe. Şi mai sus ! Şi mai sus ! La rîndul ei părăseşte partida. Ea domină oraşul, pluteşte peste ţinut. Îşi biruie îndeajuns rivalii, turnul cu clopot de alarmă, aerian şi îndantelat, atît de înalt încît numai el se vede în clipa de faţă. Anvers-ul s-a făcut nevăzut după un cot al fluviului ; turnul în mod deosebit mar-

cheză, ca un far măreţ, amplasamentul puternicei metropole. Şi Laurent contemplă turnul de la Notre-Dame pînă ce acesta se topeşte, pe încetul, în depărtările aşa de îndepărtate încît orizontul albastru păleşte şi el.

Şi călătorul cuprins de evlavie priveşte cîmpul : mlaştini argiloase, cărămidării înroşite printre stăvilarele înverzite ; vile albe înconjurate de şiruri de arbori, cărora largi pajişti, coborînd lin pînă în mal, le ocrotesc privelişte fluviului. Dar, mai mult decît toate celelalte, Escautul însuşi îl impresionează pe licean. Îl soarbe în sufletul său, cu ochii, cu nările, cu urechile, cu lăcomia unui proscris în ajunul exilului ; îşi face provizie de privelişti care vor fi mirajele şi visurile sale peste cine ştie cîte zile !

Răzimat cu coatele de parapet, în partea de dinapoi a vasului, îl distrau vîrtejurile de apă înspumate, produse de maşina care călca peste valurile lenevoase, zborul pescăruşilor năpustindu-se asupra apei şi chemîndu-se între ei cu ţipete ascuţite, luntrele greoaie şi pîntecoase trecînd pe lîngă iaht, vîntrelele fixînd un fel de puncte de orientare, în adîncimea peisajului. Apoi Laurent se întorcea din nou şi privea la anturajul său : la mişcarea de pe punte, la manevrarea pîrghiilor de pe bord executată de trei sau patru marinari cu înfăţişare semeaţă, aleşi dintre cei mai robuşti din echipajele domnului Béjard căci, întemeietor a două linii de navigaţie între Anvers şi Melbourne şi între Anvers şi Batavia, proprietarul iahtului avea vase mai importante decît această ambarcaţie-jucărie.

— Uitaţi-vă la osatură ! îi spunea tocmai atunci Béjard domnişoarei Dobouziez, din apropierea lui Laurent, indicîndu-i nişte şantiere de pe malul drept. Mă iertaţi, domnişoară, osatură e un termen tehnic care înseamnă scheletul unei nave în construcţie... Ea vă înfăţişează embrionul a ceea ce va deveni un vas de nouă sute de tone, gătit şi înzestrat cu toate cele trebuincioase, aşa cum nu s-a mai văzut, perla flotei noastre comerciale ! şi care se va numi REGINA, dacă veţi

binevoi să ne faceţi onoarea, peste un an, să-i fiţi naşă.

Şi se înclină curtenitor.

— Peste un an ! Avem timp să mai vorbim despre asta, domnule Béjard... Şi apoi, nu credeţi că-s o ţîrică prea şubredă elevă de pension ca să pot ţine în braţe lîngă cristelniţă la botez un pruncuşor aşa de trupeş ca noua dumneavoastră navă : cogeamite vas de nouă sute de tone ! Eu care nu cîntăresc nici cît un butoiaş [1]. Căci i-am pus pe cei de la fabrică să mă cîntărească, dăunăzi, ca pe un simplu drob de stearină. Gîndiţi-vă deci, s-ar putea să i se întîmple o nenorocire finului meu !

— O, zise Béjard cu zîmbetul acelui care joacă la sigur, nu li se întîmplă nici o nenorocire vaselor societăţii Crucea de sud... Toate se nasc într-o zodie bună... şi pe urmă, sînt asigurate...

— Oricum ar fi, reluă vorba Gina, am amorul meu propriu de naşă, încît nici o asigurare de pe lume nu mi-ar răscumpăra durerea pe care aş încerca-o ştiindu-l pe durduliul meu fin pierdut în abisul mării, trecut în împărăţia madreporelor... Mă iertaţi, vă răspund la osatura dumneavoastră de odinioară...

Şi rîzînd dădu fuga să se alipească grupului de alături în care trăncăneau prietenele ei, surorile Vanderling. Auzind vocea limpede a Ginei, Laurent se întorsese înspre interlocutori.

Se uita stăruitor cu atenţie la proprietarul iahtului. Béjard, care părea orgolios, distant şi protector, ca majoritatea marilor negustori din Anvers, avea şi ceva ascuns în privire şi nedesluşit în glas. De patruzeci şi cinci de ani, de talie mijlocie, uscăţiv şi noduros : pielea gălbuie, aproape seroasă, nasul încovoiat, barba lungă şi roşcată, părul castaniu dat pe spate, buzele subţiri, ochii verzi, fruntea bombată, urechea strîmbă ; aşa era omul fizicește. În ţinuta şi fizionomia lui predominau în acelaşi timp vicleşugul evreului mucezit după tejgheaua unei dughene murdare din Frankfurt sau a unui laan [2] din Amsterdam, şi îndrăzneala aventurierului

[1] Joc de cuvinte în limba franceză : *tonne* = tonă, *tonnele* = butoiaş.
[2] Prăvălie.

care a tîlhărit pe mări şi a operat ziua-n amiaza mare, în aer liber, în ţinuturi necultivate. Dar acest amestec de lăudăroşenie spăsită şi de politeţă dulceagă irita prin cumplita lui lipsă de armonie. Fiinţa aceasta avea o expresie mixtă şi contrastantă : ochii stinşi dezminţeau vorba tăioasă sau, în aceeaşi măsură, vocea surdă şi plîngătoare contrazicea strălucirea aspră şi răutăcioasă a pupilelor verzi. Pe lîngă toate acestea, corect, om de lume, vorbitor plăcut, oaspete minunat, amfitrion desăvîrşit.

În societate nu era iubit, dar toată lumea ţinea cu dinadinsul să-l cunoască ; se temeau de el şi totuşi, în faţa lui, toţi se dădeau în lături ca să-l scoată în evidenţă. Averea sa, activitatea, tactul în societate îi cîştigaseră o autoritate, o superioritate necontestată nu numai în domeniul afacerilor, dar era pe cale să joace un rol în politică şi chiar în ceea ce începea să se facă la Anvers sub aparenţă de artă şi de literatură. El afişa cea mai completă toleranţă, proslăvea ideile generoase, zicea că-i cosmopolit, liber-schimbist, utilitarist, dădea crezare în toate lui Cobden şi Guizot, făcea pe americanul în afaceri, dar scos din atmosfera negoţului, exagera în societate eticheta, ţinuta, genul perfecţilor gentlemeni englezi.

Lipsea totuşi destul pentru ca obîrşia personajului şi a ascensiunii sale, pentru ca trecutul lui să corespundă cu prestigiul de care se bucura acum. Păţanii veridice, dar ciudate şi tulburătoare ca nişte legende, se povesteau pe socoteala lui. Cu un calm şi o seninătate desăvîrşite îi atrăsese atenţia Ginei asupra şantierului Fulton. Şi totuşi numai la vederea acestor locuri ar fi trebuit să se simtă uluit sau cel puţin să-şi impună mai multă modestie, atît de amestecate erau ele cu pagini păcătoase din viaţa sa.

Odinioară, trecuseră ani şi ani de atunci, tatăl său era director al aceloraşi şantiere în timpul cînd abuzuri nemaiauzite, acte monstruoase, comise în partea locului, ieşiseră la iveală.

Cedînd nu se ştie cărei perversităţi a imaginaţiei, destul de rară la oamenii de jos, muncitorii şantierului se distrau chinuindu-şi tinerii lor ucenici, ameninţîndu-i apoi cu cazne şi mai înfiorătoare şi chiar cu moartea, dacă le-ar trece prin gînd să divulge înspăimîntătoarea realitate a lucrurilor. Topoare de oase, băgaţi în sperieţi ca acei fags [1] ai vechilor colegii englezeşti, nu izbuteau să scape de aceste cruzimi decît lăsînd în mîinile călăilor grosul salariilor. În cele din urmă totuşi lucrurile ieşiră la iveală. Fu un scandal imens.

Schingiuitorii, strînşi în bandă, defilară în faţa tribunalului şi, pe toată durata procesului, o nemaipomenită desfăşurare de jandarmi şi militari cu greu îi putu ocroti opunîndu-se expeditivelor represalii populare şi mai ales furiei femeilor prefăcute în Eumenide, care cu unghiile i-ar fi jupuit de vii. E drept că dezbaterile au dat în vileag mistere îngrozitoare : simulacre de crucificare, flagelaţii în corpore, înecări săvîrşite pînă ce victima trăgea să moară, încercări de ardere pe rug. S-au îngropat copii pînă la gît în pămînt, fiind ţinuţi aşa ceasuri în şir ; unii au fost siliţi să mănînce lucruri scîrboase ; alţii au fost constrînşi să se ia la bătaie între dînşii cu toate că nu-şi purtaseră nici o duşmănie.

Justiţia îndepărtă orice prezumpţie de complicitate directă a domnului Béjard-tatăl cu subalternii săi, dar neglijenţa şi incuria directorului ieşiră în vileag, copleşitoare. Societatea destituindu-l din funcţie, conştiinţa publică tot nu se declară satisfăcută şi, socotindu-l tot atît de vinovat pe moş Béjard ca şi pe tărbăcitorii condamnaţi la muncă silnică, îi cerură ritos să părăsească oraşul. O împrejurare dovedită prin toate depoziţiile contribui la această izgonire. Fiul directorului căzut în dizgraţie, pe atunci elev de liceu, de vreo cincisprezece ani, condusese de mai multe ori aceste spectacole şi, după spusele actorilor, gustîndu-le cu plăcere. Auditoriul, în efervescenţa lui, era cît pe-aci să ceară arestarea vicleanului licean care se ferise în-

[1] Gazdă bătăilor.

deajuns să nu denunțe tatălui său pe acei care îi procurau așa de impresionante distracții.

După douăzeci și cinci de ani se află că Béjard-fiul se întorcea în orașul său natal. Tatăl său se îmbogățise în Texas și îi lăsase plantații importante de orez și de trestie de zahăr, domenii imense cît o împărăție, cultivate de o armată de negri. În ajunul războiului de secesiune, Freddy Béjard lichidă o parte din bunurile sale și își plasă banii în cele mai de seamă bănci din Europa. Rămase totuși în America la începutul războiului, nu atîta din solidaritate cu partizanii sclavajului cît mai ales spre a-și apăra resturile proprietăților sale. Trase cu arma, ca soldat de gherilă, în preerie, contra celor din Nord. În sfîrșit, după ce încetă războiul, de mai multe ori milionar, cu toate marile pierderi, se întoarse la Anvers, avînd de gînd poate să se răzbune, spălîndu-și numele de noroiul și de petele trecutului.

Asta-i tot ce se știa mai limpede despre Béjard și începuturile sale, ceea ce de altfel mărturisea și el, cu oarecare fanfaronadă, în momentele lui de bună dispoziție.

Luxul său de nabab, minunatele întreprinderi cu care colabora la prosperitatea exterioară a orașului său natal îi deschiseră toate ușile, cel puțin cele ale societății destul de amestecate, a negustorilor, căci aristocrația și băștinașa burghezie nobilă îi acordară o tot atît de mediocră stimă ca și gloata.

Dacă cei care se închinau succesului, admiratorii „deșteptților" și ai favoriților norocului, învîrtitorii de afaceri, speculanții care se înclină înaintea milionului ori de unde ar proveni, uitară sau îngropară trecutul, tagmele mai vechi în partea locului, populația stabilă, anvers-ezii de viță veche, aceștia își aduceau aminte de scandalurile de altădată și-i nutreau lui Freddy Béjard un dispreț și o antipatie înveterate.

Ba mai mult, relatările, care trecuseră oceanul, adăugaseră vinovății mai recente compromițătoarei afaceri de la șantierul Fulton.

Astfel, se merse pînă la a se pretinde că, înfuriat de victoria americanilor din Nord a căror expediţie militară de desfiinţare a sclaviei îi răşluia din avere, nu numai că nu le dăduse, după încheierea păcii, libertate sclavilor săi, dar îi vînduse unui negustor de negri, spaniol din Antile, şi tocmai fiindcă eludase astfel voinţa învingătorului, trebui să părăsească a doua sa patrie. După o altă versiune, în loc să se conformeze decretului de dezrobire a negrilor, îi ucisese pe ai săi pînă la unul.

Negustorii socoteau toate acestea drept minciuni gogonate născocite de pizmătareţi şi de adversarii politici ai celui ajuns la o situaţie. Domnul Dobouziez, chiar el, deşi Béjard nu-i cîştigase simpatia pe care de altminteri nu obişnuia s-o risipească, nu putea admite să se arunce asupra întreprinzătorului şi curajosului armator răspunderea unei greşeli sau mai degrabă a unui accident, ispăşite destul de crunt de tatăl său ; Saint-Fardier, el, simţea pentru ticălosul ăsta energic de Béjard o admiraţie de cunoscător. Dorea mult chiar ca el să-i ţină loc de copoi feroce şi credincios, fiindcă semăna cu acei *blood hounds* cu ajutorul cărora proprietarii plantaţiilor din colonii hăituiesc negrii lor fugari. În fond îl scotea din răbdări, cu scrupulele sale de conştiinţă, corectul Dobouziez ; adevăratul său asociat ar fi fost Béjard.

Laurent nu-l văzuse niciodată pe acesta ; nu avea cunoştinţă despre ceea ce se povestea pe socoteala lui. Şi totuşi îl prinse o nelinişte din cele care nu se pot exprima prin vorbe, în preajma acestui om. Avu un presentiment dureros, inima i se contractă, şi după ce îi întoarse spatele armatorului spre a începe iar să privească amănunţit peisajul, malurile i se părură că degajează o fatidică tristeţe.

În clipa cînd şantierul Fulton stătea să dispară îndărătul unei cotituri a Escautului, armătura complicată a pieselor de cherestea, din jurul navei în construcţie, lua înfăţişarea unui enorm schelet de care se alipeau ici şi colo fâşii de carne şi de vestminte calcinate. Dar

această nălucire sinistră nu dură decît o secundă şi farmecul altor peisaje înviora buna dispoziţie, o clipă tulburată, a lui Paridael.

Cînd i se năzări, el nu ataşă nici o importanţă acestei halucinaţii, dar mai tîrziu cînd ea interveni, şi mai groaznică, în momentul cel mai tragic din viaţa sa, avea să şi-o amintească.

Nu se crezuse necesar ca Laurent să-i fie prezentat proprietarului iahtului. Béjard aruncă de cîteva ori o privire pătrunzătoare şi neîncrezătoare acestui băiat cam zăpăcit în hainele lui noi şi care, stînd deoparte, contempla cu încăpăţînare natura flamandă, prea plană şi prea puţin accidentată, după părerea turiştilor de profesie. Armatorul căpătase chiar informaţii asupra acestui nepoftit şi era gata să stopeze ca să fie coborît de pe vas.

— Lăsaţi-l în pace, îi ziseră eleganţii Saint-Fardier rîzînd de greşeala sa, e o biată rudă săracă a Dobouziezilor... Îl trimit mîine în străinătate şi fără îndoială că de asta e atît de tăcut.

— Am înţeles ! făcu Béjard, nepretinzînd cumva, prin această exclamaţie, să pătrundă în miezul impresiilor orfanului, ci să aprobe doar izolarea în care era lăsat. Şi liniştit asupra identităţii acestui fleac de copil, încetă să se mai ocupe de dînsul.

În ordinea probabilităţilor, neînsemnatul pasager din partea de dinapoi a vasului nu avea nici un drept la atenţia lui Cresus. Şi totuşi dacă ar fi prevăzut ce rol hotărîtor avea să joace în viaţa sa acest om de prisos ! Ceilalţi pasageri, informaţi asupra lui Laurent în termeni tot aşa de indiferenţi, nu-i acordară nicidecum mai multă atenţie. El nu băga de seamă dispreţul în acea zi. Se bucura din toată inima că putea să se îmbibe, cît îi plăcea, cu efluviile locului de baştină drag.

Vara Lydia, în rochia cea verde ca apa garnisită cu iederă, ca o boltă acoperită cu verdeaţă ambulantă, era mai-mai să-şi piardă răsuflarea, dăscălind slugărimea care însoţea societatea cu coşuri lungi încărcate cu provizii. Vărul Guillaume discuta cu Béjard, cu Saint-

Fardier şi cu eminentul avocat Vanderling. Aceşti bărbaţi gravi îi făceau Escautului onoarea de a-l privi, numai spre a invoca foloasele pe care o societate de capitalişti le-ar putea trage de la o fabrică de chibrituri sau de la un magazin de guano [1], stabilite pe malurile sale.

Regina, îmbrăcată în muselină roz, cu părul cîrlionţat, purtînd în cap o pălărie mare de paie cu borurile ridicate în sus à la Lambelle, era centrul şi sufletul unui cerc de fete copilăroase pe care le distra cu observaţiile ei spirituale asupra grupului de tineri în mijlocul cărora tronau fraţii Saint-Fardier. Aceştia se apropiau uneori de fetele care rîdeau şi le adresau cine ştie ce galanterie vrednică de milă. Surorile Vanderling, două blonde flecare, durdulii şi ispititoare, le luaseră mintile, cum ziceau ei.

Iahtul acostă în cele mai bune condiţii la debarcaderul de la Hémixem. Pe uscat, programul se împlini fără nici o încurcătură. În cursul plimbării, excursioniştii ţineau să afle îndeosebi numele proprietarilor vilelor şi castelelor. Tinerii apreciau hrana bună a cailor din grajduri ; fetele scoteau exclamaţii de admiraţie în faţa frumoaselor lebede aşa de albe şi la fel, în faţa rozelor aşa de roze. Şi fiindcă toţi din ceată se opreau cu oarecare respect în faţa porţii cu grilaj aurit la capătul unei alei din grădina unui nobil, prin zăbrelele căreia să zărea, la marginea unei pajişti, o bijuterie de pavilion în stilul Renaşterii, Béjard, ajungîndu-i, cu nedespărţitul său Dupoissy, zise :

— Da, e foarte frumos... E a baronului Waerlant... Foarte frumos, într-adevăr... dar pe trei sferturi grevat de ipoteci... Se poate cumpăra căsuţa asta cu cincizeci de mii de franci, pe lîngă plata ipotecilor care se ridică la o sută de mii de franci... Aviz amatorilor...

— Cuvenită pedeapsă pentru un aristocrat trîndav şi desfrînat ! aprobă Dupoissy, vorbind pe nas ca un dascăl la înmormîntări !

---

[1] Îngrăşămînt din excremente de păsări.

Cifrele căzură ca un duş rece peste admiraţia acestor oameni bine crescuţi, rîvnind toţi la o situaţie temeinică... Se grăbeau să-şi vadă de drum, cu o grimasă de supărare, ruşinaţi de interesul arătat acestui imobil, aproape ca şi cum proprietarul aflat în strîmtoare de bani se putea să apară dintre copaci şi să le ceară un împrumut.

După o oră de mers sub cupola albastră, în care se înălţau învîrtindu-se ciocîrlii ţîrîitoare, prin poienele unde otava cosită şi adunată îmbălsăma aerul cu miresme, din toate căpiţele, fără a îndrăzni să recunoască, toţi începeau să se satureze de acel verde, de acel albastru, de acele ferme îngrădite şi de acele domenii pe ai căror stăpîni nu-i cunoşteau. Se opriră într-o pădurice de brad, singură în toată regiunea, un nenorocit de crîng artificial, plantat acolo dinadins de proprietar, impiegat-şef al familiei Dobouziez, un holtei care cultiva „plăcerile vieţii de ţară" şi „prînzurile pe iarbă". Or, toţi vilegiaturiştii sînt de acord să proclame că nu se poate prînz pe iarbă fără o pădurice. O întinseseră la drum de-a lungul minunatelor alei plantate cu fagi şi stejari, din belşug umbrite, în totul potrivite pentru un popas şi o masă. Dar le trebuia o pădure, fie şi oricît de prăpădită, şi cu frunza mîncată de purici de plante!

Umbrelele respectabilelor doamne compensară umbra zgîrcită a coniferelor. Despachetară proviziile, înghiţiră mîncăruri reci şi băutură caldă, ingeniosul aparat de răcit şampania refuzînd orice serviciu, cum se întîmplă cu cele mai multe aparate perfecţionate. Prînzul fu totuşi plin de voie bună şi nu lipsiră subiectele de conversaţie, datorită afurisitului de aparat şi arşiţei zăpuşitoare. Omizi şi gîndaci căzură în farfurii şi pe gîtul domnişoarelor; Gaston şi Athanase Saint-Fardier, care se strecuraseră lîngă Angèle şi Cora Vanderling şi se prinseseră cu totul în mrejele cochetăriei lor, îşi îngăduiau să culeagă micile gîngănii.

O ceată de ţărani, codane şi copilandri, se întorceau de la liturghie, îndreptîndu-se spre cătunul lor în pas alergător. La început neîncrezători, timizi, nătă-

fleţii se opriră apoi; după ce se sfătuiră între dînşii, roşii ca guşa curcanului, se apropiară, împingîndu-se unul pe altul, şi li se umplură fetelor şorţul şi băieţilor buzunarele de la bluză cu resturile de pateuri, sandvişuri, cu oasele pe care mai rămăsese destulă carne de ciugulit şi cu scheletele pasărilor, iar pe cînd se depărtau îi strigară spre a le băga sub braţ sticle abia începute.

Acest intermezzo îi distră pe plimbăreţii noştri pînă ce ajunseră la conacul lui Dobouziez. Vărul Guillaume, mare umblăreţ, ar fi vrut să se întoarcă de unde plecaseră, pe un drum mai lung. Oaspeţii ţinură să ştie mai întîi dacă era mai multă umbră prin partea aceea şi altceva de văzut decît tot ţarină şi copaci.

Dar cum, dîndu-şi toată osteneala, domnul Dobouziez nu-şi amintea de nici o altă „raritate" în această direcţie, decît o rachierie părăsită şi decît închisoarea militară de la Saint-Bernard, majoritatea preferă să se întoarcă pe drumul cel mai scurt, cu riscul de a da peste baronul rămas lefter de bani.

După ce intrară, în aşteptarea ceasului de cină, doamnele se duseră sus să se şteargă de praf, să-şi mai dreagă obrazul şi să-şi potrivească părul; iar bărbaţii vizitară „acareturile".

La cina servită astfel încît mulţumi şi pe cei care nu-s prea ahtiaţi de gastronomia pastorală, se proslăvi unanim dejunul în pădure şi cei care mîncau cu ţîrîita, revenindu-şi acum, se prefăceau că se miră de apetitul lor. E adevărat că plimbarea, aerul răcoros...

Cafeaua se servi pe balcon. Béjard o conduse pe Gina la pian şi o rugă să cînte ceva. Laurent se coborî în grădină, vrăjit de noaptea delicioasă, de adierile de pe Escaut, de revărsarea nocturnă de arome a boschetelor, de senzuala şi ameţitoarea tăcere care se hărţuia cu acel cri-cri al greierilor şi legăna zborul pieziş şi catifelat al liliecilor, speriaţi de prezenţa neobişnuită a stăpînilor acestui conac părăsit.

Vocea Ginei ajunse pînă la el, în fundul parcului englez, limpede şi de o claritate desăvîrşită. Cînta valsul din *Romeo şi Julieta*, de Gounod, dumnezeieşte;

interpretarea era superioară bucăţii. Ea îi adăugă sinceritatea care îi lipsea, o cînta ca o virtuoză, cu dragă inimă. Imprimă o notă de parodie acestui vals cu atîtea înfloriturí adăugate, îi înteţi într-aşa măsură ritmul încît s-ar fi putut dansa. Laurent îşi zicea în sinea lui că Gina prea se dovedea partenera cerută de un asemenea vals : femeie a deşertăciunii, a vîrtejului, a ameţelii, a curiozităţii, femeia care nu-şi află locul. Deşi nu-l citise pe Shakespeare, Laurent nu putea suferi această zornăială muzicală şi găsea toată gîngureala nelalocul ei : acest cîntec prea vesel, prea voios, de o vioiciune şi de o strălucire insolentă, devenea mai rău decît o arie de bravură, o arie de bravadă.

Auditorii, Béjard, cu tinerii Saint-Fardier în frunte, aplaudară şi bisară. Laurent, la rîndul său, se străduia să ajungă la frumoasa pianistă ca să-şi ia rămas bun. Trenul urma să-l răpească pe licean în primul ceas după miezul nopţii. Şi avea atîtea să-i spună verii sale ! Dorea mult să-i mulţumească pentru bunăvoinţa arătată în săptămîna încheiată, să-i ceară să-şi aducă aminte de el din cînd în cînd. Nu putu decît să îngaime un simplu „rămîi cu bine". Ea îi dădu mîna nepăsătoare, cu vîrful degetelor, nici nu se întoarse spre dînsul, certîndu-se mai departe cu domnul Béjard. Laurent nu mai avea nici o nădejde să-i atragă atenţia şi să obţină de la ea o vorbă, un cuvînt dulce de neuitat, cînd ea îi azvîrli cu un calm, într-o doară, cu o prezenţă de spirit într-adevăr feroce, un : „bună seara, Laurent ; fii cuminte şi vezi, sileşte-te la învăţătură".

Domnul Dobouziez nu l-ar fi povăţuit mai bine !

VIII

ÎN SOCIETATE

Regina intră în viaţa mondenă. Şase sute de invitaţii au fost trimise ; cu două sute mai mult decît la ultimul bal dat de guvernatorul provinciei ! Nu se vorbeşte în oraş decît de marele eveniment care se pregăteşte. Dacă doamna Van Belt se întîlneşte cu doamna Van Bilt, după salutările obişnuite, abordează importantul subiect de conversaţie. Îşi dau informaţii una alteia despre toaletele pe care le vor purta domnişoarele lor. Doamna Van Bal doreşte mult să pună în umbră pe doamna Van Bol şi doamna Van Bul nu mai poate de bucurie vorbindu-i de această recepţie prietenei sale, doamna Van Brul, care n-a fost invitată, dintr-o scăpare de vedere, nu mai încape îndoială. Doamna Van Brand, omisă şi ea, susţine că ar fi mulţumit, cu toate că n-a primit nici urmă de invitaţie. Dar toate se dau în vînt după amănunte şi cînd nu le pot stoarce de la prietenele lor umblă să-i descoasă pe furnizori. Florarilor, birtaşilor, cofetarilor, familia Dobouziez le-au monopolizat totul, le-au reţinut totul. „Nu mai e decît pentru dînşii", cum se zice în familia Saint-Fardier. Ceilalţi clienţi renunţă să mai ceară a fi serviţi. Chiar şi cei mai cu vază, dacă stăruiesc, se aleg cu răspunsul : „Imposibil, doamnă, e doar în ziua asta balul familiei Dobouziez !" Restauratorul Balduyn, însărcinat cu organizarea bufetului şi a supeului, pregăteşte minunăţii, nu altceva. Toate banchetele tapiţerilor şi ale antreprenorilor de nunţi şi petreceri au fost rechiziţionate. Dar foc mare, mai mare zor ca oriunde, e în atelierele de croitorie. La Bruxelles chiar se croieşte, se taie, se

coase, se ajustează, se tivește, se brodează, se mototolesc, se calcă kilometri și kilometri de stofă în vederea inaugurării sezonului monden de la Anvers. Pentru cît au de îndurat aceste croitorese hapsîne de cîștig de pe urma proastei dispoziții, a enervării, a capriciilor și veșnicei nemulțumiri ale bunelor lor cliente, vor fi răsplătite în rai iar pînă atunci, cu cîte o pataşcă de o mie de franci aci, pe pămînt.

Acei care dau recepția nu-s mai puțin înfrigurați decît acei poftiți să ia parte. Félicité n-a fost niciodată mai dezagreabilă. Își exercită autoritatea ei tiranică asupra sporului de servitori și de angajați însărcinați cu preparativele. Doamna Dobouziez nu mai stă locului o clipă ; corpolența ei crescîndă o mîhnea peste măsură : datorită acestui balamuc și acestei gimnastici, va pierde cîteva livre. Gina și unchiul Guillaume par a fi cei mai cu judecată. Ei împreună au întocmit ciorna listei invitaților. Gina e radioasă, toată osteneala depusă pentru dînsa și împrejurul ei o măgulește și o mai exaltă încă în propriii săi ochi ; din cînd în cînd binevoiește să aprobe tot ce se face.

Acest bal, acest bal monstru întreține chiar și conversațiile funcționarilor casei ; pînă și lucrătorii fabricii nu vorbesc decît despre asta în ceasurile de răgaz, cînd își iau cafeaua lor rece și își scot cele două felii de pîine unse cu unt și suprapuse din sacul cu provizii. Acești oameni inimoși nu știu exact ceea ce se va petrece, dar, de cîteva zile, la porticul de la intrare e un asemenea alai de camioane care transportă : mobile, mucava, cutii, lăzi, încît chiar pe cei care sînt cît de cît gură-cască din fire îi distrage de la munca lor.

Noroc că Laurent e la internat căci n-ar mai găsi nici un locșor în mansarda lui.

O invitație le-a ajuns și celor trei funcționari comerciali mai mari în grad : contabilului — omul de petreceri de la conac ! — casierului și procuristului. Faptul acesta măgulește corporația conțopiștilor, pînă și trepăduşul se simte mîndru de favoarea acordată superiorilor săi ierarhici. Acești trei aleși vor reprezenta pe colegii lor.

În timpul lucrului, chiar cînd se ştie că Dobouziez e în întreprindere, domnii aceştia discută cu seriozitate chestiuni de etichetă, de bunăcuviinţă, de îmbrăcăminte. Cei trei privilegiaţi se sfătuiesc mai întîi cu camarazii lor asupra redactării scrisorii care urmează a fi expediată domnului şi doamnei Dobouziez. Trebuie adresată doamnei sau domnului ? Căzînd de acord asupra acestei formule, rămîne să se înţeleagă asupra altor chestiuni de etichetă. Mănuşile trebuie să fie de culoarea paiului sau a mărgăritarului ? Îşi vor pune floare la butonieră ? E nevoie sau nu e nevoie să-şi parfumeze batista ? Trepăduşul pomenind de parfumul de paciulie ca de o mireasmă foarte aristocratică, i-au dat atîta cu huideo ! încît de atunci nu se încumetă să mai încerce să-şi spună părerea. Iar pe urmă ? Se face o vizită ? Şi cînd anume ? „O, pe urmă ? văzînd şi făcînd !" zise casierul, omul îndrăgit de viaţa de ţară, stăpînul pădurici de brad.

Sîntem în ajunul... în ziua... în chiar seara recepţiei. Parchetul e ceruit, candelabrele-s aprinse ; servitorimea, cu pantaloni scurţi, la datorie. La ora nouă, pe strada întortocheată şi proaspăt pavată care duce la fabrică, îşi încearcă norocul primul echipaj, apoi al doilea, apoi se formează un adevărat şirag. S-ar zice că-i un Longchamps [1] nocturn.

Păcătosul de şanţ stătut pe care, după ce a trecut holera, stăpînii săi nu se mai gîndesc să-l astupe, n-a avut niciodată de-a lungul său o asemenea cavalcadă. În zăpăceala lui, uită să mai otrăvească aerul iernii.

Cumetrele, cu copii de ţîţă în braţe, fac haz în pragul căsuţei lor sărăcăcioase, uitîndu-se la defilarea trăsurilor şi se străduiesc în zadar să zărească în trecere, în umbră, de după geamurile aburite, pe elegantele doamne pitulate în aceste cămăruţe pe roate. Dar săracele femei nu văd decît luminile felinarelor, reflexele ondulatorii de oglinzi ale hamurilor, străfulgerările din lănţuşorul prins de zăbală de sub botul cailor,

[1] Mănăstire lîngă Paris ; alături e vestitul cîmp de curse.

panglica de aur de la pălăria unui vizitiu. Dobitoacele nechează şi îşi aruncă în noapte răsuflarea lor albicioasă. Gingaşa Madonă de la răspîntie, care nu mai e luminată decît de o candelă tremurătoare, pare tot aşa de săracă, tot aşa de umilă ca şi poporul ei de evlavioşi.

Fabrica nu-şi întrerupe totuşi lucrul. Echipa de noapte a înlocuit pe lucrătorii de peste zi şi se sileşte să întreţină cuptoarele, fiindcă nu e îngăduit ca materialele să se răcească. În timp ce stăpînii voştri se înveselesc, spetiţi-vă muncind şi asudaţi, bravi proletari!

Coborîndu-se din trăsură sub portic, invitaţii înfofoliţi au o clipă, în faţa ochilor, în fundul vastei curţi întunecate, viziunea zidurilor uzinei şi aud vuietul surd al maşinilor aţipite, dar nu adormite şi mirosul unsorii le supără nările. Dar marea uşă cu geamuri se şi deschide, răspunzînd în vestibulul ticsit de flori şi de copăcei, şi gurile prin care vine căldura le şi trimit, de cum intră, adierile lor încropite şi mîngîietoare.

Cei trei domni de la birou au sosit primii. Gata de plecare, de la amiază, ei au angajat, plătind la un loc, o frumoasă cupea, nu din cele de stradă, cu toate că fabrica se află doar la un sfert de ceas de locuinţele lor. Trebuiau să reprezinte cu demnitate biroul. Îşi lăsară paltoanele la vestiar, foarte încurcaţi în faţa atenţiilor binevoitoare pe care li le arată nişte domni, cu favoriţi în formă de cotlet, îmbrăcaţi ca şi invitaţii. Numai după ce uşierii stăruiesc, cei trei prieteni consimt să se folosească de bunele lor servicii.

Doamna Dobouziez, care-şi isprăvise tocmai găteala, îşi dă silinţa să coboare în salon. Un valet îi anunţă pe cei trei şi îi introduce. Doamna face o mişcare spre a se îndrepta întru întîmpinarea oaspeţilor sosiţi prea exact. Numele lor nu înseamnă nimic pentru ea, dar de cum s-au prezentat ca trei din stîlpii întreprinderii Dobouziez şi Co., surîsul de bună primire al doamnei Dobouziez se subţiază şi îi strînge buzele în mod vizibil. Ea binevoieşte totuşi să-i liniştească pe funcţionarii comerciali în privinţa stării sănătăţii sale; ei se înclină şi se înclină iar, spre a-şi exprima satis-

facţia. Şi lasă dacă nu-s încîntaţi aflînd că patroana nu s-a bucurat niciclnd de o sănătate mai înfloritoare !

În această clipă a conversaţiei, doamna Dobouziez pretextează că are de dat o poruncă şi îşi cere scuze. Ea se urcă iar ca să-şi adauge un trandafir şi o ploaie de aur în pieptănătura negreşit prea simplificată de către Regina.

Între timp lumea bună, adevărata lume bună apare. Doamna Dobouziez repetă, pînă la plictiseală, una din cele trei sau patru formule de bunăvenire cuvenite demnităţii invitaţilor săi.

Sînt introduşi : domnul guvernator al provinciei, domnul primar cu doamna primar al Anvers-ului, domnul comandant al pieţii cu doamna comandant al pieţii, domnul general comandant al provinciei cu doamna general, domnul preşedinte al tribunalului de primă instanţă cu doamna preşedinte, domnul colonel al gărzii civice cu doamna colonel, gradele superioare ale armatei, dar mai cu seamă domnul Milion şi doamna Milion şi acei tineri domni Milion şi acele domnişoare Milion, cu particulă germană, flamandă, franceză sau chiar fără particulă, toţi Van-ii comerţului, toţi Van-ii băncilor, Janssens-ii, Verbist-ii, Majers-ii, Stevens-ii, Peters-ii, cu toţii. Şi evrei !

Erau acolo toţi cei care poartă un nume cu credit pe piaţă, un nume putînd avea scont la bancă ; marele negustor de tablouri îşi dă coate cu cămătarul deghizat, ciocoiul de azi se lăfăieşte alături de falitul de mîine. Fiecare invitat putea să dea dovadă că are un venit anual de douăzeci de mii de franci, sau tranzacţii comerciale de două sute de mii de franci. Judicioasă şi iscusită proporţie. Dacă numele strigate de uşier se aseamănă, legăturile de identitate ale personajelor sînt încă şi mai notorii. Aceleaşi fracuri negre, aceleaşi crăvăţi albe, aceleaşi clacuri. Chiar şi aceleaşi fizionomii, fiindcă asemănarea dintre profesii, cultul comun al banilor, le dă un aer de familie. Urmele lăsate de muncă şi de preocupări identice creează asemănări între

cei apoplectici şi cei uscăţivi, între cei grăsuni şi cei slabi. Sînt înfăţişări greoaie, imperturbabile şi solemne, mulţumite de sine, mai închise decît casele de bani ale posesorilor lor ! Sînt capete de oameni neliniştiţi şi frecaţi cu lumea, schimbăcioşi, capete de speculanţi din culisele bursei, capete de copoi ai finanţelor, de copii care cîntă la strană şi se ghiftuiesc cu resturile îmbelşugatelor hecatombe mîncate cu nesaţ de preoţii lui Mercur. Nasuri cu greabăn ascuţit, ochi care clipesc des, priviri care se feresc. Aceşti oameni cedează ispitei pe care nu şi-o pot înfrîna şi se scarpină în bărbie ca atunci cînd plănuiesc o afacere şi o straşnică lovitură ; au buze senzuale, acea strîmbătură care dă gurii un aspect de rîs vag sardonic, laba gîştii, tîmplele despuiate de păr, bijuterii mari şi grele pe degetele lor scurte şi groase şi pe pîntecele lor de pontifi. Cei care îşi duc viaţa, în genere într-un fund de birou, au obrajii mai palizi ; alţii, neastîmpăraţi şi călătorind mult, îşi păstrează pe faţă dogoarea de la mare şi de aer liber.

Cu toate că poartă acelaşi frac, se deosebesc după ticurile lor : tînărul de colo, agent de schimb, stînjenit de braţele care îi bălăbănesc de-a lungul trupului, manipulează carnetul de bal ca pe carnetul său de borderouri ; mijlocitorul, plasator de mărfuri, îşi caută în buzunare săculeţe cu probe ; degetele acestui industriaş, negustor de lînuri, sînt atrase magnetic de stofa perdelelor şi a banchetelor căptuşite. Cîţiva dintre bogătaşi împing îngîmfarea şi trufia pînă la monomanie. Bătrînul Brullekens nu pune mîna pe o monedă de aur, de argint sau de aramă, dacă aceasta n-a fost în prealabil lustruită, curăţată, şlefuită astfel încît să nu se vadă nici cea mai mică urmă de murdărie. Un valet se prăpădeşte de oboseală zi de zi lustruind şi ferchezuind banii de buzunar pentru domnul. De preferinţă îi plac monezile noi şi adună în colecţia lui hîrtiile proaspăt ieşite din teascurile băncii de emisiune.

Vecinul său De Zater nu întinde o mînă fără mănuşă nimănui, nici chiar copiilor săi, şi dacă i se întîmplă să-şi atingă din neatenţie dreapta lui aristocratică

de mîna goală a unuia din semeni, n-are odihnă pînă ce nu se spală.

Toţi sînt savanţi în operaţiile misterioase ale comerţului, în trucurile şi scamatoriile de a scoate banii din buzunarul altora, trecîndu-i în casa lor de fier, parcă în virtutea acelor fenomene de endosmoză constatate de fizicieni ; toţi practică înşelăciunea şi furtul legal ; toţi sînt experţi în tertipuri ordinare, se acomodează cu legea aplicată în înţelesul ei strîmt, sînt meşteri în a eluda codurile. Bogaţi, dar de-o lăcomie nesăturată, doresc să fie tot mai bogaţi. Cei mai tineri, moştenitorii lor, parcă au şi obosit de atîtea griji şi nopţi de nesomn venite prea devreme. Au feţe bătrîneşti de cheflii morocănoşi, obosiţi peste măsură de calcule cît şi de petreceri. Cu toate că sînt în societate, se examinează şi se iscodesc din ochi cu de-amănuntul, se luptă din priviri, făcînd parcă fiecare pe şiretul pentru ca „să-l pună în cofă" pe celălalt. Deprinderea de-a folosi minciuna şi autoritatea, obiceiul de a nesocoti orice merit, de a privi totul negustoreşte, instinctul lacom şi viclean le împresoară din toate părţile fiinţa într-o temperatură de febră ; abia îşi înfrînează mojicia sub aparenţe de politeţe ; bunăcuviinţa lor e cu spasmuri ; cu strîngerea de mînă îţi pipăie pulsul averii, şi degetele lor au mlădierile molatice, şirete, ale sugrumătorilor cu sînge rece care sucesc gîtul păsărilor grase. Şi la cei tineri de tot, spîrcii cu caşul la gură, ţîngăii, moftangiii, se simte timiditatea şi umilinţa de începători, mult mai plictisiţi că nu cîştigă încă bani decît că nu cheltuiesc cît le-ar plăcea.

Se observă aceeaşi monotonie şi asemănare profesională şi la femei. Numai că variaţia de penaj a acestor păsări deghizează şi maschează preocupările comune. Cele grăsune se umflă ca un caltaboş în corsetele lor prea strînse în şnururi, matroanele pornite spre mînie parcă ies dintr-un lung post cu toate că preţul solitarilor care le incendiază sfîrcul urechilor ar fi de ajuns ca să hrănească timp de doi ani vreo cincizeci de familii sărace. Cît despre fetele tinere, întîlneşti lungane, slă-

bănoage, prea dezvoltate la vîrsta lor, prostuţe, zvelte, durdulii, blonde, brune, sentimentale, zeflemiste, năzuroase. Au simţurile rafinate, dar sentimentele meschine. Spre a-şi pune în umbră prietenele, aceste femei vor desfăşura, în relaţiile mondene, tot atîta machiavelism cît şi taţii, fraţii şi soţii lor spre a-şi „trage pe sfoară" concurenţii. Conversaţia lor ? De cea mai gazetărească banalitate.

Saloanele umplîndu-se, Regina, pe care croitoreasa, camerista, coaforul şi Félicité au izbutit s-o gătească, tocmai acum şi-a făcut intrarea la braţul tatălui său. Dintre toţi aceşti bărbaţi gravi, semenii şi egalii săi, domnul Dobouziez pare cel mai tînăr şi mai puţin aspru şi respingător, mai ales în această seară, într-atît mulţumirea paternă îi luminează chipul îndeobşte bîntuit de griji. Cu toate acestea, prezentîndu-şi fiica, din grupă în grupă, entuziasmul nu-l împiedică să respecte ierarhia administrativă sau financiară a invitaţilor săi.

Apariţia Ginei provoacă un murmur şi o şopoteală aprobatoare. Ce încîntat şi uluit ar fi fost Laurent ! În rochia sa de muselină şi de tul alb, presărată cu minusculi stropi de argint, cu lăcrimioare şi nu-mă-uita pe umăr şi în păr ; frumuseţea ei bine proporţionată, cu linii desăvîrşite, se împodobeşte cu mişcări şi mlădieri — o armonie de gesturi şi de contururi care l-ar face pe un sculptor să crape de necaz. Aceşti adînci ochi negri, buzele roşii şi umede, faţa de medalion antic, profilul tăiat într-o agată de un trandafiriu stins, pe care îl înconjoară într-o aureolă de răzvrătire ciucurii răsuciţi ai bogatei sale pieptănături, încoronează proporţiile admirabile, modelajul delicios al gîtului şi al umerilor ei.

Între timp, creionaşele cochete au încetat să mai alerge pe hîrtia de bristol satinată a carnetelor de bal ; frumoasele fete îşi arată una alteia, vorbindu-şi în şoaptă, lista angajamentelor şi se pizmuiesc în secret, găsind pe ea aceleaşi nume, şi se liniştesc cu cît le întîlnesc mai rar pe carnetul scumpei prietene.

Domnii Saint-Fardier-junii sînt foarte căutaţi. Tutuiesc pe toţi bărbaţii şi sînt îndrăgostiţi de toate fetele.

Dar oricum, tot surorile Vanderling i-au prins în mrejele farmecului lor. Gata să şoptească vorbe dulci, cu vesta deschisă la gît, şi-au făcut o provizie de fraze pe care caută să le plaseze : „E aproape tot aşa de reuşit ca şi ultimul bal dat de contele de Hamberville !“ binevoiesc ei să spună despre serată.

Domnul Saint-Fardier, tatăl, prea strîns în fracul său, perorează şi gesticulează ca şi cum şi-ar lua la rost muncitorii din fabrică.

Angela şi Cora poartă, cu o dezinvoltură aproape băieţească, toalete foarte surprinzătoare şi uluitoare, create de mama lor, doamna Vanderling, fiica unui mare ebenist [1] din mahalaua Saint-Antoine din Paris, şi care nutreşte provinciei şi negoţului un dispreţ din cele mai aristocratice. Ea admiră numai pe Gaston şi Athanase Saint-Fardier de la Bellone, barem educaţi la Paris, ăştia ! şi de cînd i s-a părut că aceşti filfizoni şi-au pus ochii pe fetele ei, li le aruncă pe Angela şi Cora în braţe. Provocătoare, ameţitoare, dresate de Parizianca — astfel e supranumită doamna Vanderling — o femeie energică, o matroană şireată ca o mijlocitoare, surorile nu le mai dau răgaz celor doi urmăritori ai lor, încît aproape că vînatul hăituieşte vînătorul. Tatăl lor, eminentul Vanderling, deţinător de roluri prime la marile reprezentaţii din incinta tribunalelor, lasă soţiei sale grija de a-şi căpătui cele două fete de măritat, şi retras în salonaşul jocului de cărţi, povesteşte, între două partide de whist, crima pasională pe al cărei autor el îl va apăra. „A ! un proces de un farmec incontestabil, ceva din Lord Byron, desigur ! *Lara* sau *Corsarul* transpus în viaţa reală !“ face el trecîndu-şi mîna prin lunga sa barbă de apostol cu un gest pe care îl deprinsese de la un veteran al baroului francez exilat la Anvers sub Imperiu.

Iată-l pe domnul Freddy Béjard, însoţit de domnul Dupoissy, intimul său, umbra sa, omul său de paie, spun gurile rele. Domnul Dupoissy este planeta care nu

[1] Lucrător de mobile de abanos.

primește căldură și lumină decît de la soarele Béjard. Tot ce a ajuns, datorește puternicului armator. Negustorii ar fi destul de încurcați dacă ar trebui să determine „partida" de care se ocupă Eloi Dupoissy. Lucrează oare — asta-i expresia consacrată — în grîne, în cafea, în zaharicale? „Lucrează" în de toate și în nimic. Acostați-l pe domnul Eloi Dupoissy. Dacă e singur, după cîteva clipe te va întreba, părînd îngrijorat, despre stăpînul său Béjard. În urma protectorului său, a reușit să se strecoare peste tot. Acest subordonat nu respinge nici una din însărcinările pe care i le dă atotputernicul armator. Dispreţuiește oamenii cu care Béjard nu întreține nici o relație, exagerează trufia lui dispreţuitoare, își însușește părerile lui. Dulceag, molău, burtăverde, lipicios, cînd Eloi Dupoissy deschide gura, pare un crap meloman care își drege glasul spre a cînta o odă de Béranger. Venit din Sedan, se dă drept negustător de lînă. Ca semn particular: vorbește de țărișoara care-l găzduiește, dîndu-și acele ifose de îngăduință ocrotitoare cu care irită așa de tare Gaudissart-ii [1] marii națiuni. Se crede acasă la el ca Tartufe acasă la Orgon, se amestecă în toate, descoperă gloriile din partea locului, aruncă anateme literare, trimite articole la ziare.

În Franța, țară de centralism excesiv, Parisul exercită o strașnică atracție a valorilor. În mod fatal, provincia franceză e cea mai searbădă și mai meschină din lume și, din această provincie, Dupoissy s-a exilat spre a iniția viața intelectuală a celor din Anvers, și a contribui la primenirea lor morală. Cumplit cusur pentru un om de lume, un monden nelipsit din saloane: domnului Dupoissy îi pute gura așa de tare încît doamna Vanderling, parizianca, avînd un mare dispreț față de acest francez mărginaș, se plînge că a înghițit un șobolan mort.

În zadar luptă în contra acestor emanații otrăvitoare, mestecînd multă mentă, balsam și alte mirodenii;

[1] Personaj dintr-un roman al lui Balzac: om de petrecere.

mirosul urît se combină cu aceste sfioase arome, dar că să le domine, şi ajunge şi mai înspăimîntător.

Dupoissy nu dansează, dar în timp ce patronul său trage o polcă, avînd chiar supleţa genunchiului, cu domnişoara Dobouziez, el laudă celor din jur puterea Terpsihorei şi cu o înfăţişare mieroasă şi pofticioasă de negustor de stămburi, burtos, îşi aduce aminte de anii tinereţii. Şi vorbeşte, ca un devotat, de perechea minunată pe care o face domnul Béjard cu Regina ; ea îi evocă, între alte imagini noi, alegoria „Frumuseţea îmboldind avîntul Geniului". Asemenea încercări poetice îl însetează şi-l înflămînzesc ; aşa că profită de lipsa stăpînului ca să facă dese vizite la bufet şi să confişte toate mîncărurile şi băuturile răcoritoare în circulaţie.

Balul se însufleţeşte cu fiecare dans. Cei trei funcţionari prezentaţi unor fete, puţin bogate, ale unor slujbaşi faţă de care familia Dobouziez are obligaţii, se achită conştiincios de sarcina lor şi aceste persoane tinere, fiind tot aşa de frumoase şi mai amabile decît moştenitoarele foarte bogate, conţopiştii se socot la fel de fericiţi ca şi alde Béjard, alde Saint-Fardier şi alde Dupoissy. Atenţiile prevenitoare ale lui Béjard pe lîngă domnişoara Dobouziez continuă să preocupe mamele, care-l rîvnesc pe armator pentru fiicele lor sau pe fiica marelui industriaş pentru fiii lor.

Dar nimeni nu s-ar fi gîndit că Gina avea să-şi pună ochii, dintre toţi dansatorii acestui bal de neuitat, pe negustorul de grîne Theodore Bergmans sau Door den Berg, cum îi ziceau în chip intim prietenii săi, ceea ce înseamnă toată lumea.

Door Bergmans face chiar excepţie prin înţelegerea-i cuprinzătoare, lărgimea de vederi şi prin înaltul său nivel intelectual, pe această „piaţă" de egoişti, de vite încălţate. E tînăr, are abia douăzeci şi cinci de ani şi nici nu-i dai atît. Deopotrivă de nervos şi de sangvin, are statura unui muritor croit să deţină comanda, întrecînd mai mult decît cu un cap pe cei mai înalţi adunaţi acolo ; părul bălai ca inul, uşor ondulat, crescut des şi ţeapăn deasupra unei frunţi largi ; ochii în ace-

laşi timp dulci dar pătrunzători, înfundaţi sub arcada sprîncenei, pupilele de acel albastru aproape violet care se înviorează sau păleşte sub năvala gîndurilor ca o pînză de apă sub jocul norilor ; nasul în formă de arc, uşor acvilin, gura fină, vag zeflemistă, umbrită de-o mustaţă de tînăr cavaler german medieval, barbişon în formă de cioc ca în portretele lui Frans Hals ; glasul vibrant şi cald, cu timbru insinuant, cu mlădieri magnetice care mişcă sufletul maselor şi stabileşte cu mulţimea de la primele vorbe un curent de simpatie, unul din acele glasuri fatale care subjugă şi sugestionează, atît de muzicale încît înţelesul cuvintelor rostite cade pe al doilea plan. Fiu al unui neînsemnat vînzător de peşte de mare — mai mult de ţipari de mare decît de scrumbii şi peşte proaspăt — din ulicioara Crabilor ; bromura şi iodul, emanaţiile de carne de sălbăticiune care saturau prăvălioara subterană a tatălui său contribuiră fără îndoială să-l înzestreze pe tînărul Door cu constituţia fizică, sănătoasă şi de invidiat, caracteristică pescarilor şi vînzătorilor de peşte adolescenţi. În şcoala primară, unde părinţii îl dădură după sfatul clienţilor surprinşi de inteligenţa şi vioiciunea copilului, avu o purtare detestabilă, dar obţinu toate premiile. Era neîntrecut mai ales la memorizare şi la compunere, declama ca un actor. Dus la teatrul flamand, îl cuprinse o mare dragoste de limba olandeză, singura limbă a oamenilor de jos. La cincisprezece ani dădu să i se joace o piesă, cum ştia el să facă, la *Poesjenellekelder*, teatru de păpuşi instalat în pivniţa din vechea Hală de Carne şi unde s-a distrat tineretul acelui cartier de negustori de midii şi de luntraşi. Isprăvind Şcoala comunală, nu mai urmă la studii, învăţase de ajuns ca să se pregătească mai departe, fără ajutorul profesorilor. Înhămat la meseria părintească, mări numărul muşteriilor prin trăncăneala, buna sa dispoziţie, deşteptăciunea-i muşcătoare, limbuţia lui glumeaţă. În mica burghezie înfloreau pe atunci, ba chiar înfloresc şi în zilele noastre, „societăţile" de tot felul, politice, muzicale, pentru a promova ştiinţa creş-

terii porumbeilor călători etc. Bergmans, care începuse a exercita un ascendent moral irezistibil asupra conşcolarilor, doar se prezentă la una din aceste societăţi că îl şi ridicară dintr-o dată la rangul de preşedinte. Din acea clipă politica puse stăpînire pe dînsul, dar o politică generoasă, inspirată mai ales de nevoile poporului şi îndeosebi adaptată firii, moravurilor, specificului celor din partea locului. Luă iniţiativa unei mari mişcări de înnoire naţională, în care adevăratul tineret se încolonă, urmîndu-l. Dar înaltele ţeluri nu-l abătură de la grija de viitorul său material. Zeiţa norocului îi era favorabilă. Plăcîndu-i bătrînului Dellmans-Deynze, un anvers-ez de viţă veche, acesta îi avansă capitalul necesar spre a-şi extinde comerţul său. Părăsind negoţul de peşte, tînărul Bergmans, după un stagiu cu profit la protectorul său, se avîntă în comerţul mare, mai cu seamă în afacerile de grîne. Se îmbogăţi fără ca averea să-i vatăme cîtuşi de puţin popularitatea. Rămase idolul celor de jos, impunîndu-se stimei matadorilor şi tratã de la putere la putere cu cei mai trufaşi dintre oligarhi. Luă conducerea partidului democratic şi naţional.

Fără a deţine încă un mandat, el reprezenta, într-adevăr, o forţă mai reală decît a deputaţilor sau edililor, aleşi de un corp de alegători restrîns, şi în mod vag corupţi de influenţe străine. Era, într-un cuvînt, unul dintre acei oameni pentru care partizanii săi, adică majoritatea băştinaşilor din Anvers, s-ar fi aruncat şi în foc — un tribun, un *ruwaert*. Era un spirit atît de drept, de clarvăzător, cu atîta bun-simţ şi de o aşa de mare bunătate, încît cei mai scrupuloşi îi iertau uşoarele cusururi, de pildă lăudăroşenia, pălăvrăgeala, părtinirea faţă de lustrul fals şi oarecare vulgaritate, oarecare trivialitate în vorbă. Mulţimea îl iubea de asta şi mai tare, fiindcă îşi regăsea propriile ei metehne în cusururile alesului ei.

Acest tribun violent şi adesea brutal devenea, în societate, un perfect povestitor. Vorbea franţuzeşte cu un accent destul de pronunţat, tărăgănind silabele şi

introducînd în fraze o profuziune de imagini, un colorit neprevăzut. Îşi exprima admiraţia faţă de femei în termeni uneori cam îndrăzneţi, dar cărora aceste gospodine, sătule pînă-n gît de convenţii şi de banalităţi, le gustau savoarea rară făcîndu-se că se sperie, că-s gata să-l mustre şi să-l ia în unghii pe tămîitorul viclean. Chiar barbarismul în gura lui era minunat, iar licenţa mereu nostimă.

La bal, la familia Dobouziez, el nu-şi dezminţi nicicum măgulitoarea sa reputaţie de om fermecător, care antrenează toată lumea. Fireşte, o urmări cu mare atenţie pe Gina. O vedea pentru prima oară. Sub acea frumuseţe mîndră, care impresiona plăcut înclinaţia lui pentru trăsăturile distinse, pentru un trup sănătos, pentru o carnaţie cu forme bine împlinite, el presimţea o fire mai originală şi mai interesantă decît a celorlalte moştenitoare. La rîndul ei, Gina nu uitase să-i rezerve unul din dansurile atît de rîvnite. Faţa sinceră şi atrăgătoare a lui Bergmans, manierele şi simplicitatea purtării lui o impresionară pe această mîndră fată care întîlnea pentru prima oară un tînăr vrednic de a-i atrage atenţia. În afară de îmbrăcămintea îngrijită şi la modă, de multă vreme Gina nu găsea ce să aprecieze la tinerii Saint-Fardier. Şi nici că se gîndise vreodată să se lupte pentru unul din ei cu scumpele sale Angèle şi Cora. Cît despre vărul Laurent Paridael, acest ţărănoi, acest sălbatic nu putea rîvni decît cel mult la ocrotirea ei.

În cursul dansului, domnişoara Dobouziez începu cu Bergmans una din acele spirituale încăierări în care nimeni n-o întrecea ; dar de data aceasta îşi găsi naşul; tribunul se ferea de lovituri cu dibăcie şi cu tot atîta curtoazie. În cîteva reprize atacă la rîndul său, dar cu regret parcă, dezvăluindu-şi dorinţa de a-şi cruţa zburdalnica adversară. De mai multe ori în cursul seratei fură văzuţi împreună. Chiar cînd dansa cu alţii, Gina căuta să se apropie de grupul în care se afla Bergmans şi se băga în vorbă. În afecţiunea pe care i-o arăta se amesteca şi oarecare pică pe acest băiat din

popor, pe acest revoluţionar, pe un astfel de pripăşit care îşi îngăduia să aibă mai multă prestanţă şi mai multă vervă decît toţi potentaţii comerţului. În loc de a-i fi recunoscătoare pentru moderaţia cu care se apăra contra vorbelor ei înţepătoare, se simţi umilită că fusese cruţată, mai ales că, de la prima încăierare, îi recunoscuse superioritatea. În fiecare împunsătură cu care tînărul îi răspundea, în silă, pusese cum s-ar zice o plecăciune galantă. Împăna cu un madrigal vîrful vorbelor lui înţepătoare. Sentimentul Ginei era de neînţeles. Admiraţie sau pică ? Poate că aversiune ; poate că şi simpatie. Într-un moment, simţindu-se prea slabă, chemă într-ajutor pe armatorul Béjard, recunoscut drept unul dintre dialecticienii cei mai calculaţi din societatea lui. Ea îi dădu lui Bergmans prilejul să pedepsească pe unul din indivizii pe care îl făcea răspunzător de decăderea morală a oraşului său natal.

Tribunul fu aspru de tot ; îşi scoase nodul din vîrful floretelor ; totuşi se purtă ca un om de lume, respectă neutralitatea salonului unde fusese primit, nu-şi uită de îndatoririle sale, ţinînd mai ales să-şi cîştige stima Reginei.

Béjard, iritat de cumpătarea lui Bergmans, îşi încrucişă spada cu stîngăcie, aruncă vorbe aproape grosolane. Totuşi, nici unul dintr-înşii nu atinse pe cît se pare lucrurile care îi stăteau fiecăruia pe inimă ; dar se măsurau din ochi unul pe altul, căutîndu-şi părţile slabe ; spunîndu-şi, în mod indirect şi parcă alegoric, răutăţile, resentimentele, duşmăniile, pornirile potrivnice pe care şi le nutreau. Béjard nu se lăsa înşelat de tactul, de spiritul împăciuitor al adversarului său. Acestea îi dezvăluiau o forţă, un talent, o tărie de caracter şi mai de temut decît acele de care Béjard luase cunoştinţă în întrunirile publice. Tribunul era deci dublat de un strateg dibaci. Béjard n-admitea că acest idol al poporului, acest fanatic al naţionalismului ar găsi chiar plăcerea pe care ceilalţi binevoiau să şi-o imagineze în aceste reuniuni frivole, în aceste

conversaţii unde atîtea lucruri trebuiau spuse şi făcute împotriva convingerilor sale.

Dar Béjard presimţea şi el cîtă scîrbă avea Bergmans de oamenii de teapa lui. Totuşi buna dispoziţie ironică a tribunului creştea cu cît celălalt se bîlbîia mai tare.

Béjard se simţi în cele din urmă covîrşit. Pe Gina o duru succesul lui Bergmans ; era obrăznicie din partea lui, un prăpădit proroc de răspîntie, să-l dea gata pe omul cu greutate pe care domnul Dobouziez îl preţuia atît de mult.

Gina se întîlni de mai multe ori în acea iarnă cu tribunul în lumea bună. Ea continuă să-i arate ceva mai multă consideraţie decît celorlalţi ; îl socotea drept prieten, dar nimic în purtarea ei nu-l îndrituia să creadă că îl prefera. Surorilor Vanderling, care o cicăleau în privinţa prieteniei sale cu acest roşu, le răspundea : „Ei şi ! mă distrează !"

Nimeni de altfel nu dădea importanţă acestei prietenii.

Bergmans atras imperios de farmecul Ginei se silea să nu-i pomenească despre simţămintele lui. Solidaritatea de castă şi de interese, comuniunea de simţăminte şi de năzuinţi care existau — era convins — între Béjard şi părinţii Ginei îl deznădăjduiau.

De mai multe ori fu cît pe ce să-şi dea pe faţă dragostea. Între timp Gina urmărea să nu lipsească de la vreun bal, cu o ardoare, cu o însufleţire atît de îngrijorătoare încît domnul Dobouziez trebui s-o roage stăruitor să facă o pauză ca să-şi cruţe sănătatea. Ea fu regina sezonului ; cea mai sărbătorită, cea mai măgulită, cea mai cutezătoare.

Peste tot, Gina şi Bergmans se tratau cu o intimitate prefăcută încercînd să se tragă pe sfoară unul pe altul în privinţa pudicităţii şi a gîndurilor lor intime. Şi fiecare din ei îşi reproşa această prietenie de formă, aceste expansiuni uşuratice, această cochetare sub care creştea un sentiment adînc şi duios.

„Nu sînt interesant! îşi zicea Door Bergmans, un băieţaş şi el ca şi Hercule la picioarele Omfalei [1]. Ea mă consideră drept un măscărici cu ceva mai multă vervă decît ceilalţi, asta-i tot! Îi spune oare inima cel puţin cît de fermecat sînt eu de ea?... De ce nu-s şi mai bogat, sau de ce nu-i ea săracă, şi de ce nu se trage dintr-un alt soi de oameni? De atîta vreme i-aş fi cerut mîna..."

Regina nu suferea mai puţin. Recunoscuse în cele din urmă, în sinea ei, că îl iubea pe acest „anarhist", ea, fiică de neam, moştenitoarea numelui Dobouziez... N-ar fi îndrăznit niciodată să-i pomenească tatălui său de o asemenea preferinţă.

Îi era totuşi necaz pe Bergmans că nu presimţea ceea ce se petrece cu dînsa.

[1] Hercule, vîndut ca rob Omfalei, regina Lydiei, îndeplineşte toate poruncile ei: ţese, toarce laolaltă cu slujnicele etc.

IX

„GINA"

Mare tărăboi astăzi pe şantierul constructorilor de vase Fulton & Co. Se va purcede la punerea pe apă a noului vas terminat în contul Companiei Crucea de Sud, pe linia de navigaţie între Anvers şi Australia. Ceremonia s-a anunţat pentru ora zece. Ultimele preparative sînt pe isprăvite. Ca un fluture uriaş, îndelungă vreme strîns în crisalidă, vasul, complet încheiat, a fost degajat din învelitoarea sa de cherestea.

Şantierul a fost împodobit cu catarge, cu galerii cu bolte sprijinite pe coloane, dispărînd sub o profuziune de „semnale", cu pavilioane, cu flamuri de toate culorile şi de toate naţionalităţile, peste care domină drapelul roşu, galben şi negru al Belgiei. Ingenioase monograme alătură numele vasului, al constructorului şi al armatorului său : Gina, Fulton, Béjard. Acolo apare data inaugurării şi a zilei în care s-a isprăvit lucrul.

Lîngă vas se ridică o tribună, îmbrăcată cu pînză de corabie pe care vîntul jilav o clatină din cînd în cînd într-un chip destul de năbădăios.

Nu departe de apă, zace ca o balenă împotmolită, imensul bastiment. Puternicul schelet, proptit, din proaspăt vopsit în negru şi roşu. La pupă, cu litere de aur, pe un fel de ornament sculptat, înfăţişînd o sirenă, se citeşte acest cuvînt : GINA.

De dimineaţă, şantierul se umple de curioşi. Invitaţii, înarmaţi cu bilete de intrare, iau loc pe băncile tribunei. În primul rînd, fotolii de catifea de Utrecht sînt rezervate autorităţilor, naşei cu familia sa. Munci-

torii şi alde gură-cască de puţină importanţă se plasează la noroc aproape de ţărm şi de vas.

E un soare falnic ca acela care strălucea acum aproape un an, în timpul excursiei la Hémixem. Tot ceea ce se pretinde a da tonul, a dirigui spiritul vremii, moda şi politica, se întîlneşte aci ca din întîmplare. Se întind lăfăindu-se în fotolii, cei cu vază : Saint-Fardier-ii, Vanderling-ii, Brullekens-ii, De Zater-ii, Fuchskep-ii, mulţi Vehulst-i, Verbist-i, Peeters-i şi Janssens-i, toţi Von-ii, şi Van-ii, de altădată ; mereu aceiaşi.

Dupoissy e radios şi face pe grozavul ca şi cum ar fi totodată creatorul, proprietarul şi căpitanul vasului.

Doamnele mototolesc toalete fermecătoare, pline de dorinţi. Angèle şi Cora Vanderling se fandosesc, fac nazuri, lîngă logodnicii lor ; tinerii Saint-Fardier se fălesc într-o elegantă haină de dimineaţă albastră cu nasturi de aur, imitînd uniforma ofiţerilor de marină.

Door Bergmans e şi el la serbare, însoţit de prietenii săi, pictorul realist Willem Marbol şi muzicianul Rombaut de Vyvéloy.

Între timp, totul e gata. Echipajul se adună pe puntea vasului, după cum se obişnuieşte. Marinarii, îmbrăcaţi ca de sărbătoare şi ferchezuiţi, voinici şi sinceri, i-ar aduce aminte lui Laurent, dacă ar fi şi el de faţă, de inimosul său Vincent Tilbak. Cam încurcaţi de braţele lor, ai crede că felul acesta de a defila pe un vas aflat tot pe uscat nu li-i pe plac. Amestecaţi cu cei din echipaj, nişte gură-cască au vrut să încerce şi ei emoţia de a coborî o dată cu vasul. Pişicherul Dupoissy ţinea şi el să se alăture acestora, dar atribuţiile lui delicate îl leagă de ţărm. Pînă ce-o veni stăpînul său, îşi ia el sarcina să primească lumea, să rînduiască doamnele sub cort, şi să mai facă şi slujba de comisar al vasului, şi să-i scoată din locurile ocupate, la nevoie, pe nepoftiţi. Are conştiinţa importanţei sale, radiosul Dupoissy. Uitaţi-vă cum le conduce, pe lîngă vas, pe domnişoarele Vanderling, explicîndu-le, cu termeni tehnici, amănuntele construcţiei. Le mai împărtăşeşte,

cu o nevinovăţie misterioasă, că a pregătit cîteva versuri „bine simţite".

Spre a se descotorosi de plicticosul pisălog, redactorul marelui ziar comercial a făgăduit să le intercaleze în darea de seamă.

Mai multe echipe, ale lucrătorilor celor mai voinici şi mai impunători de pe şantier, aşteaptă la oarecare distanţă de vas momentul de a-i da libertatea deplină. Lipsesc numai autorităţile şi principalii actori, rolurile prime ale ceremoniei care se pregăteşte. Dincolo de şantier, pe chei, în josul fluviului spre oraş, mii de curioşi împinşi înapoi din instalaţiile Fulton, unde se îngrămădesc înghesuiţi ca sardelele, s-au aşezat ca să ia şi ei parte la spectacol, se înalţă în picioare în zarva aşteptării, într-o gălăgie de duminică.

Atenţie ! Dupoissy, cu o batistă legată în vîrful bastonului, a dat un semnal, ca *starter*-ul la alergările de cai.

Artilerişti improvizaţi, ascunşi în dosul hangarelor, dau drumul la artificii. Tunul ! îşi zice mulţimea învîrtindu-se de colo pînă colo într-un delicios fior de aşteptare. Tinerii Saint-Fardier le iau în rîs pe Angèle şi pe Cora care au tresărit de spaimă.

O societate corală intonează La Brabançonne [1].

— Vin ! Vin !

Vin într-adevăr. Coborînd din trăsură, apare primarul, naşul vasului, dînd braţul naşei, domnişoara Dobouziez, încîntătoare într-o toaletă de tul şi de mătase roz ; apoi, domnul Béjard conducînd pe mama Dobouziez, mai înflorită, mai înfrunzită şi mai gătită cu pene ca niciodată, mai ales fiindcă Gina a renunţat să-i mai contrarieze nevinovata manie. În urmă vine domnul Dobouziez, conducînd pe soţia constructorului. Norodul, ţinut în frîu foarte cu greu de poliţie, împrejurul spaţiului rezervat, se minunează cu naivitate în faţa frumuseţii domnişoarei Dobouziez. L-a aclamat pe Door den Berg, dar a scos un mîrîit de nemulţu-

[1] Cîntecul naţional belgian.

mire la trecerea lui Béjard. Şi în cîteva grupuri ale acestei adunări zgomotoase de oameni cumsecade şi chiar pe banchetele tribunei, se găsesc destui să stabilească o apropiere între ceremonia strălucită care se petrece astăzi, pe şantierul Fulton, şi cruzimile care se săvîrşeau aci cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, pe răspunderea lui Béjard, tatăl, şi cu complicitatea lui Freddy Béjard, viitorul armator. Dar huiduielile nestăvilite de poliţie şi murmurele se înecă în bucuria prostească, în marea veselie la care se înhăitează ca oile. Cînd cortegiul impunător a ajuns la locurile fixate, o nouă detunătură : muzica era tocmai gata să răspundă viu şi repede, dar Dupoissy făcu un semn furios spre a o sili să tacă. Şi proţăpindu-se în faţa tribunei, pe un loc mai înalt, la cîţiva paşi de vas, scoate din buzunar o hîrtie cu o panglică de mătase roză, o desface, tuşeşte, se înclină, rosteşte cîntat, cu un glas de ied înţărcat înainte de soroc, un şir lung, nesfîrşit, de alexandrini rîncezi, pe care nimeni nu-i ascultă de altminteri. Din cînd în cînd, printre conversaţii, prinzi un emistih : „Vas, fiu al pămîntului — cuceritor al undei — pe plaja-ndepărtată — din parte-ne salută — la-ngemănarea cerului cu apa... simbol al forţei noastre... regatul Amfitritei [1]".

— Ce umplutură ! Ai să vezi că nu se lasă pînă ce nu ni le citeşte pe toate ! îi murmură doamna Vanderling la ureche lui Gaston Saint-Fardier — e un adevărat almanah al muzelor, prostănacul ăsta !...

A isprăvit. Cîteva aplauze discrete şi „binişor ! destul de bine !" rostite cu jumătate de glas ; nişte of-uri de uşurare la cea mai mare parte a auditorului. În sfîrşit se pregăteşte faza într-adevăr impresionantă. Muzica intonează aria de Grétry *Unde poate fi mai bine,* domnul Fulton, constructorul, o ia la picior să dea un ordin lucrătorilor săi.

Sub puterea loviturilor de berbec şi a strînsului în pene menit să-l ridice, uriaşul vas, neclintit pînă în

[1] Zeiţa mării, soţia lui Neptun.

prezent, începe a se mişca pe nesimţite. Toţi urmăresc cu ochii, nu fără nelinişte, robusta grupă de muncitori care, masaţi sub partea de dinainte a navei, proptind-o dintr-acolo, înarmaţi cu pîrghii, fac sforţări spre a-i da vînt să alunece mai repede pe uluc. Paturile, chingile puse la carena vasului ca să nu se aplece, proptelele au căzut, stîlpii de sprijin verticali s-au prăbuşit.

În acest timp, domnul Béjard a condus-o pe domnişoara Dobouziez aproape de otgon. Luînd o elegantă bărdiţă cu mînerul învelit în pluş, ascuţită ca un brici, o oferă naşei şi o pofteşte să taie, cu o lovitură dată cu putere, cablul care mai ţine vasul pe loc. Frumoasa Gina, aşa de îndemînatică, taie prost, izbeşte în parîma de cînepă, dar funia groasă împletită de mînă nu se lasă. Loveşte o dată, de două ori, îşi iese din răbdare, pe buzele ei se prefiră o surdă mîrîitură de enervare. Tăcerea mulţimii e atît de încordată încît spectatorii gîfîind, oprindu-şi respiraţia, bagă de seamă această revoltată pornire de necaz a copilei răsfăţate. Cei hîtri, buni de glume, rîd.

— Semn rău pentru vas ! îşi zic marinarii.

— Şi pentru naşă ! aude din mulţime.

Şi fiindcă domnişoara Dobouziez n-o scoate la capăt, Béjard îşi iese din răbdări şi apucă el scula neascultătoare şi de data aceasta, cu o lovitură fermă şi nervoasă, parîma e retezată.

Masa enormă scîrţîie pe scîndurile ei, se pune în mişcare şi se prăvale în chip maiestuos spre tărîmul ei definitiv.

Moment patetic. Ce se petrece totuşi aci de bat toate aceste inimi, nu numai cele simple dar şi cele mai uşuratice şi mai închise, mai grele de mişcat decît chiar namila uriaşă ?

Ajuns pe apa fluviului, vasul, zvîcnind de noua viaţă care i s-a transmis, continuă să facă gălăgie şi să urle. Nu poate fi ceva mai falnic decît acest vuiet prelungit care răsună în părţile de pe laturi ale vasului GINA. Unii cai nechează astfel de plăcere şi de mîndrie, în momentul cînd omul pune la încercare vigoarea şi

iuţeala lor. Apoi, deodată, străbate, ca un scufundac nerăbdător, distanţa care îl desparte de pînza unduitoare a apei şi se înfige cu zgomot în Escaut ; la intrarea navei, fluviul tresare şi pare că-şi dă la o parte, spre a-l primi, toptanul apelor sale spumegînde.

Atunci, începînd vuietul vasului, din mulţime se ridică un ura ! ura ! puternic, clocotitor şi prelung. Muzica dezlănţuie noi şi răpitoare cîntări din trîmbiţe, salvele încep şi în vîrful falnicului catarg, se înalţă un uriaş drapel tricolor. Echipajul de pe GINA izbucneşte la rîndul său în strigăte de bucurie şi aşa-zişii săi pasageri, convinşi de importanţa lor, fîlfîie batistele şi pălăriile.

Peste puţin timp vasul se lăfăieşte în mijlocul fluviului şi cîrmeşte dintr-o parte într-alta graţios, cu o demnitate şi o uşurinţă de învingător. Nu mai e mormanul acela greoi, crunt şi dezgustător, întrucîtva jalnic, pe care toţi îl admirau adineauri, pe credit, fiindcă o navă în afara apei pare totdeauna o epavă, dar după ce a intrat în elementul său, se simte uşor, s-a însufleţit. Iată că i se pune chiar maşinăria în mişcare, elicele sale grele lovesc apa, fumul se împrăştie din coşul cît toate zilele.

Formidabilul său organism funcţionează, muşchii de fier şi de oţel i se frămîntă, nava bubuie, respiră, gîfîie, trăieşte. Şi acel ura ! ura ! izbucneşte şi mai tare. Între timp, pe uscat, sub cort, slujbaşul domnului Fulton dă ordin ca şampania să curgă în cupe şi să se servească biscuiţi, lumea ciocneşte paharele cu înduioşare, căutînd să pară sinceră şi expansivă, urînd succes vasului GINA. Toţi se băgau în sufletul frumoasei naşe ca să-i facă urări pentru falnicul ei fin. Gina îşi ducea paharul la gură şi se apleca mulţumind după fiecare toast, cu un surîs fin şi grav. Surorile Vanderling beau din toată inima ; înghesuite de logodnicii lor se prefăceau că-s gîdilate, se lăsau pe spate mai-mai să le plesnească corsajul, rîzînd ca nişte nebunatice : dalbe, grăsulii, cu bărbia cărnoasă, cu buzele foarte roşii, cu ochii plini de ştiinţa dragostei.

Béjard devenea tot mai prevenitor şi mai atent faţă de Gina.

— Iată-vă legată de soarta mea, domnişoară, zise el, nu fără intenţie. În GINA care îmi aparţine, şi care va face cinste numelui ce poartă, nu mă îndoiesc, voi avea plăcerea să regăsesc ceva din fiinţa dumitale. De altminteri, englezii, maeştrii noştri în ale comerţului, au făcut vaselor cinstea de a le asimila femeii. Pentru ei, toate lucrurile sînt, fără deosebire, de genul neutru. Numai vasele ţin de sexul frumos...

— Mă simt o fetiţă destul de mică alături de această impunătoare matroană ! răspunse Gina rîzînd. Şi nu-mi vine a crede că am ţinut-o eu în braţe la botez ; mai degrabă ea pare că-mi acordă patronajul său... Şi aşa se explică emoţia mea de adineauri... Ah ! într-adevăr, am simţit că mi se tăiau picioarele...

Domnul Dobouziez, apucat de un acces de mărinimie datorită succesului fiicei sale, mereu grijuliu să păzească regulile bunei-cuviinţe şi să nu pară zgîrcit în public, ceruse să fie chemat contramaistrul.

— Ţine, îi zise, dîndu-i cinci ludovici, astea-s cofeturile botezului ! Împarte-le la oamenii dumitale şi astîmpără-ţi setea cu ele.

— Ce idee ! mormăi Saint-Fardier-tatăl, la urechea lui Béjard. Bestiile nu se mai pot ţine pe picioare. Să vadă ei bacşişuri de la mine ! Nu ştiu cum să-i trezesc din beţie, lunea, la fabrică !

După ce execută cîteva mişcări şi manevre, spre a se arăta sub toate aspectele-i frumoase lumii cunoscătoare şi fercheşe care asista la primele sale zbenguieli, GINA îşi mări viteza şi se îndreptă, cu hotărîre fermă, spre radă, să facă bucuria şi altor spectatori. I se amenajase un loc, la chei, urmînd să-şi completeze utilajul, echipamentul şi să-şi ia prima încărcătură de mărfuri şi de pasageri. Armatorul şi căpitanul se înţeleseră că vasul avea să înceapă să navigheze peste opt zile.

Dupoissy, destul de adînc jignit de succesul slab al versurilor sale, se apropiase de apă şi, cu pocalul plin de şampanie, aşezat la capătul armăturii chiar de unde

îşi luase vînt vasul, se adresă tuturor celor de faţă, ca un scamator gata să execute o nouă pehlivănie : — Atenţiune !

Cu toţii întoarseră capul într-acolo. Sedanezul sorbise pe nerăsuflate pahar după pahar, în timp ce nimeni nu-şi dădea osteneala să se ocupe de dînsul, şi, bine băut, chiar cam cherchelit, îşi amintea de logodna Dogelui cu Adriatica şi de străvechile vărsări de vin ale păgînilor, în Ocean, spre a-şi cîştiga bunăvoinţa lui Neptun şi a Amfitritei.

— Acest nectar al lui Bachus, vărsat în împărăţia undelor, asigure falnicei GINA îndurarea stihiilor !

Rosti şi se aplecă puţin, căută o atitudine distinsă, stînd într-un picior, şi aruncă pocalul de *roederer* [1] în fluviu. Dar coşcogeamitele om fu cît pe-aci să se ia după dînsul ; dacă Bergmans nu l-ar fi apucat tocmai la timp de pulpana hainei, s-ar fi aruncat cu capul înainte în apă. Lumea aplaudă şi pufni în rîs.

— Aşadar, bardul nostru era să dispară în Permesse [2], zîmbea silit Parizianca.

— Bagă de seamă, domnule, zeilor vechi, bătrînului Escaut, parcă nu le prea place cum parodiezi dumneata riturile lor ! zise tribunul către Dupoissy.

— A, da, eu sînt un nelegiuit, un străin, nu-i aşa ? răspunse cu ciudă pseudonegustorul de lenajuri, în loc să-i aducă mulţumiri salvatorului său. Numai anverseziі de soi bun se cade să reînvie vechile religii !

— Dumneata o spui ! adăugă Bergmans, rîzînd.

Era timpul să se despartă ; invitaţii se duceau să se urce în trăsurile lor. Lucrătorii, îndestulaţi de bacşişuri, aclamau, cu mai multă convingere ca la sosire, simandicoasele personaje. După-amiază urma să se desfăşoare un mare bal pe şantier pentru întregul personal ; se va da cep la cîteva butoaie. Executînd pregătirile acestei noi părţi din program, cîţiva dintre muncitori se ferchezuiseră şi ţopăiau. Dornici să privească,

[1] Numele unei şampanii, produs francez.

[2] Rîu din Beoţia, izvorînd din Helicon, consacrat muzelor. Poetic : valuri de elocvenţă, flux de vorbe goale.

Marbol şi prietenul său Rombaut se hotărau să vină iar după-amiază cu Bergmans.

— Şi dumneavoastră, îndrăzni tribunul să-i spună Reginei, nu veţi asista la zbenguielile acestor oameni cumsecade, la acea bucurie care va fi puţintel şi opera dumneavoastră ?

Ea făcu o schimă de dezgust.

— Pi ! răspunse, n-am de gînd. Astea-s bune pentru nişte democraţi de teapa dumitale. V-aţi înţelege perfect cu Laurent.

— Cine-i ăsta, Laurent ?

— Un văr, foarte îndepărtat, — la propriu şi la figurat, fiindcă e în acest moment într-un internat la cîteva sute de poşte de aici... care dă, ca şi dumneata, importanţă tuturor celor din prostime... Dar el n-are nici ca prietenul dumitale Marbol scuza de a-i picta şi de a cîştiga bani pe urma lor, nici ca dumneata perspectiva de-a ajunge preşedintele Republicii şi al oraşului liber Anvers.

Ea nu-şi aducea aminte de Paridael decît spre a stabili o apropiere supărătoare, cel puţin în mintea ei, între Bergmans şi elevul de liceu. Îi era puţintel necaz pe tribun, deoarece nu se ocupase îndeajuns de dînsa în cursul ceremoniei şi o lăsase toată vremea cu Béjard.

„Hotărît, se gîndea Door, între părerile şi simţămintele noastre se cască prăpăstii ! Voi face pe dracu-n patru să le astup... Ea e destul de deşteaptă şi cred că are în fond mult bun-simţ în judecăţile sale ; dacă m-ar iubi, i-aş inspira iute şi degrabă interes pentru opera mea, pentru scopul vieţii mele. Mi-aş face din ea un aliat. Dacă m-ar iubi ! Căci cu tot dispreţul său, cu toată aroganţa şi supunerea sa faţă de prejudecăţi, stăruiesc s-o cred nelalocul ei în lumea bună. Face sau va face mai mult decît părinţii săi. Nu se poate ca în sufletul ei să nu fie loc pentru avînturi generoase şi gînduri înalte... Frumuseţea şi instinctul său sînt în opoziţie cu educaţia primită... O, de ce nu pot să lupt ca s-o smulg dintre atît de bogaţii pretendenţi care îi dau tîrcoale !..."

X

SERA DE PORTOCALI

Se mai scurse un an. Tînărul Paridael obţinu în sfîrşit permisiunea să se întoarcă pe cîteva săptămîni la locul de baştină. Dobouziez îl supuse la un examen sumar din care rezultă că băiatul se străduie mai mult decît oricînd să „mănînce" cartea în ramurile de care tutorele făcea prea puţin caz sau să le studieze dintr-un punct de vedere cu totul opus intenţiilor acestui om practic.

Astfel, în loc să înveţe din limbile moderne ceea ce trebuie să ştie un bun corespondent comercial, el îşi îmbuiase capul cu fleacuri literare.

— Ca să vezi ! parcă n-ar fi destule năzbîtii în limba franceză ! striga unchiul Guillaume.

Laurent se făcuse un mare roşcovan cu părul lins, de o sănătate de muncitor cu palmele ; dar sub aceste aparenţe prea masive, sub înfăţişarea lui grosolană şi morocănoasă, acest grăsun greoi, ascundea o fire simţitoare la culme, o intensă nevoie de dragoste, o imaginaţie exaltată, un temperament pătimaş, o inimă însetată de dreptate. Apatia lui exterioară, complicată cu o timiditate de neînvins şi cu o exprimare înceată şi stînjenită, îi zăticnea şi-i contraria simţurile de o ascuţime aproape bolnăvicioasă, nervii vibranţi de o prea mare sensibilitate. Sub toropeala sa, mocneau şuvoaie de adevărată lavă arzătoare, fermentaţie de nostalgii şi de dorinţe.

Din cea mai fragedă copilărie dovedise ceva deosebit, înclinaţii care se băteau cap în cap, şi-i neliniştiseră pe părinţii grijulii de viitorul odraslei lor. Presen-

timentul încercărilor, pe care i le rezerva contactul cu societatea, creştea în sufletul lor dragostea faţă de vlăstarul totodată urgisit de soartă şi ales. Dar în afară de aceşti prea iubiţi cărora amestecul de sînge şi de patimi le dezvăluia calităţile insului, puţini alţii aveau să-l aprecieze. Nu mai încăpea nici o îndoială, băiatul zăpăcea la prima vedere, respingea bunăvoinţele obişnuite, nu era prea arătos. Cînd îl năvăleau potopitoare simţămintele şi gîndurile, era împiedicat să le exprime de o pudoare, de o falsă ruşine, sau vrînd să le împărtăşească, ceea ce spunea lua un aspect excesiv de schimonosit şi depăşea scopul impus de regula de conduită şi de bună-cuviinţă.

Laurent rămînea în mod fatal de neînţeles. Cei mai isteţi şi cei mai pătrunzători se înşelau asupra lui sau se înspăimîntau de înflăcărările lui scăpate din frîu, de judecăţile lui împinse pînă la ultima limită. Se deda la demonstraţii nelalocul lor, urmate de neaşteptate descurajări. Descărcări nervoase năbădăioase i se înăbuşeau deodată în gîtlej şi sfîrşeau într-un aspru şi aproape animalic mormăit de neînţeles, ca şi cum sufletul său pizmaş ar fi chemat imediat să se întoarcă înapoi, în interior, acel stol de incendiatori captivi sau ca şi cum el însuşi ar fi pierdut speranţa că va reuşi să fie înţeles şi ar fi şovăit în faţa nemaiauzitelor sale efuziuni. Asemenea acestora, sînt uneori, pantomima şi gîjîielile surdo-mutului gata-gata să vorbească. Impresiile şi impulsiile sale îi ridicau sîngele la cap.

În internat, Laurent nu-şi făcu decît foarte puţini prieteni. L-ar fi ales gazdă a bătăilor dacă pumnii săi de bădăran nu i-ar fi ţinut în respect pe cei bătăuşi.

Moartea prea timpurie a lor săi nu contribui să-l dezguste de viaţă, ci să-l aducă s-o înţeleagă într-un fel al său, să iubească pentru alte motive, să vadă cu alţi ochi, să ia în sens contrar codurile, morala şi convenienţele. Deveni din ce în ce mai tăcut. Aparenta lui inerţie amintea de o butelie de Leyda, saturată de fluidul electric, gata să facă explozie. Răbdător, într-una încordat, excesiv ; dacă instinctele lui şi-ar lua o com-

pensaţie pentru lunga constrîngere, Laurent s-ar revărsa dintr-o dată, s-ar potoli fără măsură, s-ar nenoroci pe vecie, dar după ce s-ar fi răzbunat pe viaţă. Capabil de toate jertfele, de toate gingăşiile, dar şi de toate fanatismele, în unele cazuri ar fi reabilitat viciul şi ar fi luat apărarea crimei ; ar fi ajuns, după împrejurări, un martir sau un asasin ; poate că amîndouă deodată.

La una din aceste mese de semi-pompă, dese acum la tutorii săi, tînărul Paridael cunoscu pe Door Bergmans. Înfăţişarea sinceră, prestanţa, purtarea pe faţă, bunele maniere ale tribunului îl îmblînziră pe tînărul sălbatic. Nicicînd obişnuiţii casei nu dădeau atenţie neînsemnatei rude sărace. Gina îl lua peste picior pe Bergmans :

— Îţi aduci aminte de prevederea mea în ziua punerei pe apă a vasului ?

— Perfect, răspunse Door. Şi vă mărturisesc, dacă acesta e băiatul la care făceaţi aluzie, mă interesează cît se poate de mult. Cele cîteva cuvinte, pe care i le-am smuls, dezvăluiesc o fire cu totul ieşită din comun !

Gina păru că nu lúă de fel în serios acest elogiu, dar, după aceea, binevoi să stea mai des de vorbă cu vărul său.

Totuşi căsătoria Ginei nu se hotăra atît de uşor cum bănuise domnul Dobouziez. Un mare număr de piedici se iveau contra măritişului moştenitoarei, oricît de milionară şi de încîntătoare era ea. Pretendenţii se temeau de firea ei tăioasă şi semeaţă şi de asemenea de pofta ei de fast. Linguşitorii slugarnici nu lipseau. Era în jurul ei un roi mare de curtezani, un asalt permanent de flirt şi de galanterie, dar nici un pretendent nu se înfăţişa.

Cora şi Angèle Vanderling, mai tinere decît Gina, tocmai se căsătoriseră cu Athanase şi Gaston Saint-Fardier. Ele o plictiseau pe prietena lor cu destăinuiri de alcov şi se făleau cu libertăţile pe care le dă viaţa conjugală. Amîndouă îşi duceau bărbaţii lor limfatici de nas şi se fereau mai puţin ca altădată să cocheteze

cu tineri eleganţi şi plăcuţi. Saint-Fardier-tatăl încîntat că scapă de fiii săi, le obţinuse unuia un birou de agent de schimb, celuilalt o situaţie de „lichidator", de expert în constatarea avariilor. Vanderling, în ce-l priveşte, îşi înzestrase fetele cît se poate de cuviincios. Cele două tinere căsnicii o duceau într-un foarte mare lux şi ispititoarele blondine, de-o frumuseţe tot mai radioasă şi mai invoaltă, se lăsau în voia tuturor capriciilor şi tuturor înclinaţiilor lor.

Cu Bergmans, Béjard era cel mai asiduu musafir al familiei Dobouziez. Laurent, care acum cunoştea antecedentele armatorului, nu-i ascundea aversiunea sa. Înclinat către un vag swedenborgism [1] el îşi explica acum momentul de halucinaţie pe care îl avusese odinioară, pe Escaut, în cursul excursiei la Hémixem. Lui Laurent i se părea că Freddy Béjard exala corosivii vapori de acreolină, întrupa de asemenea maşinile ucigătoare de oameni, care schilodeau sănătoasa şi înfloritoarea mînă de lucru. Şi cît suferea Laurent văzîndu-l pe acesta cum gravita continuu, satelit sinistru şi nefast, în orbita radioasei Gina. Béjard avea intuiţia simţămîntului pe care îl insufla elevului de liceu şi se distra să-l zădărască, dar de la distanţă, cu prudenţă, cum procedezi cu un cîine de pază care se poate dezlega :

— Pe cuvîntul meu, zicea el adesea către Gina, nu inspiră de fel încredere tînărul nostru mocofan ! Ai văzut ce ochi de asasin ne aruncă ? Nu se întîmplă cumva să muşte ? Dacă aş fi în locul dumitale, i-aş pune botniţă !

Trebuie s-o spunem, spre lauda Ginei, că dacă elogiul micului sălbatic făcut de Bergmans o plictisea, îi venise totuşi pofta să ia partea vărului ei contra batjocurilor proferate de Béjard.

Laurent se apropia mai mult de Bergmans de cînd ştia că era şi el pretendent la mîna Ginei, adversar cu

[1] Percepţia misterelor vieţii : Swedenborg, teosof suedez, credea în viziuni, îngeri, demoni, cu care putem intra în legătură ca să ne dezvăluie misterele vieţii.

Béjard. Îl auzise pe tribun vorbind în public şi, adînc fermecat de elocvenţa lui delicioasă şi plină de imagini, nu era numai prietenul, ci şi adeptul său.

Totuşi, treptat, un simţămînt de gelozie punea stăpînire pe dînsul. În ce consta anume? Era atît de vag încît n-ar fi putut să spună la drept vorbind dacă era gelos pe Gina sau pe Bergmans.

O glumă nevinovată a tribunului, făcută faţă de Gina, îl jignea. Întorcea atunci spatele prietenului său, îl ocolea îmbufnat zile la rînd, se arăta mai posomorît faţă de dînsul decît faţă de ceilalţi.

— Ce o mai fi avînd iar verişorul nostru? întreba Bergmans.

Dar, dacă pe Béjard îl distrau accesele de indispoziţie ale lui Laurent, pe Bergmans din contra îl indispuneau şi se apropia de sărăcuţul de el, şi îl certa uşor cu atîta blîndeţe sinceră încît copilul în cele din urmă se îmblînzea iar şi îi cerea să-i ierte toanele lui năzdrăvane.

De la vîrsta pubertăţii, enervantele cerinţe trupeşti îi întărîtaseră în cel mai înalt grad simţămîntul său capricios şi nedefinit faţă de vară-sa. Începutul vîrstei adolescenţei îl făcea şi mai sensibil. Exigenţele temperamentului se alarmau de rezerva şi de timiditatea care îi veneau din născare.

La internat, cînd mergea pe cincisprezece ani, i se întîmplase să leşine, ca o fetişcană, respirînd efluviile prea tari ale grădinilor înflorite. Furnicăturile primăverii, răbufnirile amurgurilor furtunoase, acele adieri de vînt încărcate cu zăduf înainte de ploaie, care cad deodată în iarba-naltă şi par a fi cuprinse acolo de sfîrşeală, prea ameţite ca să-şi mai poată relua avîntul, atmosfera solstiţiilor de vară şi a echinocţiului de toamnă, îl gîdilau pe Paridael ca şi contactul unor guri invizibile.

În aceste momente creaţiunea întreagă îl îmbrăţişa şi, descurajat, foarte frămîntat, ar fi vrut s-o răsplătească mîngîiere cu mîngîiere! De ce nu putea să strîngă în braţe, într-un spasm de totală posesiune, co-

pacii înalţi care îl atingeau uşor în treacăt cu ramurile lor, căpiţele de fîn de care se rezema cu spatele şi toate meleagurile vecine îmbălsămate de miresme şi pline de duioşie ! Ardea de nerăbdare să se lase absorbit pe totdeauna în natura care dospea de viaţă ! Să trăieşti numai un anotimp, dar să trăieşti din plin viaţa în acest răstimp ! Ce melancolie plăcută, ce delicioasă nelinişte, ce lepădare de existenţa ta, ce morbideţă ca şi postumă ! Într-o zi, timbrul atît de caracteristic al unui alto îi storsese lacrimi. Acest sunet, catifelat şi grav, sumbru şi foarte bogat ca mantia nopţii sau ca vegetaţia sub copacii pădurii toamna, îl regăsea acum în glasul verişoarei sale. Despotismul acestui glas se împletea în mintea lui cu puterea nopţilor neobişnuite, în care nu se doarme decît un somn scurt, nopţi prielnice coşmarurilor, comploturilor şi atentatelor — nopţile de la Moara de piatră !

Nu înceta, credea el, să aibă sincer pică pe Gina ; o judeca cu mai multă severitate şi ranchiună decît altădată. Şi totuşi gîndul că ea nu simpatiza pe nimeni îi dădea oarecare bucurie. Nu numai că-i creştea inima de mulţumire văzînd cu cît dispreţ şi răutate se purta Gina cu Béjard, dar era ca şi fericit cînd ea îl cicălea şi-l respingea pe Bergmans. După toate aparenţele nu-i încuraja nici pe unul nici pe celălalt. „Răutăcioasa !“ îşi zicea în sinea lui Laurent cu o nefirească şi forţată indignare. „Să fiu în locul lui Door i-aş da un răspuns să mă ţină minte !“

Bănuitor cum era, el remarcă într-o zi glasul drăgăstos şi aproape pătimaş cu care ea îi adresă cîteva vorbe, fără însemnătate, tribunului. Se tulbură atît încît, rămînînd singur cu dînsa, avu îndrăzneala să-i spună fără înconjur : „Şi de ce oare, verişoară, nu te-ai mărita cu Bergmans ?“ Ea pufni în rîs şi îl privi în albul ochilor. „Eu, să mă mărit cu unul ca dînsul care cere împărţirea şi posesiunea în comun a tuturor averilor, să ajung cetăţeanca Bergmans !“, exclamă cu un accent de sinceritate de care Laurent se lăsă amăgit.

Deşi protestă împotriva vorbelor ei, în fond el era

încîntat. Ele îl liniştiră într-atîta încît se prefăcu a-i reproşa lui Bergmans tărăgănelile şi şovăielile sale. Umbla cu vicleşuguri fără premeditare, din instinct; indignat de propriile-i şiretlicuri, furios că pornirile unui cuget drept şi curat erau împiedicate şi paralizate în mrejele duplicităţii simţurilor. Îi dădea pe faţă o mînă de ajutor lui Bergmans, cu toate că ţipa de durere, carnea lui.

— Să mă însor, eu? Să cer mîna domnişoarei Dobouziez! Mă iei peste picior, fătul meu! protestă Bergmans cînd tînărul Paridael îi sugeră, nu fără îngrijorare, că ar fi posibil aşa ceva. Cine naiba ţi-a băgat în căpăţînă năzbîtia asta? Mai întîi că fata e prea bogată pentru mine... Şi cum celălalt stăruia: Ca să-ţi spun drept, o iubesc şi m-am deprins cu plăcerea de a fi în preajma ei! Dacă m-ar fi încurajat cîtuşi de puţin, poate că aş fi îndrăznit să-mi deschid inima domnului Dobouziez... Dar cele ce mi le-ai spus sînt ca un avertisment... Şi alţii vor fi băgat de seamă ca şi tine stăruinţele mele... Ar fi timpul să încetez a o mai compromite pe vară-ta.

— Păcat! făcu Laurent. Parcă sînteţi născuţi unul pentru altul.

Şi cu toate că avea această convingere îndreptăţită, paradoxalului copil îi veni greu să-şi stăpînească marea bucurie şi să nu s-arunce de gîtul lui Bergmans. El se constrînse pînă într-atît încît combătu şi puse în discuţie scrupulele de conştiinţă ale prietenului său. Gîndindu-se că dacă Bergmans n-ar mai veni la fabrică, n-ar mai avea prilejul să-l vadă, ajunse chiar să-l încurajeze să nu se dea învins şi asta, fără gînduri ascunse, căci ţinea mult într-adevăr la acest om în stare să facă lucruri uimitoare.

Cît despre Béjard, Laurent era sigur că Gina nu l-ar fi luat niciodată de bărbat. Nu numai că armatorul ar fi putut să-i fie tată tinerei fete, dar Dobouziez cel corect, cu toată stima pur profesională purtată lui Béjard, nu mergea pînă la a-i trece cu vederea măruntele gre-

şeli pe care acest candidat le avea pe conştiinţă. L-ar fi luat mai degrabă ca asociat decît ca ginere.

Respectîndu-şi hotărîrea luată, tribunul frecventă cu mai puţină regularitate familia Ginei şi după o lună de vizite de acestea, tot mai depărtate una de alta, le întrerupse complet.

Laurent trăia, totodată fericit şi adînc mîhnit, aproape fericit fără voie, cu toate remuşcările sale. Dar îngrijorarea nu-l slăbise de tot.

Gina, cocheta şi răutăcioasa Gina, care părea că dăduse atît de puţină importanţă complimentelor respectuoase ale lui Bergmans, se arătă foarte supărată că nu-l mai vedea. Aceste regrete, această preocupare ajunseră atît de vădite încît se făcu în sfîrşit lumină în mintea lui Laurent.

„Ea m-a minţit, îl iubeşte!" îşi zise în sinea lui tînărul. Şi sfîşietoarea suferinţă pe care i-o pricinui această descoperire îi smulse, în forul său interior, mărturisirea dragostei sale deznădăjduite pentru Regina cea trufaşă.

Se simţi doborît de durere, fiindcă în aceeaşi clipă inima-i spunea că ea nu-l va iubi niciodată.

Aşadar, era de datoria lui să-i apropie pe cei doi îndrăgostiţi. Ar fi trebuit chiar s-o fi şi prevenit pe tînăra fată despre afecţiunea pe care i-o nutrea tribunul. Tăcînd acum, s-ar purta ca un pehlivan. Cu o vorbă ar fi putut s-aline mîhnirea verii sale şi să-l copleşească de fericire pe prietenul Bergmans. Chinuit de remuşcări, el se feri să rostească acea vorbă. Îndura un chin neauzit: — Vorbi-vei în sfîrşit? îi striga conştiinţa. — Nu, nu! Iertare! Fie-ţi milă! gemea carnea lui. Cheamă-l pe Bergmans numaidecît! — Nu pot s-o fac, îmi iau mai degrabă viaţa... — Nemernic ce eşti, dar ţi-o repet, ea nu te va iubi niciodată! — Nu-mi pasă, nu va fi a nimănui! — Bergmans e prietenul tău! — îl urăsc! — Asasinule, Gina se stinge! — Decît să-i apropii, mai degrabă i-aş omorî pe amîndoi!

Într-adevăr Gina se stingea. Văzînd-o că slăbeşte, că se-ngălbeneşte, că-i aşa de tristă, de plăpîndă, aşa

de liniştită şi de blajină, văzînd că nu mai rîde, nu mai ia pe nimeni în zeflemea, că-i indiferentă faţă de toate cîte o distrau altădată, lui Laurent îi veni de zeci de ori să-i împărtăşească în taină tot ce ştia despre simţămintele lui Bergmans. Îi ardea limba în gură ca unui mut, pe care o vorbă l-ar uşura, dar natura nemiloasă îl împiedică s-o rostească. Şi de zeci de ori, în clipa cînd să-nceapă a-i scrie lui Door, lăsa condeiul din mînă. Ar fi preferat să-şi semneze condamnarea la moarte.

Plecînd la Odesa, Bergmans trimisese de pe ţărmul Mării Negre două sau trei scrisori comerciale ca să taie pofta de a se comenta absenţa sa prelungită.

Aşa de mare era durerea membrilor familiei Dobouziez încît nu băgară de seamă figura zborşită şi purtările ciudate ale pupilului lor.

Laurent, care fără doar şi poate nu se simţea în stare să-i spună Ginei, se hotărî într-o seară să-i povestească a doua zi totul tatălui ei. „Pe mine nu mă va iubi niciodată" îşi repeta el ca stoicii, analizînd de-a fir a păr torturile ca să ajungă nesimţitor faţă de ele. „Şi sînt eu oare sigur că o iubesc ? Nu cumva invidia mă orbeşte, ea care, fiindcă sînt posac şi urgisit, mă întărîtă să duşmănesc fericirea altora ?" Cu toate sforţările pe care le făcu spre a-şi dovedi aceste pretinse greşeli, în prezenţa domnului Dobouziez nu mai putu scoate nici o vorbă şi toată mărinimia lui se prăbuşi în abisurile dragostei sale.

Se dusese să se aşeze în preajma bolnavei, în sera de portocali, între aceste flori ameţitoare şi perverse de care ea continua să se înconjoare. De cînd cu boala sa, Gina se deprinsese cu prezenţa, cu îngrijirile lui Laurent, ca şi cu ale unei surori de spital. Îndeobşte el îi citea şi ea simţea o plăcere de femeiuşcă să-l certe. În dimineaţa asta Laurent bolborosea şi îngăima nemaipomenit : „Dar ce-i, Laurent ? făcu ea, nu se înţelege nici o vorbă din cititul dumitale."

El puse cartea pe masă şi apucîndu-i mîinile slăbite, bîlbîi : „Regina, trebuie să-ţi spun ceva grav, e foarte

grav..." Se opri, o privi în ochi, se înroşi foc. Urma să rostească numele lui Door, dar din nou acest nume nu putu să-i iasă din gîtlej. Fără să adauge vreo vorbă, tîrît de o impulsie irezistibilă, cuprins de un fel de vîrtej, nu putu decît să cadă în genunchi şi să acopere de sărutări şi de lacrimi mîinile pe care Gina încurcată şi chiar speriată încerca să le retragă. Întărîtat şi aţîţat de aversiunea pe care ea i-o dovedea, nu numai că nu-i dădu drumul, dar se apropie de dînsa şi o trase brutal înspre el. Gina scoase un ţipăt pătrunzător la care salvatoarea Félicité dădu fuga :

— Din ce în ce mai bine ! chelălăi acel factotum, ridicînd braţele către cer.

Laurent o lăsă liberă, ieşi fuga, cu pumnii încleştaţi, furios de parcă ar fi fost trădat şi nimicit tocmai cînd să pună mîna pe victorie. Pe dată servitoarea dădu raportul stăpînilor şi în aceeaşi zi, înainte de a se fi sfîrşit vacanţa, domnul Dobouziez îl expedie pe Laurent la colegiu.

De acolo, cel vinovat, pleoştit de tot, regretîndu-şi foarte tare violenţa şi foarte îngrijorat de consecinţele pe care aceasta le-avusese asupra Ginei, trimise scrisoare după scrisoare cerînd veşti. Nimeni nu-i răspundea. Se îngrozea. Fără îndoială Ginei îi era rău de tot. Starea ei nu s-o fi înrăutăţit datorită emoţiei pe care el i-o pricinuise ? Poate că trage să moară, poate că a şi murit ? În sfîrşit, nemaiputîndu-se stăpîni, dispăru din internat şi căzu ca o bombă la fabrică. Telegraful îi şi înştiinţase pe cei ai casei despre fuga lui. Primul cu care dădu ochii fu îngrozitorul Saint-Fardier.

— Aha ! Ai venit, derbedeule ! ţipă acesta şi se făcu că vrea să-l tragă de urechi.

— Vă rog respectuos, domnule, zise Laurent, ce face vară-mea Regina...

— Doamna Béjard e cît se poate de bine de cînd nu mai vrea să audă despre o haimana de teapa dumitale...

Doamna Béjard ! Laurent auzi doar primele două cuvinte şi rămase atît de năuc, încît, cu toate că Saint-

Fardier îl apucase de gulerul hainei, nici nu se gîndi să se apere. Dobouziez interveni în acest moment :

— Isprăveşte, zise el, asociatului său, mă scap eu de nemernicul ăsta ! Şi, către Laurent : Dumneata, urmează-mă în birou !

Tînărul ascultă automatic.

— Ai o sută de franci ! îi zise Dobouziez. La fiecare zi întîi a lunii, ţi se va trimite aceeaşi sumă care reprezintă venitul de la micul capital rămas moştenire de la tatăl dumitale... Descurcă-te singur de-acum... Noroc bun !... A, îţi mai dau încă un sfat... Să nu te mai bizui pe ajutorul nici unui membru al familiei. Nimeni din noi nu te mai primeşte... După această faptă nesăbuită nu vor să te mai vadă-n ochi cei din familie... Drum bun... Nu te mai reţin...

— Vară-mea Gina n-a ajuns doamna Béjard, nu-i aşa ? îndrăzni să întrebe Laurent auzind ca prin vis straşnica afurisenie aruncată asupra lui.

— Doamna Béjard nu mai e vara dumitale. Haide, ia-ţi banii... Şi caută, vezi, să nu-ţi mai aud de nume !...

Laurent se opri în pragul uşii. Domnul Dobouziez se şi aşezase la masa lui de lucru şi urma să-şi vadă de treabă ca şi cum nimic grav nu se întîmplase, ca şi cum pur şi simplu încheiase socotelile cu un funcţionar concediat.

Această atitudine îl jigni pe Laurent şi îl aduse la realitate. De cîteva secunde se înăbuşea, îi era lehamite de viaţă ; acum se ridica iar la suprafaţă :

„Ei bine, fie, se gîndi el, mai bine să ne despărţim aşa".

Ieşi. În stradă o veselie nervoasă puse stăpînire pe dînsul, prin contrast, prin reacţie. Nu era acum liber, emancipat, propriul său stăpîn ? Nici tu colegiu, nici tu control, nici tu tutelă. Şi mai cu seamă nici tu remuşcări, nici tu gelozie, nici tu măcar dragoste. Doamna Béjard, era sigur în acel moment, îl detaşa pe totdeauna de Gina. Se lepăda de vară-sa cum ar fi aruncat, cît mai departe, o floare spurcată de un melc.

„Cînd te gîndeşti că aceşti Dobouziez-i îşi închipuie că mă pedepsesc renunţînd să se ocupe de mine! Îşi tot zicea în sinea lui tînărul ca şi smintit. Şi ce fiară Saint-Fardier ăla! Dacă nu m-ar fi năucit acea veste... l-aş fi strîns de gît pur şi simplu."

Mergînd de-a lungul şanţului fabricii: „În zadar vorbeşti, apă unsuroasă, apă împuţită! E trecutul, trecutul meu, care clocește în fundul mîlului tău uleios... E un cadavru, crisalida mea o păstrezi tu. Nimfa ta a ajuns doamna Béjard! Cloacă aici, cloacă dincolo, ah, şanţ — piază rea, îmi pari mai puţin dezgustător decît anumite căsnicii!"

PARTEA A DOUA

I

PORTUL

Ţinîndu-şi fruntea sus, bombîndu-şi pieptul, Laurent intra cu o îndrăzneală de cuceritor, în oraşul său natal. Trebuia să se gîndească la ceea ce era mai urgent : să-şi aleagă o locuinţă. Cartierul negustoresc, din inima oraşului, îl atrăgea mai mult decît toate celelalte.

Reţinu un apartament la etajul al doilea într-una din casele pitoreşti cu faţada lucrată din lemn, avînd zidurile cu coamă ca în Spania, din Tîrgul-de-Lapte, stradă strîmtă şi foarte umblată, ticsită de dimineaţă pînă-n seară de tot soiul de vehicule, camioane, care de poveri mari ale corporaţiilor muncitoreşti, căruţe de transport şi de coşuri de cărat zarzavat.

Ferestrele lui Laurent aveau o vedere, pe deasupra cocioabelor din faţă, înspre grădinile catedralei. Imensul naos al bisericii gotice ieşea din frunzişul celor mai înalti copaci. Cîteva stăncuţe îşi fîlfîiau aripile croncănind pe lîngă coama acoperişului bisericii.

La Notre-Dame fusese Laurent ţinut în braţe deasupra cristelniţei şi tocmai atunci carionul [1], scumpul carion, sufletul melodios al clopotniţei, care îi legănase anii copilăriei cînd se juca cu arşice şi în şatrange [2], în faţa uşii, cu strengarii din vecini, începu să scuture ca

> Pe malul unui rîuleţ foarte iute
> Se tînguia o fetiţă bălăiţă.

nişte boabe notele unei vechi balade flamande pe care Siska o cînta odinioară :

[1] Mai multe clopote acordate muzical în diferite sunete şi totodată aria pe care o dau cînd sună.

[2] Cu pătrăţele ca de şah.

Laurent se hotărî să se ducă s-o caute numaidecît pe credincioasa lui prietenă.

O nouă emoţie puternică îl aştepta în portul din faţa marelui fluviu. Ajunse în piaţa Bourg, în locul unde cheiul se lărgeşte şi înaintează o limbă de pămînt în radă. De la capătul acestui promontoriu privelişte a era magnifică.

În josul şi în susul apei, Escaut-ul îşi desfăşura cu o tihnă maiestuoasă impunătoarele lui grămezi de valuri. Se vedea că desemna o linie curbă spre nord-vest, ocolea, şerpuia, apoi o lua drept înainte, şerpuia din nou, ca şi cum ar fi vrut să se întoarcă deodată din drum, pentru ca să mai salute metropola suverană, perla cetăţilor întîlnite de cînd plecase de la izvor, de care parcă se îndepărta cu părere de rău.

La orizont nişte vele se pierdeau în depărtare spre mare, coşurile navelor cu aburi desfăşurau, pe cerul cenuşiu-lăptos şi de culoarea mărgăritarului, lungi făşii flocoase, ca nişte surghiuniţi care-şi flutură batistele, în semn de rămas bun, tot timpul cît se mai văd de pe ţărmurile ce le sînt dragi. Pescăruşii risipeau învolburări de aripi albe pe pînza apei, verzuie şi bălaie, cu schimbări de culori pe nesimţite atît de gingaşe şi de rafinate, încît ele îi vor deznădăjdui veşnic pe pictorii marini.

Soarele scăpăta pe încetul ; nici el nu se hotăra să se îndepărteze de aceste ţărmuri. Văpaia lui de foc năprasnic, învîrstată de largi făşii de aur, împrăştia pe muchea valurilor luminoase picături de sînge. Era cît vezi cu ochii, de-a lungul parilor groşi, a malurilor plantate cu pomi, apoi, a digurilor cu iarbă din Poldor [1], o puzderie de sclipituri care-ţi lua vederea, o scînteiere de pietre scumpe întărîtate.

Bărci de pescari intrau în canalele de adăpost şi în bazinurile vaselor mici. Flegmatice şalupe cu pînză se lăsau mînate, în josul apei, atît de încet încît păreau

[1] Regiunea joasă şi mlăştinoasă în Ţările de Jos.

nemişcate şi ca prinse de vrajă, de sfîrşeală, sub mîngîierile gîdilitoare ale acestei ape podidite de flăcări, încărcate de fluid ca o blană de felină.

Vîntrelele albe deveneau trandafirii. Contururile vaselor, pîntecele şi părţile de pe laturi ale carenei [1] se desenau precis în acel moment. Şi, din cînd în cînd, pe pînza şalupelor ieşeau la iveală, negre, mărite, îmbrăcînd un nu ştiu ce prestigiu fatidic, ce valoare suprapămînteană, nobile siluete de marinari trăgînd de cîte un otgon sau mutînd un catarg.

În dreapta, la marginea zonei locuinţelor, se înfundau adînc în interior, victorie a fluviului asupra pămîntului, imense suprafeţe pătrate, bazinuri şi iar bazinuri, din care se înălţau ca nişte tufe compacte din aceeaşi tulpină mii de catarge complicate, cu scripeţi, funii, pînze cu vergele aşezate cruciş. Şi în această pădure de catarge, punţi înguste, capete de stăvilar, zăgazuri, cale [2] deschideau luminişuri, spaţii libere prin care se putea privi în zare.

În unele părţi ale bazinelor era atîta îngrămădeală încît, văzute de la distanţă, catartele şi funiile vaselor, aplecate într-o parte, păreau că se încurcă, se încrucişează laolaltă şi îţi apărea o reţea cu ochiuri atît de dese încît întuneca albastrul cerului cu reflexe de opal străpunse de vreo stea grăbită şi îţi evoca pînza ţesută de un soi de păianjeni fabuloşi, în care farurile multicolore şi constelaţiile de argint tocmai se prinseseră ca nişte licurici.

Gata de odihnă, furnicarul negustoresc se grăbea, îşi înteţea activitatea, ahtiat să-şi isprăvească treaba de fiecare zi. Noilor izbucniri de larmă le urmau subite potoliri de cîteva clipe. Ciocanele călfăciilor [3] încetau să mai bată în cheresteaua corăbiilor avariate ; lanţurile macaralelor care se învîrtesc pe scripeţi îşi întreru-

---

[1] Partea cufundată în apă a unui vas.

[2] Platformă uşor înclinată pe care se repară vase.

[3] Cel care călfăteşte, adică astupă cu cîlţi crăpăturile dintre scîndurile unei corăbii.

peau scîrţîitul lor ; un vapor pornit să se văicărească şi să smiorcăie din nas tăcea ; strigătele asaltului în muncă, melopeele ritmice ale descărcătorilor şi ale marinarilor înhămaţi la lucrările colective se sleiau deodată.

Şi aceste alternative de tăcere şi de zarvă, stingîndu-se în aceeaşi clipă, în toate punctele oraşului harnic, dădeau impresia oftatului de muncă grea, cu care s-ar ridica indignat şi s-ar lăsa în jos potolit un piept de Titan.

În nemărginitul amestec al zgomotelor de tot felul, Laurent deosebea strigăte guturale, aspre sau stridente, tot aşa de îngrijit executate ca şi melancolicele semnale de goarnă de la cazarmă, triste ca forţa care se jeluieşte.

Şi după fiecare frază a corului omenesc răsuna un zgomot mult mai material ; nişte baloturi se năruiau în fundul calei [1], nişte grinzi de fier cădeau şi săreau în sus pe pavajul cu lespezi de piatră al cheiului.

Trecîndu-şi privirile, de pe fluviu pe ţărm, Laurent observă o echipă de lucrători care, adunîndu-şi puterile, se sileau să urnească un copac uriaş, din familia cedrilor şi a baobabilor, expediat din America. Felul lor de a-şi trece greutatea din mînă în mînă, de a se grupa, de a se izbi în acest bloc inert, de a pune în joc cu dibăcie umerii, mijlocul, crucea şalelor ar fi făcut să pălească şi să pară pirpirii basoreliefurile timpurilor eroice.

Dar un miros violent şi complicat, în care se amestecau sudoare, mirodenii, piei de animale, fructe, gudron, iarbă de mare, cafea, iarbă de păşune, şi pe care îl întărîta la culme căldura, i se urca la cap visătorului, ca o aromă distinsă, tămîie agreabilă zeului negoţului. Acest parfum îi sîcîia nările, îi ascuţea toate celelalte simţuri.

Carionul prinse iar a cînta. Plutind pe deasupra apei, aria sa îi păru lui Laurent mai blîndă şi mai înduioşătoare, unsă cu o misterioasă dulceaţă.

Pescăruşii se întorceau dintr-o parte într-alta, cu zborul lor pieziş, despicau văzduhul în diagonală. Se

[1] Fundul unei corăbii.

apropiau, se îndepărtau, se întorceau înapoi, se dedau la o coregrafie orînduită de riturile elementare ; rînd pe rînd atraşi de apă, de pămînt şi de cer, pînă în clipa cînd aceşti trei stăpîni ai spaţiului se îmbrăţişau într-aceeaşi baie de jilavă şi densă lumină de seară...

Sub această ultimă vrajă, Laurent îşi întoarse privirea, înmărmurit, nemaiştiind pe ce lume se află, atras spre abis. Se uită din nou la echipa de la baobab ; apoi băgă de seamă, mai aproape de el, un car mare tras de un cal uriaş, cu căruţaşul aşteptînd alături să i se încarce vehiculul. Şi pe scîndură între car şi vas, un dute-vino cadenţat al făpturilor pline ale descărcătorilor cu capuşon în cap, îndoind grumazul, dar nu torsul, sub povară, cu şalele pline imitate parcă după chiar pupa vasului ; îndoiturile musculoase ale genunchilor, muindu-se foarte puţin la fiecare pas ; cu o mînă fixînd greutatea pe omoplaţi, cu pumnul celeilalte la coapsă. Nişte dumnezei !

O piramidă de pachete se înalţă treptat pe carul de poveri, cu roate mici. Cîrligul macaralei hidraulice nu înceta să scormonească şi să muşte în părţile laterale ale transatlanticului, luînd dintr-însul mormane de mărfuri.

La nu prea mare depărtare, operaţie contrară — în loc de a goli pîntecele vasului, îl îndopa fără întrerupere ; cărbune cădea în camerele de provizii, saci şi lăzi înghiţea cu nemiluita fundul nesăţios al calei sale. Şi furnizorii săi cu faţa acoperită de mari broboane de sudoare nu izbuteau încă să-i potolească foamea năprasnică, de nebănuit.

Aceste munci cu de-a sila, îndeplinite de oamenii cei mai buni şi mai vrednici, sugerau observatorului mărirea şi atotputernicia oraşului său natal. Dar ele îl înspăimîntau totuşi, îi băgau frica-n oase.

În acel moment cînd, entuziast, netulburat de nici un proiect, dorea un gest călduros, demersuri spre a i se cîştiga simpatia, efuziuni, din partea chiar a pietrelor cetăţii, această primire în rada portului îl jignea cu prea marea ei strălucire.

— Voi fi încă o dată respins şi ţinut la distanţă ? se întreba orfanul. Şi iată că, în falnica sa măreţie, Anvers-ul i se întrupa într-o nu mai puţin semeaţă şi pompoasă făptură.

Ducîndu-se într-o seară la teatru, cu mare lux, vara lui Gina era atît de încîntătoare, încît o impulsie de neînlăturat îl repezi spre ea ca pe unul ce nu se poate stăpîni. Însă radioasa tînără preveni această pornire a dragostei. Ea îşi potrivi toaleta, îl dădu la o parte, cu un gest de rezervă, pe candidul adorator, ca pe un fir de praf murdar, şi cu vocea ei descurajator de egală, fără nici o bucurie, fără măcar acea licărire de satisfacţie pe care orice omagiu, adus chiar de cel mai decăzut dintre oameni, o împrăştie pe chipul unei femei, îi zise : „Dar, isprăveşte o dată, nătărăule, ai să-mi mototoleşti volanele !"

Da, oraşul său prea frumos, prea bogat, acest leagăn, prea vast pentru pruncul său, îi insuflă teamă în acea seară lui Laurent.

„Şi el oare mă va da la o parte, ca pe un rebut, ca pe un netrebnic ?" se întrebă cu nelinişte.

Dar ca şi cum minunatul oraş, mai puţin aspru, mai puţin crud decît ea, ar fi citit în sufletul dezmoştenitului durerea-i îngrozitoare şi ar fi dorit să nu stînjenească entuziasmul emancipării sale, cît încă inima lui nu se strînse complet de durere, cerul înflăcărat îşi ogoi strălucirea sa prea straşnică şi, totodată apa, în care se topise parcă o sumedenie de rubine, îşi recăpătă înfăţişarea obişnuită. Văzduhul amurgului deveni iar fluid şi dulce, valurile se vătuiră de o negură uşoară, în zare nu mai rămăseseră decît nişte urme trandafirii ale năprasnicului incendiu care îl înspăimîntase pe Paridael.

Urmă o adevărată destindere. Oraşul deci va fi mai bun cu dînsul, mai îndurător !

Chiar şi munca descărcătorilor, îi păru mai puţin supraomenească, mai puţin dintr-o altă lume, de neînţeles. Muncitorii, gata să înceteze lucrul, se pomeneau

suflînd şi răsuflînd ca oamenii, bălăbănindu-şi braţele sau stînd cu ele încrucişate, sau ştergîndu-şi fruntea cu dosul mînecii. Lui Laurent i se părură tot aşa de frumoşi şi de buni. Cu cîteva clipe înainte de-a se întoarce acasă, de a se scălda în intimitatea familiei, surîdeau, moleşiţi de pe acum ; o sfîrşeală li se cobora din şale în picioare şi îmbrăţişările lor jinduiau nişte iubite nu atît de zbîrcite, de fără viaţă.

Laurent revenea la realitate.

II

ŞAPCA

Umblînd să găsească locuinţa familiei Tilbak, intrase în cartierul luntraşilor.

La aprinsul felinarelor Laurent zări o prăvălioară avînd firma : *La nuca de Cocos*, în vitrina căreia se îngrămădeau unele peste altele obiectele cele mai diferite : lunete şi busole marinăreşti, cufere pentru mateloţi, pălării cătrănite, şepci de lînă groasă, pachete de tutun englez şi american înfăşurate în hîrtie galbenă, păpuşi de tutun de mestecat în gură, cuţitaşe, creioane, sticle de parfum, săpun Windsor.

Parcă îi spunea inima că locuia acolo scumpa lui Siska. Nu se mai îndoi de fel cînd zări, în prăvălie, o femeie care orînduia articolele strămutate de la locul lor. Era cu spatele la Laurent şi cum nu aprinsese încă lumina în odaie, abia îi zărea silueta, dar înainte de a-şi fi arătat ea faţa, o recunoscuse. Ea aprinse lampa de ulei cu picior. Îi privea acum chipul. Avea blînda figură deschisă de altădată ; tot mai purta acele suluri de păr încreţit, cam încărunţite acum, în care copilul îşi încurca degetele şi de care o trăgea fără milă. Stătea locului în faţa vitrinei, făcînd pe clientul care alege, şi cum în stradă era mai întuneric decît în prăvălie, negustoresei îi venea mai greu să-l zărească. Din cînd în cînd, văzîndu-şi într-una de aranjarea magazinului, îi arunca anonimului, care nu se hotăra ce să cumpere, cîte o privire furişă. Asta nu prindea care va să zică ? Cu ce ar putea să-l ademenească ? Biata femeie ! Laurent se întreba dacă vindea oare multe articole de-acestea.

Siska, nemaipunînd temei pe acest client, era tocmai să se retragă într-o cămăruţă din fundul magazinului. Laurent împinse uşa şi un clopoţel începu să sune ; ea se răzgîndi şi se duse la dînsul cu graba şi cu surîsul insinuant al negustorilor faţă de clienţi.

Cu înfăţişarea cea mai serioasă, îi spuse că doreşte să încerce nişte şepci. Ea îi scormoni obrajii cu privirea, silindu-se a-şi da seamă, după restul îmbrăcămintei, cam ce s-ar potrivi să poarte în cap. După această examinare rapidă, îşi făcu fără îndoială o părere destul de bună asupra eleganţei lui Paridael, fiindcă îi scoase şi-i arătă ceea ce „ţineau" ei mai scump din soiul acesta de articole, şepci marinăreşti de mult gust cum poartă oaspeţii călători de marcă. Dar Laurent ceru să-i arate şepci ţărăneşti, de cărăuş, de încărcători de vas şi se prefăcu a-şi arunca ochii asupra scufiţelor foarte mari de lînă neagră, cu cozoroc şi pompon. Siska îl privi cu luare-aminte, cu neîncredere. Un om ciudat, mai mult ca sigur ! sau vreun individ din cei care au toate motivele să se deghizeze şi în afară de zilele carnavalului ! Nu-i lucru curat într-un cuvînt. Şi puse vîrf bucuriei răutăcioase a lui Laurent — care se uita la şiretlicurile ei cu coada ochiului şi fără a îndrăzni s-o privească în faţă de teamă să nu se trădeze — apucînd repede smocul de chei lăsat pe dulap. Laurent avu prilejul să-şi aducă aminte, mai tîrziu, de această intenţie de a se travesti şi de această toană de a purta în cap o şapcă proletară.

Îşi puse în cap unul din modelele cele mai bătătoare la ochi din tot asortimentul, o podoabă deocheată care i-ar fi plăcut tare unei haimanale de port ; o întrebă cît costă. Ea făcu atunci o schimă de uimire aşa de hăzoasă, aşa de sinceră, încît aproape că nu se mai putu stăpîni să nu pufnească de rîs. Pe cînd ea îi dădea restul de la o hîrtie de douăzeci de franci, cu zorul celui care vrea să se descotorosească iute de un client suspect, el, din contra, nu se prea grăbea, nu mai isprăvea să se uite în oglindă şi să-şi potrivească tîrguiala în felul cel mai provocator, cel mai degajat.

În sfîrşit, cu pumnii în şold, luă o poziţie trufaşă, de tot hazul, în faţa negustoresei şi o cercetă amănunţit fără să-şi clintească o clipă privirea. Şi fiindcă, nedumerită de această căutătură, naiva femeie făcea feţe-feţe, regăsindu-i în ochi o expresie bine cunoscută, Laurent se aruncă fără veste de gîtul ei. Dînd un ţipăt, ea îşi şi deschisese braţele să-l primească.

— Eu sînt, Siska ! Eu, Laurent Paridael !... Lorki al vostru...

— Lorki !... Domnule Laurent ! E oare, Doamne, cu putinţă ! exclamă acest suflet bun.

Îi dădu drumu' din braţe şi făcu doi paşi înapoi ca să-l privească din cap pînă-n picioare cu toată dragostea, îl strînse iar la piept, şi înroşită de plăcere şi de uimire rostea : „Ia uitaţi-vă cine-mi era afurisitul de poznaş ! băieţaşul care mă lua peste picior cu o mutră aşa de păşină !"

Între timp, la strigătele de bucurie scoase de Siska, Vincent dăduse fuga, tot atît de plăcut surprins ca şi nevastă-sa. Îl împinseră de umeri pe Laurent în cămăruţa lor de gătit.

Această odăiţă semăna din cale-afară cu o cabină. În cursul zilei, o fereastră strîmtă ca o gură de meterez împrăştia înăuntru o lumină de culoarea adîncului mării. Îndemînaticii ei ocupanţi găseau în fiecare zi soluţia de a ţine într-însa cît mai multe lucruri şi de a adăposti cît mai multe fiinţe. Nici o palmă de loc nu rămînea nefolosită. Cămăruţa era zugrăvită într-un negru care avea luciul mahonului, împodobită cu cîteva stampe înfăţişînd scene de călătorie ; pe cămin se afla o corabie cu trei catarturi în miniatură, plutind cu toate pînzele întinse, capodoperă confecţionată de Tilbak, şi cîteva scoici mari în care, dacă le pui la ureche, se aude cum vîjîie oceanul.

Laurent se văzu faţă în faţă cu o spuză de copii de toate vîrstele. Îi fu prezentată mai întîi Henriette, o drăgălaşă gospodină. O faţă alungită care avea însă pe vino-ncoace, ochi albaştri uimitor de galeşi, ca să zicem aşa de lapte, bucle bălaie, o fizionomie de copil aşezat

la minte, cu multă încredere în oameni ; toată făptura ei răspîndea o mireasmă de nevinovăţie primitivă şi de puritate desăvîrşită.

Existenţa acestei fete măricele între copiii Siskăi îi dădea într-una de gîndit lui Laurent. Presimţind că el făcea socoteala anilor scurşi de la căsătoria lor, Vincent se folosi de-o ieşire din odaie a fetiţei ca să-i spună la ureche, dîndu-i un cot, cu sănătosul rîs sincer şi şăgalnic, cu semnul din ochi cu care omul din popor îşi însoţeşte de obicei glumele şi hazurile :

— Păi de ! domnule Laurent ! După ce Siska vă ducea la culcare, trebuia şi noi să ne mai petrecem urîtul... Izmenită mai era, îmi trăgea palme şi nu mă lăsa să mă apropii de ea decît în faţa dumitale.

Şi Laurent îşi aminti de o oarecare boală misterioasă a servitoarei şi de bucuria şi bunăvoinţa cu care Jacques Paridael o revăzuse întorcîndu-se după o vilegiatură de o lună.

După Henriette venea Felix, un vlăjgan cu picioare şi mîini groase, un balaoacheş de paisprezece ani leit tată-su şi pe care Door Bergmans îl angajase curier şi „băiat de alergătură", apoi Pierket, un delicios băieţel de doisprezece ani, cu păr bălai ca mamă-sa şi sora lui mai mare, dar cu pătrunzători ochi negri avînd pielita obrazului cam chihlimbarie ca a lui tată-su şi a lui Felix ; iar Lusse, o copiliţă de aproape şase ani — mamă-sa în miniatură.

Ce de mai destăinuiri, ce descărcare a inimii ! Laurent povesti familiei Tilbak despre toate cîte se petrecuseră de la concedierea lui Vincent, dar se ruşină să vorbească despre Gina. Nu era sigur că o ura cît ar fi dorit. Nu o evocase oare pe ţărmul Escaut-ului ?

Atras de ocupaţia lui favorită, dar silit să renunţe la navigaţia în largul mării, chiar şi la cabotaj [1], Vincent cumula serviciile de luntraş, de luntraş-podar şi de conducător de bărci de descărcare ; tot el conducea pînă la vărsarea fluviului pe „agenţii de ţărm", tri-

[1] Navigaţie de-a lungul coastelor.

mişi de negustori întru întîmpinarea vaselor semnalate spre a fi pilotate.

— Şi dumneata, de ce ai de gînd să te-apuci ? întrebă Vincent cu acea sinceritate a devotamentului care nu va putea fi taxată niciodată drept indiscreţie.

Tînărul nu ştia nici el. N-avea nimic de aşteptat de la cei ai familiei şi chiar dacă suta sa de franci ar fi reprezentat un venit îndestulător, nu era la o vîrstă la care să se dedea leneviei.

— Dacă te-am înţeles eu bine, începu iar Vincent, ţi-ar conveni într-un serviciu de birou — o treabă care să-ţi îngăduie să umbli încolo şi-ncoace, să fii pe drumuri, cum s-ar zice. Poate că-ţi găsesc eu o treabă. Un şef de „Naţiune", dintre camarazii mei, are nevoie de un funcţionar care să-l ajute la socoteli şi la supravegherea lucrului pe şantier şi la antrepozite. Îmi dai voie să-l întreb ?

Aceasta era şi dorinţa lui Laurent ; conveniră să vină după răspuns a doua zi dimineaţă.

III

CUIBARE ŞI VIESPARE

Maistrul Jan Vingerhout îl angajă, iute şi degrabă, pe tînărul recomandat de prietenul său Vincent Tilbak. Jan era un om vesel, plin de viaţă, spătos, vînjos, mezin de fermieri cu vază din regiunea Polders, aluviuni ale Escaut-ului, care, plictisit să mai cultive în pierdere, cumpărase, cu produsul moştenirii, o parte de acţiuni într-o „Naţiune".

„Naţiunile", corporaţii muncitoreşti amintind vechile *Gilde* flamande, se ocupă cu antrepriza încărcării, a descărcării, a aranjării încărcăturii în vase, a camionajului şi a aşezării în magazii a mărfurilor ; ele formează în oraşul modern o forţă de care trebuie să ţină seamă tagma puternicilor negustori din partea locului, căci coalizate, ele dispun de o armată de lucrători deprinşi cu traiul simplu, în stare să pună la cale o stagnare completă a traficului şi să ţină în loc puterea Magistratului. Prin aceasta, se vor salva măcar drepturile copiilor din partea locului ; niciodată, un imigrant nu va fi preferat unui locuitor al regiunii Anvers ca *baes*, adică maistru, nici ca simplu lucrător.

„America" cea mai veche şi mai bogată dintre aceste „Naţiuni", în serviciul căreia tocmai intrase Laurent, lua tot ce era mai bun ca mînă de lucru, dispunea de cei mai frumoşi cai, poseda instalaţii-model şi un utilaj perfecţionat. Căruţe, hamuri, macarale, ţoluri de acoperit, frînghii, coviltire, scripeţi şi cîntare n-aveau atîtea şi aşa de bune, corporaţiile rivale. Începînd de la Hobokon pînă la Austruweel şi la Merxem nu întîlneai decît harnicele sale echipe. Cîntaragiii şi măsurătorii săi

încărcau, transbordau grînele importate, în luntrele de golit vasele, cu o stăpînire de sine neschimbătoare ; hamalii săi săltau şi aburcau cu uşurinţă sacii şi baloturile pe umeri şi le aşezau cu rînduială pe chei sau le ridicau cu scripeţi în camioanele de greutăţi mari ; descărcătorii săi depuneau pe ţărm scînduri, grinzi pătrate şi lemn cu scoarţă cu tot, adunînd la un loc produsele de aceeaşi esenţă.

Cele zece degete ale lor fiind mai deprinse să lucreze decît să se chinuiască — cu creionul sau cu condeiul— fu însărcinat Laurent, prezentat de colegul lor Vingerhout, sindicul maiştrilor, să conducă lucrările de birou, să controleze la intrarea şi la ieşirea din docuri cifrele prezentate de cîntaragii şi de măsurătorii celorlalte corporaţii.

Cînd un negustor de cafea, client al „Americii", cumpără o parte de marfă de la un confrate, Laurent primeşte stocul din mîinile „Naţiunii" concurente cu care e în legătură vînzătorul. Are atunci cîte o zi întreagă de cîntărit pe chei, în zgomotul şi forfoteala mulţimii de lume, sub arşiţa dogoritoare a soarelui, în bătaia ploii sau pe frig sub plesnele vîntului. Dar e foarte absorbit de munca sa. Sute de saci mari, cu ştampile şi numere de expediţie, de la primul pînă la ultimul defilează în faţa lui. Adunînd cifrele aşezate în coloane, supraveghează cu coada ochiului jocul balanţei. Căci ferească sfîntul să greşeşti ! Cînd primitorului nu i se trimitea toată cantitatea contului său, „America" răspundea de rest, dacă Laurent n-ar fi constatat că prejudiciul se datora vînzătorului sau prepuşilor lui.

De foarte multe ori avu de supravegheat expediţiile uzinei Dobouziez şi nu mică îi era emoţia cînd zărea lăzile albe pe care stăteau scrise cu pensula muiată în negreală sacramentele D.B.Z.

Dar nu încerca nici cea mai mică părere de rău faţă de schimbarea situaţiei sale. Dimpotrivă. Îi părea bine că slujeşte unor patroni fără trufie dispreţuitoare, şi acelor *baes* de care cu plăcere te apropii, decît să se chinuiască lîncezind într-un birou posac în solda unui

Béjard sau al altui parvenit înfumurat. În faţa radei şi bazinurilor ticsite de vase, în faţa acestei mişcări continue de intrări şi ieşiri, acestei încărcări şi descărcări, în faţa acestui dute-vino între antrepozitele schimbătoare şi docurile de pe mal, a acestei năvale neîntrerupte de mărfuri pe chei şi în adîncul calelor, comerţul nu-i mai părea o abstracţie, ci un organism concret şi uriaş.

Adeseori Laurent asista la adunarea acelor *baes*, pe înnoptate, într-o berărie din Port. Camioanele de poveri şi cele obişnuite au fost băgate în hangare, ulucele şi corlăţile umplute, aşternuturile primenite cu paie proaspete. Caii ronţăie tainul de ovăz, contabilul şi-a închis registrele, mătăhăloasele clădiri nu mai adăpostesc alţi lucrători decît grăjdarii şi groasele uşi masive, adevărate uşi de fortăreaţă, apără averea „Americii" de atacurile îndrăzneţe ale derbedeilor şi haimanalelor.

Ce de mai gălăgioase adunări, un dezmăţ falnic, ce vorbe de haz, fără perdea sau tunătoare, atunci, la „Hanul" de rînd ! Dumnezeule ! Aceşti grosolani şefi de breaslă, aceşti *baes*, abia-abia mai ciopliţi decît subalternii lor, dau drumul la nişte grosolănii care, după cum recunosc ei singuri, ar răsturna chiar ţăranul de pe cal ! E plăcut să-i vezi cum îşi clătesc gura cu cîte o duşcă pe măsura fiecăruia, după cîte o vorbă deocheată, mai dihai decît toate, care îi face să se sucească pe scăunaşele lor fără spătar şi să transmită mesei, cu toată armata ei de jumătăţi de litru, şi ochiurilor de la ferestre, o cutremurătură ca aceea pricinuită în cursul zilei de zdruncinăturile pe caldarîm ale unuia din formidabilele lor atelaje.

Laurent ieşea de la aceste conferinţe năucit, plictisit la culme, mai-mai că nu putea să răsufle, parcă l-ar fi ghiftuit cu hartane mari de carne sau l-ar fi expus ca pe un jambon la o fumigaţie prelungă. Şi, în prezenţa acestui zbucium al unui temperament pletoric, nu mai putem socoti drept exagerare exuberanţa sanguină şi licenţa aproape animalică ale unor colorişti ai trecutului.

În vremile de zor, în zilele de reluare a lucrului, cînd, în faţa localului „Americii", salariaţii stabili,

efectivul statornic, nu îndestulau nevoia de braţe de muncă, se întîmpla ca Laurent să-l însoţească pe şeful său Jan Vingerhout pînă la Colţul leneşilor, răscrucea din preajma Casei Hanseatice, denumit astfel pentru că acolo era bursa şomerilor perpetui. La ce scene tipice de angajare şi recrutare de lucrători asista! Prima dată Laurent nu înţelegea de ce *baes* Jan, avînd nevoie doar de un spor de cinci oameni, se încurcase cu vreo douăzeci de mocofani de ăştia, desigur foarte valizi, chiar zdraveni să facă o muncă de uriaşi, dar exercitîndu-şi musculatura numai în certuri de beţivani şi băgîndu-şi prea mult alcool în sîngele lor îmbelşugat.

— Aşteaptă! îi zise şeful, care îşi cunoştea el oamenii.

După tocmeli viclene, aceşti tîrîie-brîu primeau în sfîrşit preţul rupt şi o porneau la drum, dar ca şi cum ar fi mers la moarte şi scoţînd, la fiecare pas, cîte-un suspin să-ţi sfîşie inima, nu altceva.

Ajungînd la vreo douăzeci de metri de locul lor de popas, cîte unul din aceşti lazzaroni ai Nordului se oprea pur şi simplu şi declara că nu mai poate înainta dacă nu i se aduce o băutură întăritoare cu bază de alcool. Vingerhout făcîndu-se că n-aude, beţivanul se tîrîia nu fără a lăsa un bombănit în urma sa, bineînţeles spre a formula aceeaşi declaraţie după cîţiva paşi. Deşi alţi doi dintre recruţi sprijiniră cererea fierbinte a camaradului, plesnindu-şi sugestiv limba de cerul gurii şi făcînd nişte schime vrednice de Tantal, recrutorul nici nu-i ascultă ca şi pe cel dintîi.

La al treilea local de băuturi spirtoase, adică în dreptul celei de-a şasea case, pacientul se declară învins şi cu o înjurătură de desperare, părăsi grupa spre a se apropia de tejgheaua cîrciumii, atras de ea mai irezistibil decît de un magnet. Cei doi, care-i săriseră într-ajutor, se tîrîră pînă la cîrciuma apropiată, dar acolo, după o supremă dar zădarnică somaţie adresată

recrutorului, ei prinseră iar să închine pahare de rachiu în cinstea zeului Ienupăr [1].

Laurent începu să înţeleagă pentru ce Vingerhout mărise contigentul celor angajaţi.

— Ăştia trei sînt nişte pui de beţivi şi nişte adormiţi patentaţi ! îi zise Jan. Îi mai angajez doar ca să n-am ce-mi reproşa, convins fiind însă că o vor şterge la una dintre cele dintîi cotituri spre chei. Şi nici de ceilalţi nu-s sigur !

Jan avea dreptate să nu se încreadă în tăria lor de caracter. Şantierul spre care se îndrepta el fiind situat la aproape un kilometru, cîteva dezertări se mai produseră, muşteriii corupîndu-se unul pe altul, aşa că sosind lîngă locul de muncă nu-i rămîneau lui Vingerhout decît cele zece braţe de care avea nevoie.

— Am avut noroc, să ştii că nu ne-au scăpat şi aceştia printre degete în ultimele clipe, ceea ce ne-ar fi silit să ne întoarcem la balta lor şi să începem acolo iar pescuitul ! încheie filozoful din Polders fără a mai comenta şi altminteri acest episod instructiv. Şi pentru a-şi arăta recunoştinţa faţă de relativa lor bunăvoinţă, le plăti un rînd din uimitorul rachiu de ienupăr.

Laurent cunoscu nişte vlăjgani şi mai originali încă decît aceşti trîndavi, însoţindu-l pe Vincent Tilbak pe cînd conducea, cu şalupa, fel de fel de agenţi de ţărm întru întîmpinarea cîte unui vas care urma să intre în port. Dezlegînd odgonul, vîslaşul nu putea lucra din capul locului decît cu lopata de dinapoi, spre a ieşi din bazinul vaselor mici şi din radă fără să se lovească de bărcile mari şi de navele ancorate. Iola trecea printre două vase ale căror părţi afară din apă aduceau a balene somnoroase avînd în loc de pupile două felinare clipind des. Apoi Tilbak prinse bucuros de vîslă. O tăcere intermitentă, mai plină de măreţie decît calmul absolut, plutea pe pămînt şi în cer. Laurent era numai urechi la scîrţîitul frecării vîslelor în opritori, la pic-

[1] Arbust, totdeauna verde, din familia coniferelor : din fructele lui se face un rachiu bun.

picul apei scurgîndu-se de pe lopeţi, la clipocitul valurilor lovind în cală. Cîteodată un „cine-i" purcedea dintr-o barcă de supraveghere a vămii în căutare de *smoglers*-i [1]. Numele şi vocea lui Tilbak îi îmblînzea pe zapciii strîngători de gabelă [2]. La Deel îşi petreceau nopţile, după sezon şi temperatură, în sala comună a hanului modest, căsuţă de lemn cătrănit, sau sub cerul liber pe iarba digului.

Dădeai acolo peste o liotă de suspecţi, de îndemînatici avînd mai multe profesiuni şi nici una, pe care Laurent avea răgazul să-i observe cu de-amănuntul — samsari de ocazie, ştafete de negustori deocheaţi, dragomani de case de desfrîu, sau, de teapă şi mai inferioară, piloţi ucenici pe vase de război fugiţi din serviciu, chelneri de nave, de cîrciumi păcătoase, goniţi din posturi, haimanale de chei, indivizi certaţi cu justiţia, gunoaie ale închisorilor, în genere desemnaţi sub denumirea de *runners*. Nişte adolescenţi imberbi, viclene fărîme de oameni, noctambuli ca motanii, insinuanţi ca prostituatele : rîme pentru pescuit în apă tulbure.

— Nu-ţi fie frică, domnule Lorki, zicea Tilbak, neînţelegînd încremenirea de uimire a lui Laurent în faţa acestui bivuac de suspecţi.

Într-adevăr Paridael ascundea o curiozitate, mai mult decît părtinitoare, sub o stinghereală şi o scîrbă destul de plauzibile. Ei mestecau tutun, fumau, beau alcooluri pe nerăsuflate, jucau cu cărţi măsluite, puneau rămăşaguri anapoda şi amestecau, în argoul lor burgund-flamand, termeni dintr-un jargon mitocănesc cosmopolit. Setea de cîştig nesăţios, şiretenia, mînia şi viciul le schimonosiseră chipurile, dealtfel foarte vioaie, în penumbra largelor cozoroace marinăreşti, sau a părului uşor încreţit sub berete, şi lumina rembrandtiană a odăiţei strîmte şi murdare, lumina tainică a lunii, a

---

1 Contrabandişti de mare (în l. engleză).

2 Impozit pe sare sau carne.

zorilor arămii de-afară, niște zori ca la o ghilotinare, îi făcea și mai suspecți.

Cinstitul Tilbak, pe care ei îl respectau pînă într-atît încît se dădeau la o parte în fața clientului său, avea pică pe dînșii de cînd fusese marinar.

— Lasă dacă nu știu ăștia să-i toace pe marinari! zicea el. Ah! ce-a trebuit să-i mai înjur pe marinarii ăștia desfrînați! Ce ademeniri, ce gogoși umflate a trebuit să mai ascult, cînd dădeau năvală pe punte ca un stol de pezevenghi nomazi. Norocul meu a fost că eram prea aprins după Siska, pentru ca să mă las amăgit de momelile lor. Își pierdeau vremea, dîndu-mi mostre și liste de prețuri. Nici nu mă gîndeam să le dau solda, pielea mea și fericirea sufletului meu. Dar n-are a face, mă bucuram să mă stabilesc pe uscat, ca să scap de momelele lor. Crede-mă, domnule Laurent, acești *runners* sînt adevăratele unelte ale celor șapte păcate din care se trag toate celelalte!...

Vincent Tilbak trebuie să fi observat că, departe de-a împărtăși critica lui severă, Laurent îi cerceta cu de-amănuntul pe tinerii *runners* cu o bunăvoință nemeritată.

Într-una din zile îi dădu chiar a înțelege mentorului său că-și descoperea oarecare afinități cu acești nenorociți de ticăloși.

La această mărturisire sinceră, pe chipul cinstitului Tilbak apăru o mîhnire adîncă așa de mișcătoare, încît năucul se grăbi să-și renege simțămintele nelalocul lor și-i spuse, chiar roșindu-se, că voise doar să glumească. Instincte de neconformist și de răzvrătit mocneau într-însul. De aci porneau, fără să izbutească să și le explice, dorințele surde, supărătoarea neliniște, curiozitatea trează, mîhnirea învăluitoare și înduioșată, totodată sfioasă și inimoasă, care-l îndemnau la răzvrătire în fața cumplitei Mori de piatră, cuib de hoți, dar și azil al unor ființe dezechilibrate.

Viața de muncă sănătoasă pe care o ducea cu sincerii și cinstiții voinici de teapa lui Jan Vingerhout, prietenia cu Vincent și Siska, dar mai cu seamă în-

rîurirea balsamică a Henriettei aveau să amîne încolţirea acestor germeni bolnăvicioşi. Laurent devenise comeseanul obişnuit al lui Tilbak. O încredere frăţească nu întîrzie să se stabilească între Henriette şi dînsul. Niciodată nu se simţise mai la largul său, mai liniştit sufleteşte, mai încîntat în faţa unei făpturi de alt sex. Parcă ar fi cunoscut-o de cine ştie cînd. Ca şi cum ar fi crescut de mici împreună. Seara, Laurent dădea ajutor copiilor, Pierket şi Lusse, să-şi scrie temele şi să-şi înveţe lecţiile. Sora cea mai mare îşi vedea de treburile gospodăriei, intrînd din cînd în cînd în cameră şi se minuna de ştiinţa tînărului. După cină citea ceva întregii familii sau îi instruia vorbind sfătos. Henriette îl asculta cu o ardoare în care intra şi oarecare nelinişte. Cînd vorbea de evenimentele din lume şi despre condiţiile de viaţă ale oamenilor, tînăra fată era mult mai impresionată de exaltaţia, amărăciunea, îngrijorarea, revolta care respirau din cuvintele tînărului, decît chiar de sensul criticii lui mustrătoare. Cu acea putere de-a vedea cu mintea lucruri depărtate pe care o au sufletele femeilor îndrăgostite, ea simţea că-i trist şi tulburat şi cu cît se arăta avînd mai mare grijă de cei nenorociţi, de cei suferinzi şi mai ales faţă de cei abătuţi de la calea zisă dreaptă, cu atît îl îndrăgea şi mai tare, cu atît era mai absorbită de dînsul cu toată curăţenia inimii ei, presimţind că dintre toţi nefericiţii acesta avea mai mult decît toţi nevoie de milă.

De altminteri, în preajma ei, cursul ideilor lui nu zăbovea să se îndrume pe-o pantă mai puţin chinuită. Sub mîngîierea ocrotitoare a acelor adînci ochi albaştri aţintiţi cu sinceritate asupra lui, el nu mai băga de seamă decît tihna prezentă, numai oamenii cinstiţi din jur, viaţa cu surîsul pe buze. Înceta să mai caute ceea ce nu se poate găsi, impunea tăcere furtunoaselor sale disertaţii politico-umanitare.

Odinioară, la fabrică, luminile din ochii Ginei îi injectau sub piele o licoare ameţitoare ; nu se mai putea stăpîni, plesnea fierea-ntr-însul, se gîndea la dezordine şi la represalii, la o răscoală a ţăranilor, la o răzvră-

tire de servitori, după care el şi-ar fi atribuit, la împărţirea prăzii, pe înfumurata şi dispreţuitoarea nobilă, şi ar fi silit-o să primească insultele arzătoarei lui dorinţi. Tot din răzbunare faţă de Gina cît şi din ură împotriva diriguitorilor şi a capitaliştilor, îşi îndreptase el gîndul spre cei exploataţi. Era cît pe-aci să coboare pînă la răzvrătiţii cei urgisiţi de toată lumea, cînd întîlni nişte proletari resemnaţi. Deveni un fel de muncitor amator. Cumînţenia, un fel de lasă-mă să te las, buna dispoziţie, filozofia noului său anturaj, mai cu seamă bunătatea şi farmecul Henriettei, îi adormiră ranchiunele, păsurile, îl făcură împăciuitor şi aproape oportunist. Imaginea Ginei pălea.

IV

CANTATA

Hoinărind pe chei, Door Bergmans băgă de seamă un individ a cărui înfăţişare îl nedumeri. Avu o tresărire bruscă de uimire. „Mă înşel!" îşi zise în sinea lui, continuîndu-şi drumul. Dar după cîţiva paşi se întoarse deodată şi, recunoscîndu-l de-a binelea pe Laurent Paridael, se îndreptă ţintă spre dînsul cu mîna întinsă.

Laurent, care tocmai supraveghea o încărcătură de saci de orez luată de „America", se cam tulbură, făcu chiar o mişcare de a o lua din loc, dar îmblînzit de întîmpinarea prietenoasă şi simplă a tribunului, îşi părăsi pe dată postul şi merseră împreună cîţiva paşi. Cînd află ce face Laurent, Bergmans rîse uşor de toana care îl apucase să intre pontator într-o „Naţiune", în serviciul de descărcare al vapoarelor. De ce nu i se adresase mai degrabă lui? Îi oferi chiar pe loc, în birourile sale, un serviciu mai vrednic de pregătirea lui şi mai compatibil cu educaţia sa. Dar, spre surprinderea din ce în ce mai mare a tribunului, Laurent refuză să-şi părăsească noua sa profesie. Îi descrise chiar, în termeni aşa de înflăcăraţi, cu atîta lirism, noul său mediu înconjurător, noii săi parteneri, încît aproape că-şi îndreptăţi ciudata lui vocaţie şi Bergmans se gîndi că n-are de ce să mai stăruie. El se abţinu să pomenească de Gina. Simţindu-se la largul lui, Laurent primi cu entuziasm propunerea de a se aduna din cînd în cînd Bergmans şi el, cu Marbol şi Vyvéloy.

Pictorul Marbol, un prichindel de om uscăţiv, numai nervi, ascundea, sub o înfăţişare anemică, şubredă, de bolnăvicios, o energie, o stăruinţă nemaipomenită.

De doi ani îşi cîştigase oarecare notorietate pictînd ceea ce vedea în jurul său. În acest mare oraş, pur şi simplu infectat de pictori tineri fără talent, de coloratori între patru pereţi, în acest vechi focar al artei aproape complet stins, necropolă mai degrabă decît metropolă, singur el începea să pună în valoare aerul liber, strada, peisajul, tipul localnicului. Părăsind, cu un oarecare scandal, în ajunul concursului în vederea obţinerii bursei de stat pentru Roma, străvechea Academie fondată de Teniers şi de savuroşii naturişti ai secolului al şaptesprezecelea, dar căzută acum sub directiva unor falşi artişti, tot aşa de timizi pictori pe cît de netoleranţi profesori, tînărul îşi ridicase în cap clica oficială, cumpărătorii, amatorii, criticii, funcţionarii, pe cei care procură pîinea ca şi pe cei care negustoresc buna reputaţie.

Să pictezi Anvers-ul, viaţa sa proprie, portul, fluviul său, marinarii, hamalii săi, femeile din popor cu carnaţie foarte îmbelşugată, să pictezi copiii săi rumeni şi durdulii, socotiţi altădată de Rubens destul de plastici şi destul de atrăgători ca să-şi populeze cu ei Olimpul şi paradisurile sale ; să pictezi acest magnific lăstăriş uman cu felul său de-a fi, cu îmbrăcămintea, cu mediul său, cu scrupuloasa şi arzătoarea rîvnă a păstrării moravurilor specifice, fără a trece cu vederea nici una din legăturile reciproce care îl scoate în relief şi-i dezvăluie trăsăturile caracteristice, să tălmăceşti sufletul însuşi al cetăţii rubensiene cu o simpatie împinsă pînă la identificare ; ce program, ce obiectiv ! Într-adevăr aşa ceva era pentru aceşti fabricanţi, pentru aceşti cumpărători de manechine şi de păpuşi, fapta unui ieşit din minţi, a unui excentric, a unuia care dă cu barda-n Dumnezeu !

Un tablou de Marbol, pregătit pentru o expoziţie internaţională din străinătate şi supus mai întîi aprecierii concetăţenilor săi, fu întîmpinat de aceştia cu un imens hohot de rîs şi pictorul se alese cu nişte condoleanţe ironice sau cu o veninoasă şi dispreţuitoare tăcere. Tabloul se numea : *Descărcători de vas la odihnă.*

La amiază, pe un camion de poveri de la care se deshămaseră caii, lîngă doc, trei muncitori se culcaseră : unul cu pîntecele în sus, cu picioarele puţin răscrăcănate, odihnindu-şi capul între braţele încolăcite, pe mîinile împreunate sub ceafă ; cu faţa pîrjolită de soare, aspră, dar chipeşă, moţăia pe jumătate aţipit ; prin pleoapele uşor întredeschise i se vedeau pupilele negre şi catifelate. Ceilalţi doi docheri se întinseseră cît erau de lungi cu burta la pămînt ; fundul pantalonilor de piele scorojită le strîngea tare şalele şi şezutul, ieşite în afară, scoţîndu-le în relief suprafeţele şi, cu bustul cam sus, cu bărbia în pumnii plini de bătături, încleştaţi, sprijiniţi în coate, întorceau spatele spectatorului, arătîndu-i capul creţ, urechile îndepărtate, puternicele încheieturi ale muşchilor cefii, spinările care de care mai late, şi căscau gura prosteşte spre un ungher al radei sclipind în soare între tufe de catarge.

La Paris izbucni, în jurul acestei pînze îndrăzneţe, o încăierare între pictorii de diferite şcoli, polemici crunte ; de ani şi ani nu se mai dăduse o asemenea bătălie. Marbol îşi cîştigă tot pe atîţia admiratori cît şi adversari, şi asta e tocmai ceea ce trebuie. Unul dintre marii negustori de pe *Chaussée d'Antin* achiziţionînd această compoziţie de scandal, confraţii din Anvers nu mai puteau de mînie şi de uimire. Ce om cumsecade se va găsi să se încurce cu portretul celor trei lucrători zdrenţăroşi şi cu pieptul dezvelit, neîmbrăcaţi, neraşi, prea trupeşi, cu pielea ca tovalul, cu pumnii şi vinele de sub genunchi înspăimîntătoare ? Ca să-şi arate toată scîrba, domnul Dupoissy scrisese că acest tablou răspîndea un miros de sudoare, de ţîr şi de ceapă ; că duhnea a om scîrnav.

La o altă expoziţie de la Paris, Marbol luă parte cu un tablou tot aşa de îndrăzneţ ca şi primul şi, spre uimirea sporită a clanurilor vrăjmaşe sau fricoase, juriul îi decernă marea medalie.

Dacă matadorii picturii îşi menţinură faţă de tînărul inovator atitudinea lor răuvoitoare, aceste succese,

în curînd ratificate la München, la Viena şi la Londra, dădură de gîndit amatorilor şi colecţionarilor din înalta societate a Anvers-ului. Nu se putea nega : îndrăzneţul mergea spre izbîndă. Dacă nu le-ar fi dovedit superioritatea sa decît prin ceea ce se numeşte glorie : articole de gazete, aplauze din partea acelor maţe-fripte cărora cu cît li-e stomacul mai gol cu atît capul li-e mai împuiat de năluci, aceşti oameni, sclavi ai profitului, ar fi continuat să strîngă din umeri şi să-i zică : „plevuşcă" acestui zurbagiu, acestui încurcă-iţe. Dar de vreme ce, chiar ca şi dînşii, începea să pună mîna pe bani, cazul său devenea interesant.

— He ! He ! păcătos gust, cu siguranţă ! Pictură cu care nu se prea poate mobila, tablouri care nu-s de ţinut în casă... mai ales într-un salon unde stau doamne... Dar e un şiret, totuşi un om dibaci, la urma urmei... Nu şi-a pus tocmai rău la cale planul. Ce-mi pasă mie că face o pictură să nu-ţi pîngăreşti ochii pe ea ; nu-l primim doar în familie pe curajosul de Vanderzeepen, deşi toţi ştim că vrednicul de dînsul şi-a cîştigat cele două sute de case, cea boierească de pe Place de Meir şi Castelul de la Borsbeek, ţinînd în arendă curăţitul privăţilor. Ca şi Vanderzeepen, stimabilul Marbol a găsit piatra filozofală ; nu vă fie cu bănat, face aur din scîrnă !

Părerile preconcepute dispărură. Matadorii finanţei începură să salute pe sărîntocul, pe rîiosul de altădată ; îndrăzniră chiar să-i rostească numele în faţa ruşinoaselor lor soţii, ceea ce ar fi părut de-o necuviinţă strașnică mai înainte cu cîteva luni. Neputînd în mod cuviincios tămîia această pictură, incendiară şi anarhică, se prefăcură a-l preţui pe acest Marbol pentru că avea abilitatea, geniul comercial să vîre pe gît mîzgăliturile sale plictisitoare, grozăvii de speriat vrăbiile, gogomanilor din Paris, iancheilor poznaşi sau englezilor care, după cum se ştie, se dau în vînt după priveliştile îngrozitoare şi excentrice.

Muzicianul Rombaut de Vyvéloy, alt prieten al lui Door Bergmans, amintea, avînd statura înaltă, robustă, înfăţişarea impunătoare, chica bogată, o constituţie sanguină, figura căpeteniei zeilor din *Jupiter şi Mercur la Philemon şi Baucis* de Jordaens. Dacă nu era un păgîn, cel puţin ţinea de *Renaştere,* acest băştinaş din Brabant. Nimic, nici la fizic, nici la moral, din tipurile istovite, firave şi potolite, din primitivii gen Memlink şi Van Eyck. Schimbase în imn panteist oratoriul creştin al lui Bach cel bătrîn.

Arta năvalnică şi foarte plastică a lui Vyvéloy nu se putea să nu-l impresioneze şi mai adînc pe Laurent Paridael decît picturile cu tendinţe îndrăzneţe, de o execuţie însă cam fără vlagă, fără simţire, nu destul de vibrantă — cum observă tot mai mult după aceea — ale prietenului său Marbol.

În acel an, Anvers-ul inaugură sărbătorirea celui de al treilea centenar al naşterii lui Rubens cu o cantată de Rombaut de Vyvéloy, executată noaptea în aer liber în Piaţa Verde. Laurent avu grijă să nu lipsească de la această ceremonie.

Lîngă statuia marelui Petru-Pavel, corurile şi orchestra ocupă o tribună în amfiteatru, aşezată într-un arc de cerc în centrul căruia tronează compozitorul. Scuarul, înconjurat de cordoane, este rezervat patronilor. Poporul, strivindu-se de jur împrejur, respectă linia despărţitoare şi în zadar străzile alăturate varsă noi gloate, această adunătură mare de oameni pare mai demnă şi mai concentrată sufleteşte decît spectatorii privilegiaţi şi mai puţin provocatoare decît supărătoarea poliţie şi plictisitorii jandarmi călări. Nici o opunere, nici un murmur. De atîtea ceasuri, muncitorii şi lumea de jos, lăsîndu-se cînd pe un picior cînd pe altul, stau cu resemnare pe loc, fără să-şi piardă ceva din bună dispoziţia şi din calmul lor. Ce fluid leagă limba lor tăioasă ca sabia, gura care le umblă ca moara ? Cu braţele încrucişate pe piept, blajini, abia mai răsuflă de curiozitate. Presimte el, acest popor din Anvers de

obîrşie sănătoasă, dar cea mai de jos, strălucirea nemaipomenită a serbării care se pregăteşte de o întîmpină cu atît de înduioşătoare evlavie ? Copiii de ţîţă din braţele gospodinelor se abţin să scîncească şi cîinii fără stăpîn circulă prin această compactă plantaţie de picioare, fără să fie necăjiţi de copiii strengari, chinuitorii lor fireşti.

Şi în această impunătoare şi magnetică tăcere, asupra mării staţionare, cu valurile înţepenite, peste care umbra albastră coborîtoare lin, încărcată de mîngîieri, aduce spor de pace, de solemnitate, tăbărîră pe neaşteptate din cea mai înaltă galerie a turnului, unde privirile încercau în zadar să descopere pe crainicii trupelor, cîteva marţiale izbucniri de trompete la unison. Şi sopranii Oraşelor frăţeşti — Gand şi Bruges — hăuliră, slăvind şi aclamînd în mai multe rînduri metropola. Vivaturile lor, din ce în ce mai fierbinţi şi mai stridente, erau urmate de fiecare dată de chemările puţin cam aspre ale aerienei fanfare. După acest dialog, clopotele carionului încep danga, danga : mai întîi, încet şi în surdină, ca puii care se trezesc ieşind din ouăle unui cuib în zori, în huceagul acoperit cu rouă, apoi, însufleţindu-se, ridicînd glas întreg, slobozind, cum le vine la gură, o ploaie de acorduri de veselie mare. O revărsare de bucurie peste tot. Apoi, orchestra şi corurile intrară şi ele în competiţie. Şi urmă apoteoza Bogăţiei şi a Artelor.

Poetul proslăvi Marea Piaţă de mărfuri în strofe mişcătoare, cu răsunătoare şi hiperbolice banalităţi cărora, decorul pregătit, extazul mulţimii, muzica lui Vyvéloy, le dădea o semnificaţie sublimă. Cele cinci părţi ale pămîntului salutau Anvers-ul, toate naţiunile globului îi plăteau, umile, tribut şi cum parcă nu ajungeau timpurile moderne şi Evul Mediu ca să-i deschidă mîndrei cetăţi calea ei triumfală, cantata se scobora în vremurile străvechi şi angaja drept maeştri de ceremo-

nie şi lictori [1], cele patruzeci de secole ale piramidelor. Totul, universul şi timpul, geografia şi istoria, infinitul şi eternitatea aduceau în această clădire prinosul cuvenit oraşului lui Rubens. Şi închizînd ochii, lumii îi părea că vede un măreţ cortegiu defilînd pe lîngă tronul pictorului triumfător prin excelenţă...

Cînd se isprăvi, cînd muzicile din garnizoană, fiind în fruntea retragerii cu torţe, reluară, în mers, tema principală a cantatei, Laurent mişcat pînă în fundul inimii, frămîntat pînă în cele mai adînci fibre de nu ştiu ce contagios entuziasm, în acea clipă expropriat de eul său, se luă după soldaţi, în pas cu mulţimea, tot atît de sugestionată, tot atît de turburată la minte ca şi dînsul, şi în care, în mod excepţional, patroni şi muncitori, laolaltă, intonau la unison din străfundul răsunchilor cîntecul cu laude exagerate.

Neobosit, Laurent parcurse tot itinerarul trasat cortegiului.

Escorta, care se tot schimba în zadar, se reînnoia, se înlocuia la toate răspîntiile ; înfierbîntatul nostru nu se îndura s-o părăsească. Cu muzica lui Vyvéloy ar fi mers pînă la capătul pămîntului. În timp ce alţii se săturau de eroismul acestei plimbări pe lumină şi se eclipsau pe străzile lăturalnice, el se simţea tot mai ager de picior, cu inima şi mai înflăcărată. De altminteri alţi manifestanţi îi înlocuiau pe cei care dădeau bir cu fugiţii şi cortegiul prezenta tot altă fizionomie după cartierul pe care-l străbătea. De-a lungul radei şi a bazinurilor, Laurent dădu cotul cu marinari şi descărcători ; în centrul oraşului se amesteca printre băieţi şi fete de prăvălie ; pe bulevardul oraşului nou se întîlni cu băieţi de familie şi funcţionari de la „firmele" atotputernice ; în sfîrşit, în labirinturile cartierului Saint-André, cu cocioabe păcătoase locuite de coate-goale şi de desculţi, femei uşoare, pline de inimă rea, îl luară intim la braţ şi sălbatici derbedei, poate nişte *runners*,

[1] Ofiţer care însoţea în public pe principalii magistraţi ai Romei şi purta pe umeri o secure înconjurată de un mănunchi de nuiele.

îl prinseră în *farandola*[1] lor. Cu totul pentru Anvers, pentru Rubens, Laurent nu auzea decît cantata, era plin de ea, îi zumzăia în toţi porii. Însoţi muzica pînă în etapa finală, trist şi aproape deziluzionat atunci cînd tunarii, coborîţi de pe cal, stinseră lanternele veneţiene atîrnate de lăncile lor de lemn şi înăbuşiră sub talpa cizmelor ultimele torţe de răşină.

[1] Dans provansal în care jucătorii se ţin de mînă lanţ.

V

ALEGEREA

— Ah ! oraş minunat, oraş bogat, dar oraş egoist, oraş de lupi aşa de lacomi la împărţirea prăzii, încît se devorează între ei, cînd nu mai au nici o oaie de mîncat, cu oase cu tot. Oraş, avînd în inima lui legea lui Darwin. Oraş îmbelşugat dar vitreg. Cu corupţia ta vicleană, cu lăudăroşenia, destrăbălarea, bogăţia ta ; cu instinctele tale lacome, cu ura ta faţă de cel sărac, cu frica ta de lefegii ; tu îmi evoci Cartagina... Nu v-a atins oare şi pe voi, pe voi ceilalţi, prejudecata pe care ei o cultivă, aci, contra soldatului ? Pînă şi acei din locuitorii Anvers-ului, care au copii sub arme, sînt neîndurători şi sălbatici faţă de răcan sau deşcă. Nici într-un alt oraş din Belgia, nu se aude vorbindu-se despre încăierări de acelea teribile între militari şi orăşeni ; despre curse, unde bătăuşii tabără asupra soldatului învoit, beat, în drumul lui spre cazarma din marginea oraşului sau spre fortul depărtat din fundul periferiei [1]...

De cine e condus Anvers-ul ? De nişte magistraţi vanitoşi, proşti, îngîmfaţi ca şi sufeţii [2]. Ultima lor ispravă, Bergmans, o cunoşti, ultima lor ispravă ?

Într-o zi, nemaiavînd ce să dărîme şi să clădească din nou, ceea ce i-a supărat totdeauna tare pe magis-

[1] Se impune să atragem atenţia aici că această carte a fost scrisă înainte de introducerea în Belgia a serviciului militar obligator şi personal. Aceeaşi observaţie se potriveşte şi unor importante pasaje din partea a III-a a acestei cărţi, îndeosebi capitolului intitulat IN CONTUMACIE (n. a.).

[2] Magistraţi înalţi la cartaginezi.

trații comunali, dau o hotărîre să se suprime Turnul Albastru, una din ultimele mostre, în Europa, ale arhitecturii militare din secolul al paisprezecelea. Tot ceea ce orașul mai are ca artiști și cunoscători se pune în mișcare, protestează, trimite la „Regență“ [1], petiții. În fața acestei opoziții, ce credeți că fac augurii noștri? Binevoiesc să-l consulte pe expertul între experți, Viollet-le-Duc. Acest arheolog conchide, ca și toți artiștii, în favoarea menținerii vechii cetăți. Închipuiți-vă ce poate să fie de capul acestui original care-și îngăduie să susțină altă părere decît acești negustori atoateștiutori? Așa că n-avură de făcut nimic altceva mai de zor decît să dărîme din temelie, fără vorbă multă, venerabila relicvă...

Și totuși, oraș sublim. Ai dreptate, Rombaut, să preaslăvești farmecul său de nedefinit, care închide gura defăimătorilor săi. Îi putem noi purta pică fiindcă s-a lăsat pe mîna acestei șleahte de plutocrați? Îl iubim ca pe o femeie lascivă și cochetă, ca pe-o curtezană perfidă și adorabilă. Și nici chiar urgisiții și disprețuiții săi nu-l blestemă cu inimă ușoară!

Astfel declama emfatic la cîrciuma *La Croix blanche*, care dă spre La Plaine du Bourg, Laurent Paridael, față de Bergmans, Rombaut și Marbol.

— Va să zică, tînărul care-și face serviciul printre docheri, mușcă-n zăbală! făcu Vyvéloy. Și toate astea fiindcă i se pare că în cantata mea, am luat partea șovinismului fără să țin seamă de comunianții din Bruges și din Gand... Ba bine că nu! Se înțelege ușor spiritul de bisericuță, cînd această bisericuță poartă săgeata de la Notre-Dame!

— Adevăr grăiește... zise Bergmans. De altminteri, Anvers-ul va scăpa și din mizeria morală. Își va scutura jugul care îl înjosește. Va fi redat adevăraților săi copii. Ai să vezi, Paridael, nesupunerea răzbește în masele asuprite. Îți făgăduiesc ceva nou peste foarte puțină vreme. Un suflu de emancipare și de tinerețe a pătruns

[1] Administrația municipală în Germania, Olanda și Belgia.

în mulţime : e ceva mai mult aci decît un oraş bogat şi minunat ; e un popor tot aşa de interesant care începe să se revolte împotriva unor împuterniciţi care-l servesc prost şi îi compromit interesele.

Prevestirea lui Bergmans nu întîrzie să se împlinească. De o bună bucată de vreme era multă electricitate în atmosferă.

Vehementa cantată a lui Vyvéloy contribui şi ea în destulă măsură la această deşteptare a norodului.

Bogătaşii, luînd iniţiativa comemorării a trei sute de ani de la naşterea lui Rubens, nu se aşteptau să provoace această fermentaţie.

Se întîmplă că pictorii Renaşterii evocară pe păstorii de oameni din acel al şaisprezecelea secol, alde Wilhelm-Tăcutul, alde Marnix de Saint-Aldegonde [1]. Dezgropară, spre a se făli cu ea, acea insultătoare vorbă de batjocură aruncată în obraz patrioţilor epocii lui Carol-Cvintul şi lui Filip al II-lea, acel nume de „calic" pe care şi vitejii strămoşi îl socoteau drept un titlu de onoare.

Nobleţea, ajunsă stîrv, uitîndu-şi complet de propriile-i interese, tot mai ultramontană [2], se bucura pesemne de neplăcerile pe care curentul nou le pregătea parveniţilor, dar nu îndrăzni să ia sub ocrotirea sa un partid plasat sub patronajul şi stindardul adversarilor victorioşi ai Spaniei catolice.

Efervescenţa domnea mai ales în gloata muncitorilor din Port.

Conflicte răzleţe izbucniseră în ultimul timp între Béjard şi unele „Naţiuni". Se iviră mai întîi oarecare ciorovăieli în privinţa unui cont de plată al armatorului către „*America*". Armatorul se împotrivea într-una să-şi achite contul, pînă cînd sosi din Riga un şlepgrînar a cărui încărcătură trebuia predată rău-platni-

[1] Literat şi diplomat născut la Bruxelles în 1538, mort în 1598. Trăieşte în intimitatea lui Calvin. Traduce în limba vulgară Psalmii lui David ; compune şi o rugăciune, rămasă cîntec naţional. Compune şi pamflete în limba norodului.

[2] Favorabilă supremaţiei şi atotputerniciei papei.

cului. Béjard se adresă, pentru descărcarea mărfii, uneia din „Naţiunile" rivale creditoarei sale, dar în atari împrejurări corporaţiile fiind unite între ele „Naţiunea", la care apelase, răspunse că primeşte propunerea dar numai dacă negustorul achită mai întîi datoria către concurentele sale.

Adresîndu-se unei a treia, unei a patra „Naţiuni", peste tot se izbi de acelaşi refuz.

Încăpăţînat şi furios, aduse docheri din Flessingue, portul maritim cel mai apropiat. Descărcătorii din Anvers aruncară mai mulţi olandezi în bazinuri şi îi scoaseră, pe jumătate înecaţi, ca să-i arunce iar în apă, aşa încît toţi luară, chiar în aceeaşi zi, din nou trenul spre casele lor, jurîndu-se că nu se vor mai lăsa înhăţaţi şi aduşi să stînjenească, în grevele lor, pe vajnicii tovarăşi din Anvers. De fapt, cînd aceşti muncitori, pe cît de potoliţi pe atît de zdraveni, îşi puneau în gînd să devină răi, ajungeau ca nişte tigri.

Béjard, aflînd de fuga olandezilor după tratamentul la care fuseseră supuşi, spumega de mînie şi jura că se va răzbuna mai curînd sau mai tîrziu pe Vingerhout şi pe aceste obrăznicături de „Naţiuni". Dar cum între timp grîul său putea să putrezească în fundul calei, cedă la pretenţiile descărcătorilor.

După scurtă vreme, i se prezentă prilejul să înceapă iar ostilităţile împotriva acestei gloate prea răzvrătite. Se inventaseră în Statele-Unite nişte „elevatoare", aparate ţinînd deodată locul de macara, de luntre de descărcat şi de aparat de măsurat, a căror adoptare la descărcatul grînelor, urma în mod fatal să suprime, în mare parte, mîna de lucru şi să atragă în consecinţă ruină şi prăpăd în casele muncitorilor din „Naţiuni".

Şi agitaţia se mări în rîndurile norodului cînd află că Béjard propusese, în consiliile de la Regenţă, achiziţia unor asemenea maşini.

În seara cînd urma să fie pusă la vot, în şedinţa magistraţilor municipali, propunerea lui Béjard, *baes*-ii, vîrstnicii, calfele, convocaţi de către Jan Vingerhout, se îngrămădeau într-aşa număr încît să înfăţişeze o

armată compactă şi formidabilă, pe Piaţa-Mare, în faţa Primăriei. Îmbrăcaţi ca la lucru, cu mînecile suflecate, cu bicepşii goi, aşteptau acolo, cumplit de hotărîţi, cu pumnii în şolduri, cu nasu-n vînt, cu ochii aţintiţi asupra ferestrelor luminate.

Cu o înfăţişare veselă, cu pipa în gură, radios de parcă era vorba s-o pornească la dans, Jan Vingerhout circulă de la un grup la altul spre a da consemnul oamenilor săi. Cu toate că n-are nevoie de secretar pentru treaba din acea seară, l-a luat să-i ţină tovărăşie pe tînărul Paridael, încîntat de manifestaţia neaşteptată care stă să explodeze în contra odiosului Béjard.

— Vom avea de ce rîde, dragul meu, zise Jan frecîndu-şi mîinile de bucurie, mai-mai să-i plesnească falangele degetelor.

Siska l-a oprit, cu destulă greutate, pe bărbatul ei acasă.

Cîţiva tîrîie-brîu cu înfăţişare suspectă, de teapa junilor *runners* din Doel, s-apropie şi dînşii de zdravenii muncitori, dar Jan nu înţelege să se încurce cu aliaţi compromiţători. Îi respinge fără să-i prea repeadă totuşi. Oamenii de ispravă ajung pentru ce au de făcut.

Poliţiştii au încercat să risipească adunările, dar nu stăruiră faţă de modul foarte demn şi foarte răspicat în calmul său, cu care îi primiră întărîtaţii răzvrătiţi.

O stradă destul de lungă, *le Canal au Sucre*, desparte Piaţa-Mare de Escaut, dar două sute de metri nu-s o distanţă pentru aceşti voinici şi agenţii de poliţie, nişte stîrpituri şirete, nu ar fi greu de cărat pînă pe malul apei.

Ce au de gînd să facă ? se întreabă poliţiştii, alarmaţi de liniştea acestor descărcători, de hotărîrea şi vaga ironie care li se citeşte pe faţă. Acei soarbe-zeamă cuibăriţi în Colţul leneşilor nu sînt mai gata de atac cînd aşteaptă ca *baes*-ii să le dea de băut. Celor care îi întreabă, muncitorii răspund cu un *vade retro* [1] pe cît

[1] Inapoi (în l. latină). Aluzie la *Vade retro, Satana :* Inapoi, satană ! (Din Biblie.)

de scurt pe atît de energic, netraductibil într-un alt dialect decît în acest teribil dialect flamand, căruia şi felul de a-l rosti cu putere îi adaugă o elocventă savoare.

Ferestrele din aripa stîngă, de la etajul al doilea al străvechii Primării, sînt luminate. Se pare că se mai deliberează încă. Votul este o apropiată ameninţare ; oamenii ăştia cad la învoială ca negustorii la bîlci.

Ceasul a bătut de nouă. La ultima bătaie, iată că, la o fluierătură a lui Vingerhout, muncitorii se apleacă, toţi ca la un semn dat, şi flegmatici, se apucă să desprindă pietrele de pe şosea, din faţa lor. Dau chiar zor, atît de mare zor încît zbirii poliţieneşti se căznesc degeaba încercînd să-i oprească.

Şi atunci, Jan Vingerhout, ca să arate cum se pune în mişcare aşa ceva, azvîrle cu îndemînare o piatră într-o fereastră a sălii consiliului. Celelalte braţe se ridică, fiecare braţ ţine piatra lui, cu forţa unei catapulte [1].

Dar la un semn al lui Vingerhout, oamenii pun jos încărcătura lor.

— Domoliţi-vă, poate că o s-ajungă un simplu avertisment.

Într-adevăr, un uşier dă fuga în piaţă, gîfîind, şi zărindu-l pe Vingerhout, îi spune că domniile lor din Consiliu amînă hotărîrea.

— Ce mai cîrpocesc dar acolo ? întrebă Vingerhout, întărîtat într-una de ferestrele iluminate.

În fond acest cumplit Vingerhout este un tovarăş primejdios, dar un tovarăş de treabă ; cunoaşte pe dinăuntru Primăria, ştia că piatra aruncată avea să cadă într-un spaţiu gol al sălii. Dar nu i-o spune decît lui Laurent.

Ferestrele intră iar în întuneric. Primarul, ajutorii de primar, magistraţii municipali, consilierii, ies din palatul comunal, plouaţi, înconjuraţi de droaia lor de poliţişti ; au fost scoşi jandarmii şi trupa de avanpos-

1 Maşină de război care împroşca cu pietre.

turi şi santinele înaintate : li s-a telegrafiat comandanţilor de regimente să fie gata ; Béjard a fost de părere să se ceară ajutoare de la Bruxelles. Dar cei din „Naţiuni" socotesc îndestulător rezultatul neînsemnatei lor manifestaţii şi, lăsîndu-şi pietrele, se risipesc pe încetul, ca nişte uriaşi de treabă ce sînt, mulţumindu-se doar să le tragă o huiduitură destul de semnificativă Consilierilor, mai cu seamă domnului Béjard, care s-a speriat foarte serios să n-o păţească şi el ca diaconul Ştefan.

Intimidat, Consiliul decide înţelepţeşte să înmormînteze chestia prea pasionantă pînă după alegerea noilor Camere legislative.

Bergmans, luînd hotărît partea descărcătorilor şi punîndu-şi candidatura în contra lui Freddy Béjard, *baes-ii* corporaţiilor îmbrăţişară cu căldură cauza lui. Laurent intrase într-o societate de înflăcăraţi de vîrsta lui, *Tînăra Gardă a Calicilor* [1], recrutată dintre ucenici şi fii de mici funcţionari.

Cu fiecare zi scursă, perioada electorală devenea tot mai înverşunată. Bogătaşii, stăpîni ai ziarelor, se dedau la un abuz de afişe bătătoare la ochi, multicolore, uriaşe, de broşuri, de pamflete, imprimate cu litere de-o şchioapă.

Agitaţia se propaga şi în clasele de jos.

— Nici nu-mi pasă ! urla Béjard, mocofanii ăştia nu sînt alegători. Voi fi ales în orice caz.

Într-adevăr, cea mai mare parte dintre „censitari" [2] ţineau cu bogătaşii. Dar aceştia, temîndu-se ca nepopularitatea lui Béjard să nu compromită restul listei, încercară să-l convingă pe armator să-şi amîne candidatura pentru vremuri mai bune. El refuză net. Aştepta de prea multă vreme să i se dea acest scaun de deputat, datorat ca răsplată pentru marile şi nepreţuitele servicii

---

[1] Aşa li s-a zis răzvrăţiţilor din Ţările de Jos în vremea războiului de independenţă împotriva regelui Filip II al Spaniei, în veacul al XVI-lea.

[2] Acei ce plăteau censul electoral : cîtimea de impozite necesară pentru a putea alege sau a fi ales, în sistemul electoral vechi.

aduse oligarhiei. Ceilalţi nu stăruiră de fel. De altminteri, el îi avea la mînă. Atîtea secrete compromiţătoare, atîtea afaceri murdare, atîta complicitate la crimă, îi lega pe ei de dînsul. Negustor de lemn de abanos [1] cu mînă lungă, ţinea într-însa onoarea şi averea colegilor săi. Apoi acest drac împieliţat avea darul de a organiza, încît nu se puteau lipsi de el. Nimeni nu ştia ca dînsul să conducă o campanie electorală, să manevreze cetele de negustori mijlocii şi mici, linguşindu-le interesele. Fără de concursul său, mai bine să se declare învinşi dinainte.

Avînd prea puţine scrupule de conştiinţă, în privinţa mijloacelor, uneltele lui înteţeau turneele prin cîrciumi, şi vizitele la domiciliu. Aveau misiunea să stea de vorbă cu negustorii ajunşi la mare strîmtorare, şi să le făgăduiască sume de bani sau clienţi. Celor mai neîncrezători, se merse pînă acolo încît li se încredinţă o jumătate de bancnotă, cealaltă jumătate urmînd să li se predea chiar în seara despuierii scrutinului, în cazul cînd directorul de la Crucea de Sud biruia.

Alţi angajaţi ai impunătoarei lui administraţii electorale, complicată şi numeroasă ca un minister, fabricau buletine cu votul înscris dinainte, destinate alegătorilor nesiguri ; unii se mai dedau la calculele probabilităţilor, la împărţirea corpului electoral în *buni, răi* şi *îndoielnici*. Prevederile îi asigurau lui Béjard o majoritate de cel puţin o mie de voturi. Dar el continua să mai cumpere, risipind cu dărnicie banii asociaţiei, mai luînd şi din caseta personală. S-ar fi şi ruinat numai să reuşească.

Samsarii lui aţîţau imaginaţia sătenilor din arondismente, oameni drept credincioşi ca şi nobleţea, ba, ceva mai mult, superstiţioşi. Necunoscînd istoria, aceşti rurali luau în sensul strîmt al cuvîntului numele de *calici*. Cel mai mărunt cultivator de pămînt, cu spaimele lui nutrite de poveştile bătrînilor, spuse la şezători, se şi vedea jefuit, bătut şi cu gospodăria căzută pradă flăcărilor şi, cu anticipaţie, simţea că-i ardeau tălpile pi-

[1] Lemn de abanos — nume dat negrilor de către negustorii de negri.

cioarelor. Mai va să voteze el nişte maţe-fripte, pe nişte şoferi. La sate, samsarii răspîndeau fireşte, asupra lui Bergmans şi a lor săi, toate năzdrăvăniile, bîrfeli nemaipomenite, greu de plasat în oraş, dar care treceau în ochii acestor bădărani drept literă de evanghelie.

Door den Berg nu putea să opună acestor uneltiri decît tăria lui de caracter, talentul său, valoarea sa personală, convingerile sincere, elocvenţa lui de tribun, figura-i atrăgătoare ; în bătălia cu ziare, cu afişe, cu broşuri, era mai prejos ; în schimb, în adunările obşteşti, în aşa-numitele mitinguri, unde se discutau meritele candidatului, acolo el era tare. De altminteri, trebuia să fi fost cu trup şi suflet vîndut clicii lui Béjard, ca să mai iei în serios poliloghia şi sporovăiala lui, sau mai bine zis ale lui Dupoissy, căci omul său de casă îi confecţiona şi articolele şi discursurile.

Ce putea fi mai dezgustător decît acea zeamă lungă umanitaristă, colecţie de banalităţi demne de cele mai proaste ziare provinciale, adunătură de nimicuri searbede, clişee şi aforisme goale, vorbe de umplutură, fără vlagă, limbuţie atît de grosolană şi de bombastică încît parcă şi cuvintele refuzau să mai acopere aceste minciuni şi aceste porcării.

Cu două zile înaintea scrutinului, un mare miting se ţinu în sala teatrului de varietăţi, imensă sală de dans în care scenele de bîlci ale întrunirilor politice alternau cu balurile mascate date la lăsata secului.

De ani şi ani de cînd desfăta neghiobii şi pe protejaţii săi cu flecărelile doctrinare rostite într-una cu aceeaşi voce pe nas şi monotonă, pentru prima dată Béjard fu luat cu huideo zdravăn de tot ; nici măcar nu i se dădu voie să termine.

Sala furtunoasă, electrizată de o îmbelşugată filipică a lui Bergmans, se îndreptă ca un cumplit flux al mării asaltînd biroul, tribuna, trecînd peste spaţiul orchestrei, răsturnă masa, călcă în picioare şi sfîşie în bucăţi covorul verde, scăldă parchetul cu apa din sticlele destinate oratorilor, sună lovind cu piciorul clopoţelul preşedintelui şi puţin lipsi să nu-i ciopîrţească

pe organizatorii mitingului. Norocul a fost că văzînd apropiindu-se ciclonul, oamenii aceia prudenţi bătuseră în retragere, patroni şi candidaţi îndeolaltă, şi cedaseră locul poporului.

Sosi în sfîrşit ziua alegerilor, o zi cenuşie de octombrie ! Dis-de-dimineaţă toboşarii gărzii civice sunînd apelul alegătorilor, oraşul se însufleţea de-o viaţă ciudată, care nu era activitatea de fiecare zi : frămîntarea funcţionarilor şi a comercianţilor, camionajul şi traficul. Alegătorii ieşeau de-acasă îmbrăcaţi ca de sărbătoare ; sub ţilindrul ca un burlan de sobă, aveau înfăţişarea serioasă, cam înţepată, a cetăţenilor conştienţi de rangul lor. Se îndreptau cu buletinul de vot în mînă, în pas iute, spre birourile electorale : clădiri de şcoli, foaiere de teatru şi alte edificii publice.

Filfizonii tineri, odrasle ale bogătaşilor, purtau cu fală la butonieră o cocardă portocalie, culoarea partidului, luau cu sila trăsurile de piaţă spre a-i căra pe electorii infirmi, bolnavi sau indiferenţi. Făceau pe grozavii, cercetau listele lor, se apropiau unul de altul spre a-şi vorbi, cu un aer misterios, muşcau uşor şi des creionul care avea să le servească la „pontajul" electorilor. Omnibuse mari se duseseră să-i ia şi să-i ducă dis-de-dimineaţă, din tîrguşoarele îndepărtate, pe electorii rurali. Acestea se întorceau în oraş cu încărcătura lor de oameni. Uluiţi, rumeni, ţăranii se adunau laolaltă pe parohii ; şi anteriele negre treceau de la un mintean albastru la altul, ca să le mai dea unele sfaturi, şi să le controleze buletinul de vot. În faţa uşilor birourilor de vot se şi formau grupuri-grupuri. Unii citeau afişele încă umede, în care unul sau altul dintre candidaţi denunţa „o manevră de ultimă oră" a adversarilor săi, şi dădea publicităţii o supremă proclamaţie laconică şi muşcătoare. Mai toate aceste manifeste începeau cu : „Electori, sînteţi traşi pe sfoară". Nişte vînzători ţipau numele ziarelor proaspăt apărute. De o parte şi de alta a uşii se afla cîte un derbedeu, ţinînd sus o pancartă, cuprinzînd îndemnul de a vota cu o listă sau cu alta.

Între cei cu cocardă albastră şi cei cu rozetă portocalie la butonieră, de la o grupă la alta, se schimbau priviri sfidătoare ; oameni, îndeobşte paşnici, aveau o înfăţişare fioroasă şi chinuiau în mîini, înfrigurați, măciulia bastonului lor. Se vorbea foarte mult, dar pe şoptite, ca între conspiratori.

În acest timp, fiecare birou fiind prevăzut cu un preşedinte şi cu doi „scrutatori", operaţiile votării începeau. Cînd li se strigau numele în ordine alfabetică, alegătorii îşi croiau cale prin mulţimea staţionară, treceau în dosul unei despărţituri, şi dădeau cu ochii de cei trei oameni gravi. Aceştia stăteau jos îndărătul unei mese, acoperite cu tradiţionalul covor verde, pe care era aşezată o uricioasă cutie neagră cubică, denumită pompos, urnă. Alegătorul trecea o clipă, pe sub nasul bănuitor şi cu ochelari pe el al preşedintelui, buletinul său de vot îndoit în patru şi stampilat cu marca oraşului, şi îi dădea drumul să cadă în urna cu o crăpătură îngustă ca o cutie a milelor, o puşculiţă sau o cutie de scrisori. Şi acest lucru simplu îi impresiona straşnic pe unii ; îşi pierdeau cumpătul, scăpau bastonul din mînă, nu mai isprăveau cu plecăciunile şi stăruiau cu dinadinsul să-şi depună hîrtia lor în călimara scrutatorului.

Pe peretele despărţitor, înspre sala de aşteptare, se întindeau listele electorale ; cîţiva miopi îşi lipeau de ele nasul şi degete murdare se plimbau pe acolo ca pe orariile afişate în gări. Duhnea a cîine plouat şi a capăt de ţigară stins, în această sală de clasă de unde nu se mai ducea mirosul bîhlit al şcolarilor săraci şi duhnetul bădăranilor mîncători de mezeluri.

Erau şi abţineri. Cîţiva din „tînăra gardă" şi dintr-un partid şi din celălalt, de strajă la intrare, cercetau cu de-amănuntul oamenii lor şi trimiteau trăsura să-i aducă, în vederea celei de a doua strigări, pe cei care lipseau dintre „ai noştri". Pomelnicul nesfîrşit de nume, alaiul votanţilor se desfăşurau, jalnice. Oarecare incidente însufleţeau din cînd în cînd monotonia. Cîte unul omis sau şters de pe listă, protesta ; omonimii se prezentau unul în locul altuia ; erau strigaţi cu stăruinţă unii

morți și se ținea cu orice preț să fie văzuți votînd, în schimb se încerca a-i convinge pe unii încă în viață că nu erau pe lumea asta.

La ieșirea din cabina de vot, expresia lor de fericire și de ușurare, înfățișarea de bună dispoziție, ar fi dat de bănuit că se izolaseră din cu totul alte motive.

Operațiile votării, prima și a doua strigare, durau pînă la amiază, apoi începea despuierea scrutinului. Nu se știa nimic, dar se evalua în mod indirect rezultatul.

Cocardele albastre se plîngeau în același timp de marea abundență a mintenelor, a oamenilor înmănușați și a tricornurilor, în schimb, portocaliii erau îngrijorați de contingentul neobișnuit al *baes*-ilor de la „Națiuni" al micilor comercianți și al ofițerilor patrioți.

Nimeni nu se ducea acasă ; toți mîncau prost în cîrciumi murdare ticsite de consumatori, și înfrigurarea, marea neliniște uscîndu-le limba în gură, își dregeau gîtlejul, amețindu-se în același timp cu bere și vorbă lungă.

Începea lumea să se îngrămădească, cu nasu-n vînt, în Piața-Mare, dinaintea localului „Asociației", a clubului lui Béjard și al bogătașilor, unde tocmai se vor încadra numaidecît între ramele celor opt ferestre de la întîiul, rezultatele de la cele douăzeci și șase de secții de vot ; și totodată în port, dinaintea cafenelei *La Croix Blanche* unde se adunau „Naționaliștii", partizanii lui Bergmans.

O ploaie mărunță îi uda pe gură-cască, dar curiozitatea îi făcea să rabde. Vînzătorii ambulanți continuau să strige cu glasuri stridente marfa zilei, cocardele albastre sau portocalii.

Un val de furtună amenințătoare răzbătea din mulțimea nervoasă și tăcută, îngroșată acum de foarte mulți muncitori, mici funcționari, de studenți, neplătitori de cens. Furioși că nu putuseră să-și dea votul lui Door den Berg, nutreau în fundul sufletului o violentă dorință să-și manifeste într-altfel preferințele lor.

Și acum, cocardele albastre predominau în mulțime. Muncitorii și le înfigeau în vesta lor de lînă. Bă-

tăi se încinseseră în cursul dimineţii, în preajma secţiilor unde votau cei de la ţară. Speriaţi de privirile de ură aruncate lor de lucrătorii de la bazinuri, cei cu mintene se grăbeau, după ce-şi dăduseră votul pe placul parohului lor, să se cţere iar, în grabă, pe imperiale şi să pună cîteva poşte de teren mlăştinos sau de bălării între ei şi meterezele metropolei.

Afiliaţii se îngrămădeau chiar în saloanele Asociaţiei unde staţionau, aşteptînd rezultatele, şefii şi candidaţii partidului. Glasul metalic şi foarte aspru al lui Béjard domina vuietul înăbuşit al discuţiilor ; Dupoissy, ipocrit şi vorbind inspirat ; domnul Saint-Fardier, gălăgios, agresiv, spunînd că ar trebui să se scape cu un foc de armă de acest Bergmans şi de tot poporul ăsta scîrbos ; domnul Dobouziez scump la vorbă, îmbătrînit, bătut de griji, ţinîndu-se oarecum departe de politica militantă şi bombănind în sinea lui contra ambiţiei costisitoare a ginerelui său ; în sfîrşit tinerii Saint-Fardier, căscînd de le trosneau fălcile, priveau, bătînd darabana cu degetele pe geamuri, norodul îngrămădindu-se în piaţă.

La *Croix Blanche*, lui Door nu-i mai ajungeau mîinile ca să le strîngă pe toate acelea care ţineau să i le scuture pe ale sale. Simpatia, sinceritatea, entuziasmul cu care îl întîmpinau aceste firi aspre, însetate de dreptate, îl mişcau adînc.

Laurent, familia Tilbak, Jan Vingerhout, Marbel şi Vyvéloy, nu-şi aflau loc, ieşeau, se duceau la informaţii, dădeau fuga la secţia centrală unde se făcea despuierea generală a scrutinului.

Primele rezultate favorabile, rînd pe rînd, lui Béjard şi lui Bergmans, fuseseră primite cu huiduieli la Asociaţie, cu vivat la *Croix Blanche* sau viceversa. Dar manifestaţiile adunării bogătaşilor găseau de fiecare dată un ecou contradictoriu în Piaţă. Astfel, afişarea la ferestrele Asociaţiei a cifrelor reprezentînd cele mai mari numere de voturi obţinute de Béjard stîrni aplauze timide imediat înăbuşite sub urlete şi fluierături ; con-

trarul se producea cînd norocul îl favorizase pe „Door al nostru".

Cîtva timp sufragiile se compensară. Cei mai mulţi din censitarii oraşului se declarau pentru tribun. De pe acum mulţimea, pe stradă şi la *Croix Blanche,* nu ştia ce să mai facă de bucurie ; lumea se îmbrăţişa ; îl felicita pe Bergmans. Paridael dorea chiar să se arboreze drapelul calicilor, portocaliu, alb şi albastru, cu două mîini frăţeşte strînse, mîinile amputate şi sfîşiate în patru bucăţi de pe stema Anvers-ului [1]. Bergmans, nu prea optimist, nu putu să-şi oprească prietenii de-a aclama victoria prea timpuriu. Avea dreptate să se îndoiască. Entuziaştii noştri nu ţineau seama în socotelile lor de sate. Nu numai că secţiile de la ţară acoperiră iute diferenţa de voturi între cele două liste, dar totalul sufragiilor săteşti mărindu-se, umflîndu-se într-una, înghiţi ca un flux năbădăios, copleşi sub valurile sale legitimile speranţe ale majorităţii cetăţenilor.

[1] După o veche legendă, oraşul Anvers (în flamandă Antwerpen) ar fi fost altădată sediul unui căpcăun. Dinon Antigon, care, negustorilor răi platnici ai birurilor, le tăia mîna dreaptă şi le-o arunca în Escaut. De aici s-a dat oraşului numele de Antwerpen (handwerfen = a arunca mîna). De această legendă amintesc mîinile de pe stema oraşului.

VI

TULBURĂRILE

Populaţia Anvers-ului fu cuprinsă mai întîi de mîhnire adîncă, apoi de mînie, aflînd despre rezultatul definitiv al luptei. Bogătaşii biruiau, dar cu ajutorul corupţiei şi al prostiei. Sătenii opuseseră veto-ul lor voinţei marelui oraş. Învingătorii, care nu puteau să nu recunoască proasta calitate a acestei victorii, săvîrşiră greşeala de a consimţi s-o sărbătorească şi, destul de ruşinaţi, în forul interior, făcură pe îndrăzneţii, afectînd o veselie mare şi provocară în rîndurile mulţimii, prin bravada şi sfidarea lor de moftangii, explozia sentimentelor duşmănoase pe care ea şi-o înfrîna, cu mare greutate, de dimineaţă. Totuşi nu avură curajul să apară în balconul clubului lor unde îi chema în ironie furnicarul de muncitori, marea vijelioasă de capete cuprinse de indignare, palide şi vinete de necaz, sau roşii şi înfierbîntate, cu rictus sardonic, cu buze subţiri şi strînse, cu ochi care îşi reţin lacrimi de furie.

Ceasurile cinci. A înnoptat. Bogătaşii se îndreaptă spre palatele lor din oraşul nou, strecurîndu-se cu timiditate, prin mulţimea care nu se dă dusă din forum.

Cu toţii stau acolo bîntuiţi de nelinişte, neştiind ce hotărîre să ia, cu pumnii încleştaţi, siguri că „asta nu va rămîne aşa" dar habar n-avînd ce-i de făcut ca „asta să nu rămînă aşa".

Prevăzînd tulburări, primarul a oprit în cazarmă garda civică, santinelele au fost dublate în posturi, jandarmeria e cu arma la picior.

Bergmans, străbătînd piaţa, a fost recunoscut, aclamat şi purtat în triumf. El face tot ce poate ca să se

sustragă de la asemenea ovaţii : de dimineaţă îndeamnă la calm şi la resemnare pe toţi cei din preajma lui : „Vom învinge data viitoare !"

Steagul portocaliu, fîlfîind la balconul Asociaţiei, îi înfruntă cu obrăznicie şi-i scoate din răbdări pe prietenii săi. În primele momente, după vestea înfrîngerii, mîhnirea adîncă a învinşilor a îngăduit bogătaşilor să-şi arboreze, nestingheriţi, pavilionul.

Deodată o îmbulzeală se produse. Paridael şi prietenii săi din „Tînăra gardă a calicilor" făcîndu-şi loc cu coatele, au ajuns la club.

Ţinut pe umeri de Jan Vingerhout, Laurent, sprinten ca o maimuţă, slujindu-se de picioare şi de mîini, agăţîndu-se de cele mai mărunte cornişe, ajunge la balcon, trece de el, se prinde cu mîna de coada steagului, încearcă s-o scoată din teaca ei, în cele din urmă se atîrnă de ea ; trăgînd de stofă se aude o trosnitură, lemnul se rupe...

Mulţimea dă un ţipăt de spaimă.

Steagul e cucerit, dar îndrăzneţul cuceritor se prăvale în gol cu trofeu cu tot. Şi-ar fi frînt gîtul pe caldarîm dacă vigilentul şi zdravănul Jan Vingerhout n-ar fi fost acolo. Voinicul nostru cu putere herculeană îşi primeşte prietenul în braţe, fără a îndoi genunchii, ca şi cum ar fi prins din zbor o minge, un sac mare de orez sau un sac de grîne. Apoi îl lasă jos, liniştit, pe pămînt, cu o înjurătură de aprobare. Tînărul flăcău, pus din nou pe picioare, mişcă steagul deasupra capetelor. Furtunoase aclamaţii izbucnesc şi se prelungesc. Cîţiva agenţi de poliţie încearcă să-l ia de guler pe Laurent. Mîini multe, cu sutele, începînd cu pumnul de fier al lui Vingerhout, îl degajează, îmbrîncesc pe curcani şi-i constrîng s-o ia din loc.

Tinerii ies în fruntea unei coloane uriaşe, care porneşte la drum, după o salvă de fluierături slobozite spre balconul rămas fără steag, cîntînd din toată puterea *Imnul calicilor,* compus de Vyvéloy, sau mai ales un refren flamand, improvizat în cinstea şefului lor.

Dar în depărtare, o muzică intonează marşul partidului bogătaşilor. De unde o fi venind această sfidare ? Un fior electric străbate imensul cortegiu.

Asupra trufaşilor ! şi începură să taie în pas gimnastic Piaţa de Meir.

În colţul acestei pieţe, la punctul unde ea se strîmtează, într-un drumeag lung, calicii dau peste o ceată de tineri manifestanţi cu cocardă portocalie, avînd cu dînşii o societate corală şi torţe. Cu strigăte cumplite, se năpustesc asupra acestor provocatori. Cît ai clipi din ochi, torţele au fost smulse din mîinile care le purtau, toba cea mare găurită c-o lovitură de retevei, ceata măturată, învinsă fără ca cei atacaţi să fi opus o cît de mică rezistenţă.

Şi cînd grosul şi coada coloanei ajung în locul unde adineauri se produsese învălmăşeala, fugarii sînt deja departe.

Dar Calicii află că în oraşul nou, pe bulevardul Leopold, bogătaşii, crezîndu-se scăpaţi de orice urmărire a norodului, au pavoazat şi iluminat faţadele.

— La Béjard ! zbiară manifestanţii.

Din Piaţa de Meir, manifestaţia ia un aspect sinistru. Rîndurile lucrătorilor, ale descărcătorilor, şi ale micilor-burghezi s-au subţiat, ca să facă loc unui şir lung de zurbagii fără ruşine. Aceştia nu mai cîntă *Imnul calicilor,* ci urlă refrenuri incendiare.

Pe drum, pe Aleea Artelor, un *runner* aruncă cu o piatră pe poarta palatului Saint-Fardier, ale cărui ferestre au fost împodobite cu lampioane. Geamurile se prefac în ţăndări. Fîlfîind o perdea de mătase, vîntul o apropie de flacăra lampioanelor ; stofa se aprinde. Mulţimea furioasă nu mai poate de bucurie şi aclamă incendiul, acest complice neaşteptat.

— Aşa da. Să trecem prin foc şi pară casa asta păcătoasă !

Dar un pluton de jandarmi, poliţia şi o companie de gardă civică îi opresc să ducă această glumă pînă la capăt.

În timp ce o parte a coloanei zăboveşte şi se hărţuieşte cu jandarmii dîndu-le de furcă, ceilalţi profită ca să iasă în bulevardul Leopold pe străzi lăturalnice, cam în faţa palatului Béjard.

— Jos Béjard !... Jos negustorul de suflete !... Jos vînzătorul de negri !... Jos schingiuitorul de copii !... Explozii de strigăte de răzbunare sîngeroasă înfruntă locuinţa oligarhului. O fi prins vreun zvon despre ceea ce se punea la cale, fapt e că Béjard, străinul, alesul ţăranilor, s-a abţinut să facă iluminaţie.

Obloanele de la parter sînt închise şi se pare că nu e lumină înăuntru.

Dar această rezervă nu-i dezarmează pe manifestanţi. S-au năpustit ca nişte dezmetici asupra afurisitului de palat. Hoinarii şi vagabonzii, din care se compune acum grosul cortegiului, excelează mai ales în dărîmări. Obloanele spintecate au fost smulse de la ferestre, geamurile făcute ţăndări.

— Moarte ! Moarte lor ! urlă răzvrătiţii.

Încredinţînd steagul iubitului său Vingerhout, Paridael intervine şi vrea să-i împiedice să se bage în palat, căci aşa ca din senin toate gîndurile lui s-au întors la nevasta nepopularului armator, la vară-sa Gina. Să-l ciopîrţească şi să-l spînzure pe Béjard, nici nu se sinchiseşte ; să nu lase piatră pe piatră în palat, ar da cu dragă inimă o mînă de ajutor distrugătorilor, dar nu şi-ar precupeţi ultima picătură de sînge ca să cruţe o spaimă, o emoţie doamnei Béjard !

Ah, mizerabilul, cum de n-a prevăzut din timp această primejdie !

Îl cheamă pe Vingerhout într-ajutor. Dar sînt copleşiţi. E cu neputinţă să stăvilească marea de furioşi. Nu rămîne decît s-o urmeze, sau mai degrabă să-i ia înainte, intrînd în palat ca să-i vină într-ajutor tinerei doamne. Laurent sare pe-o fereastră în salon. Un cîrd de turbaţi sînt acolo şi dau din mîini şi din picioare ca nişte năbădăioşi, sfărîmă obiectele rare de lux şi mobilele, sfîşie perdelele, desprind cadrele din perete, străpung şi găuresc pernele, smulg draperiile încît nu rămîn din ele

decît fire destrămate, aruncă rămăşiţele în stradă, răstoarnă, strică tot ce le e la îndemînă.

Laurent le-a luat-o înainte intrînd în camera dealături ; e întunecată şi goală. Trece într-al treilea salon : nimeni ; în sufragerie : tot nimeni ; caută în sera de portocali, în sera pentru grădinărie, dar nu se vede ţipenie de om.

Dar ceilalţi îl urmează. Plictisiţi de cît au spart, ar vrea să-l mănînce fript pe Béjard ! Laurent îşi face vînt în vestibul, zăreşte scara, o urcă sărind cîte patru trepte.

Ajunge pe balconul primului etaj, trece în dormitoare, într-o odaie de toaletă, inspectează o altă încăpere. Nimeni. Strigă : „Gina ! Gina !" Nu dă nici de urma Ginei. Continuă percheziţia sa, scotoceşte prin toate ungherele, deschide rafturile din pereţi, dulapurile, se uită pe sub paturi. Nimic şi iar nimic. Nu e de găsit în mansarde, nu e nici în podul casei. Coborînd, deznădăjduit, se izbeşte de căpetenii de-ale răzvrătiţilor care i-l cer pe Béjard. Mai că l-ar acuza pe Paridael că el l-ar fi făcut scăpat pe duşmanul său. Noroc că Vingerhout apare la momentul potrivit ca să-l scoată din mîinile lor.

Între timp, afară vuietul creşte. Laurent se coboară în grădină, vizitează grajdurile, dar tot degeaba.

În sfîrşit, se hotărăşte să iasă din casa asta pustie. În stradă, unde sute de gură-cască, amestecaţi printre răzvrătiţi, asistă cu o curiozitate deplin mulţumită la jaful acestei locuinţe luxoase, află de la servitorii lui Béjard că stăpînii lor prînzesc la doamna Athanase Saint-Fardier. Liniştit, se îndepărtează de locul dezmăţului, în timp ce o auială de copite de cai înfiorătoare răsună în depărtare.

— Garda călare ! Se salvează fiecare cum poate !

Jefuitorii şi distrugătorii îşi întrerup lucrul.

Jumătatea de escadron se apropie în galop. Ajuns la vreo sută de metri de gloată, căpitanul, Van Frans, bancherul, prieten al familiei Dobouziez, comandă oprirea din mers.

Toţi bogătaşi, fii de bogătaşi, călăreţi de paradă, încălecaţi pe cai de rasă, fudui în frumoasa lor uniformă de un verde sumbru, în tunici cu nasturi de argint şi cu brandeburguri negre, în pantaloni cu vipuşcă de culoarea ştirului, purtînd în cap căciula de astrahan a roşiorilor cu o dungă roşie şi cu găitan de argint. Au pe cai, asortate la uniformă, pături la colţurile cărora sînt brodate goarne de argint şi pe oblîncul şeii mantaua reglementară strînsă sul.

Palizi, părînd emoţionaţi, avînd în ochi o strălucire searbădă, strunesc caii de se învîrt în loc şi bat cu piciorul de dinainte. De cum s-au oprit din mers, răzvrătiţii devin îndrăzneţi, le aruncă în obraz zeflemele : Soldaţi de carton ! paiaţe ! călăreţi de duminică. Laurent îi recunoaşte pe Athanase şi pe Gaston Saint-Fardier şi aude că primul, dînd pinteni calului său care iese din rînd, îi spune lui Van Frans : „Nu-i atacăm pe derbedei, domnule comandant ?" În trecere pe Aleea Artelor, cei doi fraţi au băgat de seamă stricăciunile mari pricinuite casei părinteşti şi ard de nerăbdare să răzbune această insultă.

Pînă acum, serviciul în acest escadron de elită fusese o recreaţie, un simplu sport, un prilej de plimbări şi de excursii, de petreceri cîmpeneşti. Nu erau vinovaţi ei, aceşti seducători amatori de uniformă, dacă această golănime îi silea să se apuce de ceva prea serios.

— Sabia... afară ! Comandă Van Frans cu un glas cam emoţionat. Şi lamele de metal curat, trase din teacă cu un fîşîit metalic, aruncă o flacără vînătă pe porţiunea înmănuşată a fiecărui călăreţ.

Atîta trebui doar ca panica să cuprindă ceata răzvrătiţilor. Grămada lor irumpe şi se năpusteşte în dreapta şi-n stînga, pe străzile lăturalnice. Cei mai îndrăzneţi dau buzna să se pună la adăpost pe trotuarul de vizavi sau printre copacii aleii.

— Atac ! Comandă doar atunci Van Frans... Înainte marş !

Şi escadronul porneşte în cel mai mare galop : tecile şi scările şeii se întreciocnesc, şi din caldarîm sar scîn-

tei ca dintr-o nicovală. După ce lăsaseră în urmă mulţimea adunată gloată şi se prefăcuseră a se lua după fugari, călăreţii se opresc, fac stînga-mprejur, şi atacă încă o dată în direcţia opusă.

Poliţia sfîrşea ultimele operaţii de risipire a adunării şi, în număr îndestulător acum, opera arestări, punea mîna pe căpeteniile răsculaţilor.

Goniţi de acolo, cei mai înverşunaţi se resemnau plecînd să manifesteze în altă parte.

În colţul unei străzi, Laurent se întîlni faţă în faţă cu Regina. Vestea răscoalei îi surprinsese pe Béjard şi ai casei, stînd la masă şi pe cînd soţul se ducea la Primărie spre a se sfătui cu prietenii săi, Gina, cu toate sforţările ca s-o ţină locului, ieşise singură, nerăbdătoare să constate cît era de nepopular alesul.

Laurent o prinse de braţ :

— Haide, Regina... Nu se poate să intri în casă la tine ; palatul vostru e o ruină, chiar pe stradă ţi se poate întîmpla ceva... Întoarce-te mai degrabă la tatăl tău...

Ea zări că purta la şapcă culorile partizanilor lui Bergmans :

— Te-ai unit cu ei ; ai fost printre cei care s-au dedat la frumoasele isprăvi de-acasă de la noi... Într-adevăr, Laurent, asta îţi mai lipsea... Ce murdărie !

— N-ai ales bine momentul să mă dojeneşti şi să-mi spui lucruri neplăcute ! zise Paridael cu o îndrăzneală, cum nu mai avusese niciodată, vorbind cu ea. Mergi cu mine ?

Impresionată de înfăţişarea lui energică, doborîtă, se lăsă convinsă şi chiar îl luă la braţ...

O urcă în prima trăsură care le ieşi în cale, îi strigă birjarului adresa domnului Dobouziez şi se aşeză în faţa ei, ca să nu-i dea ocazie să îndrăznească a-i face vreo observaţie.

— Iartă-mă, zise el. Nu te mai las singură decît după ce te-oi şti în loc sigur.

Ea nu răspunse. Nu mai deschiseră gura.

Genunchii lui Laurent atingeau în treacăt genunchii tinerei doamne ; picioarele li se întîlniră, ea se trăgea

înapoi cu bruşte tresăriri de spaimă şi se vîra în fundul trăsurii sau se prefăcea că priveşte afară pe uşa cupeului.

Laurent îşi ţinea răsuflarea ca s-o poată auzi mai bine pe a ei ; ar fi dorit ca acest drum să dureze o veşnicie... Amîndoi trăiau în gînd ultima lor întîlnire. Pe ea o apucă frica : el se simţea devenind iar îndrăgostitul de altădată.

Se întîlniră cu *runners* beţi, învîrtind în mînă reteveie la capătul cărora legaseră fâşii de stofe rupte de pe mobilele şi din draperiile palatelor devastate. În dreptul fiecărui felinar tînăra doamnă se desluşea rapid vederii lui Laurent. Spaima pe care o băgase în inima verii sale îl mîhnea peste măsură. Îi va fi deci mereu un prilej de aversiune şi de groază ! Sosind la fabrică, se coborî el primul din trăsură şi îi oferi mîna. Ea se dădu jos fără ajutorul lui şi îi zise, de politeţă : „Nu intri şi dumneata ?"

— Ştii doar că tatăl dumitale s-a jurat să nu mă mai primească...

— E adevărat. Nu mă gîndisem la asta. În fond, trebuie să-ţi mulţumesc, nu-i aşa ? domnul Béjard are duşmani foarte cavaleri...

— Te rog, să nu glumim dragă verişoară... Dacă ai şti cît de nedrepte sînt sarcasmele dumitale ! Bizuie-te mai degrabă pe neclintitul meu devotament şi pe adînca... admiraţie pe care ţi-o păstrez.

— Vorbeşti ca şi cum ai sfîrşi o scrisoare ! zise ea, cu tendinţa de a-şi relua vechiul ei fel de a vorbi zeflemisind, dar împunsătura era lipsită de bună dispoziţie şi de sinceritate. Oricum... încă o dată îţi mulţumesc. Şi ea intră în casă.

VII

GINERE ŞI SOCRU

Domnul Freddy Béjard, de curînd ales deputat, dă amicilor săi politici marele dineu întîrziat din pricina pustiirii palatului său şi a răzmeriţei populare.

Răscoala n-a durat. De cum se lumină de ziuă, cuminţii orăşeni, cărora zarva din cursul nopţii le alungase somnul şi le băgase frica în oase, îşi propuneau ca ţintă a plimbării principalele case pustiite. Fiindcă bogătaşii nu scăpau ocazia de a imputa aceste acte de sălbăticie lui Bergmans, cu toate protestările şi dezminţirile acestuia, domnul Freddy Béjard profită de indignarea oamenilor cu scaun la cap şi fricoşi ca iepurii.

Ziarele persecutate de domnul Dupoissy publică timp de săptămîni în şir consideraţii asupra „ordinii celei mai înalte", asupra „hidrei războiului civil" şi „a spectrului anarhiei", într-aşa măsură încît numeroşi cetăţeni cumsecade din Anvers, îngroziţi de Béjard şi de amestecul străinilor, şi entuziasmaţi de Bergmans, se temeau, continuînd să-l sprijine pe acesta, să nu provoace alte dezordini.

Şi fiindcă îi revenea oraşului datoria de a despăgubi victimele demagogilor, domnul Béjard n-a pierdut nimic nici din afacerea aceasta, ba a profitat pentru ca să umfle evaluarea pagubelor.

Astfel că într-un palat zugrăvit şi mobilat din nou, mai somptuos ca înainte, pe unde nu se vede nici urmă a vizitei *runners*-ilor, îşi ospătează domnul deputat devotaţii şi prietenii ; colegii săi, de pe banca oraşului Anvers în Parlament, egalii săi, bogătaşii : Dobouziez, Vanderling, Saint-Fardier-tatăl, amîndouă tinerele pe-

rechi Saint-Fardier, Van Frans şi ceilalţi Van Peeters-ii, Willems-ii, Janssens-ii, fără să-l uite pe indispensabilul Dupoissy.

Frumoasa doamnă Béjard prezidează această cină : mai frumoasă ca oricînd. E copleşită de complimente şi de urări de fericire şi Dupoissy nu poate ridica paharul fără să se încline în mod galant înspre doamna deputată.

Adevărul e că doamna Béjard este foarte nefericită.

Pe acest soţ, pe care nu l-a iubit niciodată, îl urăşte şi îl dispreţuieşte acum. De multă vreme căsnicia lor e un infern : dar de mîndrie, de ochii lumii, ea se străduieşte şi izbuteşte să-şi joace într-astfel rolul, încît să-i amăgească pe răuvoitori şi pe indiscreţi.

Ştie că soţul ei are legături cu o englezoaică din corpul de balet ; o fată înaltă, cu înfăţişare comună şi tri-vială, care înjură ca un vagmistru, fumează ţigară după ţigară, de i se îngălbeneşte vîrful degetelor, şi bea gin cîte un litru.

Cumsecade şi sinceră, trufaşă, dar din firea ei fiindu-i silă de actele necinstite, Gina a fost nevoită să îndure destăinuirile cinice ale acestui bărbat. Ticăloşiile din viaţa particulară şi publică ale oamenilor din societatea lui, i-au fost dezvăluite de acest ambiţios. Şi, dintr-o dată, ea a văzut limpede în adîncul acestei societăţi aşa de strălucitoare pe dinafară ; şi a înţeles intransigenţa lui Bergmans, l-a iubit cu atît mai mult, mergînd pînă acolo încît şi-a însuşit, în adîncul inimii sale, ea, Gina cea trufaşă, cauza acestui revoluţionar, a acestui rege al golănimii, cum îi zice deputatul Béjard.

Şi dacă în timpul tulburărilor, cînd s-a întîlnit cu Laurent Paridael, se arătase rece şi zeflemistă, o făcuse numai datorită obiceiului, dintr-un soi de pudoare, dintr-o rămăşiţă de falsă ruşine care o oprea să pară convertită la simţămintele de generozitate pe care i le dispreţuise şi i le dezaprobase altădată.

În fapt, în timpul alegerilor, nutri cele mai vii dorinţe pentru reuşita lui Bergmans şi blestemă să nu izbîn-

deasca soţul său. Dovadă e că pustiirea casei lor chiar corespunsese în acea seară de furie populară stării sale de enervare, de necaz şi de nemulţumire. Ea îi aparţine astăzi lui Bergmans, cu toate gîndurile şi simţămintele sale. Dar cum n-o să-i fie niciodată soţie, îşi va păstra pînă la moarte aceste simţăminte închise în adîncul sufletului. Nu mai trăieşte decît pentru fiul său, un copil de un an care-i seamănă ; şi pentru tatăl ei, singurul bogătaş pe care îl iubeşte şi-l mai stimează. Diavoliţele de Angèle şi Cora îşi dau degeaba osteneală cercînd să-i insufle filozofia lor specială.

Să socoteşti viaţa drept o neîntreruptă petrecere, să nu-ţi făureşti nici o nălucă, să te lipeşti uşor încît să te poţi dezlipi lesne, să profiţi de tinereţe şi de împrejurările care-ţi surîd, să te faci că nu vezi lucrurile triste sau posomorîte, da, zic şi eu. Priviţi-le la această cină : atrăgătoare, decoltate, de-o carnaţie minunată, rîzînd şi foşnind ca nişte plante viu colorate la adierile puternice ale verii ; piuind, ciripind, sîcîindu-şi vecinii şi aruncîndu-şi din cînd în cînd, dintr-o parte în cealaltă a mesei, priviri complice. Destul de prostuţă, prietena lor Gina dă ospitalitate unor visuri albastre şi se lasă pradă gîndurilor triste.

Doamna Béjard, suferindă de-o durere de cap cumplită, prezidează, cu un tact desăvîrşit, această cină care nu mai ia sfîrşit.

Tare ar vrea să răspundă numaidecît mojiciilor pe care, spre a-l măguli pe stăpînul casei, intimii săi, în frunte cu Dupoissy, le presară peste renumele lui Bergmans.

— O ! foarte nostim, foarte subtil... Aţi auzit ?

Şi sedanezul se grăbeşte să repete, cu vorbe discrete, Ginei, afurisita de măgărie. Dacă ea nu aplaudă, trebuie măcar să aprobe cu un surîs, cu o mlădiere a capului.

Béjard încearcă rolul său nou. Vorbeşte pe larg şi trăncăneşte cîte şi mai cîte după pofta inimii cu colegii

săi, bolboroseşte acelaşi jargon ca şi ei, cu rapoarte, anchete, comisioane, bugete.

Domnul Dobouziez vorbeşte şi mai puţin decît de obicei. Să-şi ştie fiica nefericită, asta l-a îmbătrînit, şi ea în zadar vrea să facă faţă prefăcîndu-se mulţumită, el o iubeşte prea mult ca să nu presimtă ceea ce dînsa îi ascunde. Văduv de un an, părul i-a înălbit, pieptul nu se mai bombează atît de mîndru ca altădată, şi capul său autoritar se ploconeşte. Să fi rămas oare fără soluţie cîteva din problemele sale, sau algebristul o fi găsit nişte rezultate incompatibile ?

La desert, cei de faţă o roagă pe doamna deputat să cînte. Regina şi-a păstrat încă frumoasa-i voce puternică şi suplă din seara de la Hémixem, ba şi-a mai îmbogăţit-o cu expresia, cu melancolia, cu acel farmec al maturităţii care învăluie înfăţişarea ei, altădată prea senină. Şi nu mai ciripeşte astăzi valsul săltăreţ din *Romeo,* ci o melodie largă şi pasionată de Schubert, *Adio.*

Stînd într-un colţ, la o parte, domnul Dobouziez o mănîncă din ochi pe fiică-sa ; deodată simte o mînă pe umăr. Tresare. Şi Béjard, cu jumătate de gură, îi zice :

— Hai cu mine o clipă în birou, socrule, să-ţi spun ceva.

Industriaşul, cam dezamăgit că fusese luat de la una din singurele distracţii care-i mai rămăsese, se ia după ginerele său, surprins de ciudata intonaţie a vocii deputatului.

Aşezat unul în faţa celuilalt la birou, Béjard deschide un sertar, scotoceşte într-o mapă şi-i întinde lui Dobouziez un teanc de hîrtii.

— Citeşte, te rog, aceste scrisori !

Se lasă pe spate în fotoliul său, bate cu degetele darabana pe pernuţele de piele şi urmăreşte din ochi pe faţa lui Dobouziez impresiile produse de lectură.

Chipul industriaşului se poceşte ; e palid, i se încreţeşte gura cu zbătăi repezi şi deodată se opreşte.

— Spune-mi ce vrea să zică asta ? îl întrebă, privindu-şi ginerele, cu mai multă spaimă decît mînie.

— Pur şi simplu că sînt ruinat şi că voi fi declarat în stare de faliment peste mai puţin de-o lună, peste cincisprezece zile poate, dacă nu-mi vii dumneata într-ajutor...

— Într-ajutor, dumitale ! Şi Dobouziez îşi iese din sărite. Dar, nenorocitule, m-am şi afundat, pentru dumneata, în greutăţi din care nu ştiu cum să mai ies !... Şi, chiar în aceeaşi clipă, ruina abătută asupra dumitale mă surprinde şi pe mine... Nu eşti în toate minţile, sau ai pierdut orice ruşine, dacă te mai bizui încă pe mine !...

— Va trebui totuşi să te gîndeşti să faci ceva, domnule... Sau preferi oare s-ajungi socrul unui insolvabil, al unui falit ?... Dar n-ai citit scrisorile pînă la sfîrşit... Te rog, continuă... Vei vedea că lucrurile merită să-ţi dea măcar de gîndit... Trebuie să recunoşti că nu-s eu de vină. Prăpădul de la Smithson & Co, din New York, o bancă solidă, nu glumă ! Cine ar fi putut prevedea una ca asta ? Minele acelea de aramă, din Sgreveness, ale căror acţiuni au căzut la douăzeci, sub paritate, nu ţi le-am ridicat eu în slavă. Fii de bună-credinţă şi adu-ţi aminte ce încredere aveai în afurisitul ăla de inginer, camaradul dumitale de şcoală, care ţi-a propus afacerea...

— Nu mai vorbi, îl întrerupse Dobouziez. Nu mai vorbi, îţi zic ! Acele operaţii dezmăţate asupra cafelei, care au înghiţit în mai puţin de patru zile, toată dota soţiei dumitale, tot eu, spune, te-am îndemnat să le faci ? Şi jocul de bursă asupra efectelor de stat, la care te serveşti de Dupoissy al dumitale ? Îi crezi pe cei care joacă la bursă atît de proşti încît să-şi închipuie, o singură clipă, că sutele şi sutele de mii de franci, plătite ca diferenţe de acest gură-împuţită, care n-a posedat ca negustor nici un fir de lînă decît doar lîna deasă şi creaţă din capul său de făţarnic, ieşeau din propria-i casă de bani ? Şi, culmea, iată că secătura, care linge urmele călcîielor dumitale, e pe cale să te părăsească foarte liniştit. Dacă l-ai auzi ce spune despre dumneata pe din dos ! Îl scîrbeşti pînă şi pe acest ţopîrlan. La bursă nu se sinchiseşte să spună clar ce părere are despre noua dumi-

tale... industrie, această agenţie de emigraţie care ţi-ar putea atrage desigur încurcături cu justiţia... Ptiu ! drace !

— Domnule, zise Béjard sărind în sus, Dupoissy este un calomniator pe care îl voi băga la închisoare !

Dar fără să ţină seamă de întrerupere, Dobouziez continua :

— Ce decădere ! S-ajungi atît de jos încît să devii traficant de carne albă. Într-adevăr, nu-ţi vine-a crede cîte se spun despre dumneata. Mai întîi, trafic de negri, apoi de albi : e în ordinea firească a lucrurilor ! Pe cuvîntul meu, nu ştiu ce-i de preferat, un vînzător de negri sau un agent de emigraţie. Nici nu ţi-a fost măcar ruşine să dai numele de GINA vasului care-i duce acum pe toţi nenorociţii ăia la Buenos Aires ! D-apoi politica ; tot eu pesemne că am scos din caseta dumitale monedele de aur şi bancnotele cu ajutorul cărora te-ai văzut ales deputat... Nu-ţi mai pomenesc cu ce entuziasm, cu ce sinceritate...

Şi înverşunat, purtîndu-şi iar cu mîndrie capul sus ca şi altădată, vorbindu-i poruncitor şi crud, Dobouziez îi arunca în obraz ginerelui său o copaie de învinuiri...

— Şi parcă toate astea n-ar fi fost de-ajuns, începu el iar, nu te-ai mulţumit să te ruinezi prosteşte, să dispui cu o criminală uşurinţă de averea soţiei şi a copilului dumitale, ai nenorocit-o pe Gina ; n-ai sacrificat-o numai ambiţiilor politice, dar ţi-ai luat amante... ţi-a venit să întreţii actriţe... Sub cuvînt că asta şade bine unui bărbat, îl face să aibă trecere ! Şi nu-i totul. Lupanarele din Riet-Dyck nu au alt client mai asiduu şi mai cheltuitor decît deputatul Béjard ! Ah, ascultă, dacă aş face ce-mi spune inima, din seara asta aş lua-o înapoi pe Gina cu copilul, acasă la mine, şi te-aş lăsa să te schimonoseşti cu mofturile dumitale de deputat în faţa casetei goale şi a creditului dumitale cu totul sleit...

— Fata dumitale ! Să vorbim şi despre fata dumitale ! se rînji Béjard, trăgînd şi muşcîndu-şi nervos favoriţii săi roşcaţi. Care va să zică nu pui de loc la socoteală cerinţele şi capriciile doamnei? Ei, drăcie! a trebuit,

ce era să fac, să recurg la jocul de bursă şi la unele industrii bănoase spre a fi în stare să plătesc luxul ei de cocotă elegantă. Cîştigurile mele de armator n-ar fi fost de-ajuns... Dar, era de prevăzut, după frumoasa educaţie pe care i-ai dat-o...

— De ce nu mă laşi atunci s-o iau acasă? întrebă Dobouziez. Zici că eram fericit şi mîndru văzînd-o bine îmbrăcată, radioasă, înconjurată de lucruri costisitoare şi după gustul ei? Ei bine, dacă n-aş fi avut decît să achit cheltuielile sale de toaletă, decît să-i procur distracţii, bijuterii şi obiecte de artă, n-aş sta aşa de prost, mă înţelegi, domnule, cum stau acum, după ce a trebuit să iau parte la cheltuielile sportului dumitale politic, şi să acopăr cu semnătura mea iniţiativele dumitale stupide şi năzdrăvane. Într-adevăr, nu-mi pomeni de sumele pe care le-am cheltuit pentru ea; risipitori şi şarlatani de teapa dumitale nu se mulţumesc cu atît de puţin, ei mi-ar lua pînă şi cinstea...

Şi Dobouziez îşi dădu drumul, sleit de oboseală, într-un fotoliu.

Béjard ascultase aproape fără întrerupere, plimbîndu-se în lung şi-n lat, împotrivindu-se cu un fel de fluierătură adevărurilor mai biciuitoare.

Sus, în saloane, vocea doamnei Béjard continua să răsune, profundă şi melancolică. Şi această voce îl tulbura pe industriaş pînă în fundul rărunchilor. Căci dacă Dobouziez suferea în cinstea şi prudenţa lui de negustor, fiindcă se înşelase în aşa hal asupra capacităţii comerciale a ginerelui său, îi era însă îndeosebi necaz că expusese liniştea, averea şi demnitatea fiicei sale riscurilor şi accidentelor unei asemenea întovărăşiri.

Dobouziez se gîndise la divorţ, dar era la mijloc copilul, şi mamei îi era frică să n-o despartă de dînsul. Invocînd greutăţile propriei sale situaţii, fabricantul nu exagera. Unor ani de prosperitate, le urmau un marasm şi o acalmie prelungă. De multă vreme uzina lucra în pierdere; nu mai folosea decît jumătate din personalul de altădată... Dobouziez se spetise cheltuind, de zeci de ori, spre a îmbunătăţi situaţia afacerilor lui Béjard.

Suspendarea de plăți a casei de comerț americane notificată lui Béjard, îl atingea de asemenea. Cum va putea să facă față noilor complicații ? Nu putea să iasă din încurcătură nici el singur, decît ipotecînd fabrica și proprietățile sale.

Dar putea el lăsa să fie declarat în stare de faliment soțul fiicei sale, tatăl nepotului și finului său ?

Béjard aștepta totul de la această tăcere. Îl lăsase să se zbată și să-și scuipe necazul, citea pe fața zgîrcită a bătrînului gîndurile care se zbăteau într-însul. Cînd crezu momentul oportun să înceapă din nou lupta, recurse la vorba lui mieroasă de negustor care umblă cu șiretlicuri :

— Să încetăm cu imputările, socrule, zise el. Dacă ne-am arunca în obraz ore întregi greșelile noastre reale sau pretinse, asta n-ar schimba nici cu o iotă situația. Să vorbim puțin, dar cu temei. Nu sîntem ajunși la desperare, ce naiba ! Bineînțeles dacă nu te încăpățînezi cumva să mă mai afunzi și dumneata în mocirla în care simt că mă cufund. Am calculat pe această foaie — și poți s-o iei să verifici, pe îndelete, cu mintea liniștită, exactitatea cifrelor — că datoria mea și toate obligațiile mele se ridică la două milioane de franci... Te rog, fără zguduiri electrice, dacă se poate... Să isprăvesc măcar expunerea situației... Cu cît am în casă, pot achita primele la patru termene de plată, însumînd aproape opt sute de mii de franci. Ajungem astfel la ziua de întîi a lunii viitoare...

— Și atunci ?

— Atunci mă bizui pe dumneata...

— Crezi serios că aș putea să-ți procur peste un milion ?

— Cît se poate de serios.

Aceeași tăcere de moarte, iritantă, în timp ce Gina cînta sus, acompaniindu-se singură, nobilele melodii ale clasicilor germani. Dobouziez își ia tîmplele în mîini, și le strînge de parcă ar vrea să-și stoarcă creierul, apoi le dă drumul deodată, se ridică, își încleștează pumnii,

şi fără să-şi deschidă altfel inima faţă de Béjard asupra hotărîrii pe care tocmai o luase, îi zice :

— Lasă-mă cincisprezece zile să chibzuiesc... şi nu te mai încurca cu nimic de azi înainte...

Celălalt înţelege că socrul îl scapă din încurcătură şi se îndreaptă spre dînsul, cu mîna întinsă, cu gura plină de mieroase formule de recunoştinţă...

Dar Dobouziez se dă îndărăt, îşi duce imediat mîinile la spate :

— De prisos !... Dacă eşti într-adevăr capabil de vreo recunoştinţă, Ginei şi copilului le-o datoreşti... Dacă n-ar fi fost vorba de dînşii !...

Şi nu isprăveşte ; Béjard înţelegînd aluzia, nu mai stăruie...

Amîndoi se urcă în salon, prefăcîndu-se a continua o convorbire fără interes.

Domnul Dobouziez se retrage. Gina îl însoţeşte pînă în vestibul şi-l ajută să-şi ia blana în spinare, apoi îi întinde fruntea. Dobouziez îşi lipeşte buzele de fruntea ei într-un sărut prelung, îi ia capul în mîini, o priveşte cu mîndrie şi dragoste :

— Ai fi fericită, puică, să mai locuieşti cu mine ?

— Mă mai întrebi !

— Ei bine, dacă ai să fii cuminte şi mai ales dacă-ţi recapeţi un pic veselia ta de altădată, mă voi pregăti să mă instalez curînd la tine... Dar ţine secret planul ăsta. Bună seara, dragă...

VIII

DAELMANS-DEYNZE

La intrarea uneia din străzile de pe marginea Tîrgului de Cai, unde palate cam sobre, locuite de nobili, se învecinează, făcînd parcă o schimă de scîrbă, cu birouri şi magazine de negustori, loc bîntuit de un neîntrerupt dute-vino de stup prosper — se întinde, pe vreo patruzeci de metri, un zid de culoarea funinginii, cu pietrele crăpate după o viaţă de două secole cel puţin, dar deajuns de masiv pentru ca să mai dăinuiască lungă vreme.

La mijloc, o mare poartă de căruţe se deschide spre o largă curte împrejmuită din trei părţi cu construcţii datînd din epoca arhiducilor Albert şi Isabelle, dar care au suferit, de atunci, amenajări şi restaurări potrivit cu destinaţiile lor moderne.

Unul din trainicele canaturi negre de uşă expune o largă placă de aramă lustruită cu multă migală, pe care se poate citi în litere de-o şchioapă : J. B. Daelmans-Deynze & Co. Gravorul ar fi vrut să adauge : articole de consumaţie. Dar la ce bun ? i s-ar fi atras atenţia. Cum doi şi cu doi fac patru, e recunoscut, la Anvers, că Daelmans-Deynze, singurii Daelmans-Deynze sînt comercianţi de articole alimentare, din tată în fiu, scoborînd pînă la dominaţia austriacă, poate pînă în vremurile de splendoare ale Hansei [1].

Dacă intri pe sub poarta profundă ca un tunel de fortificaţii, şi dai în curte, zăreşti mai întîi un moşneguţ

[1] Liga Hanseatică : uniune a mai multor oraşe şi porturi comerciale din Germania, spre a se apăra de încălcările principilor vecini şi a lupta contra piraţilor care atacau corăbiile pe diferite mări (1241—1669).

vioi, deşi obez, cu coloritul obrazului rumen, ridicat pe picioare subţiri şi strîmbe, arcuite mai mult decît trebuie. dar în mişcare perpetuă. E Pietje, portarul. Pietje *de Kromme* — picioare-strîmbe — cum îl numesc fără respect funcţionarii şi obişnuiţii casei, şi Pietje nu se supără. Imediat ce te observa, îşi scotea din cap şapca de postav negru cu cozoroc lustruit şi dacă-l întrebai de patron, de şeful întreprinderii, îţi răspundea, după ceasul zilei : „În fund de tot, în casă, vă rog, domnule" sau : „la dreapta, în biroul său, poftiţi..."

Curtea, pardosită cu durabile pietre albastre, e plină în genere de saci, lăzi, butoaie, buţi, damigene, burdufuri de piele şi coşuri de răchită de toate culorile şi mărimile.

Dar Pietje, bucurîndu-se de uimirea dumitale nevinovată, îţi va aduce la cunoştinţă că aceasta nu înfăţişează decît un depozit mic de tot, un stoc de mostre.

Doar la antrepozitul Saint-Félix, sau în docuri, la Bazinele-Vechi, vei putea vedea mărfuri importate sau pregătite pentru export de către Daelmans-Deynze !

Căruţe mari, trase de acei uriaşi cai ai „Naţiunilor" cu crupa rotundă şi lucioasă, aşteaptă, în stradă, să fie încărcate sau uşurate de greutăţi. Domnul Van Liere, magazinerul, în veston, subţirel şi delicat, şi proaspăt ras, cu ochi de vameş, cu creionul şi carnetul de însemnări în mînă, ia note, aliniază cifre, umple formularele, înşfacă scrisori de trăsură, frunzăreşte facturile, sare uneori, zvelt ca o veveriţă, pe mormanul de mărfuri cărora le constată starea, dînd strigăte şi punînd întrebări, dojenindu-şi ajutoarele, zorind căruţaşii într-o limbă tot aşa de neînţeleasă ca şi sanscrita pentru cel care nu e iniţiat în misterele articolelor de consumaţie.

Descărcătorii, huidume de bărbaţi, croiţi ca nişte zei antici, cu pestelca lor de piele, cu braţele goale pe care muşchii se încolăcesc asemenea fibrelor unui cablu, roşii la faţă, grăbiţi, ridică icnind un „hîc" de spor la lucru, baloturile mari, şi, greutatea aşezată pe umeri,

nu le pare decît un smoc de pene. Cărăuşul, în bluză albastră, nădragi, pînă la genunchi, de catifea neagră ripsată, cu pălărie de pîslă rotundă pocită şi ieşită de ploaie, avînd un bici cu codirişcă scurtă, cu cureaua împletită, groasă, sub braţ, ascultă respectuos observaţiile domnului Van Liere.

— Minus, întrerupe puţin lucrul ! Dă-i voie domnului să treacă, zice acest potentat cu un surîs de bunăvoinţă, înţelegînd, dintr-o aruncătură de ochi, încurcătura în care te afli, făcînd paşi mari peste saci şi lădoaie, fără să ştii la ce va duce această gimnastică în cele din urmă.

Una din namile dă la o parte, parcă numai cu dosul palmei sale pline de bătături, unul din butoaiele care opresc trecerea ; cu un „mulţumesc" de naufragiat scăpat de primejdie, împingi, în sfîrşit, în colţul dintre zidul dinspre stradă şi corpul clădirii din dreapta, o uşă cu geam pe care stă scris : Birouri.

Dar tot nu intri decît în anticameră.

O nouă împinsătură. Curaj ! Uşa, căptuşită cu piele pe dinăuntru, alunecă fără zgomot. Douăzeci de condeie neostoite scîrţîie pe hîrtia groasă a registrelor sau ating uşor în treacăt mătasea hîrtiei de copiat ; douăzeci de pupitre lipite unele de altele, două cîte două, se întind în şir pe toată lungimea biroului, luminat dinspre curte de şase mari ferestre ; douăzeci de funcţionari cocoţaţi pe un număr egal de taburete, cu braţele în mîneci portative de lustrină, cu nasul înfundat în hîrţoagele lor, par a nu fi observat intrarea dumitale. Tuşeşti, neîndrăznind să recurgi la o interpelare directă... Domnu' ?... — Corespondenţă ? Ladă ?... Articol corintic... Curmale... Prune uscate... Untdelemn de măsline ?... te întreabă automatic, fără să-ţi privească măcar chipul, instrumentele acestor departamente diferite, pînă la epuizarea listei de importuri. — Nu ! îi răspunzi dumneata celui mai puţin impunător din acest personal... un tînăr cu înfăţişare blajină şi nevinovată, trepăduş, purtînd pantaloni prea scurţi pentru înălţi-

mea sa, cu braţele într-un neîntrerupt *steeple-chase* [1], cu mîneca vestonului bătînd cînd cu lungimea mîinii, cînd cu încheietura ei, cînd cu o parte a antebraţului, stofa lipăită astfel. Nu ! zici dumneata, aş dori să vorbesc cu domnul Daelmans... Daelmans-Deynze ! te îndreaptă tînărul speriat... Domnul Daelmans-Deynze, uşa din fund, în faţa dumitale... Dă-mi voie s-o iau eu înainte... Poate că e ocupat... Numele dumitale, domnule ?

În sfîrşit, ultima formalitate fiind îndeplinită, înaintezi, de-a lungul şirului de pupitre, trecînd ca să zicem aşa în revistă, şi de profil, pe cei douăzeci de funcţionari, graşi sau slabi, gălbejiţi sau cu pete roşietice pe obraz, limfatici sau sanguini, blonzi sau oacheşi, variind între şaizeci şi optsprezece ani — vîrsta tînărului speriat — dar toţi egal de preocupaţi, toţi dispreţuind profund motivul profan care te aduce, pe dumneata, simplu observator, artist, muncitor pe apucate, în acest mediu de activitate neîntreruptă, unul din sanctuarele de dragoste neprihănită ale lui Mercur cel cu picioarele înaripate.

Şi doar abia domnul Lynen, bătrînul casier, şi-a ridicat spre dumneata fruntea pleşuvă, şi ochelarii de aur şi domnul Bietermans, al doilea în ordinea importanţei, corespondentul pentru limbile străine, şi-a fixat comod ca să te privească o clipă, ochelarii japonezi pe nasul său cu linia de sus îndoită, linia diplomaţilor.

Dar aceşti figuranţi muţi ce interes mai pot stîrni, cînd te afli în faţa şefului suprem al „firmei" ? — Intră, a zis cu vocea lui răsunătoare. E acolo în faţa dumitale, acest bărbat zdravăn cît un stîlp, un stîlp care susţine pe umerii săi una din casele-mume din Anvers. El ţi-a scormonit obrajii cu privirile ochilor săi albaştri, verzi şi limpezi ; şi asta fără obrăznicie ; dintr-o simplă aruncătură de ochi, te-a cîntărit tot aşa de repede că eşti omul care-i convii, cum combină o

[1] Alergări de cai cu obstacole (în l. engleză).

afacere de bursă ; aruncătura lui de ochi nu numai că nu se înşală, dar pătrunde-n adîncime ; ghiceşte imediat cît îţi poate pielea şi simte, cu siguranţa, care nu dă greş, a pietrei de încercat metalele, dacă mina din dumneata conţine aur curat sau dublé.

Ce om îngrozitor pentru conştiinţele viermănoase, pentru financiarii de ocazie, acest Daelmans-Deynze ! Dar un prieten de sfat bun, un plăcut ocrotitor, un reazim solid pentru cei oneşti, şi dumneata te numeri printre aceştia, deoarece ţi-a întins cu bunăvoinţă mîna lui mare şi ţi-a strîns-o pe-a dumitale.

Cu condeiul după ureche, cu surîsul pe buze, deschis la faţă şi cordial, te ascultă, rostind scandat după frazele cu lucruri plăcute ce-i spui cîte un „foarte bine !" amabil, ca unul care ştie că vii la el cu o chestie care-l interesează. Sănătatea lui ? Îi ceri amănunte în privinţa aceasta. S-ar putea purta mai voinicеşte cei cincizeci şi cinci de ani ai săi ! Părul corect tăiat şi împărţit pe amîndouă părţile capului printr-o cărare impecabilă a început să-i înălbească puţin, dar nu părăseşte nobilul craniu ; îi va face mai tîrziu o aureolă albă şi va adăuga un farmec nou chipului său simpatic. În lungii favoriţi bruni, pe care mîna sa îi răsuceşte automatic, se amestecă îndeolaltă fire albe, dar îi dau un aer impunător, aşa cum sînt. Şi ce frunte ! nu-i descoperi nici cea mai uşoară cută ; ce piele a obrazului rumenă ! de parcă nu poate fi alta mai minunată, culoarea omului care nu-şi face sînge rău pentru nimic în lume, cu temperament bine echilibrat, tot aşa de departe de ftizie ca şi de apoplexie !... Nu poartă ochelari. Un binoclu de aur e atîrnat de un şnur. Simplă cochetărie ! Se serveşte de el tot aşa de puţin ca şi de smocul de scule fără preţ ataşat la lanţul ceasului. Poartă un costum sobru şi corect. Postavul foarte negru şi lenjeria foarte albă, iată singurul său lux în ce priveşte îmbrăcămintea. Înalt, cu umerii largi, se ţine drept ca un I, sau mai degrabă, cum am spus, ca un stîlp, un stîlp pe

care se bizuie treburile uneia din cele mai vechi case de comerţ din Anvers.

Om, nu glumă, Daelmans-Deynze ! Pe stradă e salutat la tot pasul. De la şcolarii, care se duc la învăţătură pînă la muncitorii în bluze scurte de pînză, toţi îşi scot şapca. Ba pînă la bătrînul şi îngîmfatul baron Van der Dorpen, vecinul său, care îl salută, adesea primul, cu un prietenos „Bună ziua, domnule Daelmans"... Fiindcă herbul — onorul său de negustor nu şi l-a terfelit niciodată. Intervin-o ca din partea lui şi orice uşă ţi se va deschide în marele oraş de comerţ, din la Tête de Grue pînă în Austruweel.

În cazurile de litigii, pe dînsul preferă să-l consulte părţile, înainte de a se adresa avocatului. De cîte ori arbitrajul său n-a îndepărtat procese ruinătoare şi mijlocirea, garanţia sa, falimente dezastruoase. — Vrei veşti despre nevastă-sa ?... E bine sănătoasă, mulţumim Cerului, doamna Daelmans... Te voi conduce la ea.. Vei prînzi cu noi, nu-i aşa ?... Pînă atunci, să luăm un pahar de Sherry.

Îţi pune mîna sa mare pe umăr ca semn că eşti în stăpînirea lui ; îi convii ; n-ai încotro. Nu se refuză, de altminteri, o invitaţie atît de cordială. Ar putea să te conducă din birou drept în casă, pe uşa mică secretă, dar mai are încă de dat cîteva ordine domnilor Bietermans şi Lynen.

— O scrisoare de la corespondentul nostru din Londra ! zice Bietermans, sculîndu-se în picioare. — A, de la Mordaunt-Hackey... Foarte bine... Foarte bine ! În afacerea zahărului, fără îndoială... Scrie-i, te rog, că ne menţinem la vechile condiţii. Domnilor, vă salut... Cine se duce astăzi la Bursă ? Dumneata Torfs ? Să nu uiţi să te întîlneşti cu domnul Barwoets... Iartă-mă, prietene... De acum, îţi stau la dispoziţie...

O, cum ştie să cîştige oamenii, Daelmans-Deynze !

Ordinele acestea fuseseră date cu un glas mieros care prefăcea în ajutoare fanatice toată mulţimea lui de funcţionari.

E demn de reţinut şi nu e una din cele mai mărunte cauze ale faimei lui Daelmans în Anvers, faptul că firma lui avea numai funcţionari şi lucrători flamanzi şi mai ales localnici, în timp ce foarte multe case mari de comerţ acordau, din contra, preferinţă germanilor.

Aprigul *sinjoor* nu voia să-i primească pe cei de prin alte părţi nici ca voluntari. Nu stătea la gînduri să facă un spor de cheltuieli fiind vorba să dea pîine unor „Flăcăi din Anvers" — acelor *jongens van Antwerpen,* cum le zicea el, fericit că şi dînsul era dintre aceşti flăcăi din Anvers.

Ceilalţi negustori găseau ciudată această purtare. Bancherul renan Fuchskopf ridica din umeri şi le spunea compatrioţilor săi din Anvers că „scumpul Daelmans" face poezie, dar flamandul nostru „făcea cum îl tăia capul şi lăsa gura lumii să trăncănească" şi în familia Tilbak se spuneau vorbe bune despre grija de ai săi a milionarului de la Tîrgul-Cailor, iar Vincent îl ademenea pe dragul său Pierket, şcolar silitor, cu această perspectivă : „Tu, ai să intri într-o zi la Daelmans-Deynze".

Ai ajuns cu dînsul, nici nu ştii cînd, în fundul curţii din jurul casei, a cărei faţadă străveche e tapisată cu iederă cel puţin de aceeaşi vîrstă cu clădirea. La stînga, în faţa biroului, sînt grajdurile şi şopronul. Urci patru trepte, te apropii de uşa mare cu geamlîc a unei marchize şi el o împinge :

— Joséphine ! falit era şi l-am scăpat...

Şi împins uşor de spate de palma gazdei, te afli în faţa doamnei Daelmans.

Aceasta scoate o exclamaţie de bucurie, îşi pune la o parte lucrul de mînă la care dădea zor, şi nu ştie cum să mai laude fericita inspiraţie căreia îi datoreşte vizita dumitale.

Dacă soţul e plăcut la înfăţişare şi te apropii de el cu simpatie, d-apoi „jumătatea" lui ? E tipul cel mai

caracteristic al gospodinei din Anvers, grijulie, curată e puţin spus şi foc de harnică.

Are patruzeci de ani, doamna Daelmans. Cozi, ca nişte suluri, foarte sclivisite, de păr negru, încadrează o faţă veselă, în care strălucesc doi ochi negri plini de prietenie şi zîmbesc nişte buze de mamă. E plină la faţă şi pieliţa obrajilor e colorată, parcă e carnea unui măr dat în pîrg.

E mică de statură, bună gospodină şi se plînge că e prea greoaie. Dar nu lenea e pricina acestei corpolenţe. Sculîndu-se în faptul zilei, e într-una în picioare, zorită şi neastîmpărată ca o furnică. Duce tot greul gospodăriei, ne mărturiseşte, dar nu suflă nici o vorbă că dă ea însăşi mînă de ajutor la toate treburile. Nimic nu se face destul de repede cum îi place ei. Crede că fierbe bucatele mai ceva decît bucătăreasa şi că şterge praful de pe mobile mai abitir decît servitorul său. Dă fuga de la etaj la parter. Iar dacă-i vine cumva să se aşeze jos, nici n-a pus bine mîna pe ziar sau pe împletitura începută, că o şi prinde grija să nu se ardă mîncarea cu sos care fierbe înăbuşit în tigaie, sau să nu se strice provizia de pere din cămară : Liza o fi dat foc prea mare şi Pear o fi uitat să întoarcă fructele care începeau să se păteze pe-o parte. Şi toate acestea fără enervare ; blînda gospodină e a toate veghetoare, dar nu-i pisăloagă. Dă de pomană şi dînsa săracilor din parohie, dar nu îngăduie să se risipească o bucăţică de pîine, nici chiar o fărîmiţă.

Şi cum e îngrijită casa bătrînească a lui Daelmans-Deynze ! În camera mare, în care ai intrat, nu te va izbi luxul ultimului ţipăt al modei, o mobilă să-ţi ia ochii prin noutate cînd te uiţi la ea, picturi pe care să vezi trăsătura de penel grăbită a unui decorator la mare preţ astăzi. Nu, eşti în interiorul bogat şi simplu la care te-aşteptai, cunoscîndu-i pe stăpîni. Aceste mobile nu sînt tovarăşii de-o zi, cumpărate dintr-un capriciu şi înlocuite dintr-o zburdălnicie a inimii, sînt solide canapele, masive fotolii de mahon, în stilul din primul

Imperiu, căptuşite cu catifea de culoarea fisticului. Se prefac pernele cu un zel neobişnuit, se lustruiesc lambriurile seculare cu migală ; sînt îngrijite ca nişte bătrîni servitori ai casei ; nu le vor înlocui niciodată.

Poleiala cu aur a oglinzilor, a ramelor şi a candelabrului, a pierdut, de multă vreme, luciul de fabrică şi culorile covorului gros de Smirna au ieşit de soare, dar vechile portrete de familie au mai multă intimitate şi poezie patriarhală în aceste rame de aur vechi, rotunde sau ovale, iar covorul lînos şi-a lepădat culorile sale ţipătoare şi buchetele sale bătătoare la ochi au căpătat apele armonioase şi potolite ale unui frunziş din septembrie. De ani şi ani, vasele de alabastru ocupă cele patru unghere ale largii încăperi ; aceeaşi piele de Cordova îmbracă pereţii, masa rotundă de palisandru tronează în mijlocul sălii, pendula cu cîntec, cu un timbru vibrant ca al unui clopoţel de argint, sună ceasurile între candelabrele de bronz cu zece braţe. Dar aceste lucruri vechi au măreţie ; sînt relicvele penaţilor [1]. Şi învelitorile cu ajururi ale mobilelor, opere ale croşetului harnic al blîndei doamne Daelmans, capătă deasupra acestor perne de catifea neagră, cute severe şi încîntătoare de faţă de masă pentru altar.

Înaintea acestui Daelmans-Deynze, se prezintă Guillaume Dobouziez, a doua zi după masa politică de la Freddy Béjard.

Cei doi foşti colegi de şcoală se preţuiau foarte mult şi-şi făceau vizite asiduu, cu ani şi ani în urmă ; şi numai luxul prea pe faţă, felul de viaţă al familiei, prea gălăgios, şi mai ales relaţiile, prea întinse şi cosmopolite ale industriaşului, l-au îndepărtat pe domnul Daelmans de un confrate ale cărui cunoştinţe solide, sîrguinţă şi cinste le aprecia. Odinioară chiar fu vorba în mod serios să facă împreună o asociaţie comercială. Daelmans se gîndea să-şi plaseze capitalul în fabrică. Dar asta se întîmpla în epoca de prosperitate a acestei industrii şi Dobouziez prefera să rămînă proprietar principal.

[1] La romani : zeii casei ; la figurat : cămin, locuinţă.

Acum îi propune umil negustorului să pună iar mîna pe acţiunile sale.

Daelmans-Deynze ştie de mult că uzina e în primejdie, şi nu-i sînt necunoscute nici sacrificiile, la care s-a supus Dobouziez fără a cîrti, spre a-şi da fata la casa ei şi a-i veni într-ajutor lui Béjard ; ar fi putut să se arate mirat că interlocutorul său îi face o asemenea propunere şi să deprecieze obiectul oferit ca să-l obţină în condiţii avantajoase numai pentru el ; dar Daelmans-Deynze se poartă mai cumpătat şi cu mai puţină şiretenie. În fond, nu nutreşte o mare dorinţă să se încurce într-o afacere nouă, în aceste vremuri de criză şi de stagnare, dar a presimţit, de la primele vorbe ale conversaţiei, chiar prin însuşi demersul făcut de Dobouziez, că acesta întîmpină greutăţi cumplite şi Daelmans face parte din categoria, din ce în ce mai restrînsă, a negustorilor care se ajută unul pe altul. Nu, zău, e ciudat tactul cu care domnul Daelmans discută condiţiile reintrării în afacere. Ca să-l îmbărbăteze pe domnul Dobouziez, nu simulează nici o surpriză, nu-i vorbeşte într-un anumit fel încît să iasă în vileag compătimirea care l-ar jigni atît de adînc pe un om de seama fabricantului ; nu-i insinuează nici că, consimţind iarăşi să cumpere fabrica, fără formalităţile de rigoare, o face numai spre a-şi îndatora un prieten aflat la o mare strîmtorare. Nici o imputare, nici un reproş, nici vorbă să se uite la dînsul de sus !

O, cumintele Daelmans-Deynze ! Dar acest prieteşug nu-l împiedică să examineze şi să discute îndelung afacerea. El vrea să fie darnic, dar partea lui de cîştig să şi-o asigure ; ţine într-adevăr să dea o mînă de ajutor unui prieten, dar cu condiţia de a nu se îngloda în datorii. Se poate ceva mai drept ? Treabă curat negustorească şi e aproape la mintea omului. În cele din urmă, vor cădea totuşi la învoială.

Mai e un lucru pe care nici unul nici altul n-au curajul să-l aducă în discuţie. Nu se poate totuşi să

nu-l lămurească ; amîndurora le stă pe inimă. Dar Dobouziez e aşa de mîndru şi Daelmans prea delicat ! În sfîrşit, Daelmans se decide să ia, cum zice el, taurul de coarne :

— Şi, dacă nu-s indiscret, domnule Dobouziez, ce ai de gînd să faci acum ?

Celălalt şovăie să răspundă. N-are curajul să rostească ceea ce gîndeşte.

— Ascultă, reluă domnul Daelmans, ia de bune propunerile mele aşa cum le auzi şi să fim înţeleşi de la început, să nu te superi dacă ţi s-or părea de neacceptat... Iată despre ce-i vorba. La schimbarea proprietarului, ar fi dezastruos ca fabrica să-şi piardă totodată şi directorul... Mă înţelegi ? Cred chiar că această eventualitate ar putea să-l hotărască pe cumpărător să şovăie. Capitalurile se pot înlocui, domnule Dobouziez, banii se cîştigă, se pierd, se risipesc, era cît p-aci să zică — dar se reţinu — se cîştigă din nou. Dar ceea ce se găseşte şi se înlocuieşte cu mare greutate, e un om priceput, un om instruit, activ, cu experienţă, un om de meserie... Tocmai de asta te întreb, domnule Dobouziez, ce te-ar împiedica să rămîi în fruntea unei industrii pe care ai întemeiat-o şi pe care numai dumneata poţi s-o menţii şi s-o perfecţionezi... Mă înţelegi, nu ?

Dacă-l înţelegea ! Nu putea s-o brodească mai bine. Era tocmai soluţia pe care o nădăjduia domnul Dobouziez.

Ca oameni cu scaun la cap şi politicoşi, se învoiră cu tot aceeaşi uşurinţă asupra cifrei salarizării directorului ; cu condiţia ratificării de către Saint-Fardier şi de către micii acţionari : o simplă formalitate. Nici vorbă că domnul Daelmans îi fixă un salar foarte respectabil. Îşi exprimă chiar dorinţa ca directorul să ocupe mai departe somptuoasa casă alăturată fabricii. Dar părintele rămas singur-cuc ţinea să stea la un loc cu fiică-sa.

O, nimeni n-ar fi putut îndulci ca Daelmans-Deyonze amărăciunea şi umilinţa acestui sacrificiu al lui Dobouziez ! Cine şi-ar fi imaginat o purtare atît de delicată

din partea acestui negustor ! Trebui s-o recunoască şi Dobouziez în adîncul inimii sale, atît de blindate, atît de îngîmfate, la care emoţiile au acces atît de rar. Şi înainte de a-şi lua rămas bun de la domnul Daelmans, patronul său, pe cînd rostea nu ştiu ce formulă cuviincioasă de mulţumire, simţi topindu-se deodată, parcă, sloiuri de gheaţă în pieptul său, şi, răzgîndindu-se, se aruncă în braţele prietenului, salvatorul său.

— Curaj ! îi zise acesta cu simplicitatea şi sinceritatea sa obişnuite.

IX

BURSA

Ceasul unu ! Ceasul reglementar al deschiderii Bursei sună la orologiul, unic vestigiu al vechiului edificiu căzut pradă incendiului, la harnicul orologiu care, atunci cînd flăcările îl împresurau şi devoraseră tot în jurul său, se încăpăţînase, slugă credincioasă, să moară pe cîmpul datoriei dînd ora oficială oraşului comercial [1].

Ceasul unu ! Grăbiţi-vă, zăbavnici ! Înghiţiţi repede ce-aveţi de înghiţit la prînzul cel mare, asta-i o nimica toată pentru voi, oameni de-afaceri, oameni ai banului ! Jucători de domino, alte socoteli vă cheamă ! Sorbiţi ultima picătură de cafea, daţi pe gît coniacul cel fin. Lăsaţi baltă ziarul, totuşi aşa de concis şi scris într-o limbă stricată, dinadins pentru voi. Isprăviţi şi ştergeţi-o, altminteri, păzea amenda.

Ceasul unu ! Se revarsă din toate punctele oraşului şi din Cetate : bogătaşi de astăzi, bogătaşi de mîine şi chiar bogătaşi din ajun, care-şi dau osteneală şi luptă contra prăbuşirii, milionari care din nimic au prins cheag destul, zăvorînd banii strînşi în lăzile lor, sau tot milionari al căror bănet a licărit cît ţine-un simplu foc de paie !

Mişcă-te încoace şi încolo, fugi, zboară şi fură, uneori şi una şi alta — ticăloasă slugă a Fortunei ! Roata norocului se învîrteşte, agaţă-te şi tu de spiţele sale, încearcă să-i orînduieşti mişcarea ! Uită-te la ei cum se-mbrîncesc, cum trec peste cadavre, spre a înşfăca roata fatală, spre a se agăţa de ea cu înverşunarea ce-

[1] Bursa din Anvers arse în noaptea spre 2 august 1858 (n. a.).

lor lacomi de cîştig ; astăzi deasupra, mîine sub ea ! Roata se învîrteşte, se răsînvîrteşte, şi osia scîrţîie şi trosneşte... Şi trosniturile au sinistre ecouri : Trosc ! Crah !

De dimineaţă, clienţii, speculanţii bursei, vin şi pleacă, se întîlnesc pe stradă, plini de treburi, înfrigurați, fără a se opri, schimbînd doar între ei cîte un bună ziua uscat ca şi ticăitul cronometrelor lor : *Times is money !* Pînă pe-nseratele, cei mai buni prieteni parcă nu s-ar mai cunoaşte. *To buy or not to buy ? That is the question* [1] ! vorbeşte singur scîrbosul Hamlet al comerţului. Nu priveşte universul decît din punctul de vedere al cererii şi al ofertei. A produce sau a consuma : asta e totul !

Ceasul unu ! Haide, haita lacomă să împartă vînatul nu încape, se-mbulzeşte pe cele patru uşi ale elegantului palat. Cu bolţile sale magnifice, împodobite de embleme, de simboluri, şi de steme, de ale tuturor ţărilor, sub ciubucele sale de fier, răsucite în curburi, acest monument gotic împestriţat cu reminiscenţe maure şi bizantine, jumătate arian şi jumătate semit, prezintă un compromis, întru totul vrednic de acest templu al zeului comerţului, prin excelenţă zeu nestatornic şi lucrînd pe-ascunselea.

Ritualul începe. Vuietul înăbuşit al descîntecului creşte uneori pînă ce ajunge o gălăgie de infern. În picioare, cu pălăria în cap, ca în sinagogă, credincioşii se îngrămădesc şi sporovăiesc. Şi, treptat-treptat, atmosfera se viciază. Abia se mai disting metalele şi culorile picturilor murale ; elegantele frunzişuri desenate se îneacă într-o negură de respiraţie şi de fumăraie opacă ! Scîrboasa tămîie ! Capetele par desprinse de trupuri şi plutesc pe valuri.

La prima vedere, căzînd în această adunătură, te crezi la o întrunire de iniţiaţi sau la una de vrăjitori c-un tărăboi drăcesc. Parcă niciodată neamul broaştelor

[1] A cumpăra sau a nu cumpăra ? Aceasta e întrebarea (în l. engleză).

pocite n-a orăcăit într-un asemenea cor, rugîndu-se să vină ploaia. Dar batracienele acestea cer multă ploaie de aur.

Încetul cu încetul, ajungi să le deosebeşti între ele, aceste grupuri de oameni de afaceri şi de samsari.

Iată colţul marilor negustori, care vin încă la Bursă dintr-un vechi obicei. Tratează afacerile prefăcîndu-se că vorbesc despre altceva, sau trec grija acestora în seama unuia, mîna lor dreaptă în toate, care, din cînd în cînd, se apropie de patron spre a primi parola, consemnul. Aşa plenipotenţiarul consultă pe potentat. Colo tronează, oficiază ca suveranul pontifice, magii miliardari, marii preoţi. Înşişi stîlpii negoţului, tot aşa de solizi ca şi coloanele acestor temple. Coloane filistine, vai, pe care cinstitul Samson nu va ajunge să le dărîme niciodată! Prepuşi, proprietari, armatori, samsari de vase, bancheri se lăfăiesc în îngîmfarea lor, cu mîinile în buzunar sau la spate şi vorbesc puţin, şi vorbesc despre aur — la propriu şi la figurat. Plutocraţi pîntecoşi, auguri de temut, profeţiile lor în grai de sibile ruinează sau sporesc creditul şarlatanului subaltern. Roata norocului e mişcată de răsuflarea lor. De fantezia lor atîrnă fluctuaţiile pieţii universale. Bănetul lor regulează mişcările acesteia, cum rînduieşte crugul lunii fluxul şi refluxul mărilor. Cu complicii lor din celelalte mari porturi, au puterea să dea pradă biata omenire foamei şi războiului.

Moştenitori ai acelor Fugger [1] şi ai acelor Salviati [2], ai acelor îngîmfaţi hansiatici, pe care un cortegiu de crainici şi de muzicanţi somptuos costumaţi îi precede în fiecare zi la ceasul deschiderii Bursei, ei negociază imperii şi popoare ca pe-o simplă partidă de marfă, orez sau cafea ; dar, dacă li se mai întîmplă să dea bani cu împrumut regilor, mai puţin pompoşi şi mai puţin somptuoşi decît acei *Focker*-i legendari, ei nu vor mai arunca pe vatra încinsă, în para focului de scorţişoară, scrisoarea de credit a lui Cezar, datornicul lor impor-

[1] Bancheri germani ai Habsburgilor.
[2] Bancheri italieni de pe lîngă Vatican.

tant, dar musafirul preaslăvit ! Ceilalţi erau într-adevăr patricieni, aceştia nu sînt decît parveniţi.

Speculanţi asupra scăderii şi asupra urcării valorilor, îşi cercetează ca pe un barometru infailibil, cutele frunţii, încreţiturile de la colţul gurii, căutătura, expresia din ochi. Ei sînt vicarii divinităţii a cărei emblemă e moneda de cinci franci.

Astfel, cînd un interlocutor naiv uită cu cine are de-a face şi-i vorbeşte cămătarului renan Fuchskopf de cineva cu caracter nobil, de un geniu, de un sfînt stînd foarte prost cu arginţii şi pitacii sau îndrăzneşte să ceară ajutorul acestui Iscariot pentru o nenorocire în stare să mişte pe oricare muritor cu chip mai mult sau mai puţin de om, îngrozitorul suge-sîngele-poporului, negustorul de suflete, furnizorul de bocanci fără tălpi celor măcelăriţi în recentul război, acţionarul nesăţios pe care lucrătorii din minele de huilă, arşi de grizu [1], lucrătorii în grevă, înfometaţi sau împuşcaţi de armată, l-au blestemat cu limbă de moarte, acesta scoate din portmoneul său o strălucitoare monedă de cinci franci şi în loc să o dea de pomană, în mod neobişnuit, i-o trece în două-trei rînduri pe la nas solicitatorului, apoi o strînge cu dragoste între degetele sale strîmbe şi umede, un fel de ventuze, o duce la gură de parcă ar săruta buza potirului cu nafură, şi îndoindu-şi pe jumătate genunchiul, se închină fetişului îngînînd această rugăciune :

Ach lieber Christ
Wo du nicht bist
Ist lauter Schweinerei [2] !

Apoi, rîzînd prosteşte, pune iar nafura în buzunăraşul său de la jiletcă şi se bucură din inimă de păţania

[1] Gaz inflamabil în minele de huilă.

[2] *Cristos prea scumpe*
Unde nu eşti tu
I-o curată porcărie !

nenorocitului care intervenise şi de laudele oamenilor de casă şi ale complicilor săi.

Limbuţi şi neastîmpăraţi se dovedesc şi agenţii de schimb, dar altfel decît matadorii finanţei şi ai negoţului. Spilcuiţi, ferchezuiţi, umblă de ici-colo ca sfîrleaza, se întorc repede în toate părţile, foiesc peste tot, îşi oferă zeloşi serviciile, se bagă în sufletul omului, intervin ca mijlocitori, adună prada aurului de unde se-ntîmplă, alergînd ca fluturii din floare-n floare. Sînt dansatorii necuratului şi pantomima lor ţine de descîntec şi de vrăjitorie.

Cu o iuţeală nu chiar aşa de vertiginoasă, avînd haine strînse pe trup mai sumbre, de-o tăietură mai din topor, circulă negustorii de rentă de stat, negociind cu viclenie teancuri de acţiuni neglijent înfăşurate în gazete vechi şi mîzgîlind borderourile lor pe spatele unui client săritor la nevoie.

Îmbrăcaţi în haine de lucru, comisionarii de mărfuri preschimbă în antrepozite de săculeţe-mostre buzunarele lor pline-doldora.

Unul sfarămă în căuşul mîinii un bob de Chéribon şi i-l întinde, să-i adulmece mireasma de la distanţă, negustorului de aromate pe care îl cîştigă şi-l amăgeşte cu şiretlicurile lui.

Altul caută să te convingă de superioritatea tutunului său, Kentucky sau Maryland, şi-i aruncă în spinare, în cele din urmă, o întreagă recoltă cumpărătorului fricos care nu-i cere decît un butoi.

Fiecare articol, fiecare specialitate, îşi are colţul său, pe pavajul său de lespezi. E de neînchipuit ce ordine domneşte în acest aparent tîrg al lui Cremene, cu nenumărate despărţituri, aşezări pe categorii, subîmpărţiri. Rafinori de zahăr, distilatori, importatori de petrol şi de guano, agenţi vamali, de asigurare, ocupă de la întîi ianuarie la treizeci şi unu decembrie, fără să încalce domeniul vecinului, cei cîţiva metri pătraţi desemnaţi meseriei lui. Un obişnuit al Bursei care-i ştie rosturile şi cu ochii închişi, ar găsi fără oste-

neală, în inima acestui muşuroi de furnici, pe cutare sau cutare de care are nevoie.

Subiectul convorbirilor, obiectul dezbătut variază de pe o clipă pe alta. Proprietarii cviritari sau în colectiv, ai unui vas, discută cu chiriaşul acestuia, clauzele unui caiet de sarcini. Depunătorul de mărfuri într-un antrepozit bolboroseşte despre cedule şi *warante* [1]. Răsună aerul de cuvinte exotice şi barbare : o sută de *weights* [2], primaj [3], împrumut la sînge. Se discută despre delicte speciale, prevăzute de coduri cu aplicaţie exclusivă. Un armator se plînge de fraudele în paguba încărcătorilor, comise de căpitanii săi. În alt cerc se evaluează totalul unor drepturi de navigaţie. Un expeditor se sfătuieşte cu supraveghetorul care-i încarcă marfa pe vas. Cîţiva lichidatori regulează un cont de avarii între asiguraţi şi societatea de asigurare maritimă.

Cu şapca în mînă, un vîrstnic de la o „Naţiune" îşi oferă serviciile unui importator de boi vii din La Plata şi altuia, care primeşte, în conserve, vite din aceeaşi regiune. Un slujbaş de la vamă învinovăţeşte de fraudă şi de neregulă pe *baes*-ii unei „Naţiuni" ; aceştia acuză, la rîndul lor, pe negustorul care a depus marfa în antrepozit.

Pe tot parcursul, prin coridoare acoperite, se întinde un lanţ de înalte pupitre, de unde se reped jos pe scări ca să se cocoaţe îndată iar, de parcă a dat strechea într-înşii, atîţia calculatori, cifre în carne şi oase, care strigă pînă răguşesc, împroşcînd din gură cotele, pe care reporterii monitoarelor financiare le consemnează de zor pe foile notesului lor.

---

1 Buletin de gaj, cu indicaţia valorii, la recipisa (cedulă) care constată un depozit de mărfuri în docuri sau în magazine speciale ; se pot negocia — deci proprietatea mărfii rămîne posesorului recipisei care poate face împrumuturi asupra acestor mărfuri.

2 Măsură de greutate.

3 Sumă acordată drept despăgubire căpitanului unei corăbii închiriate.

Cîte manopere ca să ajungi la această ţintă : banul. Cutare pare tăcut, aproape funebru, vorbeşte despre afaceri cu gravitate ; altul ia peste picior Mercurialul şi îşi împleteşte flecăreala lui mieroasă cu glume năzdrăvane de măscărici.

Luntraşi, patroni de bărci şi de luntre mari, avînd faţa cărămizie, urechile împodobite cu ineluşe de argint, stau la o parte, pe lîngă uşi şi, cumpănindu-se cînd pe-un picior cînd pe altul, scuipă, mestecă tutun, pufăie din lulele, stupesc cu flegmă în aşteptarea muşteriului să le tocmească barca. Nişte căpitani englezi, certîndu-se pentru fleacuri, ridică glasul ca atunci cînd comandă atacul în contra unui vas inamic şi irită în mod neplăcut o consfătuire secretă de tineri sclivisiţi şi de crai băbiţi, dedulciţi la speculă, care, în preajma lor, îşi şoptesc tot ce spune gura lumii, îşi enumeră loviturile din ajun, îşi dezvăluie tainele de alcov şi secretele negustoreşti, pun la cale petreceri cu femei pentru seară şi împănează cu bîrfeli, despre doamne de societate şi despre actriţe, aspra lor datină comercială :

— Cu acel *goddam* [1] al lor, sfînt să fii şi începi să *goddamner*-ezi [2] ! rosteşte tare cel mai spiritual dintre cei doi Saint-Fardier, făcînd aluzie la bătrînii marinari gălăgioşi şi se retrage după aceste vorbe. Fratele său îl însoţeşte, radios ca şi cînd aceste vorbe ar fi ieşit din gura lui. Îi lasă în pace pînă ce se îndepărtează ; apoi cercul se strînge :

— O duc bine nevesticele lor ! Cum să-şi dea dracului astfel de soţi ? Athanase n-are de ce să fie invidios pe Gaston ; asemănarea lor n-a fost mai mare niciodată. Lumea se întreabă care e mai Sganarelle [3] dintre dînşii. Aţi auzit de ultimul *patito* [4] al Corei ?

— Marele nostru Frederic Barbarosa [5].

---

[1] Injurătură englezească : a da la dracu.

[2] E aci un calendar franco-englez.

[3] Personaj dintr-o comedie de Molière : tipul încornoratului.

[4] Amorez.

[5] Împărat al Germaniei (1123—1190) ; participă la cruciada a III-a.

— Nu, la gîrlă cu cîrciocarul! În acest moment chipiul înlocuieşte pălărioara fără borduri.

— Un chipiu al armatei belgiene...

— Eşti cam aproape...

— Cum s-ar zice careva din garda civică...

— *Evrika* [1].

— Nu cunosc...

— Acest filfizon de Pascal care nu ştie boacă greceşte.

— Van Dam, consulul Greciei? Dar nu e din garda civică.

— Nu te contrazice nimeni! O, Pascal... mieluşelul! E von Frans, ce naiba!

— Şi asta-i tot ce ştii? interveni unul venit de curînd, domnul Zater, bărbat totdeauna cu mănuşile pe mînă. O noutate veche tare! Iată acum o altă acadea — Lucreţia, Lucreţia cea de necucerit...

— Ei, zău?

— ...le-a imitat în cele din urmă pe zvăpăiatele ei verişoare.

— Cu cine?

— Cu noul asociat al soţului său, cu senor-ul Vera-Pinto, un chilian, un fuegian [2], sau un patagonez, nu ştiu exact...

— Ce spui! pripăşitul cavaler de industrie cu care Freddy Béjard a pus la cale transporturile de emigranţi în Argentina şi care i-a propus combinaţia cu cartuşele... Domniilor voastre, această coincidenţă oare nu vă întredeschide orizonturi noi, cum se spune la palatul de justiţie?

— Să nu cumva să susţii că soţul ar fi deplin înţeles cu nevastă-sa: se urăsc prea tare ca să facă aşa ceva.

— Aida de! Interesul îi apropie.

— Iată-i feriţi de prăpăd din amîndouă părţile. Căci, presupun că ştiţi şi voi că papa Dobouziez îşi

[1] *Am găsit.* Cuvînt în l. greacă, exclamat de filozoful Arhimede (n. în 287 î.e.n.) cînd a descoperit în baie, legea greutăţii specifice a corpurilor.

[2] Din Ţara de Foc.

vinde partea sa din exploatarea fabricii, chiar şi casa... Ei, Tolmoch, cît au ajuns acţiunile metalurgice ?

— Ce tot îmi împuiezi capul ! Dobouziez, acest cotoi afurisit, cu al său „facă ce-o şti, treaba lui“ să se sacrifice el pentru careva ! pentru alde Béjard !

— Ei asta-i, cădeţi parcă toţi din lună... Nu se vorbeşte decît de această lichidare de dimineaţă, în tramvai, în port, în birturi...

— Daelmans-Deynze devine proprietar al uzinei. Saint-Fardier, bătrînul, părăseşte şi el fabrica de lumînări. Lasă socrul în voia sorţii spre a-şi comandita ginerele. Saint-Fardier va lua locul lui Dupoissy, care nu era mînă forte, la biroul înrolărilor spre America şi el va face despărţirea în compartimente a vaselor. Se pot cîştiga mii şi mii de franci. Se anunţă că GINA va pleca în curînd cu o încărcătură de cinci sute de capete...

— În loc să vîndă lemn de abanos iată că Béjard începe să vîndă fildeş [1] ! încheie viclean domnul Zater.

— Apropo, De Maes, îţi cumpăr consolidatele [2] la termen.

— Dobouziez consimte să rămînă director, cu salariu de ministru, îmi spunea acum cîteva minute casierul fabricii.

— Două vorbe, domnule de Zater, în privinţa uleiurilor : oare să cumpăr sau să vînd ?

— Să vinzi ! Tot copilăros ai rămas, Tobiel : telegrafiază neîntîrziat la Marsilia şi pune mîna pe tot ce mai găseşti pe piaţă...

— Fac o operaţie în privinţa cafelei ; expediez prin *Feldmarschall* două sute de saci Java către Brand Frères, Hamburg şi, totodată însărcinez pe comisionarul meu să cumpere cu suma realizată o partidă de piei.

— Domnilor, am onoarea... De Zater, sînt al dumitale... Vorbeai de maa...area dezinteresare a lui Dobouziez...

---

[1] În loc să facă comerţ cu negri, iată că Béjard începe să facă comerţ cu albi !

[2] Bonuri pentru o datorie cu plată asigurată.

— Nu, asta n-o înţeleg. Nu poţi fi într-atît de onest.

— Onest ! se rînji Brullekens, maniacul care pune să i se cureţe bine în fiecare dimineaţă moneda metalică de buzunar ; un alt cuvînt ar trebui să găseşti, dumneata, desigur ! Fuchskopf ?

— Acest Daelmans-Deynze este un original, un artist... *Dummes Zeug ! Lauter Schweinerei ! Bettlern !*[1] da, nişte cerşetori !

— Totdeauna vorbesc lămurit teutonii ăştia !... Dar, de Zater, ca să revenim la Lucreţia şi la cavalerul ei de industrie...

— În ce constă, spune-mi, afacerea asta cu cartuşele ?

— E cel puţin o hoţie la drumul mare...

— Bravo ! Bineînţeles că eu mă gîndesc la cartuşe la plural şi fără majusculă [2].

— Ei bine, iată despre ce-i vorba : Béjard, unicul Béjard, el, tot el, acelaşi Béjard a cumpărat de la ultimul dictator chilian — prin mijlocirea lui senor Vera-Pinto, cu care împarte cîştigul pe din două — un sold de cincizeci de milioane de cartuşe, scoase din uz în urma reformei armamentului. S-ar părea că vrednica pereche de amici şi-a asigurat aceste muniţii aruncate la rebut pe un preţ extrem de ieftin... Şi şarlatanul de Béjard îşi face socoteala să vîndă separat pulberea, fulminatul, plumbul şi arama pe care le va scoate din aceste cartuşe şi să realizeze astfel un frumuşel beneficiu de peste cinci sute la sută...

— O operaţie genială ! îşi dădură cu părerea, cu tot atîta admiraţie cît şi pizmă, toţi aceşti moftangii stînd mereu la pîndă să cadă peste o afacere care să-i îmbogăţească de pe o zi pe alta. Nu le-ar fi venit în gînd un mijloc atît de simplu totuşi. Ce-i drept, acest Béjard este o canalie, dar e al dracului de tare, şi le poate fi profesor tuturor.

---

[1] Prostii ! Curată porcărie ! Cerşetori !

[2] Autorul face aluzie în celebrul şef al unei bande de hoţi : Louis-Dominique *Cartouche*, care a trăit la Paris, în secolul al XVIII-lea.

— Totuşi, sînt unele greutăţi, continuă Brullekens. Nu-i totul să aduci pînă aici lotul colosal de cartuşe; e vorba să te aranjezi cu vama, apoi să obţii din partea oraşului autorizaţia de a descărca aceste produse de temut, reprezentînd o daraveră de două sute, două sute cincizeci de mii de kilograme de pulbere, adică mult peste cît ar trebui ca să arunce în aer Anvers-ul şi fortificaţiile sale... Regenţa şovăie, cu atît mai mult, să-şi asume o răspundere atît de gravă în această litigioasă afacere cu cît Bergmans, vigilentul agitator, duşmanul de neîmpăcat al lui Béjard, aflînd de uneltirile tainice ale acestuia, nu conteneşte să-l intimideze pe Magistratul nostru şi să atîţe contra lui Béjard şi a mirificei sale combinaţii, panica şi mînia hamalilor din port care încă n-au uitat de chestia „elevatoarelor". Oricît de nepopular este, Béjard se apără întrucîtva în contra asalturilor înflăcăratului tribun, ademenind populaţia din jur, în general nevoiaşă, cu perspectiva de a-i procura o muncă uşoară şi bănoasă.

Administraţiei oraşului îi făgăduieşte că va extrage zilnic din cartuşe o mie de kilograme de pulbere, aşa încît operaţia va lua sfîrşit după nouă luni. Şi mai mult, se obligă să ofere toate garanţiile şi să se conformeze măsurilor de precauţie pe care i le va impune autoritatea. Şi veţi vedea — în fond, o doresc, chestia fiind prea sublimă! — veţi vedea, acest drac împieliţat va birui piedicile ridicate în cale şi îşi va bate joc încă o dată de oraş, de regiune, de guvern, de fulgerele lui Bergmans şi chiar de acea *vox populi!*

O mişcare, propagîndu-se din grup în grup, de la intrarea occidentală a Bursei pînă în zona speculanţilor de culise şi a gheşeftarilor cu efecte de stat, întrerupse această edificatoare discuţie. Izbucnirile unei certe violente dominau bodogăneala şi bombănelile obişnuite. Îmbulzeala şi zarva ajunseră la culme, aşa încît foarte bogatul Verbist, cel mai înalt amiral al unei flote comerciale de douăzeci de vase, găsi de cuviinţă să ceară informaţii subalternului său asupra cauzei acestei tulburări.

— Claessens, ce înseamnă...

— Unui hojmalău hrăpăreț din fire i se cere să-și achite diferențele, domnule. Un soi rău, mi se spune!

Cu obrazul buhăit și unsuros, palid ca un astru hidropic, surîse lugubru, strînse sinistru din umeri, și ca spectator nesimțitor la execuții de acest soi și care nu mai ținea socoteală de falimentele frauduloase ale contemporanilor, Verbist nu întrebă nici chiar de numele agiotorului [1] necinstit, ci se scobi mai departe în dinți cît se poate de liniștit.

Și cînd te gîndești că pe indulgentul, dulcele, unicul Dupoissy, pe el îl luau atît de violent la trei parale. Întîmplarea făcea ca sèdanezul să se prăbușească pentru totdeauna în chiar aceeași zi cînd Béjard, boierul și stăpînul său, vîslise cu îndemînare trecînd cu bine pe lîngă Capul ruinii.

Contactul cu Béjard îl făcuse să aibă încredere în steaua sa bună. Acest satelit se crezuse planetă. Acest gînsac de curte se considerase vultur și voise să zboare cu propriile-i aripi. În ziua cînd zvonurile iminentei încetări de plăți a lui Béjard începură să circule, prudentul Dupoissy îl lăsă în voia sorții, cu lipsa de rușine a unui lacheu. De altminteri, Béjard încunoștințat de trădarea acestui individ plictisitor, nu mișcase nici degetul cel mic spre a-l opri.

În timpul prosperității lui Béjard, Dupoissy își făcuse provizii de misitii mari și el care n-avusese para chioară, în patria lui și peste tot, se văzu într-un moment dispunînd de un capital foarte important. Dar în loc să-și înjghebe și să-și consolideze, de pildă, un comerț de lînă și de postavuri, „branșă" în care se declarase solemn de o competință fără seamăn, își risică toată averea în operații nesigure și de mare întindere. Atît timp cît îl avea pe Béjard lîngă dînsul, gheșeftarul profita de sfaturile sale și părăsea afacerea, dacă nu cu profit, cel puțin fără o pierdere ruinătoare. Dar,

[1] Speculant asupra efectelor publice.

rămas la propriile-i mijloace, se lăsă complet jefuit. Ajunsese a uita să-şi ia precauţiile cele mai elementare ; nici măcar nu se mai informa despre situaţia pieţei. Convins că-i genial, specula la întîmplare asupra cursurilor monedelor, metalelor, efectelor de stat şi mărfurilor. Un timp oarecare izbuti să-i fie primite valorile la scont, continuîndu-şi „încheierile ferme" ; apoi, unul după altul, bancherii îi tăiară creditul ; în sfîrşit, în afară de cîţiva muşterii-gîşte de jumulit care se lăsau înşelaţi de înfăţişarea sa mieroasă, înduioşătoare, de intonaţiile lui ipocrite, de lustrul de *respectability*, şi care, dînd crezare văicărelilor sale, îl considerau drept o victimă a lui Béjard, nu-i mai dădeau semnătura decît nişte piraţi tot atît de prost cotaţi ca şi dînsul.

Plăti chiar scump încrederea de care profită atîta vreme.

Era într-adevăr, la Bursă, zi de plină lichidare. Şarlatanul, nemaiavînd nici un mijloc de a ieşi din încurcături, cutreierase în tot cursul dimineţii pe la toate ghişeele pieţei, fără să poată găsi de împrumutat nici o leţcaie. Asta nu-l împiedică să apară la Bursă, ca de obicei, ferchezuit, lustruit, promiţînd în dreapta şi-n stînga, întinzînd tuturor mîinile sale de mîţă blîndă, şi făcîndu-se că nu observă cînd se răsteau sau se sluţeau la dînsul. Zărind pe unul din contractanţii căruia îi trăsese o lovitură zdravănă, îi ieşi înainte, izmenindu-se pe lîngă dînsul şi vorbindu-i, cu o voce dulceagă şi cu gesturi îmbietoare despre o afacere nemaipomenitisimă (îi plăcea acest cuvînt) care i-ar îmbogăţi pe amîndoi.

O nimerea rău de data aceasta.

— Nu doresc nici eu altceva decît să negociez iar cu dumneata, îi răspunse negustorul, dar, mai întîi, dacă binevoieşti, să lichidăm daravera ceea cu renta franceză. Ştii ce vreau să spun... Uite, sînt trei luni de cînd tot amîi să regulăm fleacul ăsta...

Dupoissy nu-şi întrerupse zîmbetul şi exclamă surprins :

— Cum să nu! Dar bucuros, dragă prietene. Şi chiar în clipa asta... Tocmai voiam să te rog să treci deseară pe la mine... Ţi-am pomenit de afacerea asta nouă fiindcă e în legătură cu aceea pe care am isprăvit-o; aşa de strînsă încît am putea să le combinăm, aş fi de părere chiar să le fuzionăm...

— Iartă-mă! întrerupse celălalt, nu-i vorba despre nimic din toate astea. Sînt sătul de combinaţiile dumitale nesfîrşite. Înainte de a mai începe cu dumneata alte chestii, aş vrea să văd şi eu ce faţă au banii dumitale...

— Domnule Vlarding! zise Dupoissy, făcînd pe omul căruia nu i se poate reproşa nimic, ultragiat în simţămintele sale. Domnule Vlarding, bunul meu prieten.

— Treanca-fleanca, mere acre! Cu domnule Vlarding şi cu bunul meu prieten nu merge! Trebuie să-mi plăteşti pînă la para două mii de franci pentru chitanţa asta...

— Dar, bunul meu prieten, asemenea purtare din partea dumitale, după atîţia ani de încredere reciprocă...

— Încetează cu imputările... Eu atîta îţi spun: *pagare, pagare!* [1]

— Crede-mă că n-am atîţia bani la mine! gemu Dupoissy în şoaptă şi strîngînd între timp braţul convorbitorului. Te rog, linişteşte-te... aud oamenii!

Se făcea, într-adevăr, cerc în jurul lor. Obişnuitul spectacol pentru cei ce umblă gură-cască atîţa şi o afurisită de curiozitate, în aşteptarea unei încăierări.

Dar cu cît Dupoissy încerca mai stăruitor să-l înduplece cu şoşele cu momele pe Vlarding, cu atît acesta striga mai tare:

— Te întreb pentru ultima dată, domnule Dupoissy, îmi achiti sau nu datoria de două mii de franci?

— Cînd am să am bani! scăpă vorba din gură nenorocitul Dupoissy, nemaiştiind pe ce lume se află.

---

[1] Plăteşte! plăteşte! (în l. italiană).

Vlarding sări ca un cîine călcat pe coadă.

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa? îi aruncă în obraz datornicului său rău de plată.

Ceilalţi păcăliţi făceau cor acum cu Vlarding. Fiecare îşi cerea drepturile sale.

— Va plăti! Nu va plăti! recită galeria, zvîrcolindu-se, bătînd tare din picioare.

— Domnilor, oameni buni, lăsaţi-mă să ies, vă rog din inimă! Sînt cetăţean francez, domnilor, fac apel la consulul ţării mele... Domnilor, e o ticăloşie...

— Eşti ruinat cu totul? îl luară peste picior tinerii Saint-Fardier. Huideo dezertorule! Huideo sedanezule! Destul, tacă-ţi căţuia cu smirnă şi tămîie. Afară Badinguet [1].

Dar creditorii se întărîtaseră şi-l ameninţau cu pumnii, cu umbrela, şi cu bastonul. Vlarding îi dădu jos pălăria de pe cap.

— Nu, nu! Fără violenţă! intervenea cu făţărnicie majoritatea asistenţei. Să prelungim petrecerea.

Tremurînd de frică, cu privirea rătăcită, vînăt la faţă, sudoarea şi pomada topită curgîndu-i de pe frunte şi de pe urechi, grăsunul nostru nu mai mişca. Răspîndea un miros de parfum din cale-afară de puternic. Dar mai puţin norocos decît diborul, cu duhoarea lui nu ţinea coaliţia dusmanilor la distanţă. Cum să scape din mîna lor! Consemnul fusese dat. Nu-l vor lovi; se vor mărgini să-l îmbrîncească. Jocul îşi avea regulile lui consacrate de nenumărate antecedente. Atîţia speculanţi de bursă şnapani fuseseră executaţi în acest fel. Cu mîinile băgate în buzunar, călăii nu mişcau decît din coate, din genunchi şi din şale. Aşa că valurile îl azvîrl din toate părţile şi-l rostogolesc îndelungă vreme pe naufragiat, îl hărţuiesc, şi-l trimit unul altuia, fără să-i facă rău nici cît îi negru sub unghie.

Dupoissy era într-adevăr un om într-o mare agitată.

Cîrmea la dreapta şi la stînga, plutea în zigzag o vreme oarecare în aceeaşi direcţie, apoi, în fuga mare,

[1] Barbişon (porecla lui Napoleon al III-lea) = bonapartist, adept al lui Napoleon al III-lea.

dădea niște raite fantastice. Nici n-apucase bine un talaz de schingiuitori să-l proiecteze într-o direcție, că alt talaz îl și trimitea înapoi la punctul său de plecare. Uneori stătea nemișcat, strivit între două șuvoaie de aceeași forță, ajunse aproape o cocă de dat în cuptor, cu plămînii mutați bine din loc. Cei care îl torturau din apropierea lui riscau să-i împărtășească soarta.

— Destul! Prea tare dați! le strigau aceștia camarazilor.

Cu o bucurie carnasieră, se desfătau de nenorocirea sa. Un singur simțămînt de cruzime strîngea laolaltă sutele de clienți ai Bursei, care se năpusteau asupra unui jucător neîndemînatic, ca niște liceeni asupra aceluia care-i gazda-bătăilor. Și, ca totdeauna, cei mai necinstiți, cei îndatorați pînă peste cap, luau parte cu multă sălbăticie la această tărbăceală mai în glumă, mai într-adins.

Milionarii podagroși erau reprezentați la această sărbătoare de moștenitorii și de împuterniciții lor.

Poliția se menținea cu discreție ca observatoare. Atît cît nu puneau în primejdie viața pacientului și se mărgineau să-l îmbrîncească, nu avea misiunea să intervină. Tradiția dădea voie negustorilor adunați la un loc să pedepsească, în această limită, pe speculantul de rea-credință.

Între arcadele de la primul etaj, stînd rezemați în coate între doi stîlpi principali ai spațiului acoperit pentru plimbare, aplecați pe această veritabilă arenă, băietănașii curieri care împărțeau telegramele se bucurau tare, dar nu fără a fi oarecum mirați, la vederea acestor personaje bărboase și în general înțepate, ieșind din regulile bunei-cuviințe ca niște haihui de vîrsta lor, și aveau poftă că coboare pe pistă spre a participa și dînșii la acest sport de aristocratic gust. Dar nu numai că potoliții „gardieni orășenești" nu le-ar fi asigurat și lor libertățile la joc ale clienților Bursei, dar pe încetul, un sentiment de groază și de milă pătrundea în sufletul strengarilor: tot mai priveau cu ochii holbați, dar încetaseră să rîdă.

Vînjoşii luntraşi, gata totdeauna să se ia la bătaie, stăteau uluiţi în faţa dezlănţuirii de furie a tuturor acestor „distinşi domni" şi uitau să slobozească rotocoale de fum din ciubeici, sau chiar să mozolească în gură foile lor de tutun.

Nici unul din vechii prieteni ai sedanezului, nici una din gazdele care îl invitau altădată la mesele lor nu se grăbea să-i sară într-ajutor. Cei mai omenoşi, văzînd întorsătura supărătoare pe care o lua cearta dintre Dupoissy şi creditorii săi, o şterseseră cu prudenţă pe nesimţite, de frică să nu fie amestecaţi şi ei în tărăboiul acela sau fiindcă doreau să fie scutiţi să vadă asemenea scene de nesuferit.

Pe vreme de furtună, o barcă de pescuit încearcă să pătrundă în intrarea strîmtă a portului. Bărcuţa, în zadar, îşi calculează avîntul, de fiecare dată bariera de nisip o abate din calea ei sau stă să o sfărîme de stîlpii zăgazului. Învălmăşeala de oameni îl momea la fel, pe sedanezul vrednic de milă, dar nu-l apropia de vreuna din uşile de scăpare decît spre a-l arunca înapoi, şi asta uneori punîndu-l în primejdie să se frîngă în bucăţi, izbindu-se de stîlpi.

Cum după atîtea chinuri grozave şi după atîtea peripeţii, un formidabil impuls îi îndrepta paşii pentru a douăzecea oară spre ieşire, un întîrziat venind din stradă împinse uşa capitonată.

— Lasă uşa deschisă, Béjard ! urlă, trecîndu-şi batista pe faţă, Saint-Fardier tatăl, care prinsese gust pătimaş de acest joc ca un student de la Oxford de un meci de fotbal.

Cu mănuşi noi pe mînă, cu pardesiu pe talie de-o tăietură fără greş, şi floare la butonieră, mai îngîmfat, mai stăpîn pe sine, mai autoritar decît înainte, Béjard înţelese situaţia şi deşi nu mai avea nici un fel de legătură cu vechiul său protejat, ţinînd chiar să-i arate că-l repudia fără milă, omul nostru se învoi să facă cu tot zelul ceea ce gloata se aştepta din partea lui.

Strîngîndu-se lîngă zid, ţinu uşa întredeschisă ca să lase să treacă victima. Faţa i se lumină de o bucurie

diavolească. Într-adevăr, în mare încurcătură era acum şmecherul care-l părăsise în momentele grele !

La rîndul său, Dupoissy îl recunoscu pe vechiul său asociat. Să se vadă insultat astfel în faţa lui ! Era lovitura cea mai mare, suprema ruşine ! La dreptul vorbind, nu merita acest supliment de mîrşăvie ! Îşi adună toate puterile, ultima văpaie, ce-i mai rămăsese din energia sa vitală, spre a arunca victoriosului, o privire de cumplită ură, un fel de afurisenie mută. Asemenea priviri o fi aruncînd broasca rîioasă de sub galenţii unui mîrlan. Béjard nu-şi pierdu cumpătul sub acest fluid al răzbunării. Din contra, nimic nu-l putea măguli mai mult. În clipa cînd, c-o ultimă năpustire, sedanezul, accelerîndu-şi avîntul, trecea cu vehemenţa unui proiectil prin faţa lui Béjard, acesta îi făcu pînă-n pămînt, o plecăciune de notar care-şi petrece un client de vază.

Dupoissy se rostogoli ca un balot zdrenţuit, pe caldarîm, între cele două trotuare.

Béjard îl văzu cum se strînse, se scutură de praf şi se tîrî de-a lungul zidurilor, ca un melc.

Apoi, lent, cu ţinută cuviincioasă, fără să se mai intereseze de această epavă, ilustrul nostru dădu drumul uşii şi intră în templul unde îl aşteptau felicitările şi omagiile adunăturii gata să se poarte cu dînsul ca şi cu Dupoissy, în ziua cînd zeiţa Fortuna ar înceta să-i acorde, în chip aşa de vădit, favoarea sa.

PARTEA A TREIA

I

AVEREA PĂRINTEASCĂ

Laurent atinsese tocmai majoratul şi directorul fabricii printr-o scrisoare politicoasă, rece, îl invită să treacă pe la biroul său. Laurent îşi regăsi tutorele cum îl lăsase cu patru ani mai înainte, cel puţin ca prestanţă, ţinută, fel de a primi oamenii. Faţa lui nemişcată, şi întinsă se zbîrcise puţin, părul îi înălbise, şi nu-şi mai ţinea aşa de sus capul său autoritar. Pe biroul pîngărit, sînt atîţia ani de atunci, de nenorocosul volum *Robinsonul elveţian,* se vedeau expuse acum un teanc de bancnote şi o foaie de hîrtie acoperită de cifre aliniate în coloană.

Industriaşul, totdeauna cu treburi pe cap, răspunse abia la un „Bună ziua, vere !" pe care Laurent se strădui să i-l spună cît se poate de supus, de afectuos.

— Ia te rog la cunoştinţă acest tablou şi verifică exactitatea cifrelor. Reprezintă conturile mele de tutelă ; de o parte veniturile, de altă parte sumele cheltuite cu întreţinerea şi cu învăţătura dumitale. Vei recunoaşte că m-am abţinut, cît mi-a fost cu putinţă, să nu ating micul dumitale capital. După ce vei fi examinat această lucrare, te rog, dacă o vei aproba, să semnezi aici... Poţi să iei al doilea exemplar, dumneata...

Laurent făcu o mişcare să apuce condeiul şi să semneze pe încredere.

Domnul Dobouziez îl prinse de braţ şi cu vocea lui egală zise :

— Nu aşa !... M-ai supăra... Citeşte mai întîi.

Cu toate că n-ar fi vrut, Laurent se așeză în fața pupitrului și se făcu a urmări cu atenție amănuntele operațiilor. Între timp, tutorele se întorsese cu spatele la dînsul și privea pe fereastră, bătînd cu degetele darabana pe geamuri.

Laurent n-avu curajul să pună capăt prea repede acestui simulacru de verificare. Așteptă să treacă cinci minute și după aceea își încercă norocul să atragă atenția rudei sale :

— E perfect, vere !

Și se grăbi să semneze cît putu mai bine acest tablou întocmit cu atîta precizie și minuțiozitate.

Domnul Dobouziez se apropie de pupitru, puse sugătoarea pe hîrtia aprobată și o strînse într-un sertar.

— Bine. Îți vin deci treizeci și două de mii de franci. Vezi, ai acolo tot ce trebuie să încasezi ?

Cuprins deodată de necaz și de supărare, Laurent bägă în buzunar, claie-peste-grămadă, bancnotele și banii.

— Numără-i mai întîi ! hotărî domnul Dobouziez.

Tînărul se supuse iar, numără chiar cu glas tare, apoi, abia respirînd, înainte de a fi ajuns la capătul număratului, dădu la o parte, cu o mișcare bruscă, bancnotele și numerarul strînse grămadă...

— Ei, ce-i ? E vreo greșeală ?

Ce om, cumplit de onest !

Laurent ar fi vrut să-i spună : „Păstrează banii ăștia, tutore... Plasează-i chiar dumneata... Eu n-am ce face cu dînșii, am să-i cheltuiesc, am să-i pierd, ei nu mă știu de stăpîn... Pe cînd dumneata te pricepi să-i rostuiești, să-i folosești cum se cuvine..."

Dar se temea ca îngîmfatul Dobouziez, deprins să se joace cu milioanele, să nu ia drept o insultătoare familiaritate oferta acestui capital derizoriu... rămas moștenire de la răposatul Paridael, un pîrlit de funcționar...

Și totuși, Paridael-fiul tare ar fi vrut să-i împrumute și chiar să-i dea cu dragă inimă, economiile func-

ționarului defunct, acestui patron pînă în ajun, ajuns funcționar și el.

— Ceva mai repede! zise de două ori domnul Dobouziez cu un glas glacial, după ce se uitase la cronometrul său.

Laurent fu nevoit să-și ia banii. Își încetini pasul în drum spre ușă: „Îngăduie-mi cel puțin, vere, să-ți mulțumesc și să te rog..." îngăimă, mergînd cu împăciuirea pînă la a se căi de tot ce-i făcuse fără voia lui și a-și reproșa antipatia pe care o inspirase, fără să vrea, acestui înțelept.

— Bine! Bine!

Dar purtarea și fizionomia netulburată ale lui Dobouziez îi repetau: „Mi-am făcut datoria și nu-mi trebuie recunoștința nimănui!"

Operațiile erau exacte. Patrimoniul fusese administrat în mod desăvîrșit. Rezultatul fusese prevăzut. Totul fusese prevăzut.

A, habar n-avea, Dobouziez cel cu scaun la cap, în ce chip bizar avea să-i arate orfanul recunoștința sa, foarte curînd! Uita, desăvîrșitul om cu socoteală, că unele probleme au mai multe soluții. Altfel, l-ar fi chemat înapoi pe tînărul căruia îi dăduse răvaș de drum așa de categoric, și i-ar fi zis: „Bine, nenorocitule, dă încoace agoniseala lăsată de taică-tu și mai ales nu crede că noi te socotim îndatorat, cu ceva, față de Gina și față de tatăl său, pe tine cel ursit să o răzbuni pe fiica mea..."

Laurent habar n-avea în acea clipă, de ceea ce urma să se întîmple și, cu toate acestea simțea că i se strecoară în inimă o surdă și întunecată tristețe. Înainte de a se duce la fabrică, se bucurase gîndindu-se că va fi propriul său stăpîn, va pune mîna pe un adevărat capital, aproape o avere!... Și acum cînd erau în mîna lui, aceste bancnote și aceste monede îi ardeau buzunarul, și îl neliniștea de parcă nu i-ar aparține. Într-adevăr, un hoț n-ar fi fost mai puțin plin de griji decît acest proprietar.

Ce încrezător în sine şi ce bine dispus fusese, după ce se despărţise, ultima dată, de tutorele său. Cîte iluzii şi cîte nădejdi avea pe atunci ! Cu cei o sută de franci pe care punea mîna lunar, i se părea că era cel mai bogat dintre muritori, iar acum, cînd averea i se cifra la mii de franci, se simţea aşa de tulburat în sinea lui, într-o stare sufletească proastă, mai bîntuit de îndoieli ca niciodată.

Ajuns în stradă, Şanţul i se părea că emană miasme profetice : şi Şanţul chiar se întărîta contra lui ! Paridael adulmeca tainice ameninţări în aceste emanaţii, dar nu izbutea să desluşească ce vagi prevestiri purtau. Între timp, proasta lui dispoziţie se îndîrjea din nou în contra stăpînului uzinei.

— Parcă-i o banchiză ! bombănea el atins la coarda simţitoare. M-a primit ca pe cel mai păcătos dintre oameni. La sfîrşit, dacă nu mă stăpîneam, îi aruncam afurisiţii ăştia de bani în cap... afurisiţii ăştia de bani !

Şi simţindu-se foarte singur, foarte părăsit, fiindu-i frică să rămînă cu sine însuşi, temîndu-se de prima întîlnire între patru ochi cu împovărătoarea sa avere, spre a se scutura de aceste gînduri negre, îi trecu prin minte să se ducă în vizită la familia Tilbak.

Şi cealaltă dată, la dînşii făcuse prima vizită după plecarea din fabrică. Devenind numaidecît stăpîn pe sine, pe trei sferturi înseninat, lungi pasul la drum. Mergînd, trăia dinainte parcă în acel mediu sănătos, înviorător, în care avea să prindă noi puteri.

De la o bucată de vreme, nu se mai dusese pe la bunii săi prieteni. Scrupule de conştiinţă onorabile erau pricina acestei aparente indiferenţe. Henriette nu mai părea cea de altădată în raporturile cu dînsul : nu că afecţiunea faţă de dînsul i-ar fi scăzut, chiar din contra ! dar ceva excesiv şi silit se amesteca în vorba ei acum şi, fără să-şi fi băgat fumuri de mîndrie în cap, tînărul se credea că devenise în ochii fetei obiectul unui simţămînt mai viu decît o prietenie frăţească. Şi cum nu putea s-o uite pe minunata Gina, Laurent se

temea să întreţină această pasiune, căreia nu-i vedea nici un rezultat, căci mai degrabă s-ar sinucide decît să abuzeze de încrederea pe care Vincent şi Siska i-o acordau.

Dar fiindcă în drum spre *Nuca de Cocos* o reacţie binefăcătoare îi stăpînea sufletul, icoana Henriette-ei îi apăru mai blîndă, mai încîntătoare ca niciodată, şi, în această evocare, simţi, sau cel puţin se căznea să simtă, pentru tînăra fată, o înclinare mai puţin paşnică şi mai puţin platonică decît pînă atunci. De ce nu văzuse limpede atîta timp ! Avea fericirea în mîna lui. Nu-şi putea mai bine inaugura viaţa sa cea nouă şi s-o rupă cu vechile lui atracţii decît luînd-o de nevastă pe sănătoasa şi cinstita copilă a soţilor Tilbak.

Starea în care căzuse, după întrevederea sa cu Dobouziez, contribui să grăbească această hotărîre. Totul îi păru cît se poate de bine judecat şi cît se poate de lesne de înfăptuit. Consimţămîntul părinţilor îl socotea dinainte cîştigat. S-ar putea face curînd strigările de căsătorie.

Desfătîndu-se cu aceste perspective matrimoniale, ajunse la *Nuca de Cocos* şi, străbătînd prăvălia, intră de-a dreptul, ca fiind de-ai casei, în camera din fund. Îi găsi adunaţi pe toţi membri familiei, dar îl impresionară înfăţişarea lor mîhnită, obrajii supţi de necaz. Nici n-avu cînd să le ceară o explicaţie, căci Vincent îl luă cu dînsul în camera din faţă şi, după un acces de tuse nervoasă, îi zise cu un glas înăbuşit :

— Ne-am hotărît, domnule Lorki, emigrăm, plecăm la Buenos Aires...

Laurent, să cadă jos din picioare, nu altceva.

— Dar, cinstite Vincent, v-aţi pierdut minţile...

— De loc, e cît se poate de serios. Azi-dimineaţă mi-am scos şi eu îmbarcarea, de la domnul Béjard, la cheiul Saint-Aldegonde. Mă şi îmbarc... Am încasat şi prima... Să ştii că de luni de zile îmi umblă gîndul ăsta în căpăţînă. Nu mai avem nimic de făcut aici. Comerţul cu pălării de piele şi de şepci nu mai merge ; biscuiţii se vînd puţin.

Se lucrează pe nimic, vai de capul ei de meserie. Cu aceşti *runners* care pun mîna pe marinarii de la vărsarea Escaut-ului şi nu le mai dau drumul, îi tîrîie, beţi şi abrutizaţi, în fundul hrubelor unde îi jumulesc şi iau pielea de pe ei, micul prăvăliaş n-are altceva de făcut decît să renunţe la luptă... Afară numai dacă nu se prinde frate de haimanalîcuri cu dînşii, dacă nu recurge la şiretlicurile lor, smulgîndu-le prada cu pumnii şi cu cuţitul! Mai bine mă angajez numaidecît într-o bandă de tîlhari sadea!

Pe de altă parte, invenţia luntrilor cu aburi mă sileşte să-mi vînd luntrişoara mea la lemn de foc... Şi, ca să ne dea lovitura de măciucă, iată că fiii noştri nu mai găsesc de lucru... Mărimile noastre de la casele de comerţ nu angajează decît ofertanţi germani. Cei mai cu tragere de inimă dintre şefii de întreprinderi, adică domnul Daelmans-Deynze şi domnul Bergmans, sînt asaltaţi de cereri şi au tocmit mai mult decît încă o dată numărul funcţionarilor necesari! Ca o favoare specială au binevoit să-l primească şi pe Felix al nostru. Ba chiar e vorba să-l trimită la Hamburg la una din sucursalele lor. Poate că, aşteptînd, am mai izbuti să-l plasăm şi pe Pierket. Dar pînă atunci, avem destul timp să mîncăm răbdări prăjite... Aşa că vezi, s-a sfîrşit... Anvers-ul nu mai are nevoie de noi. De asta ne-am hotărît şi noi să plecăm cu toţii. Şi dacă o fi să crăpăm de foame, cel puţin am încercat cu îndîrjire, pînă la ultima sforţare, să ne ţinem viaţa!...

Şi Tilbak împinse înapoi, printr-o cumplită înjurătură, nodul de amărăciune care i se suise în gît.

— Nu, nu, strigă Laurent bătîndu-l uşor pe umăr ca să-l îmbărbăteze. Nu veţi pleca, cinstite Vincent. Şi slavă, de două ori slavă gîndului bun care m-aduce la voi! De astăzi dimineaţă sînt un om bogat, voinicule drag! Am cu ce să vă vin într-ajutor din belşug, şi dumitale şi alor dumitale. Treizeci de mii de franci şi mai bine vi-i ţin la dispoziţie, prea scumpule. Nu v-aţi îndoit niciodată de mine, bănuiesc... Ei bine, atunci! Hai, conteniţi cu văicăreala... Dar înainte de a mă ve-

dea cu Siska şi cu copiii voştri, dă-mi voie să-mi completez propunerea. Dacă v-ar veni greu să luaţi aceşti bani de la un prieten, aţi fi obligaţi să-i primiţi de la un fiu, da, de la un fiu — Siska nu m-a socotit totdeauna primul ei copil? — sau dacă preferaţi, de la ginerele vostru... Vincent, dă-mi mîna fetei tale, Henriette.

Tilbak îi puse apăsat mîinile pe umăr şi îl privi în adîncul ochilor.

— Mulţumesc, domnule Laurent. Dania dumitale din toată inima ne mişcă tot aşa de adînc ca şi cererea pe care ne-o faci, dar nu le putem da urmare... De multă vreme nevastă-mea i-a citit inima fetei şi se luptă să-i smulgă dragostea fără de noimă care s-a cuibărit acolo. N-am de ce să m-ascund de dumneata şi-ţi spun că dragostea asta e chiar una din pricinile plecării noastre... Toţi, cei din casă, trebuie să ne mai vînturăm şi noi prin lume...

Ş-apoi, să-ţi mai spun dumitale, domnule Laurent, căsătoria asta nu e cu putinţă. Chiar dacă eu m-aş învoi, nevastă-mea s-ar împotrivi din răsputeri. N-o cunoşti încă bine pe Siska. Are asupra îndatoririlor omeneşti gînduri poate foarte ciudate, dar pe care desigur nu i le scoţi din cap. Dacă apucă să zică: asta e alb şi asta e negru, n-o mai scoţi dintr-a ei în ruptul capului. Ţi-o spun, i s-ar părea că nu-ţi mai cinsteşte, cu adîncul respect datorat, memoria scumpilor strămoşi şi răposaţi în momentul cînd ar încuviinţa o înrudire prin alianţă între familia sa şi a dumitale... Eşti tînăr, domnule Laurent, ai o stare frumuşică, ai fost dat la învăţătură, rudele bogate îţi vor lăsa moştenire poate averea lor... şi vei face o căsătorie vrednică de această avere, de învăţătura şi de numele dumitale; o căsătorie corespunzătoare şi planurilor pe care morţii dumitale scumpi, fie-le ţărîna uşoară, şi le făceau şi ei asupra viitorului dumitale... Nu-i fi vrînd cumva ca familia dumitale să-i reproşeze Siskăi că ţi-a aruncat pe fiică-sa în spinare, socotind-o drept o intrigantă, o ticăloasă care se amestecă unde nu-i fierbe oala.

— Vincent ! strigă Laurent, punîndu-i mîna peste gură... Fii om cu judecată, Vincent... Nu-mi pasă de nobleţea familiei mele... Vezi bine, pentru cît mi-a mai rămas pe aici, ar fi absurd să mă constrîng... Vorbindu-mi aşa, voi ajunge în cele din urmă s-o urăsc !... Dacă ai fi fost de faţă, nu demult, la primirea pe care mi-a făcut-o acest Dobouziez ! Vîrsta şi nădejdile înşelate l-au făcut să aibă o inimă de gheaţă ! Nu mai sînt dintr-ai lor. Mă întreb dacă am şi fost vreodată ! Nu le datoresc nimic. Ultimele noastre legături sînt sfărîmate... Şi acestor rubedenii care mă reneagă să le sacrific eu simţămintele mele !... Haida de, refuzul dumitale nu-i serios... Siska va fi mai cu judecată decît dumneata...

— De prisos ! domnule Laurent. S-o ştii de la mine, dacă nevastă-mea ar fi prevăzut această toană de dragoste, nu te-ar fi colăcit pe-aici. Cruţă-i durerea de a trebui să-ţi spună mai răspicat ce ţi-am spus eu...

— Bine, zise Laurent. Dar dacă vizitele mele nu vă plac, dacă o falsă chestie de onoare, da, aşa zic, cu atît mai rău dacă vă supăraţi ! vă opreşte să mă alegeţi de ginere, pe mine care mă gîndeam aşa de sincer s-o fac fericită pe Henriette ! cel puţin nimic nu vă opreşte să mă găsiţi bun drept creditor şi, ca urmare, e de prisos să emigraţi...

— Îţi mulţumesc încă o dată, domnule Laurent, dar n-avem nevoie de nimic... Ca să-ţi spun tot, Jan Vingerhout, *baes*-ul de la „America", prietenul dumitale, merge şi el cu noi... Şi-a prefăcut tot ce avea în bani şi vrea să-şi încerce şi dînsul norocul într-o altă Americă...

— A, ghicesc ! exclamă Paridael. Lui i-o daţi pe Henriette...

— Ei bine, da !... Jan e un băiat de treabă de seama noastră, pe care dumneata, întîi şi întîi, l-ai preţuit... Şi ţi-aş cere stăruitor o favoare, domnule Paridael... Prietenul nostru habar n-a avut de dragostea Henriette-ei pentru dumneata... Ai grijă să nu afle niciodată de toana năzdrăvană a fetiţei...

— Asta-i prea-prea ! întrerupse Laurent. Nu cumva ar trebui să mă fac pînă într-atît părtaş urzelilor voastre încît să-mi atrag ura fiicei voastre ?

Şi în sinea lui îşi zicea : „Prea sărac pentru Gina, prea bogat pentru Henriette !" Apoi, dînd frîu liber amărăciunii sale spuse :

— Într-adevăr, dragă Tilbak, sînteţi toţi la fel în Anvers... La voi totul e chestie de bănişori. Vrednicul meu văr Dobouziez v-ar da dreptate în totul. Prieteşugul, afecţiunile n-au trecere. Totul dispare în faţa socotelilor de tarabă. Aurul singur apropie sau învrăjbeşte. O, iaca, toţi, voi toţi de aici, în locul inimii aveţi o puşculiţă ! Nici vouă, celor din familia Tilbak, pe care vă preţuiam ca pe ai mei, nu vă poate pielea mai mult ca celorlalţi... Mă văd ursit să trăiesc într-una singur şi într-una neînţeles... Veşnic dezmoştenit al sorţii, făptură ieşită din rîndul oamenilor, nicăieri n-o să-mi găsesc pereche, semeni, muritori de teapa mea !...

Şi, pradă unei crize de nervi care mocnea de dimineaţă, cu trupul încordat şi scuturat de atîtea emoţii repetate, căzu pe un scaun şi izbucni în lacrimi ca un copil.

Între timp Siska, atrasă de vuietul glasurilor, întredeschizînd uşa auzise sfîrşitul convorbirii. Se apropie de băiat şi încercă să-l liniştească, grăindu-i ca o mamă :

— Copil rău ce eşti ! Să vorbeşti aşa despre noi ! Ascultă-mă, Laurent, şi nu te supăra. Vom discuta împreună din nou asupra tuturor acestor lucruri, înainte de plecarea noastră, dar nu acum. Eşti prea aprins. Cine ştie ? Poate că-ţi voi deschide ochii să-ţi dai seama şi tu de propriile-ţi simţăminte.

Cam ruşinat de aceste vorbe rostite solemn de gospodina casei, Laurent se stăpîni şi, după o convorbire fără interes, intră în camera din fund şi-şi luă rămas bun, destul de calm, de la cei ai casei.

După cîteva zile, Paridael se întoarse la familia Tilbak. Siska făcea cu sîrguinţă pregătiri de plecare. Laurent cerîndu-i lămuririle făgăduite, ea îşi întrerupse

lucrul şi, strecurîndu-şi o privire cercetătoare pînă în adîncul ochilor tînărului, îi zise :

— Atîta voiam să-ţi spun, Laurent, fără doar şi poate, că n-ai iubit-o niciodată pe Henriette.

Laurent încercă să protesteze, dar cum ochii limpezi şi energici ai vrednicei Siska continuau să scormonească într-ai săi, se înroşi la faţă şi îşi lăsă capul în pămînt.

— Şi asta fiindcă iubeşti pe o alta ! urmă Siska. Îţi voi spune cine-i aceea : vara dumitale Gina, ajunsă doamna Béjard... Să nu tăgăduieşti. Credeai deci c-ai să poţi să-mi ascunzi acest secret ? Tulburarea dumitale cînd se vorbea de doamna Béjard, sfiala, stingherealа cu care şovăiai să pomeneşti despre ea, ar fi dezvăluit-o şi acelora mai puţin îndemînatici decît mine în a ghici gîndurile. Da, chiar Henriette şi-a dat seama încotro se îndrepta adevărata dumitale dragoste... Fără doar şi poate, ţi-e dragă copila noastră... Sub impulsul simţămintelor dumitale generoase ai fi fost în stare s-o iei de soţie pe puicuţa noastră. Dar în fond, ai fi continuat s-o iubeşti mai mult pe cealaltă. Amintirea ei s-ar fi aşezat între Henriette şi dumneata. Şi nici dumneata, nici nevasta dumitale n-aţi fi avut parte de fericirea care vi se cuvine amîndurora... De îndată ce fiica mea a bănuit pasiunea pe care o nutreşti doamnei Béjard, mi-am dat silinţa să-i deschid complet ochii şi am izbutit s-o vindec de dragostea ei pentru dumneata... A, trebuia s-o fac ! Aş minţi spunînd că vindecarea a fost uşoară... Laurent, dacă-mi juri că iubeşti cu adevărat pe Henriette, că o iubeşti cu trup şi suflet, sînt încă gata s-o dau după dumneata. Făcînd altfel m-aş dovedi de două ori mamă rea...

Drept răspuns, flăcăul se aruncă de gîtul clarvăzătoarei sale prietene şi-i destăinui pe îndelete chinurile şi înclinaţiile sale contradictorii.

II

EMIGRANŢII

Béjard, Saint-Fardier şi Vera-Pinto aleseseră bine momentul de a pune la cale comerţul de carne albă, de fildeş cum zicea de Zater. Se cîştiga din gros cu acest mîrşav comerţ. Era în birourile lor strîmte o defilare, o procesiune neîntreruptă. Saint-Fardier trona şi comanda ca pe-o orchestră aceste cete, aceste triburi de bieţi oameni necăjiţi. El îi expedia pe recrutori să cutreiere ţinuturi şi să-şi atragă muşteriii.

Avîndu-şi obîrşia în Irlanda, emigraţia se răspîndi în Rusia, apoi în nordul Franţei. Mii şi mii de străini se expatriaseră mai înainte de a li se inocula această febră şi belgienilor. O contagiune a ei se produse mai întîi printre muncitorii din Borinage şi din regiunea Charleroi, lucrători în minele de huilă a căror muncă subterană aspră, de sclav, le mai ţinea viaţa într-un fir de păr, ciclopi decăzuţi, aflaţi între intransigenţa căpeteniilor de răzvrătiţi şi cruzimile capitaliştilor, istoviţi de şomaj şi hărţuiţi de greve, ca atunci, cînd grizu-ul îi cruţă, să-i cureţe gloanţele soldaţilor.

Şi, după ce despopulase Walonia, furia expatrierii tulbură Flandrele[1]. Ţesători şi torcători din Gand, cu plămînii înfundaţi de cîlţi, se cărăbăniră şi trecură în America, aşa cum, cu secole mai înainte, străbunii lor plecaseră în Anglia.

În sfîrşit, impulsul se transmise în regiunea Anvers.

[1] Două provincii în Belgia : Flandra de Vest şi Flandra de Est.

Îndelungă vreme docherii, trudind din greu chiar la ţărmul de unde plecau pline încărcături de proscrişi, înţărcuiţi ca oile, rezistară avîntului obştesc. Neîncrezători, sceptici, ei nu ţineau de fel să îngraşe cu trupurile lor, meleagurile de pe unde ne vin vestitele guanouri, după ce şi-ar da şi ultima leţcaie agenţilor de emigraţie care, sub ochii lor, prosperă şi se umflă, ca nişte lipitori ghiftuite de sîngele bătrînilor hamali băştinaşi.

Odinioară, plecarea unui ţăran sau a unui muncitor uimea tot cartierul sau toată parohia. Era considerată ca o faptă nesocotită, o apostazie, act de fiinţă stricată la minte. Numai din cînd în cînd, doar proştii salahori, argaţii de la plug daţi afară de peste tot, pleava muncitorilor, nemaigăsind nici un *baes* căruia să-şi închirieze braţele, sub înrîurirea unei beţii din ajun, se vindeau în cele din urmă ademenitorilor de voluntari pentru armata Indiilor Olandeze.

Dar iată că expatrierea intra în obiceiul oamenilor de treabă. Cu sutele, citadini şi rurali, de pe malurile Escaut-ului, sau din dune, sau din bărăganele Campine-ei, lucrători de terasamente din regiunea Polder, legători de măturі din Bruyère, fugeau din ţară alungaţi de valurile unei inundaţii tainice.

Grija de ai familiei, nesiguranţa de a găsi bunăvoinţă între ai săi, un neastîmpăr de nomazi, o instinctivă nevoie de strămutare, pătrundeau şi mistuiau localităţile mai depărtate de centru.

Pe aceiaşi desţelenitori care n-ar fi consimţit niciodată, în ruptul capului, să-şi schimbe munca lor de sclavi, oricît de dureroasă ar fi fost, cu o treabă mai bănoasă în oraş, îi prindea, de pe o zi pe alta, vîrtejul emigraţiei şi se expatriau în masă.

Dintre aceştia totuşi, legaţi de glie de cînd hăul, cu măruntaiele aproape gemene cu rărunchii pămîntului vîrtos, mai vîrtos pe la ei decît peste tot prin alte părţi, îndurînd cu o voluptate de fanatic înrîuririle viclene ale climei şi ale atmosferei, şezuturile lor cărnoase lipindu-li-se de ţarina bulgăroasă ca nădragii de pe dînşii, dintre aceştia — mai toţi tînjiseră odinioară de un

aprig dor de casă, atunci cînd trasul la sorţi îi umfla pe nepusă masă, strămutîndu-i în mijlocul zarvei şi al vîrtejului orăşenesc, îi dezbrăca de minteanul plugăriei ca să le arunce în spate livreaua miliţianului şi îi ţinea închişi în cazărmi puturoase, departe de îmbălsămatele şesuri natale, sau îi arunca în anumite zile, morocănoşi, buimăciţi, pe caldarîmul semănat cu laţuri şi prinzătoare! Ce suferinţă mare, ce jind după sărăcăciosul lor acasă! Ce vreme cu prilej de rumegat în minte nişte nimicuri de-amintiri!

O, întoarcerile pe furiş ale soldatului la locul de baştină; minutele socotite cu mare exactitate, drumul mistuit ca sub tălpile unui dezertor.

Concediul de-o singură zi, o fulgerătoare năvală folosită spre a petrece un ceas, numai un ceas, în căminul părintesc, apariţiile pe neaşteptate, leoarcă de sudoare, gîfîind, pierzîndu-şi răsuflarea, ca un cercetaş care ar fi săvîrşit o faptă rea; doar timpul cît să se ducă şi să se întoarcă, să pună piciorul pe glia cu desfătări de negăsit nicăieri în altă parte, să-şi îmbrăţişeze bătrînii şi logodnica, să tragă în piept mirozna de bălării arse, în jilăveala de amurg care înmoaie pielea!

Şi acum, aceiaşi neciopliţi cu mîinile pline de bătături, văzîndu-se strînşi cu uşa, trecînd printr-o cumpănă grea, consimt, plini de o sfîşietoare şi sălbatică dîrzenie, să se lase amputaţi din trupul patriei lor!

Îndelungă vreme, sufletele lor devotate au rezistat. Atît cît au izbutit să împartă, între ai casei, codrul de pîine neagră şi blidul de cartofi, au ţinut piept, cu pîntecele supt, încăpăţînaţi să rămînă ataşaţi patriei, ca şi creştinii credinţei lor; dar, din ziua cînd femeile, chiar şi copiii nu mai avură ce îmbuca, o! sumbrul lor eroism începu a se muia şi într-o dimineaţă s-au hotărît să plece în exil, cum se resemnează unii să se sinucidă.

S-a isprăvit. Toţi ai casei golesc adăpostul de stuf care le aparţine; tatăl renunţă la ogorul luat în arendă, vinde vitele albe, caii, căruţa, hamurile, instrumentele agricole!

Înfrîngerea celor mai statornici devotaţi ai gliei, a celor mai buni dintre cei cu mintene, tulbură, scoate din minţi restul norodului ; panica se propagă din sat în sat.

Fermieri care ar mai fi putut ţine piept cîţiva ani şi rezista crizei, se înspăimîntă, o iau pe urmele argaţilor şi ale nevoiaşilor. Prea şi-au adus aminte de unii vecini şi de cei mai chiaburi, care nădăjduiseră într-una, care osteniseră împotriva unor greutăţi înteţite, împotriva unei îndelungate strîmtorări, pînă cînd slabele recolte, înrăutăţite şi de concurenţa grînarelor de peste ocean, i-au silit, la bătrîneţea lor, să intre argaţi în chiar ferma condusă pînă atunci de dînşii.

Cei prevăzători îşi luau utilajul şi animalele de muncă. Plecau plini de curaj în acele ţinuturi roditoare, pămînturi ale făgăduinţei, guri de rai, ţări de belşug, misterioase împărăţii ale vreunui preot Jean. Americi plesnind de cereale şi de fructe, ale căror recolte, vite mari grase, cărnuri gustoase, grîie înfrăţind pe brazde, inundau, peste oceane, piaţa Europei, desfiinţau şi copleşeau fauna şi flora, de batjocură, dobîndite cu greu pe păşunile şi pe ogoarele noastre secătuite. Nu, decît să aştepte lovitura de măciucă, răzeşi ai Europei copleşite sub povara anilor vor trece în continentul cu supraabundenţă de sînge. Şi spre a pune vîrf nenorocirii şi a preface în nomazi pe aceşti rurali socotiţi de nedezrădăcinat, smomitori buni de gură, îndemînatici şi insinuanţi, treceau dintr-un tîrguşor într-altul, dădeau cîte o raită pe la cîrciumi în zile cu alişveriş şi adunări, şi profitau de starea de îndobitocire şi de mahmureală a bieţilor oameni duminică seara, a doua zi după bîlciuri sau serbări, spre a-i scoate din minţi cu tulburătoare amăgiri şi făgăduieli de prosperitate. Ca să-l asculte mai bine pe împielitatul de ispititor, cu trăncăneală dulceagă, cu beţie de cuvinte zornăitoare, văcarii cărora le mirosea a catrinţă, adunătorii de fîn, zdraveni şi durdulii, privind înnebuniţi, uitau să mai tragă din lulelele lor de lut care se şi stingeau. Fluidul miraculosului le străbă-

tea pielea pîrlită de soare şi lucioasă, le gîdila pînă în adînc naivele lor coarde simţitoare, şi vrăjiţi, abia răsuflînd, sorbeau cu sete vorbele de pe buzele păcătosului, de unde porneau, ca focuri de artificii, descrieri uimitoare, mai colorate decît cromolitografiile din desaga negustorului de mărunţişuri şi de pe paravanul vînzătorului de poezii populare de dor.

O droaie de asemenea pişicheri, geambaşi recrutaţi dintre mijlocitorii cei mai ticăloşi se năpustiseră asupra ţării ca şacalii, în preajma unui cîmp de bătaie. Purtările lor dădeau de bănuit, erau năzuroşi, aveau un fel de a vorbi familiar, mişcările şi gesturile lor deşucheate de netrebnici vînzători ambulanţi de mărunţişuri ar fi putut trezi neîncredere în suflete mai puţin naive.

Îi examinau pe pălmaşi dîndu-şi ifose, îi cercetau din creştet pînă-n tălpi cu o stăruinţă oarecum supărătoare, mergînd pînă acolo încît le atingeau uşor cu mîna braţele şi coapsele, pipăindu-i, încercîndu-i ca pe vite sau pe păsări, în zilele de tîrg ; luîndu-le bărbia în mînă de parcă ar fi fost vorba să caute în gură un strîjnic să-i prubuluiască vîrsta ; puţin mai lipsea să le fi cerut acestor săraci cu duhul să se dezbrace spre a le asculta cu urechea bătăile pieptului şi a-i căuta cu luare-aminte peste tot pe îndelete. În tîrgurile unde se vînd urgisiţi cu obraz de abanos, negustorii de negri nu se poartă altfel cu arapii. Le învîrtea capul mai cu seamă tinerilor zdraveni, le cîştiga încrederea, cu glume, tratîndu-i părinteşte, luîndu-i peste picior ca nişte doctori militari în consiliile de revizie.

Aceşti smomitori, fugarii satelor, sau hămesiţii de foame de pe la barierele tîrgurilor, deprinşi a umbla cu şoalda, se pricep să excite poftele lacome în aceste suflete primitive, dar complicate ; aţîţau acea vagă nevoie de a se bucura de posesia unor lucruri, care doarme în orice om primitiv ; îi momesc pe aceşti analfabeţi, îi întărîtă, le frămîntă minţile, ca şi braţele, şalele.

Amăgiţi prin viclenii, răpiţi de visuri, neciopliţii noştri sorb mieroasa limbuţie, se lasă pradă făţarnicilor linguşiri; niciodată nu li s-au spus atîtea, niciodată nu li s-au găsit atîtea merite care să-i înalţe în propriii ochi, pe dînşii, ţopîrlanii! Plini de această căldurică sufletească, nu le pasă ce o să se întîmple cu ei, ajung jucăria magnetizatorului şi nici nu mai urnesc, de teamă ca nu cumva această bucurie, această straşnică cutremurare a fiinţei lor, să nu se isprăvească! Şi în clipa aceea, recrutorul n-are decît să tragă de celălalt capăt al laţului că şi prinde într-însul bogata şi zdravăna pradă proaspătă.

Ah, n-au gust prost, antreprenorii de emigraţie! După ce au operat în restul Europei, şi au ademenit mulţi din rîndurile unor popoare plodicioase, dar înflămînzite, iată că îşi aruncă ochii asupra celor mai bune soiuri de oameni din cele două Flandre, asupra vlăjganilor bine legaţi şi de temei, răbdători şi ţinînd la greu ca şi caii lor. „Ne trebuie o sută de mii de belgieni şi-i vom găsi în şase luni!" au dat de ştire Béjard, Saint-Fardier şi Vera-Pinto. Şi smomitorii cu simbrie începură să se pună pe treabă. Nu vă lăsaţi, mincinoşilor! Pil, vampirilor! Remiza răscumpără osteneala. Se plăteşte între cincisprezece şi douăzeci de franci, după calitatea sa, de fiecare cap de flamand predat expeditorului de carne omenească.

Dar se feresc tare să-şi dea de gol profitul, hăitaşii şi bătăiaşii în subordine. După spusele lor, sînt cei mai neinteresaţi dintre apostoli, adevăraţi filantropi, cu deosebire devotaţi celor de la ţară.

Gogoşile de tufă au o strălucire de aur şi de soare. Curtierii de minciuni îşi plimbă ascultătorii prin proprietăţile făgăduite; grădini paradisiace şi palate ca-n poveşti.

Căldura şi lumina tropicelor înflăcărează şi luminează deodată orizonturile melancolice ale acestor vizionari: un ecran magic într-o cameră obscură. Grîiele pîrguite, încoronate cu spice tot atît de mari ca şi moţurile lor bălane, îşi înalţă snopii la nivelul

acoperişurilor ; pomii se îndoaie sub rodul dovlecilor care-s mere. Întinderi de nisip mărunt produc tutun ; rîuri de lapte irighează ogoarele din proaspăt desţelenite ; grădini de zarzavaturi se întind lin la poalele cerului albastru ca rochia călugăriţelor din congregaţia Sîntă-Măriei ; şi această purpură vie, înteţită şi scînteietoare, care îmbracă pînă unde ajunge ochiul, clinele colnicelor nesfîrşite, nu mai e aceea a pîrloagelor voastre, o, grăsanii mei băutori de bere, ci aceea a podgoriilor voastre, o, viitori călcători de struguri.

Uneori, vrăjitorul se opreşte o ţîră, ca să aibă un răstimp de răsuflet şi ca să dea celor săraci cu duhul, pe care-i copleşeşte sub atîtea făgăduieli, răgazul de a gusta domol şi cu deliciu, de a sorbi pe îndelete aceste evocări îmbălsămate.

Laudă apoi căldura potrivită, clima dulce, neîntreruptul zîmbet al anotimpurilor, fără iarnă, fără vîntoasă care să-l încurce pe cultivator în calculele sale, să-i zădărnicească recolta.

Acolo, munca e o petrecere ; nici tu proprietar, nici tu stăpîn, nici tu grijă ; nici şerbie, ba nici plata cîştiului.

Rînd pe rînd glumeţ şi înduioşat, mincinosul îşi ameţeşte cu totul auditoriul. La şolticăriile unui coţcar de bîlci cu stupit la furcă, la vorbele năzdrăvane ale unui păcălici, mîna dreaptă a negustorilor de suflete amestecă şi caraghioslîcuri mitocăneşti ; îşi presară vorbăria cu nostimade şi ghiduşii pipărate, de chefliu răsuflat ; măguleşte slăbiciunile, aţîţă senzualitatea ordinară, momeşte lăcomia trupească a acestor iubăreţi nerusinaţi, le flutură pe dinaintea ochilor o pradă darnică din fire, victime foarte miloase cu afluxul lor de sevă, cu descărcările lor senzuale, cu năbădăioasele lor furii, întărîtate de înfrînare prelungă şi de efuziuni stăvilite. Mocîrţanii se lasă ademeniţi, cu gîtlejul uscat, sau se zvîrcolesc la imaginile deocheate, provocătoare, dezgheţaţi de viciul subtil şi picant al acestui păcătos, al acestui desfrînat, pervers şi vîscos ca solomîzdrele.

În sfîrşit, spre a-i da lovitura decisivă, samsarul propune să citească nişte scrisori primite de la cîţiva din acei vîntură-lume îmbogăţiţi acolo : — O, sînt demne de crezare ca Evanghelia, aceste scrisori ! Verificaţi-le, voi institutori care ştiţi să citiţi ! Uitaţi-vă la peceţile şi la anteturile plicurilor, la numele birourilor poştale prin care au trecut... Şi aceste timbre, „căpuşoarele" cum le ziceţi voi, nu redau trăsăturile regelui nostru „Liapol" ? Citeşte chiar dumneata, ei ! domnule institutor !... Vezi bine, nu caut să spun gogoşi. Uite zisele mele scrise negru pe alb.

În aceste scrisori laudele curg, grosolane, dictate din Europa sau ticluite în acele *facendas*, spelunci ale furnizorilor de-acolo. Aceşti cumetri n-ar fi crezuţi de ascultători mai instruiţi. „Da, băieţi, plec iar peste cîteva zile... Haide, hotărîţi-vă, care dintre voi merge cu mine ? Pe Dumnezeul în care cred, n-aş mai izbuti să mă obişnuiesc iar să trăiesc în păcătoasa asta de Europă".

Şi vulpoiul poznaş nu-i slăbeşte, pune mîna pe dînşii, îi prinde în mreajă. Cîteodată, ca să-şi sprijine sporovăiala, dă de-a dura cu o prefăcută nepăsare un pumn de aur pe faţa de masă năclăită de fundurile sticlelor. Sînt monede străine, foarte mari. Acolo nu se plăteşte decît cu aur şi cu nişte patace cît nenorociţii noştri de cinci franci de argint. La zornăitul piaştrilor, din lumina ochilor bietului văcar ţîşnesc nişte flăcări de conchistador : paceaura lui porunceşte la cîteva sute de servitoare, nu se îmbracă decît în dantele şi se lăfăieşte pe saltea de puf.

Ducîndu-se acasă, flăcăii rumegă în minte toate aceste icoane şi astfel le piere somnul sau dacă adorm le văd din nou în vis. Bărbaţii cu capul pe pernă se întind la vorbă cu gospodinele lor ; mai întîi cicălitoare şi nesupuse, încetul cu încetul se lasă convinse şi-şi pierd şi ele capul.

La cîmp, sub cerul posomorît, în stenahoria şesului, în dezolarea bărăganului, desfundînd ogorul care li se pare că rezistă mai cu dîrzenie ca niciodată, amăgirea

vine iar, se ţine scai de ei, şi lăsîndu-şi munca în voia sorţii, sprijinindu-şi coatele şi bărbia pe latul sapei, sau fluierînd la boi cu gura altuia parcă, plugarul îşi aduce aminte de ţinuturile ca din poveşti şi visează la făgăduielile smomitorului.

Şi aurul acela cu care se juca îmbietorul la emigraţie! O singură patacă, de acelea galbene, face mai mult decît triplul bănuţilor albi, alăturaţi, bucată lîngă bucată, pe care îi cîştigă el de la *baes*-ul său...

Şi iată de ce, în dimineaţa asta de ianuarie, pîntecele GINEI — acest mare vas odinioară aşa de cochet, acum de două ori meremetisit şi boit uniform în negru ca un sicriu de calic — trebuie să fie elastic ca să poată găzdui toată carnea de om care se încarcă într-însul, pe toţi acei urgisiţi de toată lumea cărora nişte pretinşi făcători de minuni, vicleni, le evocă, în ceţurile plumburii ale Escaut-ului, ţinutul orbitor de lumină de la îndepărtatul izvor al bogăţiei. Între timp cele două camioane ale „Naţiunii" America, rechiziţionate de Jan Vingerhout, sosesc pe chei. În cinstea lui, au înhămat două perechi de cai de Furnes, uriaşi ducipali ca-n poveşti, buni de muncă, falnici la înfăţişare, cu mers încet şi hotărît, al căror pas egal şi grav întrece trapul unuia de fugă. Niciodată pînă atunci fudulele dobitoace nu trăseseră o încărcătură de lucruri atît de uşoare şi de păcătoase; bagajele chiar cînd îs morman nu cîntăresc greu. Dovadă e că spre a nu face de rîs caii puternici, emigranţii s-au urcat şi ei în camioane.

În adunătura, în hărmălaia de lăzi albe cu piroane ţintuite, legate cu sfoară, de saci rupţi şi boccele păcătoase strînse în fîşii de cîrpă, stau ţanţoşi în grupe, emigranţi din Lillo, Braschaet, Santvliet, Pulderbosch şi Viersel.

Unii dintr-înşii, fanfaroni, cu fumuri în cap, rîdeau, ţopăiau şi vociferau, intrau în vorbă cu cei curioşi, se părea că nu-şi mai încap în piele de bucurie. În realitate, se străduiau să se tragă pe sfoară pe ei înşişi, să se dezbare de gîndul care-i stăpîneşte cu totul, chinuitor ca o remuşcare. Chiar, sub cuvînt că vor să-şi

învioreze tovarăşii de drum care fac mai puţin pe grozavii, îşi pierd mai puţin măsura, le trăgeau lovituri ţeapene de picioare în spate. Între aceşti săteni, unul sau doi cel mult, erau sinceri în bucuria lor nesăbuită şi prea zeloasă. Ceilalţi se îmbărbătoşaseră numai spre a nu da pricină de vorbă. Dar, fiindcă mortul de la groapă nu se mai putea întoarce, fiindcă nu se mai puteau răzgîndi sau să-şi ia vorba înapoi, cu cît fumurile închipuirilor li se împrăştiau şi dragostea de patrie îi atingea la ficaţi, spre a prinde curaj dădeau pe gît tot mai multe pahare de alcool pline pînă sus, ca în ziua trasului la sorţi.

Cu ochii ieşiţi din orbite şi pometii obrajilor roşii, totodată fercheşi ca de sărbători şi dezmăţaţi, ai fi crezut la prima vedere că-s tinerii servitori şi servitoare care, de Sîn-Petru de vară, se plimbă unii pe alţii, de cu ziuă pînă-n seară, în căruţe cu două roate, acoperite cu coviltir de frunziş şi de flori.

Dar cei mai mulţi erau tăcuţi ; căzuţilor pe gînduri nu le mai arde de nimic. Dacă, atraşi de năbădăile vecinilor, se prindeau din întîmplare să joace, sărind în sus şi izbindu-şi picioarele unul de altul sau să sloboadă din gură o strigătură de sărbătoare sătească, acel „vom porni către plaiuri cu trandafiri" din *Rozenlands* al Sîn-Petrului, sau „Venim de la Gît-Strîmb" cîntat de lăsata secului, li se înăbuşeau sunetele repede în gîtlej şi cădeau iar pe gînduri.

Sosiţi cu mult înainte de plecarea vasului, se întîmpla ca gîndul lor să plutească într-acolo, pe deasupra nemărginirii spaţiilor hărăzite valurilor şi norilor, spre ţărmurile îndepărtate unde îi aşteptau noile patrii ; sau chiar se întorceau cu mintea înapoi în satul natal, părăsit în ajun, la umbra clopotniţei de piatră al cărui dangăt melancolic nu-i va mai îndemna la resemnare ! O, aceste clopote care ridicau odinioară pe luptătorii de guerilă, în mintean, contra străinilor asasini ai unui rege, şi care nu dădeau alarmă destul de grăitoare,

acum, spre a respinge invazia Foamei! În amintire, fugarii, căindu-se de pe acum, se întorceau cu mintea sub adăpostul de paie al sărăcăcioasei lor moşteniri; între culturile foarte cu greu alternate şi obţinute după atîtea lupte cu bălăriile sălbatice (prea iubiţi duşmani! atît de blestemaţi, dar şi atît de regretaţi); sau şi pe malul acelor *vennes*[1] şi al acelor *meers*[2], unde prindeau broaşte pe cînd îşi păşteau vacile lor slabe; sau în jurul focului de *scaddes*[3], combătînd cu mireasma lor răşinoasă uşoara umezeală palustră a nopţilor de octombrie.

O, dulcele cătun în care nu le va mai călca piciorul niciodată, în care nu se vor mai duce nici măcar să-şi doarmă ultimul şi cel mai bun somn în glia de două ori sfîntă alături de răzvrătiţii de odinioară!

Laurent citea gîndurile tainice ale acestor gălăgioşi. În mila lui faţă de cei din familia Tilbak îi cuprindea şi pe toţi tovarăşii lor de drum. Dintre miile de păţanii, sfîşietoare, una îndeosebi îl emoţionă pe veci şi păru să condenseze nenorocirea şi mîhnirea adîncă a acestui prolog al exilului.

Cel puţin vreo treizeci de gospodari din Willeghem, tîrguşor de la capătul frontierei spre miazănoapte, se învoiseră să plece împreună din nenorocita lor ţară. Aceştia nu luaseră loc în camioane, dar, imediat după sosirea grosului emigranţilor flamanzi, se înfăţişară în desăvîrşită ordine, ca într-un cortegiu de festival. Ahtiaţi să se prezinte bine, să se distingă din gloată, dornici să se poată spune după plecarea lor: „Cei mai grozavi erau cei din Willeghem".

Tinerii veneau întîi, apoi femeile cu copii, apoi fetele şi, în sfîrşit, bătrînii. Cîteva mame îşi mai alăptau ultimul născut. Cîte bunici sprijinite în cîrje, şi bizuindu-se pe o reîmprospătare, pe o miraculoasă întinerire, aveau să se stingă în drum, şi, cusute într-un

[1] Eleştee (în l. olandeză).
[2] Bălţi (în l. olandeză).
[3] Foc de buruieni şi de crengi de brad (în l. olandeză).

sac îngreuiat cu nisip, cumpănite apoi pe o scîndură, vor avea menirea să ajungă să hrănească peştii ! Bărbaţi în toată puterea cuvîntului, în haine de lucrător la terasamente, îmbrăcaţi în groasă catifea ripsată, aveau hîrleţul şi tîrnăcopul pe umăr şi traista şi bidonul de metal la şold. Acoperitori de case şi cărămidari erau gata să întindă pînzele spre ţinuturi în care nu se cunoaşte ţigla şi cărămida.

O fată tînără, cu o înfăţişare de copilă nevinovată, cu obrajii plini şi strălucitori de bucurie, ducea cu dînsa un scatiu într-o cuşcă.

În frunte mergea fanfara satului, cu drapelul desfăşurat.

Şi fanfara şi drapelul emigrau. Muzicanţii puteau să ia cu dînşii instrumentele şi drapelul lor, fiindcă nu rămînea nimeni în Willeghem să mai facă parte din societatea muzicală.

Laurent zări, mergînd alături de purtătorul drapelului, pe un preot cu părul alb, parohul tîrguşorului. Cu toată vîrsta sa înaintată, pastorul ţinuse să-şi conducă enoriaşii pînă la bordul vasului, aşa cum îi însoţea altădată în fiecare an în pelerinaj la Montaigu. Lasă dacă nu i se rugaseră şi răsrugaseră mult-milostivei Fecioare de la Montaigu, de atîta amar de vreme de cînd ţinea criza ! De ce, ocrotitoare a Campin-ei şi a Haageland-ului, rămîneai nesimţitoare la acest strigăt desperat ? În loc de a merge, ca în vremuri legendare, în susul fluviilor tulburi şi mîloase ale ţinutului, în luntrişoare fără cîrmaci şi fără luntraşi, spre a ieşi la uscat la ţărmuri alese de divina lor fantezie, întemeind acolo sfinte lăcaşuri miraculoase, madonele îşi părăseau, aşadar, acum secularele lor altare şi coborîseră cele dintîi aceleaşi cursuri de apă care le conduseră altădată, din continente necunoscute, în inima Flandrelor. Şi doar oamenii simpli ai cîmpiei flamande îţi ridicaseră o catedrală pe singurul munte al ţării lor, atît pentru ca să se vadă de hăt departe strălucind turla în formă de stea a templului milostivirii tale, cît şi pentru ca să te apropie de împărăţia ta cerească.

Fecioară nestatornică, dai chiar tu pilda emigraţiei tuturor acestora, arşi de dorul dragilor şesuri ale Escaut-ului ?...

Dar, spre seară, după ce va fi văzut dispărînd vasul la cotul fluviului şi mistuindu-se spiralele fumului în negurile dese ale ţinutului mlăştinos, bunul paroh se va întoarce, în pas domol, la staul, trist ca păstorul care tocmai şi-a predat el însuşi, înfricoşătorului necunoscut, jumătate din turma însemnată cu cîte o cruciuliţă roşie de către cornaciul cu nuiaua.

Dacă, totuşi, îngîmfaţii şi nobilii proprietari, boierinaşii de la ţară şi baroneţii, ar fi consimţit să micşoreze puţintel cîştiurile, aceşti înfrăţiţi cu glia n-ar fi fost nevoiţi să plece ! Să-i vedem pe unde vor scoate cămaşa, grozavii de jupîni, în ziua cînd nu vor mai avea cu cine desţeleni costisitoarele lor moşii !

Unii emigranţi din Willeghen aveau la şepci cîte un firicel de iarbă ; alţii îşi prinseseră un mănunchiuleţ făcut din floarea simbolică la vîrful băţului, la coada uneltei, şi cei mai zeloşi duceau cu dînşii, copilărie înduioşătoare, îngrămădit într-o lădiţă sau cusut într-un săculeţ, ca un talisman, un pumn de nisip de la locul natal.

În mod sincer, dar nu spre a-şi acuza patria, mamă care nu-i dă de mîncare copilului ei, ci spre a-i mărturisi cea mai mare şi fiiască dragoste, aceşti ţărani se făleau cu costumul lor naţional, cu gătelile lor cele mai locale şi cele mai caracteristice ; bărbaţii purtau şepcile lor înfoiate şi înalte de muar, nădragii păroşi de bumbac pluşat şi de dimie, mintenele lor de-o tăietură şi de-o culoare atît de speciale, de un albastru închis bătînd în cenuşiul de ardezie al cerului lor şi care dă posibilitate ţăranilor din nord să se deosebească după bluzele lor de cărăuşi şi cei de la miazăzi ; — femeile : pe cap o găteală de dantele cu aripi lungi legată de coc cu o panglică cu desenuri de crengi, şi acele pălării ciudate, în formă de con retezat la vîrf, fără pereche în vreo altă regiune a lumii.

Ţineau parcă să-şi celebreze în momentul despărţirii locul natal şi să-şi miruiască sufletul cu lumina zării acestuia, ca să-i rămînă amintirea neştearsă. Vorbeau mai tare chiar ca de obicei, rostogoleau dinadins cu oarecare fală sunetele guturale şi silabele care se încleie de limbă ale dialectului lor ; parcă anume ca să audă mai clar cum se răsfrîng diftongii în văzduhul locului de obîrşie.

Ba găsiră şi mijlocul să scoată în evidenţă inconştienta şi înduioşătoarea ironie a demonstraţiei lor.

Ajunşi sub hangar, înainte de a păşi pe puntea îngustă a vasului gata de plecare, flăcăii din frunte se opriră şi se întoarseră cu totul, cu ochii spre turnul din Anvers şi, punîndu-şi la gură alămurile, cu steagul sus, atacară — şi nu fără sunete false şi fără detunături de parcă instrumentele lor răbufneau în hohote de plîns — imnul naţional, cel mai preţuit, *Unde poate fi mai bine* compus de Grétry din Liège, dulcea şi simpla melodie care apropie prin accentele celui mai nobil grai, flamanzii şi walonii, copii ai aceleiaşi Belgii, temperamente deosebite dar nu vrăjmaşe, orice ar crede politicaştrii. Şi lucrătorii din minele de huilă de la Borinage, adunaţi pe punte, ieşeau cu braţele întinse înaintea flamanzilor.

Astfel se împacă şi se îmbrăţişează doi orfani, cînd e pe patul de moarte mama lor.

Împrejurările într-adevăr patetice ale acestei ultime serenade, făcute ţării, stîrniră în sufletul lui Laurent o revărsare de gînduri. El auzea scrîşnind în acest imn duios, scandat şi redat cu greşeli, care îi adăugau o frumuseţe barbară, de către aceşti surghiuniţi aşa de simţitori, toate expansiunile stăpînite din răsputeri şi toate dezamăgirile vieţii lui. Scena aceasta avea să-i trezească o dragoste cum nu mai simţise niciodată faţă de lumea celor asupriţi şi neapreciaţi după cum merită.

La ce distanţă mare era acum de nepăsarea din ziua excursiei la Hémixem, de ceea ce simţise în ziua întoarcerii sale la Anvers şi în ziua contemplării malurilor fluviului preaiubit !

Şi în acea duminică însorită, aerul vibra ca şi acum de fanfare, dar nici una din acele falange rurale nu părăsise ţărmul ca să nu-l mai revadă!

Sosirea familiei Tilbak şi a lui Jan Vingerhout adusese într-o stare de paroxism clocotul sufletesc al lui Laurent. Tresări ca un somnambul atunci cînd *baes*-ul descărcătorilor îi puse mîna pe umăr. Îi era inima prea plină de mîhnire pentru ca să spună ceva, dar reţinerea sa, înfăţişarea încleştată, le dezvăluia, mai bine decît orice proteste, noianul de nelinişte adîncă în care se zbătea.

Îi îmbrăţişă pe Siska şi pe Vincent, se codi o clipă, apoi, întrebîndu-l din ochi pe inimosul Jan Vingerhout, îi aplică pe frunte o lungă şi frăţească sărutare Henriette-ei, îl strînse la piept pe fostul *baes* al „Naţiunii" America şi, apucînd mîinile Henriette-ei, i le puse într-ale soţului, şi le cuprinse o clipă într-ale sale, parcă vrînd să se contopească cu ei în această îmbrăţişare solemnă.

Apoi, simţind că emoţia îi urcă un nod în gîtlej, se grăbi să se întoarcă spre Lusse şi Pierket care îl aşteptau cu braţele întinse şi buzele ţuguiate. Şi, sub iureşul lacrimilor pe care Laurent nu mai izbuti să-l reţină, Pierket, care-l adora pe bunul său prieten, izbucni în suspine şi se atîrnă de gîtul lui ca şi cum n-ar fi vrut să-l mai lase să plece şi să-l ia cu dînşii peste mări.

Şi această lugubră şi ironică coincidenţă de a se îmbarca Henriette şi ai săi pe bordul vasului GINA, prea îi strînsese inima de durere lui Laurent. Îşi dădea iar seama de geniul rău al lui Béjard şi al soţiei lui. Această GINA i-o răpea pe Henriette şi pe toţi acei pe care îi iubea!

Şi alte legături bizare şi neaşteptate îi mai veniră încă în gînd. Satul acela Willeghen, care emigra în masă, era tocmai locul de baştină al lui Vincent şi al Siskăi. Cum plecaseră de-acolo de copii, nu mai recunoşteau pe nimeni. Dar iscodind oamenii, dădură peste cîteva nume, desluşiră trăsăturile familiei lor pe unele feţe, îşi descoperiră în cele din urmă nişte veri drepţi.

Aceste preocupări le fură de folos fiindcă potoliră şi risipiră puţintel durerea plecării. Jan Vingerhout zise în glumă :

— Willeghem va fi deci cu mic cu mare, acolo ! Şi vom întemeia o nouă colonie, căreia îi vom da numele satului nostru drag. Trăiască noul Willeghem !

Şi toţi repetară în cor.

Dar pe lîngă ţărani, şi alţii atrăgeau atenţia celor din familia Tilbak. De la „Naţiunea" America erau toţi în păr : vîrstnici, şefi, însoţitori, căruţaşi, măsurători, aşezători de marfă în vas, grăjdari, încărcători, butoieri, şi chiar un mare număr de şefi de la alte corporaţii îl însoţiseră pe vrednicul Jan, pe cel mai binevoitor dintre şefii şi camarazii lor. Cîte sforţări nu depuseseră aceşti oameni cumsecade ca să-l reţină ! Căci, dacă el invoca drept pretext dezgustul de meserie, dorul de-a vedea alte ţinuturi, asprimea vremurilor, cei cu scaun la cap ştiau ei bine că, în fond, vrednicul băietan, compromis ca principal conducător al ultimelor tulburări, se temea, rămînînd în fruntea lor, să nu atragă, asupra prietenilor săi, persecuţia celor bogaţi şi să nu pună în primejdie interesele breslei lor.

În grămada docherilor se găseau pînă şi dintr-acei gură-cască de la „Colţul leneşilor", dintre acei obosiţi fără să facă nimic, croiţi pe calup de atleţi, tot atît de băţoşi pe cît de trîndavi, de altfel băieţi buni de tot, care îl potoliseră adeseori pe Jan Vingerhout prin calmul lor trufaş, atunci cînd nu-l făceau să crape de ciudă din pricina inerţiei şi a dezertării lor de la muncă. Aceşti flecari, puşi pe năzbîtii, se îngrămădeau să strîngă în căngile lor mari cît toate zilele mîinile celui care pleca ; şi, ieşindu-şi din obişnuinţa lor de a fi numai privitori, dădeau chiar ajutor la transportul lăzilor.

Negustorii cu amănuntul de lîngă *Nuca de Cocos* se înghesuiau, la rîndul lor, în preajma familiei Tilbak. Populaţia marinărească şi cea muncitorească din port şi de la bazinuri se asociau la această manifestaţie de părere de rău şi de simpatie. În gloata norodului, lui Laurent i se păru chiar că recunoscu cîţiva *runners*

tineri mai vrednici poate decît reputaţia lor şi care ţineau şi ei să-şi arate simpatia faţă de aceşti oameni de treabă.

Aceste demonstraţii fură binevenite, abătînd atenţia de la durerea despărţirii, potolind pe acei cărora li se adresau. Muncitorii de pe chei, voinici, sănătoşi şi voioşi, mestecînd numai frunze de tutun negre nu şi gînduri, arătau a fi de o veselie cam silită, sau întreceau măsura caraghioslîcurilor, se căzneau să facă glume pipărate, dar nu puţini smîrcîiau din nas cam prea-prea sau îşi ştergeau obrajii cu dosul mînecii, cu toate că n-aveau nici pic de sudoare de şters.

Jan Vingerhout nu-şi pierdea nici el cumpătul; tare în răspunsuri, izbutea să toarne la minciuni cu coarne şi, credincios pînă la urmă renumelui său de om care ştie să înveselească pe alţii, se deda la o adevărată orgie de maxime şi de zicale într-un singur stih, de rămîneai încremenit ascultîndu-l, sau făcea comicării de clovn şi împroşca scîntei de spirit de ale lui moş Cats [1] şi de-ale lui Buhoglindă.

La urma urmelor, a fost nevoit să mai ia cîteva pahare cu prietenii, la cîrciumioara cea mai apropiată. Paridael nu putuse refuza nici dînsul atenţiile delicate ale patronilor şi vrednicilor săi camarazi. Şi, în faţa tejghelii, unde „rîndurile" veneau unul după altul, în focul neîntrerupt al vorbelor deocheate, în salvele de înjurături, în loviturile zdravene de pumni în masă, Laurent s-ar fi putut crede încă la „local" după lucru, noaptea după predare. Unii din încărcători îi aduceau cîte o amintire lui Jan al lor — care o lulea, care o pungă pentru tutun, altul o pană mare de fregată [2]. Unuia îi venise chiar în gînd să-i aducă hîrtie de scrisori în trei culori. Ca să zădărnicească interceptarea corespondenţei şi ca să zăpăcească pe acei *facenderos* [3]

---

1 Fabulist olandez din sec. al XVII-lea.

2 Pasăre palmipedă marină; se întîlneşte pe toate mările din regiunile intertropicale.

3 Stăpînii hrubelor, speluncilor.

de la cabinetul negru [1]. Dacă Jan va scrie pe hîrtie albă va fi semn că lucrurile merg bine, rozul va însemna situaţie anevoioasă, dar putînd fi suportată, în sfîrşit, verdele va indica o adîncă nenorocire. Şi asta chiar dacă scrisoarea ar prezenta un conţinut optimist şi liniştitor.

Ceasul dădea zor. Laurent dispăru, ducîndu-se să instaleze femeile, împreună cu Tilbak, în spaţiul dintre cele două punţi, pe GINA. I se făcură la început oarecare greutăţi lui Laurent la intrarea pe vas. Era strict interzis accesul curioşilor pe bord să vadă cum erau orînduiţi emigranţii, şi pentru un motiv lesne de bănuit. Călătorului, odată urcat pe vas, i se interzicea chiar să se mai întoarcă pe uscat, sub pedeapsa pierderii locului şi chiar a banilor de drum. Cu toate acestea, datorită bunăvoinţei unui marinar de la serviciul catartelor de cafas, cu care Tilbak făcuse de cart [2], odinioară, i se îngădui lui Paridael să dea o raită prin noul domiciliu al prietenilor săi.

GINA avea peste şase sute de paturi soldăţeşti de lemn alb, sau mai bine zis schelete prost date la rîndea, fixate în chingi, perechi-perechi, şi suprapuse în grupe de douăsprezece în spaţiul dintre cele două punţi. Aşternutul acestui hamac de marinar consta dintr-un sac înfundat cu paie puturoase, pe care nici un porc nu s-ar fi culcat cu plăcere, unde foiau puzderii de paraziţi.

Cu tot spaţiul larg, domnea în aceste culoare un neexplicabil miros de spital prost îngrijit, amestec de butoaie murdare şi duhoare de sudoare. Ce va fi aici mai tîrziu, cînd toate aceste epave omeneşti se vor înghesui ca sardelele, şi din trenţele şi din trupurile lor năduşite vor ieşi atîtea miasme ca de la o turmă de fiare sălbatice; mai ales pe vreme furtunoasă, cînd se lasă obloanele la tambuckii [3].

---

[1] Tainiţa acestora.

[2] De pază pe bordul vasului.

[3] Deschizătură în punte prin care se scoboară în pîntecele vasului.

Regulamentele prevăd că pe bord trebuie să se despartă sexele, iar copiii în vîrsta fragedă trebuie să stea cît mai departe posibil de adulţi. Dar Béjard şi cei din ceata lui, nefiind ei oamenii să ţină seama de asemenea prescripţii, acestea nu vor fi respectate decît numai în cursul şederii în port.

Înainte chiar de a ajunge în largul mării, erau date peste cap toate aceste aranjamente ; nu mai era oprită promiscuitatea ; se primea prin fraudă un supliment de pasageri pe care nişte ambarcaţii suspecte îl transportau de la ţărm în cursul nopţii. *Runners*-ii şi contrabandiştii n-aveau un client mai bun decît pe Béjard şi clica sa.

Cambuza [1] era prevăzută cu slănină, carne afumată, pesmeţi, bere, cafea, ceai „în cantitate mai mult decît îndestulătoare pentru dublul duratei unei călătorii", stătea scris în prospecte, ultima operă literară a lui Dupoissy, omul minciunilor şi al şarlataniilor. Adevărul e că abia dacă apa dulce ar fi fost îndeajuns ! Li se împărţea tainul nenorociţilor, cu atîta economie, de parcă ar fi fost într-o garnizoană asediată. Fiecărui călător i se dădea o mică gamelă de tablă albă semănînd cu acea a soldaţilor. Distribuţia hranei se făcea de două ori pe zi ; alimentele erau măsurate cu livra [2], lichidele cu o măsură specială folosită pe vase. Firește, un frig de pătrundea în oase, stăruia necurmat pe spaţiul dintre punţi ; vînturile, bătînd în voie, împărţeau din belşug guturaie, fără ca totuşi să împrăştie duhorile stătute.

Şi aici trebuiau să-şi facă tihna blînda Siska şi scumpa Henriette.

— Ei şi ! zicea Tilbak văzînd înfăţişarea uluită a lui Laurent. N-o să ţină călătoria cît lumea. Am trecut eu printr-altele şi mai şi !

Se urcară iar pe punte.

Laurent zări nişte boxe de lemn, cuprinzînd unsprezece cai de plug, graidul vreunui fermier bogat înnebunit de grija crizei, care se expatria înainte de a se

[1] Magazie cu merinde.

[2] Unitate de măsură, cam de jumătate kilogram.

ruina. Văzînd aceste instalaţii, îţi ziceai că mai bine aruncau dobitoacele în Escaut. Proprietarii lor trebuiau să fie tare naivi dacă-şi închipuiau că ele vor putea îndura călătoria în asemenea condiţii. Exploatatorii vor lua astfel de măsuri încît să li se ofere caii pe nimic. Întreţinerea acestora va costa scump şi, la urma urmelor, posesorii se vor alege doar cu cît face pielea unor drîgle. Deasupra acestor grajduri sumare se îngrămădeau fînul, paiele şi ovăzul în lăzi de lemn albe.

Dar fildeşul, claie peste grămadă, era cam prost îmbrăcat. Puntea avea înfăţişarea unui bivuac de fugari, a unei şatre de ţigani. Învăluindu-i uşor cu privirea pe aceşti oameni respinşi de toată lumea, venind de prin toate meleagurile, aducînd nu ştiu ce culoare şi ce iz deosebit în catrafusele lor, Laurent băgă de seamă că erau îmbrăcaţi foarte subţire şi că foarte mulţi tremurau şi le dîrdîiau dinţii în gură şi aveau scuturături de friguri. Unul din agenţii lui Béjard îşi găsea de lucru printre grupurile lor şi, ca să-i îmbărbăteze, spunea că frigul n-avea să ţină decît doar cîteva zile. De cum vor trece de golful Gasconiei, va începe vara fără sfîrşit. Agentul uita să adauge că între Africa şi coasta Braziliei, călătorii se vor coace de căldură, aşa de tare, încît unii nu se vor putea ţine pe picioare pe punte şi că aiureala, delirul foarte violent, îi va secera pe unii dintr-acei care vor fi rezistat frigurilor palustre. Le tăinuiau mai cu seamă grozăviile călătoriei, samavolnicia şi brutalitatea de la debarcare şi mizeriile nenumărate pe care aveau să le îndure în aceste medii nepotrivite firii şi fizicului lor.

— E timpul să pleci, fiindcă se dezleagă în curînd otgoanele, spuse cu bunăvoinţă marinarul care-l introdusese pe vas pe Paridael.

Sirena stridentă, alternînd cu un fel de răguşeli de fiară, chema prelung la realitate pe întîrziaţi. Laurent se sustrase manifestărilor de simpatie prieteneşti şi se îndreptă spre chei.

Ca şi cum n-ar fi fost şi aşa destulă nenorocire şi grozăvie, un incident de plîns se produse în ultimul moment.

Un ticălos, zdrenţuros, gălbejit şi vînăt la faţă, cu ochii speriaţi, cu părul vîlvoi, stăpînit de o violentă excitaţie alcoolică, trăgea cu forţa spre locul de îmbarcare al vasului gata de plecare o biată femeie, cu înfăţişare cuviincioasă, dar destul de pustiită, slabă, îmbrăcată în bulendre nu prea murdare dar oricum uzate, care se împotrivea, se lupta, ţipa, cu doi bieţi prichindei agăţaţi de fusta ei. Fără îndoială, nenorocita de mamă nu voia să-şi urmeze beţivanul de bărbat în America şi socotea mai crud decît foamea, îndurată în ţara de baştină, exilul care o îndepărta de ai săi, de orice faţă şi lucru drag, pe meleaguri unde n-ar găsi nici o alinare suferinţelor, de pe urma vieţii de ticăloşii şi desfrîuri a soţului său.

Scîrbit de această scenă, Laurent împreună cu cîţiva *baes*-i şi tovarăşi de la „Naţiuni", eliberară numaidecît mama şi copiii. În timp ce unii o conduceau pe biata femeie, istovită de nemîncare, într-un han de pe mal, alţii îl duceau pe păcătos la GINA şi cu o îmbrîncitură mi ţi-l îmbarcară mai iute decît ar fi dorit, aruncîndu-l peste puntea îngustă, cu riscul de a-l pierde în fluviu.

Beţivanul, buimăcit, păru resemnat faţă de neaşteptata-i despărţire ; de altfel se întrerupsese tocmai orice legătură cu ţărmul. Fără să-i pese cum rămîn ai săi, se apropie de marginea vasului, şi cei de faţă îl văzură scoţînd din buzunarul paltonului soios o sticlă de rachiu de ienupăr golită pe jumătate.

— Uitaţi-vă, bolborosea el mergînd pe două cărări şi învîrtind în mînă sticla deasupra capului, e tot ce am ; în sticla asta s-a topit şi ultimul ban pe care-l mai aveam. Ei, uitaţi-vă, beau această înghiţitură, luîndu-mi rămas bun de la Belgia !

Şi ducînd sticla la gură, o goli de duşcă ; apoi o aruncă din toată puterea de zidul cheiului, aşa încît ţăndările se împrăştiară în apa fluviului. Şi cu un rînjet idiot, urlă :

— *Evviva l'America !*

În acest timp, mateloții trăgeau la dînșii și strîngeau colac otgoanele dezlegate de pe stîlpii de piatră, elicea începu să se învîrtească în valuri, în dunetă căpitanul vasului urla ordinele repetate la proră și la pupă și transmise de un elev de marină, printr-un corn, celor din camera cuptoarelor ; timonierul mișcînd bara cîrmei, vasul luă o altă direcție și o clocoteală de vălurele alintă laturile GINEI. La o zvîcnitură a schimbării de direcție, bețivanul căzu grămadă ca un pietroi la picioarele tovarășilor de drum.

Laurent își întoarse privirile spre personaje mai simpatice.

Fanfara din Willeghem își fîlfîia drapelul de catifea cu broderii și cu ciucuri de aur și începu iar *Unde poate fi mai bine,* pe care cei din Borinage, apropiați de cei din Campine, îl cîntau în cor.

În îmbulzeala de capete îmbujorate sau palide, Laurent nu mai văzu în cele din urmă decît grupul familiei Tilbak. Pînă în ultimul moment, avusese de gînd să se îmbarce și el pe GINA, fără să le dea de știre, spre a împărtăși soarta lor și a înfrunta necunoscutul împreună ; numai teama de a nu-i supăra pe Vincent și pe Siska, de a nu deschide iar o rană, din proaspăt cicatrizată, în sufletul fiicei lor, și de a nu-i stîrni vreo bănuială bunului Vingerhout, într-un cuvînt, de a nu le fi un permanent motiv de silă și de chin, îl reținu la Anvers.

Ba și o vagă atracție îl oprea să-și ia rămas bun de la cetatea sa : nutrea presentimentul că avea numaidecît de împlinit o datorie, că avea să joace un rol absolut necesar. Nu știa care. Dar fără să-și dea seama ce intenții avea destinul, în ce-l privește, își va aștepta ceasul.

Pe GINA, salve de urări, de ura, o larmă, un tumult de aclamații, de strigări pe nume, domneau peste acordurile fanfarei. Se răspundea energic, din inimă și din adîncul rărunchilor, de către gloata adunată pe chei. Vasul și țărmul își dădeau răspunsul, se luau la

întrecere în spirite şi vervă, îndrăzneală şi vitejie. Şepcile zburau în aer, batistele colorate fîlfîiau ca steagurile împestriţate de pe vase, în zilele cînd acestea ies la paradă.

Femei care păreau că rîd c-un ochi şi plîng cu celălalt, îşi ridicau copiii în braţe. Şi cu cît vasul se îndepărta, cu atît clocotul de gesturi se înteţea, ajungea la frenezie. Se părea că îşi întindeau braţele cu desperare să se strîngă cu putere şi iar să se prindă de mijloc, unii pe alţii, pe deasupra valurilor despărţitoare.

Din cauza volumului uriaş cu care se cufunda în apă şi a încărcăturii sale cu mult peste complet, vasul stărui multă vreme sub ochii privitorilor. Laurent avu astfel timp să tragă o mică fugă pînă la capătul străzii Tête de Grue, unde încep bazinurile, ca să poată urmări bastimentul pînă cînd îşi va schimba direcţia. Henriette se şi coborîse în spaţiul dintre punţi cu Jan Vingerhout. Siska şi Pierket nu mai conteneau să-i trimită sărutări ; auzi vocea plină de vigoare bărbătească şi de mare răsunet a lui Vincent, poruncindu-i cu dîrzenie să-şi păstreze tăria sufletească.

Dar, cu fiecare învîrtitură a elicei, Laurent simţea că-şi pierde cîte puţin din siguranţa şi din încrederea sa. Acel *Unde poate fi mai bine* se îndepărta, se stingea, ca un murmur.

Tot de pe acest promontoriu, Paridael asistase, cu cîţiva ani mai înainte, la feeria unui asfinţit de soare pe Escaut. Acum era o vreme cenuşie, ceţoasă şi tulbure ; în loc de pietre nestemate, fluviul rostogolea mai mult mîl decît apă ; digurile din regiunea mlăştinoasă, a Polderului, expuneau întinderi de iarbă gălbuie, pîrjolită ; tristeţea anotimpului se îngemăna cu aceea a sufletelor. Armonia clopotelor, cu sunete acordate muzical, îi păru mai înăbuşită şi pescăruşii de altădată, preoţii sacri şi ospitalieri, ţipau, vociferau ca tot atîtea sibile vestitoare de nenorociri.

Cînd corpul bastimentului dispăru după colţul Flandrei, Laurent nu conteni a-i urmări coşul, o clopotniţă mişcîndu-şi vîrful turlei pe deasupra digurilor ; apoi,

treptat, nu se mai văzu decît o linie neagră, şi în sfîrşit, ultima flamură de fum se topi în dezolarea negurei dese de ianuarie.

Cînd o burniţă pătrunzătoare şi rece îl trezi pe tînărul nostru din starea lui hipnotică, băgă de seamă că nu numai el stătea ca la un post de observaţie la capătul promontoriului.

Preotul din Willeghem căuta mai departe să deosebească dîra şi vîltoarea lăsate în urmă de GINA. Două lacrimi mari i se prelingeau pe obraji şi făcu în aer, domol, semnul crucii. Dar zborul risipit al păsărilor de mare, cu văicărelile lor de vrăjitoare care se cheamă între ele, parcă parodia acest moale gest profesional, în cele patru unghiuri ale zării. Iritat de cruntele lor zeflemele, Laurent o luă spre oraş. Un zgomot de tîrnăcoape şi un vuiet de surpări se amesteca printre scrîşnetele macaralelor din port, printre bufniturile mărfurilor aruncate în fundul calei, şi ciocăniturile celor care călfătuiau de zor.

Urmărindu-se o lărgire a cheiului, se hotărîse să se dărîme la pămînt cîteva cartiere vechi ale oraşului şi iată că operaţiile începeau. Bucăţi de zid se şi surpau, zăcînd în mormane de moloz, pe la colţ de răspîntii ; cocioabe cu pereţii din faţă daţi la pămînt, spintecaţi în felii, cu coama acoperişului retezată, îşi arătau scheletul lor de cărămizi sîngerii de care atîrnau, ca fîşii de carne şi curele înguste de piele, triste tapete. Păreau nişte hălci de carne, bălăbănindu-se într-o măcelărie.

Ici-colo spărturile făcute în vechile căsuţe dărăpănate, zidite încă înainte de dominaţia spaniolă, orînduite în grupe izolate, în aceste aşezări roase de cari, uşor de clătinat, înghesuite una într-alta ca nişte babe friguroase, deschideau un luminiş vederii spre cîteva construcţii mai din fund, dădeau la iveală vestigii de don-joane milenare, scoteau la lumină burgurile de stil roman, sau chiar romanic, din primele epoci ale tîrgului.

Pe o parte a cheiului de curînd îndreptat prin aliniere, falnicii copaci pe sub care cei doi Paridael se plimbaseră de atîtea ori, dispăruseră chiar.

Glorioasa Cartagină nu numai că-şi arunca afară surplusul de populaţie, că-şi exila plebea, dar, nesatisfăcînd-o gonirea fiilor ei dispreţuiţi şi ocoliţi de toţi, le dărîma şi le rădea de pe faţa pămîntului sălaşurile. Se purta ca o parvenită care clădeşte din nou, transformă de jos pînă sus o măreaţă şi veche reşedinţă a ocîrmuirii ; dînd pe gîrlă sau distrugînd relicvele şi vestigiile unui trecut glorios şi înlocuind ornamentele pitoreşti şi de bună calitate cu o găteală ţipătoare, cu un lux bătător la ochi şi cu o eleganţă improvizată.

Vestea atentatelor şi a vandalismelor, la care se dedau bogătaşii imbecili, asupra oraşului său natal, îl supărase atît pe Laurent încît se depărtă de locul dărîmăturilor al căror progres l-ar fi mîhnit prea adînc.

Întîmplarea făcea să fie martor al acestor devastări chiar în ziua cînd fusese de faţă la plecarea prietenilor săi. Contrastul dintre activitatea de pe chei şi ruinele, care începeau să se întindă de-a lungul fluviului, nu era firesc să-i aline durerea.

În momentul cînd camioanele de transport cărau molozul, ipsosul din zidurile uşoare, materialele caselor dărîmate, spre a le duce să le lepede la cine ştie ce depărtare, GINA ridica de asemenea ca pe nişte materiale scoase din uz, fără valoare, oameni ajunşi de prisos, supărători, pe muncitorii fără lucru, pe ţăranii fără pămînt, pe prăbuşiţii, pe scăpătaţii, pe bieţii şerbi lipiţi ogorului şi legaţi de meserii ! Faţă de mulţi oameni din popor şi băştinaşi din Anvers, se părea că falnicul Escaut îşi repudia nevasta dintîi. El înlocuia bătrîna cetate Anvers cu o maşteră venind cu pretenţii, cu mofturi noi, cu o limbă stîlcită, favorabilă înfloririi altor moravuri. Aceasta îndepărta încetul cu încetul copiii din prima căsătorie, alunga de-acasă cu brutalitate mlădiţele tulpinii vechi, spre a atrage pe lîngă sine pe înfumuraţii nelegitimi, şi a substitui, în faţa ocrotirii părinteşti, o populaţie de corciturі, de suspecţi şi pripăşiţi din toate direcţiile vînturilor.

Chiar era vorba, în consiliile Regenţei, să se dărîme vechiul castel Steen, tot aşa cum se dărîmaseră la Tour-

Bleue şi poarta Saint-Georges. Într-adevăr, distruseseră întrucîtva, fără să vrea, admirabilul arc de triumf. Acestor distinse baccele le venise în gînd să strămute această poartă dînd numere fiecărei bucăţi, piatră cu piatră, ca la o pasienţă. Dar iluştrii noştri nu ţinuseră seamă, la această ispravă, de acţiunea timpului şi arhitecţii, căzuţi în mintea copiilor, rămaseră înmărmuriţi cînd văzură că pietrele venerabile se făceau fărîme în mîinile lor profanatoare !

Ah, era şi timpul ca Tilbak şi ai săi să se expatrieze ! Mai bine c-au plecat decît să asiste la aceste stricăciuni şi jafuri. Acei care s-ar întoarce ar avea surpriza neplăcută să nu-şi mai recunoască patria.

Dărîmătorii nimiciseră deja şirul de case înaintate din plăcutul cartier al luntraşilor. Lucrătorii de terasamente începeau să astupe vechiul canal Saint Pierre.

Laurent se afundă mai tare în inima oraşului, rătăcind cu dragoste de fiu pe străzile ameninţate, trecînd asupra zidurilor în agonie o parte din simpatia şi devotamentul nutrite celor expulzaţi.

Şi sub coamele, tăiate în arc, ale acoperişurilor, faţadele îndoliate aveau emoţia unor chipuri omeneşti, fizionomii solemne de muribunzi, iar ferestrele cu stinghii prinse-n cruce, geamurile de culoarea mării, plîngeau ca nişte ochi de orbi, şi ici-colo, în discordanta şi îndepărtata muzică a unei bujde, suspina ultimul *Unde poate fi mai bine* al fanfarei din Willeghem.

III

RIET—DIJK

Între cartierele pe cale de dispariţie se afla şi Riet-Dijk : o ulicioară care abia îşi ţine sufletul în dosul caselor de pe cheiul Escaut-ului, ducînd într-o parte la un fel de canal, bazin de încărcat luntrele şi adăpost de bărci, şi într-alta, la o arteră mai largă şi mai lungă, Şanţul-Burgului.

Pe Riet-Dijk şi Şanţul-Burgului e o îngrămădeală de lupanare. E aici „Colţul plăcerii", acel *Blijden Hock* din străvechile cronici. Pe ulicioară, casele galante cu preţ ridicat ; pe strada largă, bordeluri pentru pungile modeste şi sărace. Fiecare tagmă, fiecare categorie de muşterii îşi găseşte, în acest loc, bordelul corespunzător : bogătaşi, ofiţeri de marină, mateloţi, soldaţi.

În unele, confortul şi eleganţa modernă se îmbină cu luxul din fostele „etuve", din băile cu aburi, din casa de joc, de dans şi toleranţă din China, în care viciul se complică, se rafinează, se prelungeşte. În altele, sumare, primitive, se caută mai puţin plăcerea decît uşurarea ; voinicii zdraveni, cărora cumpătarea prelungă le biciuieşte simţurile, aici îşi cheltuiesc economiile lor îndelungi de viaţă în comun, la cazarmă sau ca marinari pe un vas, fără să-şi piardă vremea cu floricele şi nimicuri introductive, fără încălzire pregătitoare, fără să aştepte ajutor de la jocuri aţîţătoare sau afrodisiace.

Aceste case sărăcăcioase de-a doua mînă sînt, faţă de cele de mîna-ntîi, ceea ce-s cîrciumile unde beţivanul stă în picioare şi-şi bea pe nerăsuflate basamacul la tejghea, faţă de cafenelele unde omul dedat plăcerilor uită

să mai plece şi soarbe cîte puţin ca un priceput în ale paharului, lichiorurile îmbălsămate.

Pe înnoptate, harpe, acordeoane şi violine scîrţîie şi hîrcîie, cît poftesc, în această mănăstire de „mironosiţe" din ordinul ospitalierelor, în cel mai înalt grad, şi scot din minţi şi atrag de la mare depărtare pe trecător sau călător. Melodii repezite, ritmuri îndrăcite, în care se amestecă un fel de şfichiuiri de bici şi plesnete de gîrbaci cu sfîrcuri de plumb, bubuituri de fanfară, hohote de fluier : înhaţă lumea de pe drum această muzică.

Pe stradă, de-a lungul caselor de la parter iluminate, e un serta-ferta de serbare cîmpenească, o hoinăreală ştrengărească, întîlniri şi discuţii deocheate, de pierdevreme.

Înăuntru, desfătare şi chef de concert şi de bal. Umbre de femei şi bărbaţi trec şi tot trec prin dreptul ochiurilor de ferestre împodobite cu perdele roşii. Aproape din fiecare prag, o femeie îmbrăcată în alb, aplecată, cu capul la pîndă, îmbie clienţii dintr-o parte sau din cealaltă a străzii, să se apropie şi le adresează stăruitoare invitaţii. Marinari şi soldaţi se plimbă în cete, braţ la braţ, deja cam afumaţi. Se opresc cînd şi cînd să se sfătuiască, îşi fac rost de bani, strîngînd unii de la alţii. Să intre oare ? Se tot scociorăsc în buzunare pînă ce, ademeniţi de ultimele vorbe dulci ale prostituatei, ba unul, ba altul dau pildă. Grosul cetei urmează ţinîndu-se lanţ, unul îndărătul altuia, îndrăzneţii împingîndu-i pe cei mai sfioşi. Aceştia, recruţi, miliţieni luaţi la oaste de curînd, răcani de la ţară, logodnici neştiutori şi bigoţi, cărora preotul din sat le-a dat de grijă să nu se apropie de femeile ademenitoare din oraş, se dedau şi ei la josnicii, se rînjesc cu viclenie, au un fel de nelinişte, înroşiţi pînă-n sfîrcurile urechilor. Ceilalţi, trufaşi, făcînd pe grozavii, din cei cu care o scoţi greu la capăt, dezgheţaţi, luînd locul altora, nelipsiţi de lîngă aceste flori-de-perină, de la care uneori iau şi bani, împing fără sfială uşa casei. Şi căprăria e înghiţită de salonul violent iluminat, care răsună de sărutări, de

palme şi de scandal, de vorbe răguşite, de marşuri şi de cîntece de pifani.

Alţii, din lipsă de biştari şi nu de dorinţi, se ţin de năzdrăvănii şi, ca să se răzbune pe sărăcie, îşi bat joc de plimbăreţele gătite, făcîndu-le propuneri caraghioase.

La intrarea în Riet-Dijk, circulaţia e anevoioasă. Căprăriile de vînzători-de-pei-de-ploşniţe şi de desfrînaţi se înmulţesc. Cumplit de sulemenite, îmbrăcate cu neprihănita bluză a fecioarelor, fetele darnice se plimbă braţ la braţ cu prinţii lor de ocazie.

Bordelurile, în dreapta şi în stînga, urmează unul după altul, din ce în ce mai largi şi luxoase, cu tot mai numeroasă clientelă. Din capele ajung temple. Bazine cu păstrugă şi cegă, pe care le vizitează des cei înţelepţi ca Ulise din comerţ şi precocii lor Telemac-i, deservite de sirene şi de Calipse foarte lesne de consolat ; cu totul deosebite de bălţile de plevuşcă în care se revarsă marinarii plodicioşi. Case vestite, de renume universal, ajunse de pe acum istorice : la doamna Jamar, întrunea toate laudele „peştera", copodopera nu prea pravoslavnică a antreprenorului peşterilor de la Lourdes ; la doamna Schmidt se aprecia misterul, incognito-ul strict garantat prin intrări speciale care dădeau în salonaşe amenajate ca nişte triclinii [1] ; doamna Charles se impunea prin cosmopolitismul personalului, printr-un serviciu care nu lăsa nimic de dorit şi, mai ales, prin înlesnirile de plată ; Palatul-de-Cristal avea în exclusivitate graţiile unor delicioase englezoaice, prospătură ; în Palatul-Florilor înfloreau meridionale cu sînge aprins, pînă şi baiadere din Extremul-Orient, creole voluptuoase, mulatre vulcanice, corciturі care te căpiază, încolăcindu-se ca un şarpe, negrese aducătoare de noroc.

Faţadele, înalte ca de cazarmă, îşi încrucişează văpăile ferestrelor. Vestibuluri ca la Pompei, pavate în mozaic, împodobite cu fîntîni şi statui purtînd coşuleţul pe cap, trîmbiţează surprizele din interior. În dosul înaltelor oglinzi necositorite, cu incrustaţii de simboluri

1 Sală de mîncare cu trei scaune sau paturi, la romani.

şi embleme, sub lambriurile cu multe culori, ca cele din camera de rugăciuni bizantină unde cinabrul [1], verdele, aurul înnebunitor, ţipă şi explodează în splendoarea sfeşnicelor cu multe braţe, trecătorul bănuieşte toate formele dezmăţului de la sărutările ca de porumbei şi dezmierdările aţîţătoare de pe divanurile roşii, pînă la posesiunile intime din cămăruţele de sus, zăbrelite ca nişte celule de călugăriţe.

Acest cartier era îmbălsămat pînă la saturaţie de un amestec de mirosuri nedefinite, în care recunoşteai printre exalaţiile ierbii de mare, ale cărnii de pasăre sălbatică şi ale gudronului, aromele de mosc şi de pomezi. Iar pe ferestrele deschise, alcovurile răspîndeau prin ochiurile de geam miresmele împreunării, puternice şi îmbietoare.

Cu cît se înnopta, femeile, tot mai provocatoare, atrăgeau aproape cu de-a sila, pe cei care se împotriveau cu încăpăţînare sau zăboveau să se hotărască. Cîte un tărăboi intervenea, variind huietul gloatei. Dar într-una domneau peste tot rîcîiturile de pe strune de chitare în ritm de barcarolă, ciupiturile gîdilitoare de pe coardele mandolinelor, ariile îmbietoare ale lăutarilor şi din cînd în cînd clinchetul de pahare, rîsete guturale, detunăturile desfundării sticlelor de şampanie.

Pînă la ceasurile unsprezece, slujitoarele acestor lupanare aveau îngăduinţa să circule, cu rîndul, în cartier şi chiar să se ducă să danseze la *Waux-Hall* şi la *Frascati*, două săli de bal din Şanţul-Burgului.

După acest ceas, semnal de stingere parţială a luminilor, nu mai hoinăreau decît obişnuiţii serioşi în urma cărora, încet-încet, casele îşi zăvorau definitiv uşile. Diblele aţipeau şi ele. Peste scurtă vreme nu se mai auzea decît tînguirea fluviului în flux, răbufnirile valurilor izbindu-se de stîlpii imbarcaderului şi, cînd şi cînd, văicărelile intermitente ale unui vapor, în a cărui cameră a cuptoarelor se scormoneau tăciunii, în vederea plecării dis-de-dimineaţă.

[1] Sulfură roşie de mercur.

Era ceasul plăcerilor într-ascuns, al poeziilor sau picturilor obscene şi făţarnice, al împerecherilor ruşinoase. Fluturii de noapte, cu gulerul ridicat şi pălăria trasă pe ochi, se strecurau pe lîngă casele îngălbenite şi băteau cu degetele semnalele mutualei înţelegeri la porţile secrete din fundacuri.

Orice ospăţ, orice adunare se termina cu un pelerinaj în Riet-Dijk. Aici erau conduşi străinii, noaptea, după ce vizitaseră ziua palatul tipografului Plantin-Moretus şi tot ce are Rubens în Catedrală. Oratorii banchetelor aici ridicau ultimul lor toast.

Prosperitatea şi strîmtorarea acestui cartier original corespundeau fluctuaţiilor din comerţul metropolei. Perioada războiului franco-german însemnă vîrsta de aur, apogeul ulicioarei Riet-Dijk. Niciodată nu răsăriră, de pe o zi pe alta, atîtea averi şi nu ridicară capul atîţia parveniţi aşa de zoriţi să petreacă.

Contemporanii îşi povestesc, pînă ce legenda le va face nemuritoare, orgiile celebrate în aceste temple de către nababii vicleni şi cu înfăţişare de oameni cumpăniţi. În anumite zile memorabile, intimii casei treceau la un atac, puneau stăpînire pe tot personalul, dintr-o veche obişnuinţă de speculanţi, care acaparează tot stocul de pe piaţă.

Îşi găseau satisfacţii în invenţii deocheate, în tablouri vivante, în simulacre de sadism, în coreografii şi pantomime ultrascabroase ; le făcea plăcere actul lesbienelor, le puneau la încercare pe huiduma de Paquerette cu ofticoasa şi subţirica Lucie.

Ele luau atitudini de neverosimile fîntîni vii ; bete de şampanie, nimfele în cele din urmă se stropeau cu băutura, iar vinul veseliei îl rezervau cu sfinţenie celor mai intime spălături.

Béjard, negustorul de negri, şi Saint-Bardier Paşa organizară în saloanele multicolore ale doamnei Schmidt, mai ales în camera roşie, vestită prin patul ei Boule [1] —

[1] Imitaţie după patul inventat de ebenistul francez Boulle, specialist în mobile de lux, cu incrustaţii de solzi, apreciat mult sub Ludovic al XIV-lea.

pat care se măreşte, adevărat pat comun — orgii reînnoite cu dulcegării feniciene şi cu exaltări romane.

În aceste ocazii, Dupoissy, cel bun la toate, îndeplinea funcţiile platonice de regizor. El stătea de vorbă cu doamna Adèle, conducătoarea, dezbătea programul şi făcea socoteala. În timp ce se desfăşurau alegoriile din ce în ce mai picante ale acestor „măscuţe" vrednice de un Ben Johnson [1] atins de satiriazis, gălbejitul factotum, cu figura unui acompaniator de varieteu, drăngănea la pian o muzică săltăreaţă de circ. În fiecare pauză, actriţele, goale sau purtînd ciorapi lungi şi o jumătate de mască neagră, cerşeau aprobarea destrăbălaţilor rămaşi cu gura căscată şi, în patru labe ca nişte pisicuţe, se frecau cu carnea lor jilavă, acoperită cu pudră de orez, de funebrele lor fracuri.

De un atît de prestigios renume se bucurau aceste bordeluri, încît în timpul carnavalului, prea-prea cinstitele doamne ale clienţilor, care le frecventau cu regularitate, se duceau îmbrăcate în domino, în aceste stupine cu harnice albine — în orele de şomaj, se înţelege — şi inspectau, sub conducerea patronului şi a patroanei, chilioarele pline de dulce moliciune, capitonate, poleite cu aur ca nişte besactele de păstrat relicve, paturile prevăzute cu anume maşinărie, ajungînd la picturile erotice strînse sul ca nişte odoare de altar.

Şi, dacă e să dăm crezare gurilor rele ale prietenelor uşuratice din fire, doamnele Saint-Fardier nu fuseseră printre cele din urmă care să pună la această nemaipomenită probă, bunăvoinţa şi supunerea soţilor.

Laurent ajunse un vizitator asiduu al acestui cartier. Îşi istovea acolo măduva — îşi mai lăsa din fosfor, zicea el — dar fără a izbuti s-o clintească pe Gina din gîndurile lui. În momentul spasmurilor, imaginea ei, instrument de tantalică tortură, se interpunea între amoreza plătită şi stăruitoarele lui dorinţi mereu amăgite.

„O, crudă nepotrivire ! îşi zicea el. Cumplitele împerechieri şi răsîmperechieri ! O, fiinţele îndrăgostite, încît şi-ar da viaţa şi sufletul, fiinţe care, iubind aiurea,

[1] Dramaturg englez din epoca elisabetiană.

nu vor avea de ele parte niciodată !... Prietenia cuminte, oferită ca buretele de batjocură pe Golgota, setei celui cu gura arsă ! Ardoarea, efuziunile şi gingăşiile iubirii, veştejindu-se în urma posesiunii brutale !

În Riet-Dijk, tipuri curioase, amestecuri suspecte ale civilizaţiei îmbătrînite, în descompunere, a Cartaginei celei noi, îi rezervau subiecte de observaţie care-l făceau să vadă viaţa în negru. După nopţi albe, asista la îmbrăcatul acestor dame, le surprindea tracul, instinctiva lor panică faţă de apropiata vizită a medicului, consemna în schimb intimitatea lor, aproape ca de femeie la femeie, cu androginul calfă de frizer.

Mai mult decît toţi ceilalţi comeseni sau furnizori ai acestui parc de cocote, îl interesa Gay Dalmatinul. Acest iscusit celibatar, agent cu o sută cincizeci de franci pe lună, la un curtier de vapoare, încasa anual între cincisprezece şi douăzeci de mii de franci comision de la cele mai principale case de toleranţă din Riet-Dijk. El ducea la bordelurile, socotite de dînsul vrednice a fi recomandate, pe căpitanii de vase pe lîngă care curtierii, patronii săi, îl ataşau drept călăuză şi tălmaci pe timpul şederii lor în Anvers. Gay vorbea toate limbile, pînă şi dialectele, idiomurile ţărilor vag cunoscute, chiar şi argoul populaţiilor înapoiate. Gay se dovedea de-o cinste foarte apreciată în tranzacţiile anevoioase. Nici o greşeală în socotelile-i contabiliceşti. Cînd se abătea, din trimestru în trimestru, pe la patronii bordelurilor mari spre a-şi încasa tantiemele cuvenite, aceşti negustori le plăteau pe încredere agerului, destoinicului lor vînător de clienţi. Gay primea, în aceste ocazii, un pahar de vin, de lichior, ca să-l bea în sănătatea doamnei, a domnului şi a artistelor lor.

Discreţia lui Gay era proverbială. Cu favoriţii săi nu prea deşi, roşcovani, cu zîmbetul lăbărţat, cu îmbrăcămintea curăţică, îndatoritor de felul său, Gay nu stîrnea nici o invidie printre colegi. I se aplica respectuos adagiul englez : „*The right man in the right place*“, omul potrivit la locul potrivit.

La o lună după plecarea emigranţilor, Paridael fu oprit în drum, într-o dimineaţă, pe cîmpia Falcon, de către blajinul Gay care, plin de treburi pînă peste cap, gîfîind, îi aruncă această înspăimîntătoare veste în plină faţă :

— GINA a naufragiat, cu oameni şi lucruri cu tot, în apropiere de coasta Braziliei !... E afişat la biroul Veritas...

Şi dalmatul trecu mai departe, fără să se întoarcă, grăbit să informeze despre această întîmplare nenorocită un cît mai mare număr de curioşi ; nebănuind nici o clipă ce lovitură îi dăduse lui Paridael.

Acesta se clătină, închise ochii şi căzu jos în cele din urmă pe pragul unei case, nemaiputîndu-se ţine pe picioare. Silabele cuvintelor fatale îi sunau în ureche, ca un dangăt de înmormîntare. După ce-şi veni puţin în fire, îşi zise în sine : „Mi s-o fi urcat sîngele la cap. Apoplexia îmi dă de ştire ! Oi fi avut un moment de delir, atunci cînd mi s-a părut că aud cu urechile mele o asemenea... grozăvie. Lucrurile astea nici vorbă să se fi întîmplat !“ Dar îşi amintea prea exact glasul, accentul exotic al lui Gay ; apoi, făcînd ochi mari, şi aţintindu-şi privirea spre docuri, nu-l văzu oare îndepărtîndu-se într-acolo pe dalmat, cu pasul său săltăreţ ?

Laurent se tîrî pînă la cheiul Saint-Aldégonde, unde erau birourile lui Béjard, Saint-Fardier & Co. Trecînd pe la „Colţul leneşilor“ constată că chiar nepăsătorii zileri, de nedezlipit de acolo, se strămutaseră mai departe, în căutare de ştiri. Vrednicul Jan Vingerhout era iubit şi în lumea acestor învechiţi în rele. Şi ştiau doar că era pe bordul acestei funeste GINA !

Aspectul de îndurerată compătimire al acestor marţafoi, înghesuiţi pe chei şi amestecaţi în mulţimea din faţa agenţiei de emigraţie, îl pregăti pe Laurent să se aştepte la cele mai sinistre veşti. O slabă nădejde nu încetase totuşi să pîlpîie în năvala de întuneric, repezită aşa din senin peste sufletul său. S-a mai întîmplat de atîtea ori ca vase, date publicităţii drept pierdute, să se întoarcă în portul în care erau plînse !

Paridael răzbi prin adunarea de marinari, de femei plînse şi descărcători, pe care îi apropia aceeaşi durere comună, adunare care făcea şi mai tragică prezenţa multor nenorocite familii de emigranţi, desemnate să plece foarte curînd, poate hărăzite viitorului naufragiu ! Tînguiri, suspine se înălţau cu intermitenţă deasupra sumbrei şi înăbuşitoarei tăceri.

Laurent reuşi să răzbată prin brîul cheiului pînă în faţa ghişeelor Biroului de informaţii.

— E adevărat, domnule, ce se... îndrugă prin oraş ?...

Se bîlbîia la fiecare vorbă şi se căznea să dea spuselor sale o intonaţie de îndoială.

— Ei da !... De cîte ori vreţi să vă repet ?... Cîteva zeci de maţe-fripte mai puţin !... Acuma, lăsaţi-ne în pace !

La aceste vorbe, pe care numai unul ca Saint-Fardier putea să le rostească, Paridael se izbi de peretele subţire al ghişeelor.

Uşa zăvorîtă se prăvăli înăuntru.

Laurent tăbărî după ea, îl înhăţă cu o frenezie de fiară flămîndă pe individul cu care vorbise şi care nu era decît fostul asociat al vărului Guillaume. Paşa avusese totdeauna suflet de gardian de ocnă, sau de comandant de sclavi şi fostul negustor de negri găsise într-însul bestia nepotolită, de care avea nevoie spre a băga în foc şi a trimite iute şi degrabă pe cealaltă lume marfa cu chip de om.

Dacă n-ar fi intervenit cîţiva din magazineri şi funcţionari, care îl smulseseră din mîinile agresorului său, scîrba de om ar fi rămas desigur mort pe loc. Paridael îl sugrumase pe jumătate şi în fiecare din pumnii săi încleştaţi ţinea părul unuia din favoriţii căruncţi ai geambaşului de suflete.

În timp ce cîţiva funcţionari îl domoleau pe Laurent, a cărui furie încă nu se potolise, colegi de-ai lor îl trecură pe rănit, îngrozit de frică, în cabinetul lui Béjard, unde nu mai contenea să scîncească strigînd să vină poliţia.

Vorbele provocătoare şi neomenoase ale lui Saint-Fardier le auziseră şi alţii, nu numai Laurent şi, informată de cele petrecute, mulţimea de-afară împărtăşea indignarea sa şi l-ar fi făcut harcea-parcea pe poliţistul care s-ar fi gîndit să-l aresteze. Era chiar cît p-aci să-i ia la goană pe asociaţi din cuibul lor de hoţi şi să-i pedepsească pe loc după cum meritau. De aceea Béjard, auzind tunetele, huiduielile şi ameninţările norodului, socoti că-i mai prudent să-l scoată pe Laurent afară şi să-l redea prietenilor săi îndîrjiţi. Folosind diversiunea produsă de apariţia ostatecului, Béjard trase repede uşa după dînsul. Suspendînd lucrul pentru restul zilei, dădu drumul funcţionarilor, iar el cu Saint-Fardier, ajuns într-un hal fără hal, printr-o poartă de dindos, o luară la picior pe o străduţă pustie cu antrepozite şi magazii de-o parte şi de alta, pe unde se îndreptară, ocolind spre a se feri de brîul cheiului şi de străzile prea umblate, spre palatele lor din oraşul cel nou.

— I-o coacem noi haimanalei ăştia ! făcu pe drum Béjard către Saint-Fardier, care cu batista căuta să-şi ogoaie rănile de pe fălcile sale însîngerate pe urma smulgerii prea bruşte a favoritelui. Bine că ne-a venit în minte să nu-l arestăm. Nici de gîndit la una ca asta încă îndelungă vreme, dragul meu, fiindcă şi aşa s-a făcut prea multă zarvă în privinţa acestui neînsemnat accident şi n-ar fi cu cale să dăm prilej justiţiei să-şi bage de aproape ochii în treburile noastre... Pînă una-alta, de-ar conteni să mai ţipe această canalie de uliţă ! Dacă continuă să mai latre ca azi-dimineaţă, răguşesc ei pînă către seară ! După aceea începem noi răfuiala cu domnişorul Laurent...

„La urma urmei n-am făcut o afacere proastă ! (în această clipă, scîrbosul de speculant uită într-atît de toate, încît îşi frecă mîinile de bucurie)... Vasul nu mai avea multe zile. O luaseră din loc şi şobolanii, de cînd pătrundea apa în cală. Un barcaz acolo hodorogit pe care asigurarea ni-l va plăti îndoit de cît mai făcea !... Şi dacă o să pierdem primele plătite înainte cîtorva emigranţi bine legaţi, boboci de flăcăi — îţi aminteşti

de acel Vingerhout, mîna dreaptă a lui Bergmans, căpetenia răscoalei ridicătorilor de greutăţi. Bine că s-au dus *ad patres !* [1] — în schimb o să încasăm asigurările pentru cei înecaţi din echipaj... E o compensaţie destul de bună !...“

Armatorul se duse să-şi ia prînzul, ca şi cum nimic nu se întîmplase. Ginei i se păru că avea înfăţişarea scîrbos de voioasă a unuia care trage pe sfoară cu pişicherlicuri. La desert, pe cînd curăţa cu migală o tigvă [2] zemoasă şi-şi turna un pahar de vin vechi de Bordeaux, cu precauţia unui degustător încercat, îi anunţă, nu chiar cu glasul cerut de împrejurări, îngrozitorul şi totalul naufragiu al vasului pe care ea îl botezase.

Nebăgînd de seamă paloarea de ceară care cuprinsese obrajii nevesti-si, intră în amănunte, făcu socoteala morţilor. Ea încercă să-l reducă la tăcere ; el stărui, şi merse cu răutatea pînă la a-i evoca punerea pe apă a vasului de pe şantierul Fulton. Atunci, aproape venindu-i să leşine, plecă de la masă şi se refugie în camerele ei unde îşi aminti că cei care asistaseră la lansarea GINEI văzuseră un semn rău în stîngăcia şi şovăielile naşei...

Laurent, după ce pieri din ochii mulţimii care-i dădea ghes cu întrebările ca să afle ceva mai mult, o luă la fugă cu capul gol — pierduse din vedere să-şi caute şapca după luptă — nevrînd să mai vadă şi să mai audă de nimic, pînă ajunse la mansarda lui şi întinzîndu-se pe pat, ca altădată la familia Dobouziez în pod, izbuti să se uşureze de povara lacrimilor pe care furia i le oprise în gît. Îşi contenea suspinul doar ca să rostească aceste nume : Jan !... Vincent... Siska... Henriette... Pierket !...

De atunci, nu trecea zi să nu fredoneze pentru sine, cu o durere ucigătoare, ca şi cum şi-ar fi inoculat o

---

1 Pe cealaltă lume, la strămoşi.

2 Plantă din familia curcubitaceelor, cu fruct mare şi cărnos, numită şi curcubetă.

foarte dulce dar foarte periculoasă otravă, *Unde poate fi mai bine* al fanfarei din Willeghem.

Fără a bănui că o transformare se producea în sufletul trufaş al verişoarei, Laurent amestecă de-acum înainte pe cele două Gine — femeia şi vasul : geloasă, tulburătoare şi ursită s-aducă nenoroc, doamna Béjard, spre a i-o omorî pe blînda şi sfînta Henriette, menise vasul, finul ei, naufragiului. Şi cînd te gîndeşti că el s-apucase iar la un moment dat s-o iubească pe această Regină ; în noaptea alegerii lui Béjard ! Acum îi plăcea să creadă că o ura pe vecie...

Cultul scumpilor săi morţi se amestecă foarte curînd, din ură împotriva societăţii oligarhice, nu numai cu dragostea pe care o nutrea muncitorilor de rînd, dar cu cea mai mare simpatie faţă de cei scăpătaţi de tot, faţă de cei urgisiţi, adică faţă de cei mai decăzuţi din nenorocirii societăţii. El dădea, în sfîrşit, frîu slobod setei de anarhie care dospea într-însul din cea mai fragedă copilărie, care-l frămînta pînă-n baierile inimii, care-i atingea pînă şi cele mai tainice coarde simţitoare.

Spre urgisiţii acestei lumi se îndrepta nemăsuratul său dor de înfrăţire, nemăsurata sa iubire.

IV

ÎN CONTUMACIE

Laurent se stabili la început în partea cea mai îndepărtată a Borgerhout-ului, aproape de întreruperea drumului de fier, nu departe de o cale de ocolire pe care nu circulau decît convoaie de mărfuri. Era un colţ care-i trezise atîtea gînduri, altădată, cînd se uita asupra regiunii, din mansarda de la Dobouziez. Îngrămădeala orăşenească avea, în acea parte, înfăţişare de periferie suspectă, presărată de case ridicate din temelie la voia întîmplării, fără nici o aliniere, cîrciumi folosite la de toate, depozite de animale, ateliere de ale marmurarilor, turnătorilor în ghips, mici zalhanale. Funingine pe ziduri, iarbă crescută printre pietrele caldarîmului. Ca monumente : un rezervor cu gaz, al cărui vas de fier se ridica sau se cobora între patru ziduri de piatră prevăzute cu braţe articulate ; un abator spre care văcarii şi ciobanii îşi mînau vitele nebănuitoare, apoi o cazarmă despotică înghiţind victime tot aşa de pasive, toate edificii de un roşu murdar, un roşu pe alocuri de culoarea sîngelui.

Din cînd în cînd fluierul locomotivelor, cornul cantonierului de cale ferată şi clopotul uzinei îşi dădeau răspuns, iar goarna bieţilor recruţi se împerechea cu strănutul şi smîrcîitul oilor. Pînă la meterezele fortificaţiilor, locurile virane alternau cu nişte curţi acoperite, pe unde cîini răpănoşi adulmecau de-ale mîncării ; grădini în stare rudimentară înconjurau nişte vile de scînduri nelocuite, rătăcite în această zonă sălbatică şi respingătoare ca un tînăr sentimental, într-un cuib de pişicheri, trăind de pe urma ibovnicelor.

Sărmanii strîngători de petice răzuiseră de mult gudronul şi scoseseră sau desprinseseră scîndurile gardurilor. Înarmaţi cu încăpători saci de pînză deasă, săreau, în fiecare dimineaţă, gardul despărţitor, după ce mai aruncaseră o privire asupra porţiunii părăsite. Scormonind peste tot cu băţul cu cîrlig la vîrf şi cu labele, nu mai puteau de bucurie atunci cînd, printre zdrenţe, dădeau peste vreo piele de cine ştie ce mortăciune. Ei se luptau pentru acest chilipir ca pentru un bulgăre de aur sau îl smulgeau de la cîte o javră care o ştergea mîrîind.

Peripeţiile acestui cules fură îndelungă vreme singura distracţie a lui Paridael. Apoi îşi găsi subiecte de studiu mai înalte.

Pe lîngă cantonierul de cale ferată, un bărbat frumos şi bine făcut, oacheş, gros şi scund, a cărui faţă deschisă contrasta cu strîmbăturile şi zvîrcolirile acestei periferii şi ale acestor băţoşi nevoiaşi, se învîrtea, de-o bucată de vreme, o femeiuşcă durdulie aşa cum îi plăcea lui, blondă şi radioasă ca o semănătură de grîu după ploaie, avînd o carnaţie trandafirie bătînd întrucîtva în roşcat, iar buze atît de roşii şi aşa de pofticioase şi ochi atît de ademenitori !... După strălucitoarea ei găteală de fată în casă de lume mare, după nostimele dalbe bonete şi şorţurile sale fără pată, Paridael înţelese că era străină de-acele meleaguri.

Fără îndoială, bătînd drumurile la întîmplare, trecuse pe acolo şi-l găsise pe plac pe flăcăul frumos la chip. Nu era prima femeie pe care o neliniştise lumina ochilor de culoarea cafelei negre, ciuful cîrlionţat, înfăţişarea serioasă dar nu posacă ale voinicului. Avea, pe lîngă toate, un fel milităresc, de-a dreptul irezistibil, de a-şi aşeza şapca pe cap şi vestonul său de catifea îi înconjura talia, strîngîndu-i-o ca un dolman ! Femeile care treceau pe lîngă zelosul muncitor, şi nu numai pe-aproape tare, nu-şi vedeau de drum decît cu părere de rău, uitîndu-se la dînsul cu ochi galeşi. Cele mai îndrăzneţe îi arătau simpatia lor, nu se sfiau să-i spună că le-a căzut cu drag făcîndu-se însă că glumesc şi în-

făşurau, în sîrma ghimpată a unei ocheade pline de dor, vorba muşcătoare cu care-l picneau.

Linia nefiind dintre cele principale, acest om cumsecade cumula funcţiile de cantonier şi de acar. Chiar şi întreţinerea porţiunii de cale ferată tot lui îi revenea, ca unui simplu lucrător de echipă. Fluşturaticele îl găseau totdeauna ocupat. Surd la sîcîielile lor, cam mîndru pesemne şi socotindu-le prea obscene şi triviale de tot, lucra mai mult decît trebuia, şi după ce sunase din corn, prezentase, desfăşurase şi plasase steagul său, deschizînd şi închizînd rampa, se zorea să care cu roaba pietrişul, să întreţină, cu nisip şi piatră, calea şi să ungă acele.

Fata în casă, cu dalbe bonete, nu se lăsă descurajată de mutrele lui dispreţuitoare, sau de om care fuge de lume. Mai drăguţă şi mai de bun-gust decît cumetrele din partea locului, totodată mai discretă şi mai cu vino-ncoa, cu încetul îl îmblînzi pe sălbatic. Începu a se înălţa, cît era de lung, cînd lucra, cu spinarea încovoiată, pe linie, şi-şi ridica uşor şapca spre a răspunde la bună-dimineaţa ei ; după o săptămînă se ducea la ea, cam molău, roşindu-se ca să-i spună cîteva fleacuri ; data următoare, cu coatele rezemate de rampă, îi îndruga la baliverne pe care ea le sorbea ca pe nişte vorbe de evanghelie. S-ar fi putut spune că, spre a-i deranja, trenurile gălăgioase defilau în mai mare număr în acea zi. Dar ea avea răbdare ca tînărul să-şi îndeplinească numeroasele lui îndatoriri, îi urmărea mişcările din ochi, vrăjită de umbletul său îndemînatic, şi luau apoi de la capăt vorbirea întreruptă...

Legătura, tot mai strînsă între aceste două fiinţe simple, îl distră mult pe Laurent Paridael, cucerit de atrăgătoarele lor tipuri de brun şi de blondă, aşa de armonios potrivite.

Mai dinainte legase el prieteşug cu cantonierul ; în clipele de răgaz, îi oferea ţigări, îi plătea cîte un păhăruţ de rachiu şi-i cerea să-i vorbească despre particularităţile meseriei. Îi aducea laude pentru că cucerise o asemenea inimă, şi cînd îi găsea împreună, c-un semn

din ochi, îl întreba despre stadiul legăturii lor, şi rîsul cam ruşinat şi privirea zglobie ale junelui amorez îi răspundeau cu elocvenţă. Cît despre fata din casă, era atît de ocupată să-şi mănînce din ochi alesul, încît nu băga de seamă aceste semne cu înţeles şi interesul cu care Paridael urmărea dragostea lor. Această fericire a altora, această idilă între două fiinţe tinere şi frumoase, îl ridica în al şaptelea cer, dar îl şi punea pe jeratic pe fantasticul Paridael, îndrăgostitul neluat în seamă de către Gina.

În acest timp, îndrăgostiţii nu mai puteau de dor unul după altul. Ea se duse, în cele din urmă, să nu-i dea pace în căsuţa lui de lemn, în nopţile cînd era de serviciu. Într-o noapte de iarnă, pe cînd bătea vîntul şi ningea, pe uşa întredeschisă, Laurent îi văzu ghemuiţi înfrigurati într-un ungher, fata pe genunchii băietanului. Lumina era stinsă, dar roşeaţa sobei de fontă trăda îngemănarea celor două siluete.

Dînd o raită prin cealaltă parte a oraşului, Laurent se îndepărtă de protejaţii săi. Cînd se întoarse, fu destul de surprins, nemaivăzîndu-l pe tînăr nici pe linie, nici în cabină. Dacă îşi aducea bine aminte, tocmai în acea săptămînă flăcăul era de serviciu ziua. O fi fost bolnav ? Fusese înlocuit ? Această lipsă neobişnuită îl nelinişti pe Paridael, de parcă l-ar fi avut la inimă pe bietul om, ca pe un prieten de demult. Îi păru şi mai rău cînd pe înnoptate, altcineva decît cel aşteptat veni să-l înlocuiască pe cantonierul de serviciu. Supunîndu-se încă o dată timidităţii sale, acelei sfieli care îi stăpînea pînă şi cele mai neînsemnate simpatii, nu îndrăzni să ceară informaţii despre cel absent. De altminteri Laurent nu ştia cum îl cheamă. Ar fi trebuit să-i dea unele semnalmente, să treacă la explicaţii şi îşi închipuia că demersul său putea să pară ciudat. El se întoarse acasă, deci, dar toată noaptea îl chinui gîndul la cel absent şi cornul, în care sufla acum un altul, chema într-ajutor şi dădea alarma.

A doua zi, cantonierul nefiind la postul său, Laurent se hotărî să intre în vorbă cu înlocuitorul.

Află astfel despre un funest sfîrşit.

În pofida regulamentelor, sub ameninţarea amenzilor şi a concedierii, cu riscul de a fi surprins de inspectorul în turneu, îndrăgostitul nu-şi mai părăsea iubita. Însă, într-o noapte, ei fuseseră aşa de strîns îmbrăţişaţi, atît de pierduţi gură-n gură, încît el nu avu putere, şi nici prezenţa de spirit, să întrerupă aceste delicii, ca să semnaleze apropierea unui tren şi să închidă drumul. Poate că s-o fi bizuit şi pe singurătatea, pe lipsa de circulaţie pe acest drum în acel moment nepotrivit? O sălbatică cloncăneală de desperare, urmată de o ploaie de înjurături, îl smulsese din beţia plăcerii sale. Cînd se repezi afară pe linie, trenul tocmai se oprise la cîţiva metri de postul său, după ce zdrobise o biată pereche de oameni în vîrstă.

Sigur că urma să plătească scump neglijenţa sa, vinovatul nu mai aşteptase rezultatul anchetei, ci fugise în timp ce magistratura şi jandarmii cercetau cazul său. Cu atît mai bine că se temuse de severitatea justiţiei, ţinînd seama că cei doi bătrîni, suprimaţi în timpul vegherii lor amoroase, erau nişte zgîrciţi cît se poate de bogaţi şi că făţarnicii moştenitori se simţeau datori să le cinstească memoria, urmărind fără milă pe autorii masacrării lor, chiar dacă în suflet jubilau probabil că se întîmplase interesantul omor.

Nenorocita de îndrăgostită dispăruse şi ea, împreună cu cel căzut în mrejele ei, şi nimeni nu află pe unde se ascundeau. Laurent nu-i mai văzu niciodată. Dar, de la această aventură fatală, de fiecare dată cînd auzea răguşeala unui corn de cantonier sau cînd zărea hîrdăul negru al unui rezervor de gaz, atîrnînd peste o posacă întindere de mahala, cînd i se-ntîmpla să-i vină-n nas mirosul iute de cărbune de cocs — îi apăreau, imediat în minte, cei doi tineri cu coatele rezemate de rampă, el, cu faţa pîrlită de arşiţa soarelui ca un faun, îmbrăcat cu haine de un roşu închis cu reflexe aurii, cu cornul de aramă atîrnat de găitane roşii de lînă, încrucişate pe piept; ea, blondă, rumenă, gata să-i cadă leşinată în

braţe, şi cu legătura ei de cap şi cu şorţul alb ca spuma, îţi făcea poftă ca belşugul de pe masă de la un ospăţ.

Ca să se poată dezbăra de părerile de rău după cantonierul dispărut, Laurent îşi schimbă pentru moment sălaşul şi cutreieră, ca un explorator, cele cîmpuri din jurul Anvers-ului care, în amintirea emigranţilor de la ţară, îi erau atît de scumpe. Willeghem îi ajunse chiar un fel de loc de pelerinaj.

De altminteri, fără să-l părăsească, fără să contenească a-i avea sub tălpi pămîntul şi a-i respira aerul, Laurent simţea, pentru locul său de naştere, un devotament mistuitor, voluptuoasa mare suferinţă a exilatului. Se uita la cele mai mici lucruri ale locului de obîrşie, intra în contact cu ele, cu o intensitate a simţurilor pe care n-o încearcă decît cei care se întorc după o lungă absenţă sau care pleacă pentru totdeauna ; acei care învie sau care mor. Căci, numai în ţinutul natal, cele trei regnuri ale naturii se găteau cu atîta prospeţime şi tinereţe, cu farmecul primăverii veşnice.

Pietatea sa arzătoare se întindea de la făpturile nevoiaşe şi cartierele depărtate de centrul marelui oraş, la regiunile mocirloase şi sterpe, cu cer nălucitor, la lucrătorii avînd numai cît se vede pe dînşii, tăcuţi de felul lor, la cele stepe ale Campin-ei, de care turiştii se tem ca de-o remuşcare.

Înfruntînd uragane, ploi însoţite de chiciură sau grindină el se plimba pe orice vreme.

În plină burniţă de toamnă, se oprea adesea în faţa cîte unui ţăran cu bluză de cărăuş, măsurîndu-şi ogorul cu paşi mari şi aruncîndu-şi sămînţa cu gestul ritmic al belşugului. Pe vară, văzînd un cosaş bătîndu-şi solemn coasa de nicovala portativă, stătea locului, ca un credincios în faţa unui episod simbolic al serviciului divin. Îşi alegea, dintre toate, satul de la Willeghem unde i se ivise această apariţie, se ducea adesea să se plimbe într-acolo, dar, stăpînit într-una de vaga-i sfiiciune, nu se încumeta de loc să se apropie de acel ţăran sculptural.

Îl înfiora într-una, de cum îi trecea pe la nas un cît de vag miros de zeamă de gunoi, acea seară de-aprilie

cînd întîlnise pe un ţopîrlan care purta hîrdăul de murdării şi-şi stropea, cu lopeţi pline, ogorul cu felurite culturi abia dînd în colţ. Dispreţul săteanului pentru primăvara înduioşătoare care-i gîdilă pe unii la inimă, sîngele rece al acestui mocîrţan cu bucile şezutului grase, cu carnea tare, cu părul fuior de in, văzîndu-şi cu o călcătură grea de treaba lui folositoare, dar neelegantă, violentul contrast între miezosul borţos şi sclifoselile lumii din jur îl cuceriră dintr-o dată pe Laurent Paridael şi, tot de atunci, decorul de aprilie, tulburările echinocţiului, lingoarea şi inima rea care-l apucau şi pe Laurent uneori, voluptatea clipei de care tocmai se bucurase, toate îi părură serbede şi anoste ca o poveste bună de adormit copiii. Nu mai avea noimă pentru el decît acest tînăr cultivator de pămînt. Acelaşi rural, oprit de Laurent, contenea o clipă cu împrăştiatul îngrăşămîntului mirositor şi cu înviorarea semănăturilor, şi povestea, deschis la faţă, simplu, scărpinîndu-se după ureche: „Da, ăsta aşa cum mă vezi, domnule, cu patru flăcăi din cătun ne-am luat prima grijanie taman în ziua trasului la sorţi!"

Şi această coincidenţă a împărtăşaniei cu brutala luare la armată nu se dădu dusă din mintea lui Laurent, legînd-o pe totdeauna de amestecul de tămîie pascală şi de scîrnavă răcitură, ca şi de izul zilei cînd acest fapt rar i s-a povestit.

Acestei impresii i se mai alipi intim aceea a unei dimineţi petrecute la o păşune grasă şi umedă într-o ceată de văcari şi văcăriţe. O namilă de fată băieţoasă comanda ceata în zdrenţe şi supraveghea friptul picioarelor de broaşte, pentru pregătirea cărora, şefa rechiziţiona untul de pe toate feliile de pîine ale celorlalţi. Mînuţele sprintene îngrămădeau sub tigaie, ca într-un bivuac, uscături şi lemne mai groase. Rumenitul fripturii părea un artificial fişîit de frunziş.

Paridael se desfăta în ziua aceea ca un sălbăticuţ în sînul naturii; uitase şi de doliul său şi de ranchiuna sa, dar cînd nici nu gîndea, această veselie rară lîncezi: unul din mititei, îmbătat cu rachiu de ienupere de un

drac de căruţaş, dormea de-a lungul unui şirag de mărăcini ; în zadar îl scuturaseră, el sforăia, plin de bale, abrutizat ca un alcoolic ; omizile păroase provocau un fior sub pielea sa zbîrcită şi tăunii turbaţi şi jilavi, din pricina cărora un cîrd de mînji strănuta, sforăia de spaimă şi azvîrlea în dreapta şi-n stînga, îi sustrăgeau din cînd în cînd adormitului cîte-o picătură de sînge, de culoarea agudei zdrobite, şi cîte un urlet implorînd răzbunarea cerului.

Alte dăţi, Paridael se urca în susul sau cobora în josul lungilor şi dreptelor canale flamande, pe bordul unui vas de circulaţie redusă. Ducea viaţa marinarilor, lua masa cu ei, dormea în cabinele lor curăţele şi drăguţe ca o odaie de toaletă a unui manechin de croitoreasă, le dădea o mînă de ajutor gazdelor, dar o tărăgăna, mai toată vremea într-un farniente absolut, simţea o mare plăcere să i se urască şi să alunece pe cursul apei, fără să se mişte, fiind, la rîndul său, un ce imobil, pasiv, fără răspundere, în faţa căruia treceau în această procesiune sălciile, se pleca cu închinăciune răchitişul, se strîngeau roată sate, mergeau iute ca nişte picioroange, clopotniţe. D-apoi, manevrele, mereu aceleaşi, repetate, în diferite etape, în bazinuri de canal între două zăgazuri construite după acelaşi model, opririle în aşteptarea scurgerii apei din ecluză, vasele în cursă aliniindu-se, proptite de opritoare, pe cînd paznicul ecluzei pune în mişcare zăgazurile, şi carenele coboară şi ele o dată cu nivelul apei ! Şi aceleaşi discuţii cu scîncet şi vaiet leagă între ele, de pe-o punte pe alta, gospodinele !

Uneori în tînguitoarele refrenuri se introduce şi cîte o modulaţie neprevăzută.

O dată ce vasul e înţepenit de ţărm, unul din ajutoare profită de oprire ca să coboare pe uscat, rupe cu piciorul iarba din rădăcină şi o adună într-o grămăjoară şi urcîndu-se iar pe bastiment, se apucă să îndese această verdeaţă încă vie în cuşca inseparabilei ciocîrlii. Simţitoare faţă de această atenţie, binevoitoarea captivă primeşte ospăţul neobişnuit printr-un solfegiu fără

note, de-ţi ia auzul. Dar în toiul acestei bucurii nu prea la timp venite, bătrînul şef care, neputînd scoate la capăt o treabă, bombăneşte şi ţipă în acest minut cît îl ţine gura, chemîndu-şi ajutorul, îl zăreşte la pupă şi îi trage un perdaf chiar în momentul cînd închidea în pripă portiţa cuştii. Ah ! trîndavul ! Tocmai lui să-i care la pumni, lui să-i dea picioare-n spate ! Fugarul de la treabă se apără de pumn, încasează lovitura de picior neaşteptată, se răsuceşte pe călcîie, nu se vaită, nu răspunde. Gura lăbărţată îi zvîcneşte nervos, obrajii pîrliţi de soare i se înroşesc, dar nici urmă de lacrimă nu-i scaldă ochii adînci. Îi potoleşte mînia, nu atît bucuria păsăricii, cît privirea drăgăstoasă şi compătimitoare pe care o simte asupră-i, a soţiei şefului, stăpîna şi draga lor. Ah, ca să-i intre în voie, va înghiţi grosolăniile şefului. Îşi bate joc de furia soţului cît şi de lătratul cîinelui. Vezi bine, slugarnica javră e de partea şefului, pe cînd ciocîrlia a stăpînei.

Şi uite aşa i-a trecut ciuda şi se pune pe treabă. Îi ţine şi el hangul cu cîntecul său. Nu te lăsa, mititelul mamei ! Zăgazurile se deschid iar, trăgătorul la edec scoate din apă lanţul fără sfîrşit şi de pe un mal şi de pe celălalt, ajutoarele de luntraşi îşi înţepenesc şi îşi trec otgoanele.

Vasele se pun în mişcare, se înşiruie iar unul după altul. Încet, drept înainte, spre Rupel, cursa înaintează în josul apei.

Laurent bătea şi el cele cîmpuri, cu diligenţa poştei, pînă la distanţe mari care totuşi îi păreau scurte. Între Beveren şi Calloo, în ţinutul Waes, se auzea vuietul ritmic al îmblăciilor, îmblătind pe aria din şopru. Călăuza îşi opreşte caii. O fată, cam desfăcută la piept, pe faţă cu luciul mărului din partea locului, dă fuga, se caţără pe taluzul şoselei tocmai la timp ca să poată prinde pachetul pe care i-l zvîrle poştaşul. Cu o mişcare bruscă, rupe sigiliul, şovăie o clipă dacă să dezdoaie scrisoarea, apoi se hotărăşte să vadă despre ce-i vorba într-însa.

Nici un muşchi nu-i zvîcneşte pe obraz : dar lui Laurent i se pare că-i aude bătăile smucite ale inimii

îndurerate. Şi îmblătitorii neclintiţi, cu trunchiul corpului gol, cu şolduri strînse în drilul pantalonilor — două statui de bronz de un roz închis în clarobscurul hambarului, scăldate într-o sudoare mai mult volatilă decît lichidă — îmblătitorii aşteptau şi ei *vestea* cu oarecare încordare. Vreo scrisoare de la Jan *a' nostru*, fratele său, cel „de casa noastră", sau de la Franţ *a' meu*, logodnicul, soldat la Anvers ? L-o fi tras oare aţa şi păcatul în cine ştie ce învălmăşeală, s-o fi luptînd cu moartea în spitalul militar, scrisoarea o fi venind din închisoarea din Vilvorde ? Lui Laurent îi trec prin cap atîtea întrebări. Arde de nerăbdare s-o iscodească pe ţărănţuşă. Ea o să-şi vadă de cale spre fermă. El o s-aştepte răspunsul în veac. Diligenţa îşi urmează drumul. Clopoţeii aninaţi de gurile hamurilor îşi zuruie clinchetele a batjocură, biciul nu mai stă din pocnet, fără ruşine, ţi-e lehamite de-atîta căldură — o căldură de cruce-amiază de-ţi vine să blestemi soarele şi să-ţi pară rău după iarnă. Clopotul din Calloo bate de douăsprezece ori cu melancolie, ceas prea greu de bătut pare să-şi zică clopotul... Greierii îşi rîcîie, apucaţi de năbădăi, elitrele. Şi lui Laurent îi stăruie în gînd, neîntrerupt, astăzi, cum îi va stărui şi mîine, inevitabil, *singura* fermă din cursul călătoriei, o coşcogea fată, cît un zdrahon, îngrijorată, şi cei doi flăcăi pe jumătate goi, imitînd bronzul... Căci puterea lui de-a presimţi îi dă de ştire trecătorului că vestea e rea. Ar vrea să se întoarcă din cale, să-i aline durerea frumoasei pămîntence : se simte în stare să stea de priveghi, cu dînşii, s-aştepte umbra mortului. S-a isprăvit. Departe, foarte departe, chiar de pe acum nu va mai trece în viaţa lui pe acest drum. Dar are o amintire mai mult care să-i strîngă inima pe zăduful înăbuşitor al caniculei. Dangătul clopotului dintr-un sat, leşinul gîzelor în văzduhul fierbînd de zăpuşeală, greierii scîrţîind din aripi îi evocă mereu *mustrîndu-l*, o lume pe care ar fi putut-o deplînge şi iubi...

Astfel, atîtea şi atîtea scene la care rămîn indiferenţi cei mulţi, chiar şi observatorii de meserie, o faţă

zărită-n treacăt, un drumeț atins cu cotul, o privire prinsă din întîmplare, un umblet al unui om ca toți oamenii lăsau urme de neșters în viața sa. Cultiva chinuitoare păreri de rău după atîția cu care mersese împreună doar un crîmpei de cale, avusese doar întîlniri fără importanță ; de nemîngîiat față de înfurcăturile de drum pe care destinul le impune călătorilor celor mai bine împerecheați.

Nostalgii continue îl mistuiau. Îl fulgerau dorinți sfîșietoare să gonească cu orice preț acele năluciri fugare ; jinduia însă după aceste vedenii mult așteptate și departe de a i se șterge din suflet amintirile dragi, cu cît trecea vremea, sporeau, cîștigau în tărie și buchet ca un vin de bună calitate.

Un blînd și distins chip din popor, un flăcău înalt ars de soare, cu ochi adînci scormonitori, aplecat la ușa unui vagon de-a treia, într-un tren care se încrucișa cu al său. Și nu-i trebuia mai mult lui Laurent ca să se lege de această ființă pe care n-avea s-o mai vadă. Va gusta pe încetul, cu plăcere, un vac de om, această minută prea scurtă ; nimic nu se va pierde din atmosfera acestei clipe : a fost lîngă un viaduct, și în aer, unduiau un miros de apă stătătoare și cîntecul unui trăgător la edec. Efluviile de mlaștină și melodia tristă încadrau distincția supremă a atitudinii și ochii adînci plini de duioșie ai necunoscutului...

Asemenea întîmplări neprevăzute, de puțină însemnătate, în sufletul lui Laurent, deveneau scene foarte vii, cu trăsături de o puternică și misterioasă atracție, de-un pronunțat relief, dar avînd, în plus, parfumul, muzica, simbolul și un nu știu ce, care deosebește de ceilalți ființele și obiectele alese. Ce capodopere, își zicea el, dacă s-ar izbuti să se redea aceste scene cum le revedea și le rumega în minte, închizîndu-și ochii !

O altă scenă :

Un argat de la pluguri își ducea la grajd caii săi deshămați, dar cu hamurile rămase pe dînșii. Capetele

şi piepturile cailor se şi înecau în umbră, numai crupele lunecau în clarobscur sub poarta cea mare, de trăsuri. Afară, c-un orcic în mînă, argatul, un voinic vînjos, cu umeri laţi, o minune, numai în pieptar, văzut din spate, se îndrepta pieziş spre dreapta şi se apleca puţin, zelos să mai domolească dobitoacele prea grăbite. Se putea auzi acel *ho, ho!* al individului, sau plescăitul său lovind mulţumit limba de cerul gurii, sau înjurătura lui poruncitoare, dar te reţinea, înainte de orice, conturul gestului său, această mişcare a corpului fusese atît de nimerită, unică, inseparabilă de personaj, atît de armonioasă, şi atingînd parcă o măreţie de simbol.

Aducîndu-şi aminte de acest gest, Laurent refăcea în gînd scena în amănuntele ei cele mai neînsemnate. La dreptul vorbind, rezida întreagă în această mişcare pe care el încercase să i-o reproducă lui Marbol.

Pierzînd orice nădejde că ar putea-o reda întocmai, îl duse cu dînsul vrînd-nevrînd pe pictor la ferma unde se produsese acest gest esenţial. Umblară peacolo către seară cu ochi iscoditori, dar nici vorbă să descopere modelul căutat; Laurent ceru atunci lămuriri asupra lui de la oamenii fermei.

Mojicii aceştia abia-abia îl recunoscură pe semenul lor, sau mai bine zis pe unul dintr-ai lor, în portretul peste măsură de înfrumuseţat pe care i-l trasă personajului.

— Ei drăcie! „Cîrlionţatul" zise în cele din urmă una din slujnice cu o nepăsare ipocrită — căci nu se poate să nu-l fi cunoscut foarte de-aproape şi să nu-l fi apreciat pe propria-i piele pe acest mîndru tovarăş de muncă — stăpîna noastră l-a dat afară acum opt zile şi nu putem să ştim unde s-o fi dus să se tocmească.

— Să aibă sub ochi un asemenea mim şi să-l dea afară! exclamă Laurent, cu o indignare din care acea grosolană servitorime nu înţelese nimic.

Marbol încercă să-şi convingă prietenul că vor mai găsi desigur aceeaşi atitudine, aceeaşi mişcare de şol-

duri profesională, la alţii cu aceeaşi ocupaţie ca şi prăpăditul dat afară din serviciu. Şi, în acest scop, ca să măgulească mania lui Paridael şi să-l consoleze de acea jalnică lipsă, luară parte la întoarcerea cîtorva convoaie de plugari. Dar, la momentul aşteptat, mlădierea, mişcarea neobişnuită a trupului, neîndemînarea acestor puşlamale nu păreau decît o parodie, o palidă contrafacere, o imitaţie stîngace, o jalnică asemănare cu ţinuta Cîrlionţatului. Marbol parcă se mulţumise şi cu atît şi chiar scoase notesul din buzunar ca să prindă în creion această faţă caracteristică a trebii, dar Laurent nu-i îngădui să înceapă schiţa şi, fiindcă Marbol îi lua peste picior spiritul exclusivist, el îi răspunse adînc convins :

— Poţi să rîzi cît vrei, dragul meu, dar să ştii că spre a asigura ochilor mei voluptatea, alintarea acelei atitudini a băiatului de ieri, voi merge pînă acolo încît să mă dedau culturii pămîntului ; da, numai şi numai ca să-l iau pe acest rob în serviciul meu. E poate o fiinţă neascultătoare, cu care e greu s-o scoţi la capăt, un argat necuviincios, dar, oricum o fi, beţiv, curvar, hoţ, îi voi ierta toate viciile, doar simple păcate uşurele faţă de plastica sa desăvîrşită... Acestuia, şi celorlalţi pe care i-am văzut, nu le lipseşte de bună seamă profilul ; mişcările lor, convin cu tine, sînt identice. Pe scurt, aceeaşi preparaţie, aceeaşi zeamă : nu lipseşte decît sarea care dă gust.

— Ei bine, noroc că nu ştii în ce bucătărie această sare-n bucate, cum îi zici tu, a nimerit ca să facă zeama bună !...

— Da, fiindcă aş fi în stare să-l iau în serviciul meu chiar acum.

Şi fiindcă Marbol îl zeflemisea şi mai tare, prietenul îl rugă stăruitor :

— O, taci. Dacă ai fi artist cu-adevărat, m-ai înţelege !

Şi pe drumul întoarcerii, abătut, de parcă i s-ar fi înecat corăbiile, nu-şi descleştă dinţii nici o clipă.

Încet-încet, echilibrul, deplina sănătate morală, bunul-simţ, dreapta judecată a lui Bergmans nu-i mai plăcură. Nu-l mai atrăgeau prietenii. Ajunsese acum pînă acolo încît găsea inseparabilul său triumvirat prea călduţ, prea cuminte. Pictorului îi imputa vederile înguste, lipsa viziunii clare, a curiozităţii şi înţelegerii. Sănătatea, prisosul de expansiune, veselia, optimismul din geniul lui Vyvéloy nu-i mai produceau bucuriile de altădată.

Scînteile inteligenţei lui desfătau mult restrînsul său cerc. Ei îşi socoteau cenzorul drept un rîzgîiat şi-l cruţau ca pe un convalescent drag. Bunătatea lor ocrotitoare, blîndeţea, indulgenţa, departe de a-l linişti pe Laurent, în cele din urmă îl scoteau din fire şi, nereuşind să le tulbure calmul, îi lăsa cu buzele umflate, ca să se întoarcă iar la dînşii peste două-trei zile. Ceilalţi nu-i purtau pică şi pizmele, vorbele sale nesăbuite, le treceau cu vederea ca fiind paradoxe şi sofisme ale unui suflet mare.

Dar, hărţuit de gînduri sucite, Laurent ţinea cu tot dinadinsul să-şi potrivească purtarea după ele. Era pe-aproape clipa cînd avea să-şi lepede ultimele prejudecăţi şi să calce în picioare convenţiile sociale. Îndrăznelile lui ciudate istoviră în cele din urmă îngăduinţa intimilor săi, şi, ca persoane care trebuiau să-şi păstreze o anumită poziţie în lumea bună, înfruntară primejdia de a-i face unele observaţii. Într-o zi, îl întîlniră însoţit de o pereche de drîngălăi, desigur foarte pitoreşti, haimanale de chei, proşti zileri, înţoliţi după ultima modă, dar din cale-afară de ciudaţi pentru acei cărora, de perfectă bună-credinţă, se simţea măgulit să-i prezinte. Susţrăgîndu-se cît putură mai repede acestei compromiţătoare relaţii, ei fură taxaţi fără milă drept burtă-verde.

De data aceasta Bergmans răspunse numaidecît. Paridael le cerea prea mult, la urma urmelor. Prea se îngroşa gluma. A te interesa de poporul care suferă, nimic mai drept. Dar să te prăpădeşti după nişte nătărăi, să-ţi dai coatele cu oamenii fără căpătîi, cu le-

pădăturile, însemna să faci pe ciudatul, ca să nu spun mai mult ! Apoi, potolindu-se, Bergmans încercă să-i arate celui abătut din calea cea dreaptă că aluneca spre o prăpastie : îi impută trîndăvia sa, viaţa bizară, iluziile deşarte, îi propuse chiar să-l angajeze în serviciu la biroul său, să-i găsească un loc la Daelmans-Deynze.

Paridael refuză net. Cea mai uşoară subordonare, cel mai mic control îl dezgustau ca o robie. Uneori, mişcat de cîte-o vorbă pornită din inimă, făgăduia să-şi găsească un rost ; va face o sforţare şi se va mulţumi cu felul de viaţă al oamenilor aşezaţi la minte, ori cel puţin mai cu scaun la cap ; dar aceste cuminţi hotărîri le părăsea la cea mai uşoară jignire pricinuită de josnicia şi de trufia dispreţuitoare burgheze.

Pronosticurile vărului Dobouziez cădeau greu pe capul lui ca un blestem : acest om pozitiv şi clarvăzător cîntărise bine viitorul rudei sale ieşite din comun.

Lui Laurent i se întîmpla să dorească a fi un irresponsabil, să-i invidieze pe cei ţinuţi sub pază, criminali sau nebuni, pe care nu-i mai mistuie grija pîinii zilnice şi a luptei pentru trai. Evanghelica lui bunătate, o isterică bunătate ca a călugărilor franciscani din tagma lui Francisc de Assisi, îl înspăimînta şi îl îmboldea spre cele mai păcătoase consecinţe ale fatalismului. Se credea menit pierzării ; fără resorturi sufleteşti, fără încredere, fără ţintă, dorea să moară şi să se cufunde iar în marele tot, ca o piesă croită greşit pe care turnătorul o aruncă din nou în creuzet. După împrăştierea atomilor săi şi difuziunea elementelor sale, veşnicul chimist le va combina încă o dată cu mai mult folos pentru creaţiune.

Vizita pe care Laurent o făcu, în dîrdora acestei tulburări, la o închisoare, îi exasperă aceste vătămătoare dorinţi :

„Nişte bolnavi, nişte irresponsabili, nişte nenorociţi !“ le lua el apărarea, întorcîndu-se din această excursie, în faţa tribunului, a pictorului şi a compozitorului. „Gură-cască, băgaţi în sperieţi, smuciţi din bo-

tez, duşi pe gînduri, cu ochi mari plini de visuri, nu înţeleg nimic din societate şi din viaţă, din cod şi din morală — slabi din fire, făr' de noroc, oi veşnic tunse, unelte supuse, victime care-şi dau coatele cu toţi păcătoşii şi rămîn neprihăniţi ca nişte copii ; blajini, care n-ar omorî o muscă, deşi ucigaşi de meserie, i-au luat cu ei la tot soiul de isprăvi : viciaţi, dar nu vicioşi, gazde-ai bătăilor cît şi gazde-ai plăcerilor.

— Vrei să te aperi pe tine însuţi ? îl întrerupse Marbol.

— Un artist, tu ! izbucni Paridael fără să răspundă la această pişcătură. Ce-ai suferit tu pentru idealul tău de artă, ce sacrificii ai făcut de dragul său ? Acolo am întîlnit pe unul, zic şi eu artist ! Unul adevărat şi sincer, să ştii !... După ce mă plimbase din atelier în atelier, directorul mă invită să intru într-o forjă-model. Închipuiţi-vă, un întreit şir de nicovale, tot pe atîtea foale, ritmînd cu răsuflarea lor, ca o vîntoasă, dansul roşu al flăcărilor ; vreo sută de bărbaţi, cu pieptul şi pîntecele ocrotite de şorţul de piele aspru ca o armură, păroşi, zbîrliţi, cătrăniţi, îngrozitori, cu braţele lor goale, încordate de muşchi ieşiţi vizibil în afară, bătînd voios din ciocan ; închipuiţi-vă un tunet şi o căldură de crater în erupţie ; o înnebunitoare dizolvare de pilitură de fier în sudoarea omenească ; fulgere de la desfacerea metalelor alternînd cu mănunchiuri de ţîşnituri de foc ; şi, într-o împroşcătură de scîntei, trunchiuri de corpuri comparabile torsului de la Vatican [1].

În afară de dimensiunile sale uriaşe şi de uneltele, în mai mare număr, această forjă nu se deosebea totuşi în de fel de acele pe care noi le-am mai văzut ; făurarii robuşti şi falnici semănau cu toţi făurarii de pe pămînt. Activitatea, frigurile întrecerii, domnind în această sală imensă, nu erau nici mai mult nici mai puţin înălţătoare decît acele ale unui atelier de muncitori liberi şi ar fi rămas uluit orice criminalist, tare în

[1] Torsul de Michel Angelo.

ştiinţa lui Gall şi Lavater, dezvăluindu-i-se metehnele şi stările sufleteşti, bătîndu-se cap în cap, ale acestor atleţi cu înfăţişare supraomenească.

Trecînd printre şirurile de nicovale, unul dintre lucrători îndeosebi mă atrase prin exteriorul său : era un voinic, încărunţit, bine legat, avînd o înfăţişare blîndă şi gînditoare şi cel mult treizeci de ani. Directorul îmi arătase, prin saloanele sale minunate, obiecte lucrate în fier forjat amintind sau mai degrabă perpetuînd delicatele feronerii din Evul Mediu şi din Renaştere.

— Uite, zise către mine, autorul acestor piese ! iar către lucrătorul care nu contenea să bată cu ciocanul fierul înroşit în foc : Carol, domnul a binevoit să spună că măruntele tale lucrări au un oarecare merit.

— Nu oarecare merit, cel mai mare merit ! mă grăbii să rectific. Zăbrelele de ferestre şi acel cămin, vasele de metal şi acel parmaclîc de-a lungul scării sînt pur şi simplu minunate şi te felicit pentru ele din toată inima ! Faţă de rostirea mea convinsă, de expresia categorică a laudelor mele, figura întemniţatului se ilumină ca de un palid surîs, pupilele ochilor lui zbuciumaţi iradiară ; şi-mi mulţumi cu glasul blînd şi convingător ; dar surîsul, intonaţiile şi privirile îi erau atît de sfîşietoare încît dacă aş fi stăruit şi apăsat pe aceeaşi coardă, expresia de recunoştinţă a bietului om s-ar fi prefăcut în lacrimi şi suspine. Dintr-o dată, mă simţii şi mai tulburat decît dînsul şi, după ce-i atinsesem pe furiş mîna plină de bătături, mă îndepărtai iute, cu un nod în gît, şi parcă mi se lăsase o perdea peste amîndoi ochii.

— Închipuieşte-ţi, îmi zise directorul, la ieşire, pe cînd căutam să-mi întorc astfel faţa ca să nu-mi vadă tulburarea, îl băgasem la o muncă foarte convenabilă pe acest bătăuş, la fierarul din sat. Avea un salar mulţumitor şi patronul se purta bine cu dînsul, îl cruţa. De altfel i-l recomandasem cu toată încrederea. Află că a trebuit să se năpustească asupra-i nenumărate nenorociri, moartea alor săi, doborîţi fulgerător în cursul ultimei epidemii de tifos, pentru ca să-l împingă la dez-

nădejde, la beţie, la mizerie şi apoi pe pragul puşcăriei. Mă simţeam mulţumit că-l împăcasem cu viaţa şi cu societatea. Ei bine, mă crezi că i-a venit în cap să-şi părăsească iute şi degrabă patronii şi să se întoarcă să ne bată în poartă? Adus la mine, ce m-a rugat să-l primesc înapoi. Nici nu-ţi trece prin minte sub ce pretext? ! Acest original găsea că era mai prejos de demnitatea lui să-şi vîndă munca braţelor sale unui fierar de sat care le folosea la lucrări grosolane şi se socotea mai fericit să-şi pună toată stăruinţa ca osîndit, la închisoare, printre scăpătaţi, la lucrări alese, la lucrări de artă de felul acelora făcute aici.

Fireşte, am refuzat să fiu complice la această fantezie şi crezînd că i-am demonstrat absurditatea preferinţei sale, îi dădui răvaş de drum, luîndu-mi obligaţia să-i găsesc un atelier mai vrednic de talentul său. El nu obiectă de fel la argumentele mele, păru să se supună, dar îmi spuse la revedere cu un sarcasm în glas, cu totul contrariu felului său de a fi.

La două luni după această întrevedere, îmi venea iar, de data aceasta, sub o escortă de jandarmi, cu duba zilnică a delicvenţilor pe care ni-i trimit autorităţile judiciare: nu mai cerea favoarea de a fi primit, ci venea cu tot dreptul, prevăzut de-a binelea cu un fel de scrisoare de recomandare, cu o diplomă de bate-drumuri de necorijat. Şi după ce şi-a ispăşit pedeapsa, ca să-l feresc de recidive, am consimţit să-l mai ţin. Dar nu spune la nimeni această istorie, căci, dacă ajunge la urechea ministrului, bunăvoinţa mea ar fi sever judecată. Şi totuşi conştiinţa îmi dă dreptate! Cu ce mijloc să procedezi altminteri cu acest afurisit de aristocrat?

Mă-i crede, nu mă-i crede, nu numai că nu l-am ocărît, l-am felicitat sincer pe acest funcţionar înţelegător şi-i sînt recunoscător pentru fapta lui bună faţă de unul dintre singurii artişti din creştet pînă-n tălpi, unul din adevăraţii aristocraţi — aceasta-i expresia — pe care i-am întîlnit... O, stai, Marbol şi tu Bergmans,

că n-am spus totul... Plimbarea ni se termină într-un mutism greu de gînduri.

Îmi imputam lașitatea mea față de cel care rămăsese în atelierul de fierărie. Ar fi trebuit să mă fi aruncat de gîtul acestei victime a nedreptăților sociale și să-i fi strigat:

„Eu te înțeleg, orgolios nenorocit. Cît de la mintea omului este pretinsa ta rătăcire! Îmi explic predilecția ta pentru acest azil unde te dedai, fără nici o piedică, la creațiile fanteziei tale, unde cel care te plătește nu pune să se ia la luptă conștiința ta cu interesul tău. Atîția artiști nu-ți ajung nici la călcîi! Apoi, dragul meu, presimt că ai o fire prea simțitoare pentru ca să te fi putut împăca în sfîrșit cu geometrica umanitate. De la prima ta defecțiune te izgonea din rîndul muritorilor, provocător de virtuoși. Un pas greșit te înstrăina pe veci de acești riguroși jucători pe funii. Tu preferi acestei societăți fățarnice și fără să se abată o clipă de pe această cale, pe semenii tăi ciudați, tovarășii de închisoare. Tu trăiești fără jigniri, produci după placul tău. Această pîine pe care o mănînci, nici un concurent nu ți-o va smulge de la gură; și nici n-o furi de la fratele tău aflat în sărăcie. Nici tu luptă pentru trai, acea luptă care în cele din urmă înrîurește și pe artist. Nici tu negustori, nici tu părăzi, nici tu public. În preajma ta, niște biete făpturi care, fără să înțeleagă mai bine, neapărat, opera ta decît cunoscătorii cu diplomă, îți îndreptățesc și îți respectă arta, viciul tău, *viciul neobișnuit* al tău pentru că nici ție nu-ți trece prin cap să le faci o vină din subversiva lor originalitate.

După această apologie a scăpătatului și a nesupusului, o cumplită discuție se angajă între Laurent și prietenii săi, cu toate că aceștia ar fi dat orice să pună capăt convorbirii periculoase. Asemenea scene se repetară, desprinzînd de fiecare dată cîte-o fîșie din vechea lor intimitate și Laurent, în cele din urmă, nu se mai întîlni cu devotații săi de odinioară.

El se cufundă iar în cartierele mărginaşe, care-i rămăseseră în minte de la iubirile cantonierului de cale ferată, vizită des cuiburile de hoţi de la periferia oraşului, ascunzişurile de ucigaşi din Looibrock şi, din Doelhof, străduţele piezişe de la Moara de Piatră şi de la Zurenborg, ale căror privelişti îl pătrundeau la inimă, de copil, şi îi insuflau o curiozitate amestecată cu spaimă şi o milă bolnăvicioasă, acea zonă depărtată de centru, din partea de răsărit a oraşului, adevărate anticamere ale puşcăriei, sală de aşteptare a ospiciilor de nebuni, colcăitoare leprozerii morale.

Bătu drumurile şi în lunga şi lata regiune a Bazinurilor, pornind din faţa vechiului palat al Hanselor, despodobit de lanterna sa decorativă şi de vulturul imperial, avînd o înşiruire neîntreruptă de havuzuri patrunghiulare, uriaşe şi solide ca arenele inundate folosind simulacrelor de lupte navale pe vremea Cezarilor. Dar aici, navele se îngrămădeau în mase atît de compacte încît, de atîtea ori Paridael străbătu aceste docuri, fără a se uda ca pe un pod de vase. Fără răgaz se săpau altele mai adînci şi mai largi. Numai bine se inaugurau că şi ajungeau neîndestulătoare pentru flotele comerciale care se întîlneau aici din cele cinci continente ale lumii şi, din nou, metropola, falnica Messalină a negoţului, nesăţioasă şi de nepotolit, îşi lărgea şoldurile ca să primească mai priincios aceste nave — arce ale belşugului — şi, mereu întărîtată, se lupta pentru expansiune şi autoritate cu înstăritele ei tributare [1].

Şi fără contenire o armată de lucrători de terasament din regiunea Polder se căznea să sape, pentru Regina Escaut-ului, un pat pe măsura iubiţilor ei.

Dacă erau însă pretenţioase, cel puţin aceste iubiri erau rodnice.

De-a lungul cheiurilor, împrejurul fiecărui bazin se desfăşura un sistem de scripeţi şi de macarale, mişcat

[1] Kattendijk-Doc avea nouă hectare, marele bazin vechi şapte, însumînd o suprafaţă de apă de o sută şaizeci de mii de metri. Inaugurate în 1869, după doi ani, aceste bazinuri erau neîndestulătoare, fiindcă în lunile februarie şi martie 1871, aproape trei sute cincizeci de vase au fost obligate să stea înşiruite pe o linie imensă la ţărm (n. a.).

de forţa apei şi a aburilor şi slujit de alaiul încărcătorilor uriaşi. Neîndurătoare ca acele unelte de aruncat proiectile şi ca maşinile de asediat, inventate odinioară de Gianibelli, un Arhimede de loc din Anvers, spre a cufunda şi a sfărîma în bucăţi corăbiile lui Farnese [1], braţele lor peste măsură de mari bălăbănite ca o ameninţare perpetuă înspre înaltul cerului nu smulgeau vasele din apele lor, dar după ce împlîntau, ca un pumn înarmat cu forceps, cangea lor de oţel în străfundul calelor, ele ridicau în sus, fără să scrîşnească prea tare din lanţuri şi din dinţi, încărcăturile ascunse în aceste pîntece veşnic în durerile facerii.

Comunicînd cu docurile şi cu rada, prin ecluze puternice prevăzute cu punţi mici şi poduri învîrtitoare, se aliniau calele scoase din apă, ca un spital alături de o maternitate. Acolo prindeau puteri vasele bolnave sau rănite. O droaie de operatori, călfătuitori, spoitori luau pe mîinile lor carena avariată, o jupuiau, o cîrpeau, o înveleau cu plăci de fier, o ungeau cu seu, o lustruiau ca nouă ; şi vuietul izbiturilor, al ciocanelor şi al bărzilor acoperea văicărelile scripetelor, fluierul sirenelor şi zgomotul cărăturii din port.

Apoi, dincolo de spital, oborul de gloabe, morga. Pe cîmpuri virane, schelete de vase, povîrnite pe-o rînă, cu crăpături, năpustite de iarba de mare, leproase, cu înfăţişare de bolnav fără leac, de balene aruncate la mal, aşteptau să fie rupte bucăţi sau mîncate de putregai ca un cadavru printre rămăşiţele şi sfărîmăturile mărunte de vase naufragiate. GINA n-o fi ajuns şi ea să-şi dea sfîrşitul tot acolo ? Uneori Laurent încerca să identifice aceste bucăţi de lemn, de metal, lepădate.

Şi îşi continua cercetările. Făcea înconjurul magaziilor de materii inflamabile. Magazii de petrol şi de naft se scufundau ca nişte ostroave în înfundături mlăştinoase. Aici se oprea, în momentul de faţă, industria marelui oraş. Închizînd drumul spre cîmpuri, spre Austruweel, se întindeau pantele dulci ale vechii

[1] Farnese Alessandro (1546—1592), general italian în serviciul Spaniei şi apoi al Franţei.

cetăţi a Nordului, fortăreaţă de dat la gunoi, zid de apărare împiedicînd trecerea, ieşit din uz, matahală care nu mai înspăimînta pe nimeni, păcătoasă cotineaţă cedată în sfîrşit oraşului copleşit de utilitarism, grăbit s-o dărîme spre a o transforma, ca şi pe celelalte anexe, în bazinuri, în docuri, în hangare, în platforme înclinate pentru repararea vaselor. Ah, dacă ar putea proceda la fel cu toate aceste poziţii de apărare şi metereze cu care se încăpăţînează s-o înconjoare! Căci cetatea, mai ales comercială, se supune în silă rolului său de întăritură, cu toate că acesta i-a fost menit de la obîrşie, de către burgul roman, leagănul său, ale cărui vestigii se mai văd şi astăzi şi de unde poezia jecmănită şi deghizată îşi pîndeşte cavalerul său, după cum, în primele zile, Elza de Brabant, marchiză de Anvers, aştepta cu ardoare apariţia lui Lohengrin, stăpînul sufletului ei, în dîra de apă orbitoare a lebedei fatale.

Păstrînd în cuget o urmă de scrupul de conştiinţă filial, în loc să culce la pămînt venerabilul donjon, Anvers-ul se mulţumeşte să amenajeze în bătaie de joc, de-o parte şi de alta a sa, două locuri de plimbare acoperite, tot aşa de sărăcăcioase ca nişte decoruri de operă comică.

Dar nu are nici atenţii de acestea, discutabile, faţă de întăriturile mai recente.

El blestemă ca pe o grea robie lanţul de fortificaţii pe care prinţii săi nu consimt să-l dărîme, din secol în secol, decît doar spre a-l muta mai încolo şi a-l clădi într-aşa fel încît să nu poată fi luat cu asalt.

Fecioara din Anvers, mai mult trufaşă decît războinică, ar călca cu dragă inimă în picioare coroana zimţuită pe care i-au tot pus-o pe cap cu de-a sila.

Istoria nu şovăie să îndreptăţească scîrba metropolei faţă de această gătceală de război. În loc s-o păzească, aceste ziduri şi aceste metereze atraseră totdeauna asupra ei cele mai mari nenorociri. Asediată luni de zile, bombardată, apoi luată cu asalt, cotropită,

jefuită, prădată, trecută prin foc şi prin sabie, pustiită pînă-n temelie de către soldăţimea străină, mai ales de acea *Furie* spaniolă, pe drept denumită aşa, fu cît p-aci să nu scape teafără, să nu se mai ridice din cenuşa sa şi să dispară cu avuţii cu tot. Dar, mulţumită credinciosului Escaut, care îi ţine loc de izvor de bogăţii şi de tinereţe în acelaşi timp, ea reînvie de fiecare dată mai frumoasă, mai atrăgătoare, şi redobîndeşte, chiar înzecit, încîntătoarea ei stare înfloritoare. Dar cu cît se îmbogăţeşte, se face mai arţăgoasă şi mai egoistă. Presimte ea alt prăpăd? Face paradă, cu obrăznicie, de atîta lux, şi atîta mizerie o înconjoară! Şi cu cît comerţul i-e mai înfloritor, cu atît se înrădăcinează mai adînc ura sa în contra acestor fortificaţii nefaste, care nu numai că-i împiedică avîntul, dar o desemnează, în caz de război, drept cîmp al luptelor deznădăjduite şi al prăbuşirii supreme.

Continuu, meterezele încărcate cu tunuri, cazărmile burduşite de soldaţi evocă spectrul ruinii şi al morţii acestor Cresuşi pe cît de înfumuraţi pe atît de laşi, de nemernici. Şi oraşul ajunge să înfăşoare, în aceeaşi antipatie, bastioanele care-l înăbuşă şi garnizoana trîndavă şi parazită care pare a-şi bate joc de activitatea sa, şi căreia i se contestă şi curajul patriotic. Tot aşa Cartagina ura de moarte odinioară trupele sale de mercenari.

Felul cum se recrutează armata nu contribuie s-o înalţe în ochii acestor oligarhi. Ea nu se compune, în cea mai mare parte, decît din nişte bieţi oameni, sau din derbedei, din recruţi sau din voluntari cu plată anuală. Şi milionarii crescuţi în cultul banilor nu fac nici o deosebire între un nevoiaş şi un vagabond. Armata socoate pe bună dreptate garnizoana Anvers drept cea mai neospitalieră. Soldaţii aruncaţi în acest mediu antipatic capătă foarte curînd un aer de stinghereală. Pe stradă, instinctiv, se dau în lături şi lasă locul de cinste lui burtă-verde. Ei nu poartă uniforma de luptător, ci haina servitorului dispreţuit de toată lumea. În loc să

reprezinte o armată, să purceadă din patriotismul unui popor, să întrupeze ce e mai bun din spiţa neamului şi din tineretul său, ei se socotesc în cugetul lor nişte simbriaşi-răblăgiţi, de nici un folos.

Localnicii din Anvers confundă pe aceşti soldaţi ai unei ţări neutre cu nevoiaşii ajutaţi de milosîrdia publică, cu pensionarii orfelinatelor şi ai ospiciilor.

Şi, ciudată anomalie, prejudecata lui burtă-verde din Anvers în contra soldatului le ia mintea şi oamenilor din popor, celora care trebuie să-şi facă serviciul militar sau care l-au şi făcut, părinţilor ai căror copii au fost sau vor fi soldaţi.

Nu-i vorba de o ură de castă, ci de-o adevărată nepotrivire de obiceiuri, de o ranchiună istorică moştenită de localnicii Anvers-ului ca o tradiţie inhalată din aerul respirat, suptă de la ţîţa mamei.

În cîrciumile de la marginea oraşului, muncitoarele refuză adeseori să danseze cu soldaţii. În alte părţi, în preajma drăguţelor, uniforma dă craiului o îndrăzneală căreia nu i se poate rezista; aici ea strică cheful celui mai fercheş flăcău. Cînd ştiu că-s mai mulţi împreună, soldaţii daţi la rebut nu înghit afrontul ci, supăraţi peste măsură, ridică glasul, iau ofensiva, dau balul peste cap, scot săbiile din teacă, şi se răzbună pe dispreţul damicelelor, pe lucrătorii brutali sau măcelari. Aproape nu trece săptămînă să nu izbucnească încăierări între civili şi soldaţi, mai ales pe lîngă şirul de case povîrnite, învecinate cazărmilor de la Berchem şi de la Borgerhaut. Această vrăjmăşie între civil şi militar se iscă chiar şi dincolo de lanţul fortificaţiilor, pe cele cîmpuri din preajma Anvers-ului. Vai de soldatul care întîrzie singur, pe înserat, în drumul său spre unul din forturile mai înaintate. Ruralii puşi de pîndă se năpustesc asupră-i, îl doboară sub o grindină de lovituri, îl cotonogesc şi-l tîrîie pe jos. Această pîndă atrage cumplite represalii. La prima ieşire în oraş, camarazii de militărie ai victimei dau buzna într-un atac năprasnic în sat şi dacă nu izbutesc să pună mîna pe

cei vinovați, năvălesc la cea dintîi cîrciumă peste care dau, sfărîmă mobilierul, sparg geamurile, scot fundul butoiului, rănesc cu săbiile beţivii şi abuzează de femei. Se întîmplă ca străzi întregi din Berghem să îndure excesele acestor soldăţoi. La apropierea lor, localnicii se zăvoresc în case. Ameţiţi de mînie şi de alcool, turbaţii îşi înfig săbiile în uşi, în obloanele de la ferestre şi nu rămîne ramă din geamul întreg.

A doua zi colonelul degeaba va consemna regimentul în cazarmă şi va interzice apoi trupei sale să viziteze cafenelele din partea locului : după aceste atacuri de noapte, ura continuă să clocească latentă şi surdă, şi la prima întîlnire izbucnesc alte încăierări mortale.

Fireşte că Laurent lua, în cele mai multe cazuri, partea soldaţilor, ieşindu-şi din sărite împotriva adversarilor acestora, măcelarii şi tăietorii de vite de la Moara de Piatră.

El îşi atrăgea mai ales simpatia noilor veniţi, ageamiii, ai celor mai buimăciţi şi mai speriaţi dintre recruţi. Fiindcă ei îndurau nu numai ticăloşiile burtăverzilor dar erau şi gazda bătăilor celor mai vechi din regiment. Victime ale altor victime, erau cei mai mulţi copii ai gliei, durdulii şi îndesaţi, dezrădăcinaţi, în accepţia proprie a cuvîntului, din satele lor din Campine.

Laurent îi însoţea pe bieţii recruţi în acele cenuşii după-amiezi ale trasului la sorţi şi ale consiliului de miliţie cînd, murdari pînă-n albul ochilor, se bălăbăneau şi cîntau cu răcnete prin ceaţa şi mocirla străzilor, avînd şapca înfăşurată în zulufi de hîrtie şi panglici roşii, înfăţişarea de falsă mîndrie a unor vite premiate la expoziţiile agricole, ochii umezi şi pierduţi, de-a braţeta toţi, cumplit de beţi, executînd un destrăbălat „înaintea lor" de cadril. Această privelişte îi întorcea sufletul pe dos.

Apoi şi-i închipuia pe aceşti fanfaroni cu veselia zgomotoasă, în primele zile, la cazarmă : nişte instructori, aleşi dintre locţiitori, îi înjurau, îi jigneau cu mo-

jiciile lor, îi chinuiau pe aceşti mătăhăloşi aşa de năuciţi încît nu mai ştiau care le e dreapta şi care le e stînga, nu mai puteau rosti numele lor sau acel al parohiei. Şi ce renghiuri sălbatice şi înjositoare le jucau cei vechi în dormitoarele comune! Apoi, alergăturile în debandadă pe mijlocul străzilor, în uniforma cea nouă; strînşi clică toţi din acelaşi loc natal; adunaţi cu înfrigurare ca puii de la aceeaşi cloşcă; popasurile cu evlavie în faţa vitrinelor cu mărfuri, a teatrelor de bîlci, mersul lor bălăbănit, călcătura şi umbrele lor de ţărănoi deşelat, înfăţişarea vag neliniştită şi rugătoare de cîine rătăcit, copilăroasa deghizare de soldat luptător, potrivindu-se prost acestor neciopliţi mînuitori de unelte şi subliniind contrastul între membrele corpului lor înspăimîntătoare şi faţa bucălată şi blajină.

Pesemne, samaritean desăvîrşit, Laurent prefera şi mai tare soldatului de trupă ascultător şi pasiv, dezertorii, nesupuşii la încorporare, pînă şi degradaţii izgoniţi din rîndurile armatei şi nemîngîiaţi de cărţulia lor galbenă.

Întru pomenirea sfîşietoarei enigme dezbătute între Beversen şi Calloo, el găzdui şi ascunse timp de peste o săptămînă, cît trebui ca jandarmii să-i piardă urma şi să i se facă rost de banii necesari trecerii peste graniţă, pe un evadat din închisoare, un biet condamnat, recrut inofensiv şi zăpăcit, osîndit, pentru un fleac, să zacă, tînăr şi brav cum era, în şanţurile unui fort mlăştinos şi să pătimească sub samavolniciile unui ofiţer în dizgraţie. În răstimpul corvezii, soldatul pus la săpat a răsturnat roaba cu faţa în jos, a zvîrlit cît colo hîrleţul şi a rupt-o de fugă sub ochii soldaţilor din pichetul de gardă care luaseră arma la ochi. Îi şi mărturisi lui Laurent că nu se gîndea atît să-şi cîştige libertatea cît să primească lovitura de graţie. Şi cum toate puştile acelea se descărcară fără să-l atingă, blajinul nostru crezu că fără doar şi poate stîngăcia santinelelor, a fraţilor săi ţărani, fusese numai îndurare.

V

„RUNNERS"-II

Laurent se apropie chiar şi de acei hoţi de rîu, rechini de apă dulce, haimanale sau *runners*-i pe care cinstitul Tilbak îi ţinea la distanţă, modele pe care pictorul Marbol le repudia ca prea îmbătrînite.

Soi specific îndeosebi, cei mai mulţi văd lumina zilei, sau ceea ce îi ţine loc, în ulicioare de luntraşi, în fundul unei prăvălii de negustor de peşte proaspăt, sau sub acoperămîntul unui han cosmopolit. Impasuri, fundacuri, în care liota de copii mişună şi foieşte atîta încît îţi vine să crezi că negustorii de ţipari şi de midii sînt tot atît de plodicioşi ca şi marfa lor. Frigurile paludeane şi molimele îi seceră pe aceşti mucoşi cu hurta, încăpătoarele camioane ale „Naţiunilor" duc pe roţile lor cel puţin cîte-o pereche în fiecare săptămînă ; a doua zi, ei colcăie în cete tot aşa de compacte ca şi în ajun. Totuşi, numai împerecherile legitime ale pescarilor şi ale vînzătorilor de peşte nu ar ajunge ca să acopere cu această bălărie omenească lespezile pardoselii din aceste sălaşuri. Iubiri, tot atît de trecătoare şi cu toane ca şi ale plantelor, au grijă să întreţină perpetuarea speciei. Cîţiva feciori de slujnică blondă, ca bălaia Germanie, moşteniră un ten de culoarea lămîiei şi sprîncene negre de la tatăl lor, timonierul italian aruncat de soartă pe-o noapte la amfitrionul neamţ, stăpînul unei Gretchen. Alţi bondoci, de-o constituţie vădit nordică, provin din încrucişarea tainică a unui pilot olandez cu-o drăguţă dintr-o posada [1] spaniolă.

[1] Han (în l. spaniolă).

Atmosfera înfrigurată şi venală a radei emancipează de timpuriu această progenitură de mateloţi şi de prostituate. Ei se vor răzbuna pe cei treizeci şi şase de taţi ai lor, jumulind şi cămătărind cît le va sta în putinţă pe bieţii marinari.

Obîrşia lor vagă complică şi mai tare echivoca lor meserie. Ei îşi trec existenţa pe cursul latelor pînze de ape fluviale. Tot umplîndu-i mereu de vedenii care ung la inimă, apa transmite puterea, magnetul ei pervers, luminei ochilor lor. Musculoşi, dar totuşi sprinteni, ascunşi. dar plini de curaj, îndemînatici ca nişte bravi florentini, aceste corcituri ţin, prin firea lor, de vrăjitoarele cu glasul insinuant, cu dinţişori lacomi, cu gheare ascuţite. Ei vorbesc, datorită parcă intuiţiei, o duzină de limbi, tot atîtea dialecte şi fiecare cu accentul local, sau mai degrabă dînd acestuia o nuanţă mai picantă, un timbru argotic, de parodie, cu care îşi colorează propriul idiom, şi după care pot fi recunoscuţi între semenii lor din celelalte mari porturi.

Feciori de lele, sămînţă de toate neamurile, contrastele lor se armonizează, se contopesc, aşa că îmbină o fizionomie autohtonă, atît de caracteristică încît pune asupră-le o stampilă fără seamăn pe lume, pecetea viguroasă, de neşters, a locului natal.

Laurent preţuia mult eleganţa felină, prefăcuta lor trîndăvie. Această varietate a plebei din Anvers întruchipa, într-o sinteză, tot ce pare mai rafinat, viciile şi chiar perfecţiile marelui oraş.

Cu vremea, Paridael dobîndea mişcările lor corporale, umbletul cu mlădieri de şale, felul lor de a-şi întinde membrele, de a se exprima domol şi cu belşug de zicale. Aroma acestui nămol al metropolei înfloritoare dădea savoare vieţii sale, atîta vreme anostă. Se adapta celor din preajmă. Cîteodată se îmbrăca şi el ca „şnapanii ţărmului", cu dimie afumată, cu postav de bumbac rîios, îşi strîngea bluza scurtă de cărăuş în paltonul ca din vechime cu pulpane largi, îşi punea în cap şapca de marinar cu cozoroc obraznic, băşica de

mătase în formă de pară, scumpă negustorilor de cereale rurali, o pălărie rotundă şi cu boruri mari cum purtau golanii, cerşetorii, sau chiar o simplă împletitură de coajă de smochin nostim lucrată.

În această îmbrăcăminte locală, într-un hal fără de hal, dezmăţat, desfăcut la piept, se mişca mlădiindu-se de şale, avea mîncărime de limbă, umbla-lela, trăind de azi pe mîine, în mizerie, îşi ciocnea somnoros unul de altul galenţii. Cu spatele rezemat de zidul unui hangar, cu obrazul umflat cu tutun de mestecat, cu braţele goale, îşi alinta bicepsii cu cochetărie de actor de bîlci, sau cu mîna la prohabul pantalonilor îşi potrivea cu un gest cinic nădragii lăsaţi într-una pe vine, sau îşi frămînta în degete fundul buzunarelor şi, căutînd să facă tot soiul de ticăloşii, căsca, îşi pierdea vremea cu nimicuri, ceasuri în şir pe-acolo pe unde umbla forfota multă lume.

Nu-l mai dezgusta să sară la bătaie ; îi plăcea să se năpustească asupra vreunui camarad prins cu o greşeală, primea sau împărţea palme peste şezut ca în glumă, glumă proastă, îşi lua vînt şi făcea în aer cîte-o tumbă neaşteptată, şi-i cîştiga şi pe alţii la joaca lui, admitea tot soiul de parşivenii şi se deda la ele, trăgea palme peste fălci primejdioase. Cînd scăpa din cîte un asemenea *turnir*[1] părea un spurcat de căruţaş care se tăvălise prin băligar.

În timpul zilei *runners*-ii *şi louffers*-ii[2] umblau mai totdeauna unii într-o parte, ceilalţi într-alta. Lungiţi pe un vraf de pachete, pe un camion încărcat doar pe sfert, deasupra unei stive de scînduri, sau şi pe fundul unei luntre, nu dormeau decît c-un ochi. Cînd alba scăpăta la orizont, începea ca din senin o învălmăşeală, se îndreptau cu toţii, mînaţi de presimţiri sau de instinct, spre aceleaşi locuri de adunare. Ticsiţi unii lîngă alţii, stînd pe vine, păreau o puzderie de ciuperci, răsă-

---

1 Serbare militară în Evul Mediu în care cavalerii, îmbrăcaţi în zale şi armuri, se luau la întrecere în lupta cu armele.

2 Haimanalele (în l. engleză)

rite pe neaşteptate, toate deodată, într-o noapte umedă şi întunecoasă ; ţineau în toată regula adunări de vraci şi vrăjitoare, rumegau în minte cine ştie ce prădăciune, se înţelegeau între ei pentru vreo potlogărie, îşi propuneau şi cîte-o prinsoare, una mai sălbatică decît alta, se concurau la fapte mîrşave, înspăimîntau cu trăncăneala porcoasă, cu tertipurile lor, pe prostituatele ordinare care le dădeau tîrcoale prin preajmă.

Un roi de strechii, de cantaride nevăzute părea să fi pişcat în aceeaşi clipă liota desfrînată şi urmau atunci, pînă în zorii zilei, de-a lungul fluviului şi canalelor, pe sub hangare, printre mărfurile azvîrlite claie peste grămadă, o alergătură de şobolani speriaţi, şiretlicuri de *guerilleros*, raite turbate, hoţomănii grozave îndîrjind şi uluind pe zapciii vameşi şi pe poliţişti.

Cînd Laurent nu-şi petrecea noaptea afară, trăgea în gazdă, cu nesupuşii de tot soiul, în păduchernițele din Schelleke, din Coude Tordu, din impasul Glaive şi din Montagne d'or. Şi încă trebuia să achite dinainte cei doi gologani de cinci pentru masul peste noapte.

Ca tirbuşonul în dopul sticlei înainta, după placul unei scări murdare şi roase de cari, pînă ajungea la odăiţa păcătoasă din pod, mobilată cu paturi, avînd un aşternut soios, şi suspendate ca hamacurile de marinari. Obişnuiţii localului se întindeau, întîmplă-se ce s-o întîmpla, de cele mai multe ori îmbrăcaţi, fără să bage de seamă lîngă cine aveau să doarmă, vîrste şi sexe diferite laolaltă, spate în spate, pîntece lîngă pîntece, unul cu picioarele la capul celuilalt, colcăind de patimi, neştiind ce-i înfrînarea. Această amestecătură determina împreunări aproape inconştiente, şi ca prin somn, împerecheri amoroase din greşeală, luînd pe cineva drept altul, uneori chiar posedări înteţite cu siluirea cărnii, cu scene de gelozie şi de rivalitate prelungite pînă la cîntatul cocoşului. Şi în aceste nopţi încărcate de ozon, dorinţele sfîrîiau sub pielea lor, pîlpîitoare ca licuricii pe-un zăcămînt de turbă. Laurent prindea cu urechea foşnetul, şuşoteala abia îngînată de pe buzele încărcate de-o respiraţie grea.

Prin apropierea lui se duceau tîrguieli, se consumau fatale dezlegări de taine, sub ocrotirea întunericului. De unde începea realitatea, unde se sfîrşea visul cel îngrozitor ? Fluturii noştri de noapte se treceau cu firea, dădeau din picioare, mişcau braţele, se zgîrceau în poziţii din *Judecata cea de pe Urmă* sau din *Căderea Îngerilor*, pînă cînd în toiul zbuciumului general nişte văicăreli de neuitat, un ţipăt lung, mai cumplit, mai strident decît celelalte, smulgeau deodată complicii adunaţi în aceeaşi cameră, din iadul lor anticipat.

Poliţia patrula în fiecare noapte aceste cloace a căror atmosferă ar fi înspăimîntat şi pe un curăţitor de haznale. Din cînd în cînd ea făcea cîte o captură de pomină, dar proceda şi în fiecare noapte la o curăţire parţială.

Urmînd *baes*-ul, poliţistul plimba fîşia de lumină a lanternei pe sub nasul celor ce dormitau. După ce-şi găsea clientul, îl zgîlţîia pe cel recidivist, îl invita aproape cordial să se scoale din pat, să se îmbrace şi nu ieşea decît în urma lui. Omul asculta întunecat la faţă, mormăia cu mersul unui urs purtînd botniţă. Această formalitate se repeta atît de des încît ceilalţi deschideau doar un ochi sau, după ce uraseră „călătorie sprincenată" camaradului şi perechii lui, se culcau iar fără să mai acorde vreo atenţie acestui cules. Mîine va veni şi rîndul lor. Şi-apoi, mai sînt şi sezoane moarte în meseria lor ca şi în celelalte. Şi, pe vreme de somaj, e mult mai bine să-şi petreacă zilele la închisoare sau la Hotelul gratuit din strada Béguines...

În faptul zilei, gazda se prezenta în pragul dormitorului şi după ce se desfăta cu o tuse şi un scuipat, ţipa cu glasul profesional, cam pe nas, al unui agent de licitaţii, purcezînd la o adjudecare :

„Sus, băieţi ! Unu'... Doi... Trei !"

Apoi, fără nici o altă somaţie, dezlega pe neaşteptate chingile susţinătoare ale mindirelor şi cu riscul de a strica pardoseala mucegăită, masa celor culcaţi cădea cu violenţă pe pardoseală.

Obişnuit cu şedinţele tribunalului corecţional, ză-

bovind îndelungă vreme printre recidiviştii şi începătorii în ale hoţiei, care se înnebuneau după dezbaterile consacrate isprăvilor prietenilor lor, plăcîndu-i contactul cu secăturile îmbibate de miresmele aventurii, Paridael scăpă ca prin minune să nu fie implicat şi dînsul într-unul sau altul din procesele acestor hoţi de drumul mare, care terorizau periferia.

El cunoştea cîţiva afiliaţi ai acestor bande vestite, stabilite în cătunele cu reputaţie proastă de la marginea mahalalelor foarte populate: Stuivenberg, Doelhof, Roggeveld, Kerkeveld. Poliţiştii îl cruţau, îl socoteau un ciudat, un ţicnit, un nebun nevătămător. Ei îl vegheau mai mult decît îl supravegheau, cu toate nerușinatele lui înhăitări cu crema condamnaţilor recidivişti: Scrumbie, Dos Rupt, Floarea Haznalei.

Şi lui i se hărăzise o poreclă. Nu era prima: altădată, în lumea sa bună, Béjard, Saint-Fardier, Felicité şi chiar Regina, simulînd a nu vedea decît carnaţia prea rumenă a obrajilor săi îl denumiseră „Ţăranul". Norodul cu care avea legături acum băgă de seamă mai degrabă albeaţa mîinilor delicate, curbura de arc a picioarelor cam femeieşti, gingăşia încheieturilor sale; şi pentru gazdele de criminali ţîţoase, pentru bătoşii hoţi ucigaşi cu pumni mari, cu şezuturi greoaie, el fu *Jonker*-ul, boiernaşul de la ţară.

Cum de ajunse el să cîştige dragostea tuturor acestor apaşi, cînd s-ar fi putut întîmpla mai degrabă să fie găsit într-o bună dimineaţă ucis prin înjunghiere, cu maţele afară în curtea dosnică a unei cîrciumi de pungaşi sau să fie scos din mîlul Bazinurilor, cu pîntecele mişunînd de ţipari?

El aţîţa dimpotrivă, în această drojdie a societăţii, un soi de respect superstiţios şi o simpatie plină de consideraţie. Îi întinseseră ei de altminteri destule curse, din care el ieşise cu obraz curat, fiindcă ştia să-şi ţină gura. Spiritul de revoltă îl apropia pe acest declasat de aceşti oameni în afara legii.

Ca să-i măgulească şi să le gîdile instinctul de luptă, ca să le justifice, în propriii lor ochi, existenţa în mar-

ginea societăţii, ca să atingă şi să facă să zbîrnîie coarda nemulţumirii lor, ca să le aţîţe la culme temperamentul sanguin spre furturi, jafuri şi frenezia de-a ucide, în răstimpul de acalmie le povestea cîte ceva din cărţile citite, le transpunea pe Shakespeare pe înţelesul lor : Othello, Macbeth, Regele Lear, dar mai cu seamă peripeţii, crime din războiul celor Două-Roze ; le înşira pe toţi regii şi reginele din perioadele de ispăşire, acele fiare sălbatice, cu unghii totdeauna vopsite cu carmin, împestriţătură de dezmăţ şi de eroism.

De atîtea ori la sfîrşitul lecturilor, reînsufleţit de aprobarea năvalnică, de surescitarea acestor trupuri de gladiatori, de fluidul acestor suflete neresponsabile ca însăşi natura, i se părea că visul său se revărsa în realitate.

Dintre *runners*-ii cei mai tineri, iubitorii de porumbei îşi recrutau alergătorii în duminicile de concursuri. I se întîmpla lui Laurent să facă şi el parte din echipa de ştafete şi, ţinînd în dinţii strînşi săculeţul cu porumbelul învingător, îşi lua avîntul desculţ, cu vinele piciorului elastice, ca ale unui erou al palestrei [1].

Cunoscu pe fotograful însărcinat de justiţie să perpetueze chipul criminalilor cînd ies de la procesul lor şi, plătind, îşi făcu rost de cîte-o bucată din întreaga colecţie. Se adîncea cu o bucurie amară în cercetarea acestor chipuri de insi care stricau liniştea burtă-verzimii şi îi compara, fără părere preconceputâ, cu acele în bronz, în marmură şi chiar în carne şi oase ale muritorilor suspuşi. În lipsa literelor de aur care împodobesc monumentele recunoştinţei cetăţeneşti, numele condamnatului sărea în ochi cu caractere albe pe pieptul fiecărei fotografii. Această inscripţie avea parcă rolul să ţintuiască la stîlpul infamiei, să pecetluiască cu fierul înroşit pînă şi chipul omului. Pe dosul fotografiei se găseau semnalmentele, porecla, locul naşterii, numărul dosarului şi pricina arestării.

[1] Loc unde tineretul din vechea Eladă se exercita la luptă.

Pe Laurent îl desfătau presupunerile şi amăgirile optice la care îl ispiteau aceste fizionomii. Unele expresii ale satirilor le-ar fi convenit celui mai venerat dintre pontifii magistraturii şi celui mai neprihănit dintre feciorii nedaţi la femei.

După violarea unei vînzătoare de prăvălie de către şase ţărani din Pouderlée, el se-aşeza adeseori la o masă, la cîrciuma obişnuită de unde ticăloşii se năpustiseră ca să-şi satisfacă pofta. Îi erau dragi şoseaua în stare rea, cîmpurile semănate cu napi în toate părţile, deşişul de lemn rîios, poalele pădurii cu copaci chirciţi, jupuiţi de scoarţă, scrijălaţi fără îndoială de aceiaşi află-în-treburi care aveau să se arunce cu patimă, la momentul prielnic, asupra unei victime mai puţin pasive.

Răsfoind albumul său de celebrităţi cu mutre vrednice de spînzurătoare, recunoscu pe unul din eroii acelei cete, într-un necioplit de optsprezece ani, condamnat de Curtea cu juri, pus apoi în libertate în virtutea dreptului regalian. Dacă fotografia foarte asemănătoare a fostului arestat al penitenciarului central, la care Paridael se tot uita cu interes înteţit, îl uluise prin candoarea aproape serafică a trăsăturilor, cu cît încă şi mai inofensiv şi mai drăgălaş îi păru enigmaticul în carne şi oase ! Nimic sinistru, ba nici chiar suspect în carapacea acestui suflet. Un ţărănuş rumen, curăţel îmbrăcat, trupeş, mlădios, avînd ochi mari albaştri, blajini şi limpezi, obrajii netezi cum e catifeaua, nasul destul de mare, cu nările-n vînt, gură de răzvrătit, părul bălai, subţire şi lins, despărţit cu exactitate de-o cărare într-o parte, o şuviţă neascultătoare, cîteva fire în răspăr trecîndu-i peste ureche ; îmbrăcat cu o jiletcă şi pantaloni cu vipuşcă de catifea roşcată, încălţat cu galenţi de văcar, cu un fular roşu legat ca un ştreang la gît ; mutră caraghioasă de copil care duce cîrja arhiereului, prins la furat mere.

Laurent plătea o stacană de băutură şi îi cerea să-i povestească fazele crimei, desfătîndu-l contrastul între murdara aventură şi înfăţişarea nevinovată a răpitoru-

lui. Glasul lui blînd, tînguitor, de spăsit faţă în faţă cu duhovnicul său, îl tulbura pe Laurent, ba chiar în unele momente îi încrîncena carnea pe trup. Ciudatul flăcăuandru intra în amănuntele cele mai picante fără nici o sfială, fără să i se urce un nod de amărăciune în gît, de parcă ar fi înşirat păţania jalnică a altcuiva şi încheia astfel :

„E nostim de tot că, după ce am turnat isprava, nu mai aveam curajul să ne despărţim, camarazii mei şi cu mine. Şi totuşi glasul lor îmi făcea rău... Willeki propunînd să ne întoarcem acolo, să isprăvim cu nenorocita de ea, să-i astupăm cloanţa pe veci, mi-am luat tălpăşiţa şi nu mi-au mai stat picioarele... Un cîine urla a morţiu. «E spiţul lui Lamme Taploor» îmi ziceam. Departe, între copaci, şi deasupra cîmpiei, reverberaţiile oraşului desemnau o uriaşă boltă de catedrală luminoasă în văzduhul întunecat. Şi acest gînd al apropierii de oraş nu trezea în cugetul meu nici o frică de jandarmi. Ploua mărunt. Îmi ardea capul, tîmplele îmi zvîcneau ; îmi stăruia în nări, purtam în ţoalele de pe mine, sub unghii, o duhoare de carne împuţită şi de măcelărie care mă îngreţoşa ca mirozna mîncării după ce ţi-ai stricat stomahul. Dormii foarte bine noaptea, văzînd în vis marea biserică albă din văzduh..."

Naşterea, educaţia şi îmbrăcămintea, lăsate la voia întîmplării, ca şi inconsecvenţele naturii, îi ofereau lui Paridael comparaţii de-o deznădăjduitoare filozofie. În faţa zidirii unei clădiri, se indigna văzînd că tineri sculpturali şi decorativi se speteau muncind, îşi frîngeau şalele, îşi strîmbau trupul servind de lucrători în ipsos, de zidari ajutori ca să ridice un palat cine ştie cărui sufet[1] bolnav de podagră. Proprietarul stătea flegmatic la sfat cu arhitectul şi antreprenorul prea plecaţi, fără să le acorde nici pic de atenţie muncitorilor care se opinteau şi scoteau limba de-un cot sub povară. Dar pe cît părea de caraghios şi de vulgar bogătaşul care nu-şi mai încăpea în piele de trufie dispre-

[1] Inalţi demnitari în Cartagina.

ţuitoare, neghiob şi greu de cap, pe atît aceşti meseriaşi, chiar călcaţi în picioare şi snopiţi în bătăi, desfăşurau simplicitate şi bărbăţie, răspîndeau o emanaţie de simpatie ; ţoalele lor grosolane le veneau ca turnate pe trup.

Şi Laurent şi-l închipuia pe acest salahor de zidărie crescut ca un bogătaş, îmbrăcat cu *masher* sau cu *swell* englezesc, înviorat de sănătoasele şi armonioasele oboseli ale sportului ; îşi închipuia superioritatea ţopîrlanului, astfel transformat, asupra tinerilor Saint-Fardier şi asupra sfrijiţilor din anemicul şi şubredul lor anturaj. Deseori îi veni toana să-şi deşarte punga în mîinile unui ucenic zicîndu-i : „Nătărăule, hrăneşte-te, cruţă-ţi puterile, îngrijeşte-ţi tinereţea, păzeşte-ţi frumoasa înfăţişare, leneveşte, visează, iubeşte, lasă-te în voia vieţii !"

De copil, de cînd era la Dobouziez, nu-i plăceau meşteşugurile nesănătoase, muncile prea aspre şi unilaterale, lucrul nepunînd în acţiune decît o singură parte a corpului, operaţiile cerînd o invariabilă mişcare de şale sau de umeri, o strădanie neapărat impusă aceloraşi forţe musculare. Blestema atelierele creatoare de monştri, uzinele, cuptoarele pentru topitul mineralelor de fier, exploatările cărbunelui de pămînt, unde se scutură de flori, de frunze, şi se veştejesc vlăstarele omeneşti. Îşi făurea utopii, visa o renaştere net păgînă, în care să înflorească din nou, liber şi absolut, cultul nudului, adoraţia formelor invoalte şi a cărnurilor date în vileag. Tare i-ar plăcea să se înconjure de nişte inşi scutiţi de muncă, de o curte de plastice chipuri omeneşti ! În loc de statui şi de tablouri ar colecţiona, mai bine zis ar selecţiona, capodopere în carne şi oase. Şi în entuziasmul său faţă de frumuseţea fizică, blestema acel verset din Geneză : „Îţi vei cîştiga pîinea în sudoarea frunţii". Lepra morală şi sluţenia corporală de aici îşi trăgeau obîrşia. Legea lui Darwin o confirma pe a lui Iehova.

Apoi, printr-o ciudată contradicţie, recunoştea acelor vremuri un farmec aprig şi tragic. Contemporanii

prezentau o frumuseţe de caracter şi fizică, dacă nu tot atît de bine proporţionată, infinit mai pitorească şi chiar mai sculpturală decît a generaţiilor trecute. Concilia, prin urmare, cele două tipuri de frumuseţe, asocia nudul de altădată cu îmbrăcămintea de-acum, moderniza anticul, crea Antinouşi[1] în tricou de luntraş, Venere îmbrăcate ponosit ca lucrătoarele de ţigări; Baccante ca lucrătoarele care aleg boabele de cafea şi ca măturătoarele, Herculi ca ajutorii măcelari şi ca luptătorii de circ. Mercur se întrupa într-un *runner* cu şoldurile ieşite în afară şi cu pulpele în formă de fus ca acelea din bronzul lui Jean de Bologne[2]; Apollon purta uniforma unui călăreţ în şa; Bacchus, pritocitorul de vin, era în acelaşi timp şi un mîncău fără pereche. O echipă de lucrători de terasamente, mişcîndu-se printre ştăngile proptitoare, cetele de caldarîmgii, îndoiţi de şale şi rotofei, urcaţi pe aşternutul drumului, îi aminteau de procesiuni de discoboli făcînd exerciţii în palestră şi, de la întoarcerea sa pe ţărmurile Escaut-ului, nu-şi putea închipui un basorelief cu atitudini, gesturi şi mimică, superioare mişcării unei brigăzi formate din muncitorii „Naţiunilor".

Duminică şi luni Paridael dansa, pînă-n zori, în cîrciumioarele de la periferie unde se petreceau scene dramatice, cu bătăi între cei cu bluză şi cei cu uniforme, sau în varieteurile populare din Cartierul luntraşilor, unde se fîţîiau *runners*-ii şi marinarii.

Şi încă ce dansuri! Ce zoralii[3], ce bătute, ce învîrtite ameţitoare, potrivite după un trianglu, un clarinet şi un acordeon! Un desfrîu mîrşav, de care nu se mai săturau aceşti deocheaţi, cu strîmbături caraghioase, cu săltături vajnice, cu fîţîieli ţopîrlăneşti, cu iritante şi reînviorătoare apropieri de genunchi şi aruncări de călcîie în lături. O crăpătură în burduful acordeonului

---

[1] Tip de frumuseţe plastică. Era numele unui sclav vestit în Roma, în timpul lui Adrian.

[2] Sculptor de statui, flamand, trăind la Florenţa, pe lîngă curtea Medicişilor (1524—1608).

[3] Dans ţărănesc foarte viu.

produce o jalnică abatere a melodiei şi, la fiecare apăsare pe clapa notei stricate, sunetul iese cu o horcăială piţigăiată de muribund...

În pauză, între un dans şi altul, în timp ce perechile se plimbă şi achită, în mîna „starostelui", ceea ce datoresc pentru aceste învîrtejiri vijelioase, băiatul de serviciu potoleşte praful, împletind cu stropitoarea colaci, o horbotă de înfloriturí umede pe pardoseală.

Apoi clarinetele încep iar, dansatorii bat din picioare şi pantofii şi galenţii prind din nou a burduşi podeala.

Femei destrăbălate mergînd pe cincizeci de ani, cu umerii obrajilor aprinşi, binevoiesc să ţopăie alături de ucenici la călăfătuit, lustruiţi de smoală şi răşină, cu pantalonii vîrîţi în ciorapi, care se freacă, ahtiaţi, de aceste grăsulii matroane decoltate şi îmbrăcate în pielea dracului şi satin de Scoţia.

Pe coridorul înconjurător, soldaţii din infanteria marină bine dispuşi, elevii de marină de pe vase, zglobii, pescarii cu miros de brom şi de fiere de peşte s-aşază la mese, beau zdravăn, îmbie să guste din paharele lor pe femeile care trec pe lîngă ei, le trag spre dînşii şi le fixează proptindu-le de coapsele lor, ca nişte stăpîni aprigi.

Marinarii se întîlnesc cu luntraşii, cu patronii de *beurts* [1] şi cu „ştrengarii hrubei", cu pielea obrazului mai puţin pîrlită, mai puţin crăpată de vînt, mai rumeni, mai dolofani, cu urechile îndepărtate de cap şi străpunse de verigile unor cercei de argint.

În vîrtejul de praf, de sudoare şi de fum de tutun acru şi murdar ca funinginea, formele dansatorilor se mistuie sau ies la suprafaţă în crîmpeie truncheate. Şepci, berete, *suroits* [2] sau *zuidwesters* cătrănite, cocuri de bucle plutesc pe copleşitorul nor. În luminişul revărsat, cînd intrarea sau ieşirea unei perechi primeneşte o clipă aerul, se zăresc şi jerseuri albastre strînse pe trup

1 Corabie cu întoarcere regulată (în l. olandeză).

2 Pălării de muşama (în l. olandeză).

ca maiourile, bluze scurte cu guler larg, piepturi decoltate şi ţîţoase, pantaloni strînşi pe piele, o învălurare de şolduri şi de dosuri, o balonare de rochii scurte, cizme mari de pescuit, ciorapi foarte întinşi dînd la iveală prin ochiuri, destul de largi, rumeneala unor pulpe mai mult sau mai puţin vîrtoase. E un carambolaj de capete apropiate ; buzele plescăiesc, aţîţate de poftă ; ochii se ademenesc cu luciri dezmierdătoare ; e un iureş de surîsuri languroase, de rîsuri cu gîdilici, de chicoteli, de strîngeri în braţe, de insinuante mlădieri de genunchi, de spasmuri care nu mai pot fi înfrînate...

A doua zi dimineaţă după aceste serate cu ţopăieli sălbatice, Paridael avid să respire un aer bun dădea fuga să se întîlnească la Doel cu tribul prietenilor săi, piraţii de fluviu.

La Doel s-a instituit carantina. Barca de serviciu acostează toate navele care plutesc în susul Escaut-ului, doctorul cercetează paşapoartele, certificatele de sănătate şi bastimentele venind din Orient sau din Spania — unde holera îşi face mendrele ca şi regele în Dahomey — sînt obligate să-şi ridice pînzele sus spre larg şi să aştepte acolo timp de opt zile, în dreptul fortului Frederic.

Cinci vapoare staţionează de cîtva timp nemişcate, ursuzi Leviatani, cu luminile stinse, cu aburii vărsaţi, coşul nemaiavînd înaltul său pampon de fum. Ele arborează sinistrul pavilion galben, care le îndepărtează provizoriu de orice contact cu societatea omenească şi care-i singurul mijloc de a-i ţine la distanţă pînă şi pe *runners*, atît de greu de speriat totuşi.

Dar nu-i vorba decît de-o partidă întîrziată şi va fi de ajuns ca vasele, socotite contagioase sau numai puse sub observaţie, să-şi împlinească termenul de carantină şi să coboare steagul de culoarea pucioasei, pentru ca cetele de potlogari stînd la pîndă cu lăcomie, cum pisica priveşte pe furiş, de departe, o pasăre pe care nu poate pune laba, devenite şi mai ahtiate de cîştig prin această

lungă amînare, să se năpustească asupra lor, cu samavolnicia de neînlăturat a unei noi calamităţi.

Pînă atunci, spre a se menţine în exerciţiu de antrenament, *runners*-ii se vor arunca asupra *Dolphin*-ei, o mare corabie australiană cu trei catarge sosind din Indiile Olandeze şi din Indochina. O pilotină, profitînd de flux, o remorchează de la Flessingue spre Anvers şi va trece prin faţa Doel-ului la trei după-amiază.

Aşteptînd ca vîrfurile catargelor vasului dorit să străpungă văzduhul, dinspre Bats, peste mlaştinile din Polders, păcătoşii noştri se împrăştie pe digul plin de iarbă, la marginea căruia se îndeasă, mai jos de nivel, paşnicul sat unde îşi exercită teroarea, ca normanzii într-o năvălire din anul o mie.

Prezenţa lor în Doel adaugă un farmec nesănătos atmosferei de lazaret, care învăluie de o lună acest cuib de semeţi luntraşi, încercaţi de atîtea epidemii. O, în cimitirul pescarilor şi naufragiaţilor au fost băgaţi în pămînt de curînd patru răpuşi de holeră !

Cei mai vîrstnici din asociaţia pusă pe jecmăneală, prădătorii la drumul mare, zdrahoni păroşi, cumpliţi, cu nas cocîrjat, se amestecă printre vrednicii lor ucenici. Sub largul cozoroc al şepcilor, au capetele tunse chilug, sau cu păr creţ, mutre de dezmăţaţi, strașnic de atrăgătoare, dar respirînd viciul, veştejite în bătăile cu gîrbaciul şi în desfrînările cele mai ticăloase. Fugiţi de pe vase, pseudonavigatori, unii dintre ei istoviţi de excesele unei nopţi albe, moţăie, cu pîntecele-n sus, cu mîinile împreunate sub ceafă. Alţii, culcaţi pe burtă, cu jumătate de corp rezemat în coate şi bărbia în palme : în poziţie de sfinx, stînd de strajă sau de paznic de ţărm scrutînd largul mării, cu gînduri rele.

Mijindu-şi ochii şi clipind des, uneltesc cu orizontul, şi par să fascineze navele cu aburi pavoazate în galben, chiar înţepenindu-le pe loc.

Din cînd în cînd, spre a-şi alunga nerăbdarea, *runners*-ii se ridică în picioare, cască, îşi întind mădularele, se îndoaie, îşi răscacără gambele, schiţează uşor

şi cu părere de rău parcă, exerciţii de atac simulate, se tîrîie cîţiva paşi, apoi se prăvălesc şi cad din nou, încetul cu încetul, în nemişcarea lor plină de aşteptare.

Unii, neastîmpăraţi, ca nişte viespi, nu le dau pace celor ce dorm, se năpustesc asupra lor, ori, desculţi, se bălăcăresc în noroi şi ies încălţaţi cu cîte un pantof negru.

Una din vedete, iată, face semn că se zăreşte corabia ! În lături lenea şi năzbîtiile ! La vederea prăzii, nu se mai gîndesc decît să înceapă hăituiala, sar peste cei adormiţi, dau fuga spre golfuşorul unde şi-au adăpostit pirogile[1] lor, îşi îmbarcă proviziile, sculele de atac, marfa de momeală, pun mîna pe vîsle şi dau s-o pornească din loc. Operaţie grea, fiindcă locul de trecere e strîmt, ambarcaţiile se lovesc una de alta şi, în egoismul său speriat, fiecare vrea să plece înaintea celorlalţi. Toţi se străduiesc, se zvîrcolesc în acelaşi timp, nici unul nu vrea să se lase întrecut de vecin, concurentul său.

De aici, ţipete, înjurături, încăierări. Ca să ajungă primul, *runner*-ul dă peste cap fără ruşine nu numai barca tovarăşului, ci pe tovarăşul însuşi. De altminteri, nici o tovărăşie nu mai rezistă, setea de cîştig e mai tare ; şi complicii, care ciuguleau înainte din acelaşi blid şi trăgeau cîte-un gît din aceeaşi carafă, se uită chiorîş acum unii la alţii, ca nişte sălbatici, gata să se taie bucăţele între dînşii.

Dar profitînd de această ciorovăială care stă să se transforme într-o încăierare navală, iată că o luntre, apoi alta, şi încă una, conduse de voinici mai îndemînatici, s-au strecurat lin printre cei în luptă şi, cu viclenie, alunecă voioase spre larg.

În faţa acestei situaţii, certăreţii suspendă ostilităţile şi grosul flotilei se depărtează de ţărm.

Cei rămaşi în urmă vîslesc din răsputeri, tăcuţi, speriaţi de tot, înghiţindu-şi amarul pizmei, hotărîţi să-i

---

1 O lotcă făcută din scorbura unui copac gros ; o foloseau mult indienii din America de Sud.

întreacă, fie ce-o fi, pe concurenţii lor, rumegînd în cuget fiecare mişcare şi lovitură mai afurisită.

Ei trag atît de bine încît îşi ajung înaintaşii.

Şi acum plutesc unii lîngă alţii ; o forţă egală, aceeaşi energie îi însufleţeşte ; nici o echipă nu va întrece cu mult masa. Răsuflarea lor cu gîfîieli se acordă cu ritmul înaintării pe apă ; se apleacă şi se lasă pe spate, zgîrcindu-li-se convulsiv muşchii, vîslele gem la fiecare mişcare, în cheotorile lor de piele, şi stropii căzînd de pe lopeţi lasă dîră pe pînza apei vinete, o strălucire orbitoare de rubine aprinse.

De pe bastiment, ţinta acestei pasionate curse de luntre, s-a remarcat că vine într-acolo o flotilă care pare de departe, atît e de compactă şi de strînsă, o puzderie de peşti migratorii. Oamenii se înghesuie pe punte. Comandantul şi echipajul se tem şi bănuiesc că aceşti vîslaşi îndrăciţi sînt trimişii tainici ai speculanţilor josnici şi ai furnizorilor din port.

Şeful, care nu-i la prima sa întîlnire cu aceşti *landsharks*, rechini de uscat, schimbă feţe-feţe şi începe a înjura al dracului de tot. Marinarii, deşi ar avea destule motive de ranchiună împotriva acestei seminţii, fac ei într-adevăr pe supăraţii, dar bombănesc mai mult din vîrful buzelor ; ei rîd mai degrabă pe înfundate şi se gîndesc cu bucurie la plăcerile cămătăreşte plătite, dar atît de mari, de intense, pe care au să li le procure aceşti mijlocitori.

La o zecime de milă marină departe de vas, luntraşii din frunte strigă de zor pe căpitan, un englez congestionat de tot, care primeşte aclamaţiile lor printr-o nouă izbucnire de imprecaţii, ameninţîndu-i chiar că va trage într-înşii ca într-un stol de pui de raţe sălbatice, dacă n-o şterg iute şi degrabă. Dar *runners*-ii, desăvîrşiţi în arta de a se strecura printre primejdii, cunosc din scoarţă-n scoarţă codul maritim. Ei ştiu să evite tot cu atîta dibăcie pedepsele, după cum se feresc de vîrtejurile şi de adîncimile mari ale Escaut-ului. Curată lăudăroşie sforăitoare, somaţiile englezului ! Se păzeşte el bine să nu intre în cine ştie ce belea. Nici

o lege belgiană nu-l înarmează împotriva împresurării vasului său de către comis-voiajorii aprovizionării cu de-ale gurii.

Tari deci şi pe complicitatea legală, afurisiţii simulează un spirit împăciuitor tot mai viclean cu cît turbatul aruncă mai tare asupra lor, în lipsă de alte schije, cele mai grosolane proiectile din arsenalul său de înjurături murdare. Acel *damned son of a whore*[1]*!* alternează cu *bloody son of a bitch*[2]*!*

Între-acestea, celelalte echipe, lăsînd în voia lor vîslele ca să se folosească de cîngi, se agaţă de pupa vasului, se caţără pe părţile corăbiei afară din apă, se prind cu mîinile, se sprijină în picioare şi ating puntea înainte de-a ajunge căpitanul la capătul şiragului său de imprecaţii.

Echipajul nu mai execută sau nu mai ascultă decît de mîntuială comenzile. La dreptul vorbind, mateloţii pactizează cu năvălitorii. În apropiere de port, aceşti zdrahoni se moleşesc, disciplina lor slăbeşte; devin copilăroşi, cu gîndurile duse în altă parte, ca nişte liceeni în ajunul vacanţei. De la gurile Escaut-ului, în adierile mai puţin aspre, care vin de pe uscat, aceşti internaţi sorb cu nesaţ mireasma libertăţilor apropiate şi adulmecă cu tot neastîmpărul efluviile hergheliilor de iepe ospitaliere...

Departe de-a avea pică pe luntraşii vicleni, care nu se aruncă de gîtul lor decît spre a-i jumuli din nou, speculînd pofta năprasnică şi belşugul lor prea mare de secreţii, aceşti oameni de zahăr îi primesc ca pe nişte binevestitori ai apropiatelor chiolhanuri şi ai iminentelor revărsări de pofte.

Peste treizeci de bărci, fiecare încărcată cu doi sau trei *runners*, stau alipite de scheletul *Dolphin*-ei cu îndîrjirea de neîmpotrivit a caracatiţei. În timp ce mateloţii, organizînd un simulacru de rezistenţă, opresc, molîi, invazia spre babord, sînt depăşiţi la tribord.

---

[1] Blestemat copil de lele (în l. engleză).
[2] Javră scîrboasă (în l. engleză).

Respinşi de la pupă, spînzuraţii se aruncă la proră unde, lovind toţi deodată într-un singur punct, se ajută între ei să se urce.

Unul se suie pe umeri sau se aşază pe capul altui netrebnic, instalat cu toată greutatea sa pe omoplaţii unui al treilea. Ultimul sosit suportă la rîndul său povara altuia pe care se va cocoţa al cincilea şi aşa mai departe. Bieţii de dedesubt se văicăresc, suflă din greu, smiorcăie din nas, strigă să dea zor, că nu mai pot ; cei de deasupra pufnesc de rîs şi fac obrăznicii ; călcîiele mai-mai să surpe fălcile, mîinile se înfig în chica zbîrlită, ţoalele se rup plesnind, şoldurile stingheresc obrajii, astupă vederea şi astfel lipiţi, unul în capul altuia, amintesc de acei adevăraţi oameni de petreceri cîmpeneşti, care se înnoadă şi se suprapun, pînă cînd cel mai sus cocoţat ajunge să desprindă, în folosul tuturor, premiile de pe cel mai înalt stîlp, lunecos de nu se poate urca nimeni pe el. La fiecare oscilaţie a vasului, care continuă să-şi menţină viteza ca să scape de ei, această piramidă umană e ameninţată să se prăbuşească în fluviu ; fragila luntrişoară pe care stă întregul edificiu înfruntă de zeci de ori primejdia de a se răsturna cu toată încărcătura sa.

Îndrăzneala *runners*-ilor îl uimeşte chiar pe comandant şi dispreţul său pentru acest gunoi al societăţii se transformă în admiraţia pe care orice anglo-saxon o are pentru indivizii cutezători.

Curaj ! încă o sforţare şi iată-i stăpîni pe redută !

După atacul asupra vasului, urmează luarea în stăpînire a prăzii bucată cu bucată. Împărţeală greu de făcut, căci pentru cei douăzeci-treizeci de creştini de omenie, în serviciul navei, se numără aproape vreo sută de jecmănitori. Hărţuit, luat la repezeală, întrebat pe toate limbile şi din toate părţile deodată, marinarul nu ştie cui să dea mai întîi ascultare. Puntea ia înfăţişarea unei Burse a comerţului. De la un grup la altul, se dezbate valoarea reprezentată de fiecare membru al echipajului. Cei bătrîni intimidează pe cei slabi de înger şi pe novici ; cei şmecheri se străduiesc să-i învingă pe

ageamii. Cîţiva *runners* se lasă păgubaşi, îşi iau tălpăşiţa. Dar cei mai mulţi, luptîndu-se, cu toată puterea şi cu viclenie, ca să rămînă locului, dezbaterile se însufleţesc şi devin colocvii. Se trece la ameninţări, la încleştări de pumni, vulpile se prefac în lupi. Încăierările asemeni celor de la ţărm încep din nou; înăsprite fiindcă au fost amînate; de data aceasta certăreţii se vor răfui serios de tot. E de-ajuns o singură încăierare corp la corp pentru ca să se încingă o învălmăşeală generală. Îşi cară la pumni cu nemiluita, se iau de gît, se doboară la pămînt, se înhaţă ca dulăii, se zgîrie cu unghiile şi chiar se muşcă cu dinţii, iar cînd se tem că ajung dedesubt, recurg la prefăcătorii neloiale, la loviturі nepermise.

Marinarii se feresc să intervină în aceste lupte al căror obiect sînt dînşii. De altfel şi lor le sare lesne ţandăra, încît nu văd cu ochi răi acest fel de a-şi răfui socotelile. Se strîng roată, stau cu braţele încrucişate, lupta le face poftă, comentează loviturile. Ştiu că ei sînt prada pe care o vor obţine învingătorii. Dezlănţuirea de pofte sălbatice a speculanţilor josnici îi măguleşte parcă pe aceşti coşcogeamite copii risipitori, hotărîţi să-şi topească pînă şi ultima leţcaie pentru nu importă ce petic de negreaţă. Un ochi învineţit, o buză despicată, un dinte desprins din gingii, cîteva vînătăi pe trup, tot atîtea tăieturi pe obraz cîştigă victoria. Trîntiţi la pămînt, cu genunchiul învingătorului apăsat pe grumaz, mulţi se predau înainte de a fi scoşi din luptă. Ei se îndreaptă c-o înfăţişare jalnică spre bărcile lor şi bat în retragere înspre Doel, afară doar dacă, la distanţă, nu se îndîrjesc să escorteze *Dolphin*-a, şi să urmărească cu huideo! pe fericiţii lor concurenţi.

În clipa de faţă, aceştia încep să se poarte cu o iscusită gingăşie, îşi ascund ghearele, îşi opresc sîngele zgîrieturilor, îşi îndreaptă stricăciunile hainelor şi sub chipul piratului, eroic la adică, reapare traficantul mîrşav, pişicherul de tarabă.

Ei se abat asupra marinarilor aşa cum, după o bătălie decisivă între două muşuroaie de furnici, învingă-

toarele dau zor să ia în stăpînire, să smulgă cele mai grase insecte de plante ale învinselor.

Coşuri cu merinde, suluri de foi de tutun, cutii mari de ţigări, şi mai cu seamă butelii de lichid, bere, vin, whisky, băuturi spumoase imitînd şampania, vinuri de Bordeaux mai mult sau mai puţin drese sau alcoolizate, înăsprite încît ar arde şi un stomac de vită, izvorăsc, ies la iveală, ca prin farmec, din misterioasele ascunzişuri de unde le pitiseră beligeranţii. Cîmpul de bătălie se reduce la un cîmp de bîlci şi carnagiul se preface într-un bivuac. Sar dopurile, se destupă vrana butoiaşelor. Se dă drumul la canele, se umplu paharele şi cănile, iar marinarii prind să răspundă la îmbierile insinuanţilor cotropitori. Cei gata să facă pe oricine albie de porci devin mîţe blînde, aproape sclifosite.

Ofiţerii se mulţumesc să vegheze la executarea mişcărilor neapărat trebuincioase şi, spre mai multă siguranţă, pun ei singuri mîna şi lucrează. Şi pe încetul înconjurătoarea moleşeală galeşă îi apucă şi pe dînşii :

„O, abia aşteaptă să se desferece din rigida şi plicticoasa datorie, să lepede funcţiile şi obligaţiile o dată cu uniforma, să trăiască şi ei ca oamenii ; da, chiar să se cufunde în animalitate... Pînă atunci, de ce să nu încercăm băuturile înviorătoare pe care ni le aduc aceşti golani ! Sînt, iată, trei săptămîni de cînd, drept rachiu de cireşe, *steward*-ul [1] nu ne mai serveşte decît nişte spălătură de sticlă şi stomacul nu vrea să mai primească proviziile de mare, conservele şi sărăturile !"

Astfel stăteau de vorbă cu ei înşişi ofiţerii, măsurînd cu paşi mari puntea. Austerul comandant, chiar şi dînsul, se simte mai slab şi mai îngăduitor ca de obicei.

Un *runner* presimte această tulburare, căci se apropie de căpitanul vasului şi, cu un gest de-alintătură, îi toarnă un pahar plin ochi de amestecătură spumoasă : „Un pahar de şampanie, domnule comandant !" Încercatul şi curajosul marinar îl priveşte stăruitor pe obraz-

[1] Barmanul, chelner pe vapoare (în l. engleză).

nic, gata să-i rupă urechile, dar înjurătura plină de mînie, dîndu-şi sfîrşitul în spicul mustăţii sale cenuşii, schiţează abia o strîmbătură severă în colţul gurii şi, ispitit ca Tantal, primeşte paharul, îl dă de duşcă, plescăie din buze, şi-l întinde tînărului paharnic, dar nu ca să i-l dea înapoi, ci spre a i-l umple din nou.

Acest nostim şmecher, care l-a dus în ispită cu atît succes, îi dă totuşi de gîndit căpitanului, presbiterian [1] rigid şi întrucîtva puritan. Ca cei mulţi dintre semenii săi, acest *runner* e travestit, poartă haine de cadet de marină. Are talia unui elev de marină, înfăţişarea de fetiţă şi totuşi coapsa mai împlinită, şoldurile mai curbate, mai modelate decît ale celorlalţi cheflii de teapa lui. „Unde dracu această frăţie de patentaţi banditi o fi găsit nişte recruţi atît de graţioşi?" mormăie respectabilul căpitan şi, mai revoltat decît vrea să arate de expresia provocatoare a paharnicului, se îndepărtează bombănind, cînd deodată aşa-zisul novice îl prinde cu braţele de gît şi îi dezvăluie îndoita sa travestire.

— Blestem! strigă tare comandantul şi-i joacă puzderie de licurici înaintea ochilor; în cele din urmă ne vor aduce tot afurisitul lor de bordel!

— Am înţăles, domnule comandant!...

Şi în glumă, ea îi arată cu degetul pe locotenenţii sîcîiţi cu drăcovenii de către nişte *runners* în faţa cărora ofiţerii, buni cunoscători, nu zăbovesc să cadă în plăcuta greşeală a comandantului lor.

Dar prezenţa acestor femei pe bord stîrneşte şi irită într-atît pofta marinarilor încît le pare un secol jumătatea de ceas care-i mai desparte de cheiul din Anvers. Şi datorită beţiei, bobleţii noştri bănuiesc că trebuie să mai aibă şi alte şiretlicuri şi-s gata să confunde cu cele patru *midship-women* [2] pe ştrengarii fără barbă care îi copleşesc de drăgălăşenii viclene. De ce adică n-ar fi şi acestea nişte călugăriţe de la o mînăstire a plăcerii? Iluzie cu atît mai plauzibilă cu cît, în această lume

[1] Protestant scoţian.

[2] Femei la dispoziţia echipajului pe vas (în l. engleză).

echivocă, fetele îşi mistuie gingăşia şi politeţea lor din naştere în contact cu neruşinarea lăudăroasă, cu purtarea băţoasă, şi cu vorba răguşită ale piloţilor ucenici fugiţi din serviciu, după cum copiii de trupă din această marină de derbedei recurg, spre a-i înşela pe marinarii candizi, la efuziuni şi la drăgălăşenii cvasi-feminine. Dacă orgia şi călătoria se prelungeau, mîrşave încurcături ar fi ieşit din ideile fixe ale *runner*-ului şi din abrutizarea marinarului.

Dar Dolphin-a intră în radă.

La ultima cotitură a fluviului, apare panorama Anversului, întinsă în grandioasa şi măreaţa sa splendoare. Pe o lungime de o poştă şi mai bine, oraşul prezintă privirii călătorilor un front impunător de hangare, de hale, de acoperişuri ascuţite, de turnuri şi de mici clopotniţe pe care le domină săgeata de la Notre-Dame. Acest far de bună îndrumare fereşte din vreme pe vizitatori să nu nimerească în cursele şi labirinturile pierzaniei, care se desfăşoară la picioarele catedralei, după cum şarpele se încolăcea la umbra pomului cunoştinţei binelui şi a răului. Amurgul învăluie într-o rumeneală palidă monumentul admirabil, îmbracă într-o vîlvătaie de flăcări horbota pietrei şi, în acelaşi timp cu stoluri de ciori, din cuiburile lor, îşi iau zborul din turnuleţul de alarmă notele atîtor clopote sunînd în acorduri perfecte.

Dar marinarul de pe *Dolphin*-a nu ridică ochii spre această înălţime şi nici măcar n-aude dangătele de vecernie. De ce săgeata străveche nu se zărea de la gurile Escaut-ului şi clopotul cel mare, atît de sonor, de ce oare n-a răsunat pînă la Doel ? Emisarii Diavolului le-o luară înainte crainicilor cerului. Chiar cînd matelotul se află în prezenţa acestor duhuri bune, n-are urechi să audă decît vorbele înşelătoare ale samsarilor de ocazie şi n-are ochi să privească decît străzile piezişe, ale căror ferestre revarsă o roşietică lumină, ca nişte faruri ale nenorocirii.

Şi imediat ce marinarul calcă pămîntul, *runners*-ii

îl îndrumă, fără osteneală, spre stabilimentele clandestine, unde găzduitorul se asociază cu prostituata, spre a-l prinde în mîinile lor şi a-i toca tot ce are în pungă. Aceasta se leagă de secreţiile lui ; celălalt îl uşurează de tot avutul său. După ce prostituata l-a excitat, proxenetul îl va jumuli fără a găsi vreo împotrivire.

Ca să-l dea legat de mîini şi de picioare stăpînului lor, *runners*-ii îi avansează o parte din leafă, îl conving apoi să-şi încredinţeze gazdei sale pumnul de aur adunat cu preţul unei munci dureroase ca o caznă. De acum încolo, bietul om nu mai este stăpîn pe sine însuşi.

Nu se smulge din braţele desfrînatei decît spre a se îmbăta cu destrăbălatul.

Îi bagă pe gît tot soiul de mărfuri proaste şi-l încarcă cu preţuri peste măsură de mari. Plăteşte de zece şi de douăzeci de ori valoarea lor, ca să dea în dar celor din anturajul său, aceloraşi care tocmai l-au boit cu ele, sticle de îngrozitoare esenţe, parfumuri ordinare, zorzoane femeieşti ţipătoare, oglinzi cu rame de baga, cuţităraie englezească, inele în imitaţii, lucruri de-o falsă strălucire, o mărgelăraie cu care civilizatorii nu le-ar mai putea lua ochii nici chiar Cafrilor sau Sioux[1]-ilor. Niciodată nu mai iese singur, niciodată nu trece dincolo de-o anumită regiune periferică.

Cît îi ziua de mare stă cu coatele pe tejgheaua sălii comune. Pereţii sînt tapetaţi cu pancarte : motanii de pe *Old Tom Gin*, triunghiuri roşii ale berii albe, romburi negre ale berii negre englezeşti. Cromolitografiile sentimentale din *Christmas Numbers* alternează cu năbădăile din *Police News*, după cum, pe etajera pentru vase, siropurile şi lichiorurile cu gust de pomadă se învecinează cu alcoolurile corosive.

Spre a obţine dreptul de a-şi contempla continuu făptura hărăzită mîngîierilor sale drăgăstoase, dă pe gît tot ce e de băut în vitrină. Încet-încet, sub influenţa acestor băuturi, ea îi pare că îmbracă aspectul unei ma-

[1] Sălbatici din Dakota de Sud (stat în centrul S.U.A.).

done, tronînd pe un altar : pufăitul din lulea împrăştie mireasmă de tămîie, etajera ţine loc de catapeteasmă, lichiorurile combină subiecte de vitraliu ; şi rugăciunile scurte şi fierbinţi nu degajează ardoarea vorbelor pe care matelotul i le spune acestei tîrfe. Atunci, un rîs batjocoritor îi dă sentimentul locului unde se află şi al zeiţei pe care o invocă.

Dacă beţia-i trece în mod excepţional în turbare, dacă face gălăgie şi se zvîrcoleşte o ţîră, accesele lui durează doar cîteva clipe.

Paceaura are chiar obligaţia să-l provoace prin cochetăria sa, căci nu numai că i se pun, cu vîrf şi îndesat, stricăciunile la socoteală, celui cuprins de o toană de gelozie, dar spre a-şi ispăşi poznele, acesta se arăta şi mai galanton şi mai maleabil. Spre a-şi recîştiga drăguţa care stă îmbufnată, nu se află nebunie să n-o facă, năzdrăvănie oricît de costisitoare să n-o împlinească.

În fiecare dimineaţă, găzduitorul îi dă un pol în contul capitalului său, şi în fiecare seară fercheşul constată că a cheltuit conştiincios aceşti bani de buzunar. El plăteşte pînă la para, ca şi cum ar poseda moneda de aur, care se întoarce iar înapoi în buzunar, sau punga lui Fortunatus.

Se explică deci că rămîne înmărmurit în ziua cînd patronul îi prezintă o listă, stabilind că datorează aproape îndoit decît ceea ce el îşi închipuia că mai are încă. De data aceasta, gîsca-de-jumulit sare ca arsă şi-i gata să sară şi la bătaie cu tot dinadinsul, dar, prevăzînd scandalul, găzduitorul şi-a stipendiat năimiţii săi obişnuiţi, care-l stăpînesc pe recalcitrant. Îl şi ameninţă că-l dau pe mîna poliţiei maritime, secrete, jurisdicţie pe care acest nătăfleaţă n-o cunoaşte dar şi-o închipuie tot aşa de aspră ca şi Tribunalul Inchiziţiei. O descurajare fără de margini urmează şovăitoarelor sale intenţii. Decît să fie dus la închisoare, mai bine îşi va lăsa trupul pe mîna lor.

De acum începe faza cea mai dureroasă a jecmănirii marinarului.

Shylock, negustătorul din Veneţia, nu-i lua dator-

nicului insolvabil decît o livră din carnea sa ; cămătarii din Anvers îl taie în bucăţi şi-l ciopîrţesc sufleteşte pe cel rău platnic, băgîndu-l într-o serie de necazuri : îl silesc să fugă, îi procură un nou contract de închiriere, îl jefuiesc de avansul pe care i-l plătesc, îl constrîng să semneze un alt angajament, îi sfeterisesc a doua oară prima ; îl ademenesc iar, îi golesc din nou buzunarele şi repetă acest truc pînă ce autoritatea consulară se mişcă şi se pregăteşte să intervină.

L-au stors ca pe-o lămîie. Dacă ar fi să ne luăm după vorbele lor, marinarul nu le-a dat încă ceea ce le datoreşte.

Dar el devine compromiţător, trebuie să se scape de dînsul. Numai fiindcă se tem ca el să nu vorbească şi să nu fie găsit la dînşii, îl ascund într-o cocioabă dincolo de linia fortificaţiilor.

În sfîrşit, mai negustoresc pentru ultima oară această marfă omenească, încărcată cu atîtea sarcini, vînzînd-o unui căpitan de vas puţin scrupulos, şi într-o noapte întunecoasă, *runner*-ul gata oricînd să-şi ia o misiune primejdioasă, acelaşi *runner* care l-a îmbătat şi l-a dezmierdat pe *Dolphin*-a, îl urcă pe cel lipsă la apel pe o barcă mică, ascunsă în josul portului şi îl duce clandestin la bordul corăbiei de contrabandă.

Abia întors între ale sale, la aspra lui muncă, marinarul nu se mai gîndeşte la peripeţiile ultimei păţanii. Amintirea recentelor înjosiri se mistuie în boarea izbăvitoare din larg.

Într-aşa chip încît după îndelungi plutiri împrejurul lumii, bietul om, gata să ia de la capăt nenorocita sa experienţă, se va lăsa iar cu totul pe mîinile afurisitelor solomîzdre de pe ţărmurile Escaut-ului.

La urma urmei le storceau ei banii, dar numai dînşii le ofereau odihnă şi petrecere desăvîrşită !

În escalele de pe la dracu-n praznic, prin porturile cu climă năprasnică, în acele ţinuturi de foc locuite de făpturi cu carnea ca pulpa lămîii, de femei ca şopîrlele şi de bărbaţi cu moleşeală de muiere, în preajma acelor populaţii galbene şi feline ca şi frigurile lor, eu-

ropenii îşi înfrînează stăruitoarele dorinţe trupeşti, sau nu se dedau la satisfacerea lor decît cu sila apopleptic-ului care îşi leapădă un lighenaş de sînge.

Sau într-adevăr înfruntă lupanarul ca pe-o primejdie, făcînd parcă o mare ispravă, cu ifose de fanfaron, şi, grăbiţi să se sature o dată, se dedau la desfrînări cumplite, fumînd între timp opiu. O floră ameţitoare şi ademenitoare, substanţele aromatice, veninurile şi incandescenţa atmosferei îi biciuiesc, îi înfierbîntă şi îi precipită cu grămada spre voluptăţi amestecate cu durere, urmate de-o straşnică groază şi de remuşcări...

Suflete copilăreşti şi mistice, nesimţind plăcerea decît cu adaosul intimităţii şi al patosului, asociază aspiraţiilor amoroase plăcutele apariţii meteorice strălucitoare, vînturile răcoroase ale mărilor germanice, temperatura alinătoare de pe coastele occidentale, adierile virile şi înviorătoare, chiar şi violenţa schimbărilor subite de direcţie a vîntului urmînd după iritanta mîngîiere a alizeelor ; le asociază surîsul discret şi înduioşat al Nordului, armonioasele perdele de nori trase în sfîrşit peste iradiaţia neîndurătoare a soarelui şi mai ales sărutul cvasi-purificator al primei neguri...

În schimb, îşi reproşează legăturile lor cu păgînele ca pe un ritual pîngăritor.

Şi ori de cîte ori se vor întoarce cu gîndul la aceste fapte criminale, le va apărea brusc în minte coşmarul vîrtejurilor cu taifune şi cicloane, în cursul cărora ocultele preotese ale lui Siva, cu şuierături şi zvîrcoliri de iazmă, par a nu sorbi gudronul clocotitor al mării, decît spre a-i substitui lavele aruncate din pămînt şi metalele în topire de pe bolta cerească...

VI

CARNAVALUL

Înfrăţirea lui Laurent Paridael cu straturile primejdioase sau nevoiaşe ale norodului nu mergea evident fără o risipă dezmăţată. S-ar fi zis că spre a semăna cu cei din preajma sa, ardea de nerăbdare s-ajungă a nu avea para chioară. Vagul dispreţ amestecat cu teamă, care-l prinse faţă de bani, din chiar ziua împlinirii majoratului său, de bine ce intrase în posesia moştenirii, crescuse într-una de la discuţia lui cu soţii Tilbak.

Ca şi în „Aurul Rinului" din tetralogia wagneriană, capitalul reprezenta, în gîndurile lui, o putere răufăcătoare şi totodată moleşitoare, pricină a tuturor marilor nenorociri omeneşti ; ba îi mai atribuia şi supărările lui personale. Nu banii îl despărţiseră oare şi de Regina şi de Henriette ? Aceiaşi bani care nu-i putuseră da preţiosul ajutor ca să-i oprească la Anvers pe scumpii săi prieteni de la *Nuca de Cocos !*

Dar, aşa cum îşi bătea el joc de averea sa, o dădea sigur gata în mai puţin de-un an de zile.

După plecarea emigranţilor şi cearta sa cu Bergmans, nici o critică, nici un sfat nu-l mai opreau de la cheltuieli. Simţea o plăcere să se descotorosească de aceşti bani scîrboşi, să-i tăvălească prin gunoi, ori să-i împartă în lumea lihniţilor de foame, pe unde gologanii sînt cu ciubote roşii mai totdeauna. Îşi arăta atîta dispreţ faţă de această pîrghie a societăţii moderne, pe cît respect şi adoraţie îi consacrau negustorii.

Inventa tot soiul de năzdrăvănii ca să indigneze o burghezie fătarnică şi foarte fricoasă faţă de tot ce-i

nou, pînă într-atît încît risipa lui provocătoare îi ultragia ca un sacrilegiu şi ca o defăimare pe strîngătorii de averi şi chiar pe toţi oamenii de ordine. I-ar fi iertat toate celelalte ciudăţenii, cîrdăşia lui pe faţă cu toate puşlamalele, lupta sa deschisă în contra societăţii, dar fiindcă îşi toca averea ca un smintit merita să fie dat anatemei chiar de către cei mai îngăduitori de felul lor.

Îndrăznea doar, ziua-n amiaza mare, după ce se ghiftuia cît încăpea în el, s-o pornească, împreună cu comesenii săi puţin vrednici de prieteşug, maestrul de călărie şi călăreţul-ajutor ai unui manej în stare de faliment, tot atît de cercheliţi ca şi dînsul, pe străzile cele mai umblate, ca să se amestece printre oamenii de afaceri în drum spre Bursă ! Ca culme a provocării, la cîţiva paşi înaintea acestui trio, mergea picolul de la restaurant, ducînd în fiecare mînă, în loc de steag şi de emblemă, cîte o sticlă de şampanie din cele mai bune. Cu această pompă cei trei cheflii se urcau în Înaltul turn şi, ajungînd la ultima galerie, deasupra cariionului şi a sălii clopotelor, sorbeau pe nerăsuflate vinul spumos şi aruncau apoi sticlele în piaţă, înfruntînd primejdia de a lovi pe vizitiii birjelor care staţionau în preajma monumentului. Plătea apoi rînduri de băutură tuturor încărcătorilor pe care-i găsea pe chei. Stînd lipcă la tejgheaua vînzătorului de lichioruri, Paridael nu-l lăsa să primească gologănaşii consumatorilor, pe măsură ce ei se trăgeau unii pe alţii, rînduri-rînduri, grupe întregi, vestind din om în om ce pleaşcă îi aştepta acolo.

Şi de-atîtea ori dădea raite nesfîrşite, cu un alai de lungă durată sau cu cete de soldaţi, trăgeau la măsea tot din alte butoaie, făceau pelerinaje la sanctuarele amorului şi toate învrîstate de bătăi şi de încăierări cu poliţia.

Dar descopereai un motiv de căpetenie generos la baza celor mai mari abuzuri ale sale : nevoia de expansiune, ocrotirea celor sărmani, mila deghizată, compătimirea fără margini, fericirea de-a aduce oarecare alinare, de a procura cîteva clipe bune celor de jos. Se

părea că dînd așa de nebunește zbranca în ludovicii de aur și în bancnote, călăul banilor vrusese a le ușura cît mai mult traiul calicilor pe care-i îndatora și a justifica eventuala lor lipsă de aducere-aminte. Punînd atît de puțin preț pe ceea ce risipea în jurul său, își scutea donatorii de orice recunoștință. Bieților oameni care nu știau cum să-i mai mulțumească le zicea : „Cereți într-una... Băgați-mi mîna afund în buzunare și nici o blagoslovenie să n-aud... Mai degrabă voi decît altcineva... Tot n-o să-mi rămînă nimic din acești bani pînă deseară !"

Binefacerile lui păreau nelalocul lor și nesăbuite ca zvăpăielile și năbădăile tinereții. Nu numai că ocrotise fuga și dezertarea unui condamnat disciplinar, dar scăpă mai mulți mateloți din gheara vampirilor lor, readuse în patrie niște emigranți, găzdui cîțiva condamnați a doua oară de justiție.

O iarnă întreagă, iarnă cumplită, în timp ce sloiuri de gheață astupau calea Escaut-ului, se duse pe la casele zilerilor și ale lucrătorilor de rînd. Se dădea drept un agent anonim al birourilor de binefacere, își deșerta buzunarele pe un colț de mobilă sau pe cămin și înainte ca cei cu burta lihnită să fi avut timp să verifice importanța ajutorului, se făcea nevăzut, scobora repede scara ca și cum i-ar fi prădat și jefuit pe acești sărăcani.

Nu uită niciodată, între celelalte popasuri făcute în drumul milosteniei sale, să se oprească și la acea mansardă unde se văietau cîțiva plozi între unu și cinci ani, într-o cotineață pardosită cu scînduri, pe un așternut prea puturos pentru un culcuș de iepure. Se părea, auzind plînsetele lor, văzîndu-i cum se zvîrcoleau, că foamea însăși se apleca peste dînșii, le scormonea cu ghearele trupul costeliv, le sfîșia carnea cum rîcîie grebla unei aprige culegătoare de spice ogorul cules și răscules.

Stînd chircit într-un ungher, la celălalt capăt al cotineții, cît se poate mai departe de agonia lor, tatăl, un văduv, un musculos și spătos salahor de la Bazi-

nuri, căreia înfometarea nu izbutise încă să-i topească trupul, să-i sleiască sîngele şi vlaga, rumega în mintea lui, fără îndoială, asupra distrugerii prompte şi violente a puterii sale nefolositoare.

Dînd un răcnet suprem, cu un gest fulgerător de mînie care nu suferea răspuns, nenorocitul îi porunci ritos nepoftitului să piară dinaintea lui, dar scîncetele din ce în ce mai sfîşietoare ale micuţilor erau mai poruncitoare decît atitudinea ameninţătoare a tatălui, şi îmboldit, aproape sigur că va fi ucis, dar neţinînd să supravieţuiască acestor copilaşi nevinovaţi, Laurent se duse la cel desperat şi-i întinse o monedă de douăzeci de franci.

Ea era mai orbitoare decît soarele, căci matahala de om nu-i putu suferi strălucirea şi se întoarse la perete, ca un copil ruşinat şi bosumflat, punîndu-şi palma peste lumina ochilor care, zgîriată, înota-n lacrimi ! O fi fost se vede atît de grea încît, Laurent strecurîndu-i-o în cealaltă palmă, degetele formidabile o lăsară să cadă !

Aurul acela suna ca un clopot de vecernie, ca un mesaj al Providenţei, căci îngrozitoarea culegătoare lăsă, în voia sorţii, firavul mănunchiuleţ de spice omeneşti, adunat în grebla ei, şi vaietul se potoli !

Şi, pe neaşteptate, ca un furios, ca un smintit, omul se aruncă de gîtul lui Paridael şi-şi culcă capul său cuminte de plebeu pe umărul declasatului. Iar Paridael, ca strivit de acest larg şi înviforat piept, zbătîndu-se în suspine, stropit de calde lacrimi de recunoştinţă, tot atît de emoţionat ca şi muncitorul, cădea în extaz, răpit de-o fericire fără margini, şi se credea ajuns în clipa înălţării la cer, promisă aleşilor Mîntuitorului. Niciodată nu mai trăise o viaţă atît de intensă şi nu se aflase totuşi mai aproape de moarte !...

Ceea ce nu-l împiedică, la ieşirea din această conjuncţie patetică, să consacre, în chiar aceeaşi seară, orgiilor sale o parte din aurul reabilitat în ochii săi, şi să se arunce orbeşte în desfrînare.

Se făcu îndeosebi cunoscut, în timpul carnavalului,

în chiar acea iarnă plină de nenorociri. De altminteri, de cînd ţineau ei minte, cei din Anvers, nicicînd ultimele zile dinaintea postului păresimilor nu dezlănţuiră atîta destrăbălare, nu fură celebrate cu o asemenea strălucire. Se invocau drept motiv mizeria şi ruina, spre a se înmulţi serbările şi seratele intime, cu dans, în folosul săracilor. Chiar şi poporul se distra spre a-şi mai uita din necazuri, şomă îndoit, căută printr-o trecătoare ameţeală şi prin abrutizare să-şi abată gîndurile de la realitatea sinistră, serbă ca într-un *Decameron* al zdrenţăroşilor acest carnaval excepţional care, în loc să preceadă păresimile, cădea într-un sezon de abstinenţă absolută, neprevăzută de Biserică şi pe care n-ar fi îndrăznit vreodată s-o impună nici cele mai sălbatice prescripţii ale autorităţii pontificale.

Nemaiavînd ce mînca, bieţii oameni găseau cel puţin îndeajuns de băut. Nu numai că alcoolul e mai ieftin decît pîinea, dar înşală foamea cea mai năprasnică, potoleşte cîrceii de la stomac. Nenorocitului îi trebuie vreme mai îndelungă, spre a se dezmetici din asprul şi înţepătorul rachiu de ienupăr, decît ca să digere o te miri ce îmbucătură de pîine. Şi aburii lichiorului, grei şi denşi ca şi plicticoasa negură a ţării, se risipesc mai încet decît se răceşte sîngele cel nou în vine.

Ei dau beţia sălbatică şi brutală, în cursul căreia organele amorţite nu cer nici un aliment şi instinctele dorm ca nişte reptile în timpul căldurilor mari.

Trei nopţi la rînd, Teatrul de Varietăţi, reunind într-o hală imensă şirul lung al celor patru vaste săli ale sale, colcăi de-o mare mulţime de lume îmbrăcată în roşu aprins, se învîlvoră de flăcările sfeşnicelor înalte cu mai multe braţe, răsună de o muzică sălbatică şi de o tropăială îndrăcită. Era o înghesuială de furnicar, o hărmălaie, o amestecătură a tuturor tagmelor aproape tot atît de mare ca şi pe trotuar. Doamne şi cocote elegante, patroane şi vînzătoare de magazine, grizete şi prostituate se fîţîiau în aceleaşi cadriluri. Dominourile de mătase şi de satin atingeau în treacăt dezgustătoare rase de călugăr fără mîneci, cu glugă, luate cu chirie. În

pauze, în timp ce filfizonii în frac, pripăşiţi din lumea seratelor elegante, duceau cu dînşii în salonaşele de pe laturi cîte-o amantă, de dragul căreia îşi părăsiseră logodnica, şi îi plăteau clasica duzină de „Zélande“ [1] stropită cu „Roederer“ [2], bolţile de sub localul de petrecere, preschimbate într-o cîrciumă cu grătar pentru mîncători şi băutori zdraveni, într-o subterană împărăţie a lui Gambrinus [3], atrăgeau perechile şi grupurile de consumatori nu atît de bine îmbrăcate, care se îndopau cu de toate, în mijlocul unei puternice duhori de lulele, de cîrnaţi fierţi şi îşi inundau gîtlejul cu spumoasă bere albă de Louvain, cu şampanie populară, nu prea ameţitoare, într-adevăr, care nu se urcă la cap, dar curăţă beşica udului fără să impresioneze într-alt fel organismul.

Spre dimineaţă, la ceasurile ultimelor cancanuri, aceste cripte, aceste hipogee [4] ale templului lui Momus [5] prezentau înfăţişarea jalnică a unei comunităţi de troglodiţi buimăciţi de nişte descîntece prea puternice.

În tot timpul cît ţinu carnavalul, Laurent îşi făcu o onoare din a nu vedea de fel patul, din a nu-şi dezbrăca haina de Pierrot ponosită.

Carnavalul de pe străzi îl solicita deopotrivă ca şi caravanele nocturne. Bătînd arterele cuvenite de drept circulaţiei cetelor de oameni mascaţi, fu peste tot unde larma era mai asurzitoare, învălmăşeala mai clocotitoare. Izbucnirile trîmbiţelor şi vuietul huruitoarelor se răsfrîngeau din răspîntie în răspîntie iar băşicile de porc, umflate şi învîrtite în mînă ca nişte măciuci, se prăvăleau cu un zgomot înăbuşit în spatele trecătorilor. Paiaţe de carnaval, vicleni pescari, mărind şi ei înghesuiala, întindeau, în chip de momeală, la capătul undiţei lor, o pîine rotundă unsă cu melasă, pe care copiii, tot aşa de neastîmpăraţi şi de lacomi ca şi obleţii, se

[1] Duzină de stridii aduse din insulele Zeelande.

[2] Marcă de şampanie.

[3] Personaj legendar care ar fi inventat berea şi ar fi fundat oraşul Cambrosi.

[4] Subterană săpată în inima unui munte, în care vechii egipteni ascundeau mumiile de regi sau de înalţi demnitari.

[5] Zeu al zeflemelii.

căzneau s-o înhaţe cu repeziciune, neizbutind decît să-şi năclăiască obrajii.

Dar Paridael se simţea atras mai ales de bătaia cu *pepernotes*, adevărata originalitate a carnavalului din Anvers. Cu o bună parte din ultimii săi bani, cumpără săculeţe de „cocoloaşe de turtă dulce", *confetti* ale Nordului, boabe cubice făcute din făină amestecată cu zahăr, tari ca piatra, de vînzare la brutării, şi cu care se angajează, de la amiază pînă ce vine murga, înfocate bătălii în toată regula, între doamnele adunate la ferestre şi pe balcoane şi tinerii eleganţi, stînd undeva pe stradă, sau între cele plimbate cu trăsura pe „corso" şi pietonii care le trec în revistă.

În după-amiaza de lăsata secului, Laurent zări în pervazul uneia din ferestrele hotelului *Saint-Antoine*, închiriate pe un preţ formidabil cu această ocazie, pe doamnele Béjard, Falk, Lesly şi pe cele două surori Saint-Fardier.

N-o mai zărise pe vară-sa de cînd se întîmplase scandalul de la Palatul Béjard şi se miră că la vederea Ginei, atît de nebuneşte iubită altădată, nu se simţi cuprins decît de ciudă şi de un fel de ranchiună. Îi purta, ca să zicem aşa, pică, fiindcă o iubise. Viaţa lui furtunoasă, mizeria şi jalea oamenilor, respinşi de toată lumea cu care venea în contact nu erau străine de această schimbare de atitudine.

Dar nenorocirea de pe GINA complicase această antipatie cu oarecare groază şi cu o ură superstiţioasă. Nimfa Şanţului, piaza rea a uzinei Dobouziez, exercita acum influenţa sa moleşitoare asupra întregului oraş. Ea otrăvea Escaut-ul şi aprindea de mînie Oceanul.

Vaga tristeţe care se răsfrîngea de pe chipul tinerei doamne, acel lasă-mă să te las al ei în bătaia cu *pepernotes*, nepăsarea cu care se apăra l-ar fi înduioşat fără îndoială altădată şi l-ar fi dezarmat pe devotatul Paridael.

Nu se poate spune că într-alt moment n-ar fi regăsit, pentru idolul de odinioară, ceva din cultul său de la început, dar în acea zi, ca din ce în ce mai adesea de

la o vreme, era pus pe arţag şi pornit spre mînie, se afla într-o stare sufletească de acelea că-ţi vine, sătul pînă-n gît de atîta necaz, să spargi un obiect de artă preţios, să strici o operă a cărei simetrie, nestrămutată seninătate, insultă mizeria generală ; situaţii critice în care ajungi pînă acolo încît să superi şi să chinuieşti în toate felurile fiinţa cea mai iubită.

Îi păru nostim să intre în batalionul uşuraticilor care, staţionînd pe trotuar în faţa hotelului, astfel ca să iasă din plin în evidenţă, făceau curte tinerelor doamne aruncîndu-le, tînjitori, din vîrful degetelor înmănuşate, cîte-o *pepernote*, numai cîte una, şi nu cu putere. Printre aceşti tineri fercheşi se aflau şi cei doi Saint-Fardier, von Frans, zglobiul căpitan din gărzile civice călări, Ditmayr, marele postăvar şi negustor de haine de lînă din Verviers [1], un personaj oacheş, cu o înfăţişare ciudată, fălos de cravata sa roşie şi de mănuşile-labe de raţă, pe care Laurent îl vedea pentru prima dată.

Iritat de calmul şi de ifosele de dezgust ale doamnei Béjard cît şi de îngîmfarea şi de schimonoselile filfizonilor, el luă hotărîrea să n-o cruţe, chiar s-o scoată din sărite, s-o hărţuiască, s-o silească să plece de-acolo. Scormonind prin buzunarele afunde ale bluzei sale, începu să arunce cu grămada de *pepernote* spre frumoasa nesimţitoare şi rece. Urmă o neîntreruptă salvă de mitralii. Proiectilele slobozite din ce în ce mai cu putere ţinteau într-una spre doamna Béjard şi-i erau preferaţi obrajii.

După ce alunecă o privire furişă înspre acest Pierrot cu hainele în neorînduială, ea simulă îndelungă vreme că nu-i mai dădea nici o atenţie. Apoi, faţă de năvalnica şi îndîrjita agresiune, îl privi pe sub sprîncene de două-trei ori, cu dispreţ, pe acel ins şi prinse a flecări, cu înfăţişarea cea mai nepăsătoare, cu cei din anturaj.

Această atitudine îl irita şi mai tare pe Laurent. Nu mai păstră nici o măsură. Ori îi va acorda atenţie, ori

[1] Oraş din provincia Liège, avînd o renumită fabrică de postav datînd din secolul al XVII-lea.

va trebui să părăsească locul. Acum, se năpustea ca un turbat.

Privit pieziș, de la început, de clica elegantă căreia îi dădea un ajutor nelalocul său, domniile lor, din ce în ce mai prost dispuse în contra acestui individ mascat, renunțaseră să se mai joace, respingînd orice relații și dezaprobînd purtarea unui partener atît de ponosit.

În preajma lor, din contra, se făcea mare haz de această balistică îndrăcită. Norodul stătea gata să sară împotriva filfizonilor, luînd partea celui intrat nepoftit în luptă, și care, după purtări și îmbrăcăminte, îi era mai aproape. De altfel, spre această „ticăloșie" și „mîrșăvie obștească" își îndrepta boieroaica arar privirile ei disprețuitoare, din ce în ce mai iritate.

Într-un moment, se văzură prelingîndu-se picuri de sînge de-a lungul unei zgîrieturi produse pe obrazul Ginei de alicele mari ale lui Paridael. Ea întoarse abia capul, făcu o mutră dezgustată și nici gînd să-l onoreze cu un răspuns pe acest adversar nepoliticos, ba, îndreptă chiar, automatic, un pumn de *pepernotes* în cu totul altă direcție.

— Isprăvește ! strigară spilcuiții, făcîndu-se că intervin cu autoritate. Isprăvește, derbedeule !

Dar tovarăși, foarte puternici după înfățișare, săriră între Paridael și cei care îl amenințau, exclamînd : „Bine-a lovit, băiatul ! Curaj ! Dați-i pace !... E carnaval !... Jocu-i în regulă !... Jocu-i în regulă !..."

Paridael nu-i auzi nici pe unii nici pe ceilalți. Înfierbîntat de acest exercițiu, ca un sportiv ahtiat să cîștige recordul, nu se uita și nu era atent decît la Regina. O picnea, o plesnea cu o adevărată dușmănie. Brațul lui nervos îl slujea ca o praștie și lucra pe cît de violent pe atît de precis.

În fierbințeala tirului, fiecare salvă îl apropia de ea, avîntul brațului îl trăgea și pe dînsul după mitralii, i se părea că degetele i se lungiseră încît ajungeau pînă la obrajii tinerei doamne și că unghiile sale îi zgîriau pielea !

Gina, nu mai puțin încăpățînată, se îndîrjea să-i slu-

jească de ţintă, nu se urnea din loc, stătea surîzătoare, nici măcar nu catadicsea să-şi ocrotească faţa cu palmele.

Nu-l recunoscuse pe Laurent, dar îi plăcea să-l dispereze, să ducă pînă la capăt lupta cu acest brutal marţafoi, hotărîtă cu tot dinadinsul să nu-şi dezmintă, o clipă, tăria sa sufletească, în ochii duşmănoşi ai mitocănimii.

Laurent atinsese acel grad de turbare sălbatică, la care jocul de-a lovitele, început în glumă, degenerează în măcel. În lipsă de alte muniţii, ar fi aruncat într-însa cu pietre, ar fi lapidat-o. Bomboanele păreau că se învîrtoşeau sub presiunea degetelor sale nervoase, şi atît de adîncă era tăcerea neliniştită a mulţimii încît se auzea cînd loveau în geamuri, în ziduri şi chiar în obrazul Ginei.

În cele din urmă, acest obraz fu însîngerat. Cu sila, Angèle şi Cora o băgară pe Regina în cameră şi traseră, după dînsa, canaturile ferestrei, care serveşte şi de uşă.

Atunci cu un ultim pumn de *pepernotes*, Laurent crăpă, în formă de stea, unul din geamurile în dosul căruia se vedea curajoasa doamnă.

Apoi gîfîind, prăpădit de oboseală ca după o grea muncă, tot aşa de nepăsător faţă de bombănelile şi de murmurele de indignare stîrnite de brutalitatea sa în rîndurile oamenilor eleganţi, ca şi de aplauzele şi de rîsul lipicios al plebei, se pierdu în mulţime, se îndreptă în mare grabă pe o stradă lăturalnică, departe de frămîntarea şi de clocoteala norodului ; şi acolo, cuprins de remuşcare şi de ruşine, vechea lui dragoste nebună ridicîndu-se subit împotriva gălăgiosului său sacrilegiu, avu un acces de plîns şi lacrimile îi stricară sulemeneala şi-l făcură să semene cu „micul sălbatic" mîzgălit de Gina, cu douăzeci de ani în urmă, în grădina fabricii.

O îmbulzeală de lume, strînsă nu se ştie cînd în jurul acestui Pierrot plîngăcios, îi aminti numaidecît să-şi reia rolul său de mascat neruşinat şi pus pe tărăboi, încît ceata de gură-cască şi-o fi închipuit că plînsese în glumă.

Către seară, se duse să-i mai îmbărbăteze pe cîţiva, bieţii de ei, foşti figuranţi şi figurante la un teatru în faliment, pe care îi luă cu dînsul să cineze la Casti, restaurantul cel mai cu trecere. Voia s-o facă lată pentru ultima dată ! Dar orice încercă, spre a se distra, spre a se ameţi, nu se putu înveseli. În loc să-i aducă alinare, vinul îl îndureră şi mai tare. De altfel, era rupt de oboseală. Aţipi în toiul mesei, în timp ce în jurul său ceilalţi înfulecau şi turnau zdravăn pe gît în tăcere.

Printre vise adevărate şi reverii, unele privelişti îi reveneau în minte ca un dulceag gust rău după un chef cu lichioruri. Trecutul, viaţa pierdută adiau prin sufletul său cu răbufniri încărcate de mucegai, de miresme rîncede, cu o văicăreală dezgustătoare, şi în această boare din trecut, cu reveniri şi opriri, se tăvăleau frînturile ariilor repetate, auzite în toate acele nopţi în cabaretele cu faimă deocheată. Zilele lui fără de nici un folos îi defilau lui Laurent pe dinaintea ochilor într-un alai macabru, un şirag de *gilles*-i [1] şi de Pierrots suferinzi, făcînd pe prostănacii, vorbind cepeleag şi sîsîit, plîngăreţi şi fricoşi, electrizaţi de accese lubrice, sucindu-se, răsucindu-se şi amestecîndu-se în dansuri voluptuoase ca spasmul însuşi...

Cum dormea de-a binelea, nepăsător la mîngîierile unei fete, pline de recunoştinţă, amintind aproape devotamentul cînelui, sări ars deodată la zgomotul unei discuţii destul de vii de la intrarea scării, urmat de paşi pe scară, apoi în coridor ; paşii se apropiară de camera unde mînca Laurent, dar se opriră în faţa odăii vecine.

— Deschide ! În numele legii ! comandă vocea gravă, cu intonaţii brutal profesionale a unui comisar de poliţie.

Laurent, revenindu-şi complet în fire, dezcherchelit cît ai bate din palme, roagă comesenii să facă linişte şi-n acelaşi timp îşi lipeşte urechea de peretele subţire despărţitor între cele două odăi.

[1] Personaj de teatru de măscărici.

Strigăte, învălmăşeală, zgomot de spargere, se deschide o fereastră, dar nici un răspuns. Apoi, trosnetul izbiturii cu care strici o uşă.

Răzvrătit din instinct în contra oricărei autorităţi, gata să ia partea chefliilor împotriva poliţiei, Laurent s-a repezit afară, şi peste umerii comisarului oprit în pragul salonului, peste umerii lui Béjard, ai lui Athanase şi ai lui Gaston, zăreşte, spre marea lui uimire, pe Angèle şi Cora, chircite fiecare într-un colţ al camerei, străduindu-se a-şi ascunde în cutele perdelei de la fereastră simplicitatea păgînă a toaletei lor. Nu departe de dînsele, încercînd să-şi impună o ţinută, o înfăţişare demnă şi hotărîtă, nepotrivită însă cu găteala lor la fel de sumară ca şi a drăguţelor lor, stau trufaşi zveltul von Frans, rotofeiul Ditmayr şi de asemenea — lesne de recunoscut chiar dacă n-ar fi păstrat decît cravata roşie şi mănuşile — labă de raţă — cavalerul de industrie oacheş, pe care Laurent îl învăţase în cursul după-amiezii să arunce cu *pepernotes*.

Soţii se pare că-s mult mai înlemniţi, mai uluiţi de groază decît craidonii ; acesta-i cel puţin cazul celor doi tineri Saint-Fardier. Comisarul nici el nu se mişcă prea sigur, se fîstîceşte şi nu se urneşte ca să-şi urmeze îndeplinirea procedurii.

Dar latura barocă a acestei scene moderniste nu-l impresionează de fel pe Laurent ; el nu ia în seamă şi nu cumpăneşte decît urmările acestui scandal.

Prezenţa lui Béjard i-ar fi de-ajuns ca să-i taie orice poftă de rîs. Numai el, scîrba de făţarnic, pare la largul său. S-ar zice chiar că acest scandal îl bucură. În orice caz, e capabil să-l fi pus din timp la cale şi să-i fi dat drumul să izbucnească la momentul dorit de dînsul. Cine ştie cu ce îngrozitoare ticăloşie va mai complica acest deplorabil eveniment cu tămbălău ?

El singur a intrat în cameră. Trece de la masă la fereastră, mişcă din loc vesela, tacîmurile, scotoceşte prin unghere, dă dovadă de-o înspăimîntătoare prezenţă de spirit, semnalează comisarului „corpurile de-

licte", împinge pîn-acolo neruşinarea încît mototoleşte şi răscoleşte hainele împrăştiate pe mobile şi, fără să se sinchisească de prezenţa nenorocitelor căzute în adulter, îi mai vine să şi glumească :

— Sînt şase tacîmuri ! Una din păsări, nu, una din păsărele a zburat pe fereastră, cu ajutorul unei perdele, rupte de aici, uitaţi-vă... Era mai ceva decît o partidă în patru, aproape o partidă la cub... Păcat ! Tare aş fi vrut s-o văd pe cea fugită. Mă prind că era cea mai frumoasă ! Strecură în aceste ultime cuvinte o intenţie atît de perfidă, în reţinerea lui insinuă un atît de diabolic subînţeles, încît o lumină înfiorătoare străbătu gîndurile lui Laurent şi tînărul se repezi la Béjard, făcîndu-l laş.

Celălalt se mulţumi să măsoare din cap pînă-n picioare pe mascatul spurcat la gură şi îşi văzu mai departe numaidecît de cercetările sale, dar violenta intervenţie a lui Paridael îi aminti, în sfîrşit, comisarului că avea şi el un rol acolo.

— Ei, tu, Pierrot-ule ! Spală putina şi *presto*[1] ! Nu-i treaba ta, să nu te mai amesteci aici ! zise, luîndu-l pe Laurent de braţ şi împingîndu-l afară ; apoi, întorcîndu-se spre Béjard şi cei doi soţi, tună : „Cred că am stabilit îndeajuns faptele, domnule Béjard, şi-i de prisos să mai prelungim această situaţie delicată. Ne putem deci retrage."

După ce tuşise uşor de cîteva ori, adăugă vorbind cu un glas sugrumat, de parcă ruşinea l-ar fi oprit să se adreseze de-a dreptul celor cu ponosul păcatului, atît de neîndestulător îmbrăcaţi : „Doamnele şi domnii vor avea bunătatea să ne ajungă din urmă la comisariat pentru măruntele formalităţi pe care le mai avem de îndeplinit !"

Laurent, în contra obiceiului său, socoti de prisos să se mai zborşească. Îi cade el în mînă, comisarul ! Ce-i a' lui Béjard e pus deoparte !

---

[1] Iute (în l. italiană).

Deocamdată, o altă obligaţie îi incumbă lui Laurent. Vinovată sau nu, Gina trebuie să afle toate cele întîmplate şi în ce chip Béjard a făcut aluzie la dînsa... Laurent se repede în stradă, ca un zănatic, ţipă la un birjar, sare în trăsură :

— La palatul Béjard !

Trage de sonerie s-o smulgă din loc, îl îmbrînceşte pe portar, se introduce, ca să zicem aşa, prin efracţie într-o cameră cu lumina aprinsă.

Gina dă un ţipăt recunoscînd mai întîi pe acel Pierrot din cursul după-amiezii şi imediat apoi, în această îmbrăcăminte compromiţătoare, sub o rămăşiţă de sulemeneală, pe vărul său Laurent Paridael.

El o apucă brutal de mînă :

— Un da sau un nu, Gina, ai fost în seara asta la restaurantul Casti ?

— Eu ! Ai scăpat cumva dintr-un ospiciu de nebuni?

Laurent îi povesteşte, cu sufletul la gură, despre scandalul la care asistase.

— Ticălosul, strigă ea aflînd de rolul jucat de Béjard în această mîrşavă aventură. N-am ieşit în seara asta. Cuvîntul pe care ţi-l dau nu ţi-e de-ajuns ? Uite, ştampilele poştei pe această scrisoare recomandată indică limpede că mi-a fost predată acum un ceas aproape. Isprăvisem răspunsul, cînd ai năvălit aci şi ai să recunoşti că mi-a trebuit cel puţin un ceas ca să umplu aceste patru pagini cu scrisul meu atît de mărunt.

Ca să se convingă, Laurent n-avea nevoie de-o dovadă peremptorie, totul în Gina proclama nevinovăţia ; ţinuta ei liniştită, îmbrăcămintea de casă, părul potrivit ca de noapte, sunetul vocii, expresia cinstită a ochilor, pînă şi parfumul uşor şi potolit pe care-l degaja fiinţa ei.

— Iartă-mă, dragă vară, că m-am îndoit o clipă de dumneata... Iartă-mi mai cu seamă purtarea de adineauri...

— Am şi uitat de acest lucru de nimic... Ah ! Laurent, eu mai degrabă ar trebui să-ţi cer iertare ! Eu,

care am fost crudă cu toată lumea şi mai ales cu tine, bunul meu Laurent !... Fii îndurător cu mine. Am într-adevăr nevoie, acum, să fiu cruţată. Ispăşesc crunt cochetăria mea... De îndelungă vreme nu-l poţi suferi pe Béjard, nu-i aşa ? Oricît l-ai urî nu e îndeajuns. E duşmanul nostru al tuturor, e fiara vătămătoare prin excelenţă... Ştii de naufragiul GINEI. Ei bine, mă îngrozesc s-o spun, dar sînt convinsă că ticălosul prevedea acest prăpăd, că intra chiar în socotelile lui de speculant. Da, ştia că vasul nu era în stare să navigheze vreme mai îndelungă pe mare...

— Nu ! O, nu ! Nu spune asta. Béjard a fost un înger ! acum cîteva minute ! Béjard a fost bun ca Isus !... Ştia de *asta*, dorea acea înecare ! Doamne ! Doamne ! Doamne ! O, nu !... urla Laurent, luîndu-şi capul între mîini, astupîndu-şi urechile.

— Da, pot să jur pe sufletul meu că ştia. N-are încredere în mine. Presimte că-i ghicesc gîndul, i-e frică de mine. Se teme să nu-l dau de gol. Mai ştiu că a vrut, împreună cu bătrînul Saint-Fardier, să te bage într-un ospiciu de nebuni. Dacă nu era tata, acolo-ţi putrezeau oasele. Nebun ! Ajungi între oameni ca ăştia. E o minune că am scăpat cu mintea întreagă. Pot să jur că complotul de astă-seară l-a uneltit el, cu Vera-Pinto, chilianul pe care l-ai văzut azi după-amiază pe stradă şi l-ai văzut iarăşi la Casti.

Şi Gina îi povesti lui Paridael că de cînd sosise la Anvers, acest pripăşit de prin lume o urmărea cu atenţiile lui stăruitoare. De mai multe ori îi dăduse răvaş de drum din preajma ei, dar el nu se lăsa, ataca din nou, încurajat, oricît de extraordinar ar părea, de chiar Béjard pe lîngă care luase locul lui Dupoissy. Avînd un suflet, desigur, şi mai josnic şi mai întunecat decît sedanezul, Gina prevedea că nu putea ieşi ceva bun din ceea ce amîndoi asociaţii urzeau împreună sub pretextul comerţului.

Béjard urmărea să-şi cîştige iar libertatea spre a lua în căsătorie pe moştenitoarea unei alte averi. De cînd o ruinase, Gina nu mai era decît o piedică în cariera sa.

Neîndrăznind să se descotorosească de a doua sa nevastă cum procedase, acolo, cu prima, încercase, prin persuasiune, să obţină consimţămîntul Ginei la divorţ. Interesul copilului şi grija de reputaţia ei o opriseră pe Gina să se supună stăruinţelor sale, altminteri s-ar fi grăbit ea să desfacă această îngrozitoare căsătorie. Faţă de refuzul ei, Béjard recursese la ameninţări şi cum nevastă-sa nu ceda de fel dorinţei lui, o bătuse, da, o bătuse, fără milă. Dar într-o zi, ridicînd iar mîna asupra ei, Gina, înarmată cu un cuţit, îl ameninţă că i-l bagă în burtă. Tot atît de laş pe cît de rău, nu mai fu nevoie să-i repete a doua oară ameninţarea. Dar, spre a frînge rezistenţa soţiei, avea să folosească alte mijloace îngrozitoare. Încercase s-o împingă în braţele chilianului. Ea îi dejucă planurile şi cursele întinse şi pripăşitul acela nu se alese cu nimic după toată parada lui de stăruinţe curtenitoare. În sfîrşit, nemaiavînd încotro, nereuşind să-şi îndemne soţia a se deda adulterului, Béjard se hotărîse să arunce blamul asupra ei şi s-o înfiereze ca şi cum ar fi fost vinovată. Înţeles mereu cu Vera-Pinto, nu şovăise, ca s-o jignească, să lovească şi în surorile Saint-Fardier.

Iată, după bănuielile Ginei, canavaua complotului : După ce-i dăduse de veste lui Béjard despre partida amoroasă pusă la cale pentru acea seară, chilianul se prezentase cu una sau alta din drăguţele lui.

— Nu duce lipsă de aşa ceva, recunosc, nici în ceea ce se cheamă buna societate, spunea doamna Béjard, căci semenele mele nu împărtăşesc antipatia mea faţă de acest suspect pripăşit. De prisos să le mai numesc. Mai norocoasă decît Angèle şi Cora, cea de a treia doamnă, amestecată în această aventură, a putut, cel puţin, să dispară la timp. Această persoană habar n-are că îşi datoreşte hotărît scăparea urii pe care mi-o poartă Béjard în sufletul său afurisit. Era în interesul lui Béjard şi al lui Pinto ca ea să dispară înainte de a veni poliţia, pentru ca să mă poată implica pe mine în acest scandal. Nu mă văzuse lumea după amiază împreună cu nenorocitele mele de verişoare ? Şi von Frans, Ditmayr

şi Vera-Pinto nu stătuseră ei tot timpul, parcă prinseseră rădăcini, sub balconul nostru? Scena de la Casti este epilogul unei intrigi urzite la Hotelul Saint-Antoine, şi mîine, în Anvers, toţi, afară de tata şi de dumneata, vor fi convinşi că am relaţii de dragoste cu acest chilian! Ah, Laurent! Cînd te gîndeşti că chiar şi Bergmans va da crezare calomniatorilor! Tocmai cînd, în amintirea lui, găseam puterea de-a rămîne virtuoasă!

Pe el îl iubeam, pe el trebuia să-l iau de bărbat! Îl descurajai din vanitate şi cînd el se trase deoparte, amorul meu propriu covîrşind şi mai tare dragostea-mi propriu zisă, consimţii la cea mai nenorocită dintre căsnicii. Ca să-l necăjesc pe cel pe care-l iubeam, m-am nenorocit pe toată viaţa!

În zadar Paridael încercase a-şi slăbi pasiunea, a o face să devină din ce în ce mai nesăbuită înmulţind, dinadins, zi de zi piedicile şi opreliştile, care îl despărţeau de vară-sa; în zadar se coborîse atît de jos încît ea să nu-l mai poată ridica pînă la dînsa niciodată.

Tocmai cînd se credea vindecat, nu făcuse decît să-şi reaprindă patima. Am văzut ce întorsătură luase, cu cîtva timp mai înainte, înverşunarea lui împotriva tinerei doamne.

Accidentele, legăturile, traiul de-a valma din viaţa lui de vagabond, prieteşugul cu refractarii şi cu dezmăţaţii, cu chefliii nu prea ruşinoşi de felul lor, mari meşteri în toate ticăloşiile, îl despuiaseră de orice prejudecată şi-l făcuseră mai întreprinzător şi mai expeditiv.

În timp ce ea îi aducea la cunoştinţă purtările brutale ale lui Béjard, Paridael trăia un ciudat proces de dedublare; o parte a eului său compătimea, din străfundul sufletului, marele ei nenoroc şi nu mai putea de revoltă faţă de o atît de cumplită mîrşăvie, iar cealaltă parte făcea zîmbre să se arunce asupra femeii în plînsete, s-o bată la rîndul său, s-o trateze cu mai multă barbarie decît adineauri pe „corso". Niciodată contradicţiile din adîncul fiinţei sale nu se luptaseră astfel. Simţămintele lui se întreciocneau ca fluidele contrarii cînd se dezlănţuie o furtună.

Goliciunea celor două blonde, surprinse în flagrant delict de adulter, la restaurantul Casti, fremăta şi acum în faţa ochilor săi şi îi învăpăia sîngele.

„De ce n-o dezbraci la iuţeală pe această femeie care palpită de emoţie ? N-ai nici îndrăzneala bietului violator din Pouderlée ?" îi insinua latura senzorială a fiinţei sale. „Aş putea-o iubi cu mai multă mărinimie decît chiar Bergmans !" trăgea nădejde cealaltă parte a firii sale. Şi nu nutrea gînd mai generos, mai neobişnuit decît să se sacrifice spre a face fericită pe această scumpă femeie descotorosind-o, şi o dată cu ea şi Anvers-ul, de acel jecmănitor urît de moarte.

Sub influenţa acestui gînd, care aminteşte de Don Quijotte, îi zise Ginei, după o îndelungă tăcere, păstrîndu-şi mîinile într-ale ei :

— Îl mai iubeşti va să zică pe Bergmans ?

Accentul glasului său dezvăluia atîta tristeţe şi afecţiune încît Gina se uită la dînsul. Şi fu foarte mirată, dînd peste aceiaşi ochi învăluiţi şi stranii, pe care i-i văzuse şi odinioară, într-o zi de pomină, în sera de portocali, şi pe cînd el îi strîngea mîinile din ce în ce mai tare, îi zise :

— Laurent !... Laurent ! încercînd să şi le retragă, în loc să-i răspundă la întrebare.

El, totuşi, continua cu un glas şovăitor şi stins :

— Nu te teme de mine, Gina... Crede tot ce vrei despre mine ; aruncă povara dispreţului tău asupra mea, dar să ştii că-s gata să înfrunt orice, dacă-i vorba de fericirea ta...

Şi aceasta era expresia sinceră a simţămintelor sale faţă de Gina, dar de ce oare, adresîndu-i vorbe atît de respectuoase, brutalitatea cu care îi strîngea degetele şi văpaia sălbatică din lumina ochilor dezminţeau spusele sale ?

— Dacă ar dispărea acest Béjard, pe Bergmans l-ai lua de bărbat ?...

Glasul lui parcă venea de pe alte tărîmuri ca al celor care visează cu ochii deschişi.

— Vrei să-l ucid, spune, pe soţul tău ? Spune-mi un simplu : da !... Haide, vorbeşte ! Vorbeşte, îţi zic !

Privirea de asasin nu-l ameninţa numai pe cel care dezlănţuise astfel intensa tulburare şi patima adîncă. Gina citea în ele altceva decît o furie ucigaşă, o cerere mai directă, o ameninţare imediată...

— Înainte de a vă asigura pe totdeauna fericirea, a ta şi a lui Bergmans, fii bună o singură clipă cu mine, Gina... clipa cît durează o sărutare de soră... După aceea, voi pleca să-mi împlinesc misiunea... Şi niciodată n-o să mă mai vezi... Repede, sărutarea... sărutarea de adio, Regina mea...

Vocea i se schimba, devenea aspră şi ameninţătoare, ruga sa fierbinte suna fals ; o trăgea spre sine cu de-a sila pe tînăra doamnă, apropiind-o de pieptul lui, înfigîndu-şi unghiile în încheietura mîinilor ei.

— Laurent ! Sfîrşeşte ! Mă doare...

În loc să-i dea ascultare, îşi trecea palma peste carnaţia plină a braţelor ei ; ajunse chiar cu mîinile la corsaj şi la fiorul atingerii sînilor, sub stofa subţire a halatului de casă, îşi apăsă cu lăcomie buzele lui pe ale ei. Aproape răsturnată pe spate, cît pe-aci să-i aparţină, izbuti să se desfacă din braţele lui şi sări în sus, repezindu-se de cealaltă parte a mesei :

— Felicitările mele, eşti un şiret fără pereche. Şi cînd te gîndeşti că-l acuzam pe Vera-Pinto. Tu eşti unealta afurisită a lui Béjard ! M-am lămurit acum. După ce te-o fi plătit ca să te porţi cum te-ai purtat cu mine în după-amiaza asta, şi-o fi făcut socoteala să mă surprindă cu tine, paiaţă ticăloasă. Urîţenia ta şi halul tău de murdărie ar fi agravat încă grozăvia greşelii mele.

Biciuit de această dojană plină de fiere, tot atît de orbit ca şi cum i-ar fi aruncat cu vitriol în faţă, Laurent nici nu încercă măcar să se justifice. Judecînd după cele întîmplate, vina îl copleşea ; n-avea altceva mai bun de făcut decît s-o şteargă cît mai repede. Sosirea lui Béjard de pe-o clipă pe alta ar fi schimbat calomnioasa presupunere în realitate.

Laurent o luă la fugă, împiedicîndu-se de cîteva ori, mai-mai să cadă.

Gina, prea iubita sa Gina ! să-l creadă ea în stare de-o asemenea perfidie ! N-o să-şi mai vină în fire niciodată. E îndreptăţit de-acum înainte să se tăvălească prin toate ticăloşiile, să acumuleze mîrşăvie peste mîrşăvie ; cele mai straşnice păcate ale sale vor părea fapte bune faţă de învinovăţirea adusă de ea şi condamnările cele mai draconice, ispăşirile cele mai infernale meritate de dînsul pe urmele a o seamă de nelegiuiri nemaipomenite i-ar părea blînde şi îndurătoare în comparaţie cu străşnicia şi cruzimea acestei acuzaţii.

Nici Gina nu putea să-şi recunoască greşeala şi să repare nedreptatea săvîrşită. Era de neşters. Orice reabilitare sau orice iertare ar veni prea tîrziu.

VII

ATELIERUL DE CARTUŞE

În acea zi de mai, negurile unei ierni neobişnuit de stăruitoare se risipiseră, nelăsînd în aer decît o evaporaţie diafană, prin care azurul îşi unduia o dulce paloare de convalescenţă, irizată, în radioasa lumină, ca un spulber de perle fine.

După o lungă boală, contractată a doua zi după furtunosul său lăsat de sec, Laurent, în convalescenţă şi el ca şi anotimpul, ieşea de la spitalul unde medicii îl salvaseră fără voia lui, şi nu atît gîndindu-se la viaţa sa cît mai cu seamă spre a birui unul din cele mai rebele şi din cele mai complicate cazuri de tifos întîlnite în clinică.

Repus pe picioare, redat vieţii de afară, i se părea că se întoarce dintr-o lungă călătorie plină de primejdii, ca amnistiat pe urma unui exil de ani şi ani. De aceea niciodată, nici chiar în ziua intrării sale în Anvers, metropola nu-i apăruse sub această înfăţişare de putere, de strălucire şi de seninătate.

În port, activitatea se resimţea de căldura primăvăratică. Foametea din ultimul timp pricinuită de blocarea Escaut-ului nu mai stăruise după spargerea gheţii. Rada şi docurile erau ticsite de vase ca niciodată, şi o activitate straşnică urmă îndelungatei acalmii a traficului.

Muncitorii lucrau fără să le pese de oboseală, mulţumiţi că-şi cheltuiau forţele, părîndu-li-se acum munca, foarte adesea anevoioasă, un fel de gimnastică în stare să le redea mlădierea mădularelor de atîta vreme toropite.

Pînă şi emigranţii, staţionînd la uşile consulatelor, i

se păreau lui Paridael mai puţin vrednici de milă, mai resemnaţi ca de obicei.

Trecînd pe lîngă Colţul leneşilor, constată lipsa obişnuiţilor din partea locului.

Regele lor, şomer permanent, fără lucru şi cînd leneşii cei mai patentaţi se înduplecau să se angajeze la o treabă, se abătea în mod excepţional de la trîndăvia sa. Această constatare îl cam umili pe Laurent Paridael. Rămăsese el singurul trîntor al stupului în plină hărnicie. Ardea de nerăbdare să se refacă prin muncă.

În acest scop se opri la cîteva brigăzi de descărcători şi ceru un serviciu, nu importa ce, şefului lor, dar acesta, după ce-l privise stăruitor, puţin grăbit să se încurce cu o mînă de lucru fără valoare, a unui ins secătuit de două luni de febră, îl invită să treacă «mîine», pretinzînd că în acea zi activitatea începuse deja de mult.

Trăgînd care de poveri, treceau, cu mers măreţ şi domol, caii mari ai „Naţiunilor". Pe largile lor guri de ham erau scrise, în cuie daurite, numele sau monogramul corporaţiei căreia aparţineau. Vizitiii acestor care întrebuinţau drept hăţuri doar o lungă frînghie de cînepă, petrecută printr-unul din inelele gurii de ham. Fie că tronează în picioare în căruţele lor uşor încărcate, ca surugiii din vremuri străvechi, fie că merg, potoliţi şi, după cît se pare, cu gîndurile în altă parte, pe lîngă vehiculul cu poveri, îndemînarea, aruncătura lor de ochi, ca şi inteligenţa cailor se îmbină atît de bine încît atelajele se încrucişează, trec unele lîngă altele pe aproape, dar niciodată nu se agaţă.

Laurent nu se mai sătura să privească plin de uimire la aceşti cai zdraveni şi la minunaţii lor vizitii ; se oprea chiar locului în calea lor, ca încremenit, şi de atîtea ori ar fi fost zdrobit, dacă un poruncitor pocnet de bici sau un gutural „varda !" nu l-ar fi vestit să se dea la o parte.

Ameţit de primăvară, dricuia bucuros cu picioarele nămolul gras, sudoare neagră şi permanentă a unui caldarîm continuu călcat de roţile în mers ale căruţelor încărcate ; păşea peste şine de cale ferată ; i se împle-

ticeau picioarele în odgoane ; baloturi mari zvîrlite foarte iute, din mînă în mînă, ca niște mingi, de către jongleri voinici bine legați, puteau să-i cadă în cap, și echipa a cărei manevră ritmică și cadențată o deranja îl ocăra într-o păsărească bolovănoasă și picantă ca și a personalului ei.

Nimic nu strica în acea clipă buna dispoziție a lui Laurent ; îi făcea plăcere să se simtă tratat cu asprime de oamenii care erau slăbiciunea lui, se bucura de familiaritatea arătată de acești descărcători pe cît de robuști pe atît de domoli în mișcări.

O luă de-a lungul bazinului Kattendyk. Inima începu să-i bată mai tare cînd își văzu tovarășii de la *America*, „Națiunea" din care făcuse și el parte, lucrînd la descărcat grîne. Sacii, înșfăcați cu lăcomie din adîncul calei de colții macaralei, erau ridicați la înălțimea catargelor și a coșurilor, apoi formidabila pîrghie, descriind un sfert de cerc orizontal, își ducea porția ei pînă deasupra camionului așteptînd pe chei.

În picioare pe camion, cu capul gol și brațele goale, o namilă de voinic, cu șoldurile închingate ca un luptător, în mînă cu un fel de cosor, apuca sacii în trecere pe deasupra capului său, îi desprindea din cîngile lor și, în același minut, reda libertatea de mișcare mașinii, care cîrmea într-o parte, spre a-și continua explorările sale.

În șir, alți tovarăși, avînd în cap, aceștia, o glugă, se apropiau tocmai la timp spre a transborda, într-un alt camion, povara pe care cu dibăcie cel cu capul gol o ridica și le-o punea în spinare. În preajmă, măturătoarele adunau în grămăjoare boabele, care se împrăștiau, la fiecare tur al macaralei, din spărturile sacilor înhățați și mușcați.

Apropiindu-se, Laurent recunoscu pe principalul autor al acestei scene, căruia doar el, poate, dintre contemporani, îi simțea pînă în baierele inimii suverana frumusețe, în stare să-l fi atras pe Michel-Angelo și să fi încîntat lirismul lui Benvenuto Cellini ; era descărcătorul, ajutat de el în locuința din pod, și emoția încer-

cată la vederea acestei nobile creaturi, restituite vieţii şi decorului său, îl răsplăti mai ceva decît e cu putinţă pe pămînt sau sus în ceruri. În acea clipă, lui Laurent îi veni în minte să-l cheme la el, dar se reţinu ; flăcăul cel cumsecade putea să creadă, după cît de prăpădit şi de ruinat părea binefăcătorul său, că acesta făcea pe faţă apel la recunoştinţa sa. Paridael se grăbi chiar să-şi vadă de drum, temîndu-se să nu fie recunoscut, simţindu-se fericit că avusese acest scrupul, dar nu se codi să-i trimită din fundul sufletului, îndatoratului său, efluviul cel mai cald al fluidului său afectiv.

Trecu mai departe de vasele scoase din apă, străbătu multe poduri şi podeţe, ajunse la antrepozitele de materii inflamabile, la depozitele de naft, băgate în adîncături mlăştinoase, la *tancurile* de petrol, vase imense ca nişte rezervoare de gaz, toate obiecte de-o înfăţişare deosebită, contribuind la demarcaţia acestei privelişti comerciale.

Aici se oprea, după ultimele sale hoinăreli, industria acaparatoare şi lacomă a metropolei.

Şi nu fu puţin surprins constatînd că, dincolo de rezervoarele de petrol, spre cătunul Austruweel — jalnic cotlon sătesc despărţit cu cruzime de biserica parohială, din necesităţi strategice, şi alipit regiunii urbane — se înălţa un agregat de construcţii sumare şi înjghebate în pripă, ca o îngrămădeală de barăci, de un aspect atît de dezordonat, atît de dezgustător, lucrate de mîntuială, încît Laurent înclina să le atribuie o obîrşie diavolească. Nici un nume, nici o firmă nu se vedeau, de parcă proprietarul s-ar fi ruşinat să le revendice drept ale sale sau ca şi cum ar fi exercitat o profesiune de nemărturisit. Aceste cocioabe vor fi răsărit acolo cum încolţesc şi cresc ciupercile, într-o noapte, prin locurile umede, priincioase şi ieşirii din ouă a broaştelor rîioase.

Corpul clădirii semăna deopotrivă a lazaret, sau dispensar, a serviciu de ecarisaj, sau antrepozit cu lucruri de contrabandă, a zachierie clandestină surghiunită în afara zonei industriilor normale.

Impresionat neplăcut, Laurent Paridael se opri fără să vrea în faţa acestor aşezări suspecte, constînd din cinci corpuri de case fără etaje, ridicate din rămăşiţe, din pămînt amestecat cu paie, din moloz de la dărîmături şi materiale de strînsură, lipite laolaltă ca pentru o clădire provizorie, căreia nu i s-ar cere decît o consistenţă trecătoare.

Înconjurat cu un şir de pari păcătoşi, parmaclîc mîncat de cari, întregul corp de case aducea o notă discordantă în armonia măreaţă şi cuviincioasă, în impresia de neîndoioasă calitate produsă astăzi de vederea generală a Anvers-ului. Aceste magherniţe, fără destinaţie evidentă, îi dădeau de gîndit lui Paridael mai mult decît ar fi vrut.

Îl abătu din nedumerirea lui o duzină de ucenici, băieţi şi fete tinere, care, iuţindu-şi pasul şi vorbind bucuroşi între dînşii, intraseră tocmai în aceste şantiere îndoielnice.

El se apropie de ei cu spaima unui salvator, care se aruncă în apă sau la zăbala cailor purceşi pe fugă, spre a veni într-ajutor semenului la ananghie, şi-i întrebă ce hram purtau aceste instalaţii suspecte.

— Astea ? aici e atelierul de cartuşe al lui Béjard ! îi ziseră privindu-l ca pe cineva căzut din lună.

La acest răspuns, pesemne că păruse şi mai buimăcit. Cum de nu făcuse oare o legătură lesne de stabilit ? O întreprindere cu înfăţişare atît de respingătoare după exterior, cuib de nenorociri, n-o putea folosi decît unul ca Béjard.

Laurent Paridael îşi aminti că i se vorbise de ultima operaţie a vechiului adept al sclavajului. Fără a se împăca cu Bergmans, aplaudase campania vehementă dusă de tribun în contra ameninţătoarelor isprăvi ale negustorului de carne omenească şi nu se amestecase mai activ în această luptă, numai fiindcă socotise că conducătorul administraţiei municipale nu va tolera asemenea manipulaţii în cuprinsul oraşului. Dar iată, vedea că se înşelase în prevederile sale şi că viaţa cetăţenilor era în primejdie cu toate protestele violente şi biciuitoare, cu

toate intervenţiile stăruitoare şi strigătele de alarmă ale lui Bergmans !

Béjard, afurisitul alchimist, izbutise a-şi stabili laboratorul său unde crezuse el de cuviinţă.

Tocmai în aceste ateliere nenorocite, aproape deschise tuturor vîntoaselor, amenajate mai degrabă pentru ca să ademenească liliecii decît pentru ca să adăpostească fiinţe omeneşti, se practicau asemenea operaţii de temut !

Tocmai în apropierea materiilor celor mai inflamabile, se tolera prezenţa depozitului de cartuşe care putea lua fulgerător foc ! Nu numai că se instala o provizie de pulbere alături de nişte antrepozite de naft şi de ulei, dar se proceda la o vînturare dintr-un loc într-altul a acestei pulberi desfăcute din cartuşe, cît se poate de proprie izbucnirii unei explozii.

Şi tocmai pe copilandrii, pe băieţandrii în mod fatal zburdalnici şi nesocotiţi, aparţinînd mai ales categoriei celei mai neastîmpărate şi mai cutezătoare a proletariatului din Anvers, pe aceştia îi însărcina cu o muncă pentru care n-ar fi găsit niciodată manipulatori prea cuminţi şi prea aşezaţi la mintea lor !

Şi pentru ca să nu lipsească nimic din această ispravă, pentru ca sfidarea să ceară cu tot dinadinsul răzbunarea cerului, pentru a pune mai sigur la încercare pe Dumnezeu sau mai degrabă Infernul, aceste mînuţe nevinovate şi neîndemînatice au fost înzestrate cu scule grosolane şi elementare.

În sfîrşit, provocare supremă, se aşeza o maşină cu aburi, cu cuptorul în vecinătatea pulberăriei, astfel că se supunea pur şi simplu iarba de puşcă acţiunii focului !

Neluînd în seamă decît treaba însăşi, nu prea anevoioasă, simplă muncă de ageamii, „o adevărată joacă de copii !" zicea rînjindu-se aprigul capitalist, acesta pur şi simplu zgornise două sute dintre foarte tinerii derbedei şi borfaşi, mişunînd în cartierul Luntraşilor, soi rău, sămînţă de desfrînate, de vînzătoare ambulante, de piloţi-ucenici, de contrabandişti şi de *run-*

ners, haimanale cu pretenţii mici cărora le plătea doar cîteva parale pe zi. Béjard se preocupa tot atît de puţin de siguranţa vieţii acestor sărăntoci ca şi de aceea a emigranţilor. Atelierul de cartuşe era vrednica pereche a vasului avariat. Lui Laurent i se păru chiar că recunoştea în acele scînduri acoperite cu muşchi şi cătrănite rămăşiţe din GINA şi privind şi mai îndărăt în perspectiva timpului, îi apăreau în gînd corăbiile la construcţia cărora dăduseră ajutor, în zilele lui Béjard-tatăl, ucenicii chinuiţi, spre a face haz Béjard-fiul.

Cel mai mare dintre băieţandrii cărora Laurent li se adresase mergea pe şaisprezece ani şi-l încredinţă că cei mai mulţi din tovarăşii săi n-atingeau nici această vîrstă.

Din întrebare-n întrebare, Paridael se trezi purtînd sorţii lor cel mai viu interes încercat vreodată, îl cuprinse aşa ca din senin o grijă poruncitoare, aproape chinuitoare, mai intensă, mai zeloasă decît stîrnise vreo altă fiinţă umană în adîncul sufletului său ; nu ştia cum să prelungească convorbirea ca să-i reţină, acolo, lîngă dînsul, şi să întîrzie de pe o clipă pe alta intrarea lor în uzină.

Îşi bătea capul să-i îndepărteze de la muncă, să-i trimită la vetrele lor pe năimiţii acestui atelier vătămător. Niciodată nu încercase o asemenea dorinţă de a smomi personalul de serviciu al unei uzine : să ademenească a părăsi lucrul, să libereze, să scape pe ucenicii înjugaţi la o treabă care avea să-i bage sigur în mormînt. Toate simţămintele lui de dragoste anterioară se condensau în această preocupare supremă.

— În clădirea asta, chiar sub nasul dumitale, e atelierul în care băieţii golesc cartuşele. În spate magazia, vama... În mijloc, în acest fort înconjurat de pămînt bătucit, e pulberăria în care punem în lăzi iarba de puşcă provenind din cartuşele desfăcute... De partea cealaltă a pulberăriei : atelierul fetelor... Acolo lucrează ibovnica mea, roşcovana ceea, care se ascunde după cealaltă fetiţă... Ca şi pe vremea şcolii, au despărţit fustele de pantaloni. Nu spun că au făcut chiar rău... mai ales

că ne scoatem noi din pagubă la ieşire, nu-i aşa, berbantule ? În sfîrşit, în hangarul de colo e cuptorul de zid în care se toarnă separat, în drugi, arama şi plumbul.

Aceeaşi streaşină ocroteşte maşina de aburi care zdrobeşte degetul de metal al cartuşelor, golit şi ars. Eu unul lucrez la cuptor. Eu ăsta, Frans Verwinkel, eu slobod fulminatul din iarba de puşcă, după ce golesc cartuşele. Să mă vezi la lucru ! E un fel de joacă, uite, mă ostenesc cam cît i-aş trage o palmă ăstuia. Trosc ! atîta fac. Şi asta-i toată isprava. Nu te supăra, Pitiet, am vrut să-i explic domnului marafetul meseriei.

Pe măsură ce copilandrul cel mai în vîrstă îi dădea, fără a se plînge, chiar cu o anumită lăudăroşenie, foarte impregnată de nostima flecărie locală, aceste amănunte şi altele încă asupra condiţiilor muncii, asupra materialului şi lucrătorilor, prieteşugul lui Laurent faţă de acea droaie de voinici şi de voinice atingea paroxismul milei.

Aveau carnaţia plăsmuită în forme reliefate, faţa sănătoasă dar frăgezimea catifelată a pubertăţii puţintel trecute, mutra ageră, umbletul cumpănit şi dezgheţat, lumina ochilor vie, gura expresivă, umerii obrajilor cam pîrjoliţi de soare, bătînd în cărămiziu, întreaga constituţie brună a oamenilor de pe ţărmuri, acel tip local atît de preţuit de Laurent încît îi erau dragi pînă şi *runners*-ii şi ceilalţi rechini de uscat.

Scormonindu-i cu privirea, cum de oare, aşa ca din senin, îi răsări gîndul că primele victime ale lui Béjard şi ale constructorilor săi de vase, micuţii chinuiţi pe şantierul Fulton, trebuie să fi avut şi dînşii vîrsta, profilul, gingăşia, semeţia acestora ? Tot nişte copilandri gingaşi de seama lor, după cele scrise în gazete, au fost şi ei tărbăciţi şi chinuiţi la culme, fără a fi îndemnaţi să denunţe sau măcar să facă o plîngere.

— Şi n-aveţi a vă plînge de nimic ? Nu vi se face nici un rău colo înăuntru ? Adevărat, zău ? Omul ăsta, Béjard, nu se bucură văzînd că vă pierdeţi sănătatea ? O, spuneţi, nu vă temeţi !... Nu-i aşa că sînteţi un fel de jucărie în mîinile lui sălbatice, că vă prăpădeşte în

bătăi, că vă ologeşte, călăul !... Să nu ziceţi că nu. Îl cunosc eu... Băgaţi de seamă !

Ei se uitau unii la alţii pufnind în rîs, neînţelegînd nimic din aiurelile acestui măscărici.

Presimţirea tainicelor primejdii care îi pîndeau îl îngrijora straşnic pe Paridael, îi întrista de moarte sufletul, ca să folosim cuvîntul sublim al Evangheliei. Un lanţ de cazne şi de chinuri stătea să se abată asupra acestor trupuri tinere. Ce n-ar fi dat ca să-i scape îndată pe aceşti obidiţi, chiar şi propria-i viaţă, dar nu ştia cui s-o ofere.

Într-un moment i se păru că găsise mijlocul să înlăture nenorocirea lor.

După ce calculase în gînd cît îi mai rămăsese din banii săi, propuse netam-nesam la toată droaia să meargă cu dînsul la ţară, de la Austruwell mai încolo, unde îi va ospăta din belşug cu orez pe şofran, „pîine de corint", cafea dulce, întocmai cum Isus îşi îngrijeşte aleşii în Rai.

Dar, în timp ce-şi scotocea buzunarele ca să-şi adune pînă la ultimul ban, potrivindu-şi bentiţele, se scutura de scamă, îşi netezea petele de grăsime. Ţoalele lui se impregnaseră de spital, dar, în acelaşi timp, un îngrozitor miros de fenol, de laudanum, de carne arsă îi pişca nările.

Purtînd o îmbrăcăminte de golăneţ, în înjghebarea căreia dovedea o adevărată preocupare de ferchezuială, cu obrajii scofîlciţi, răpus de boală, cu ochii rătăciţi, mai descompus la faţă încă şi din pricina îngrijorării actuale, vorbe absurde şi nesăbuite încadrînd stîngăcia caraghioasă a acestui ipochimen, Laurent Paridael nu prea părea insul de la care te puteai aştepta să fie larg la mînă ; încît auzindu-l că propune acea minunată petrecere la ţară, băieţandrii crezură fără doar şi poate că aveau de-a face cu un nebun, c-un păcălici, sau c-un beţiv incapabil să îndeplinească ceea ce oferea şi începură să-l năucească, făcîndu-i o sumedenie de propuneri caraghioase :

— Zi, Jan Slim, n-ai mai găsit pe alţii să-i pros-

teşti cu de-ale tale ? Dă-ne mai degrabă adresa croitorului tău. — Ei, pasăre rară ca buruiana de leac, fiindcă ai baftă să ne dăscăleşti, ce-ar fi să ne spui cele zece porunci ale lui Dumnezeu ! — Nu încape nici o îndoială că o să te însoţim, tătucule, şi chiar iute şi degrabă, dar n-ai putea să ne iei să cinăm la Hotel Saint-Antoine sau la Casti ?

— Nu vrem să te jignim, dar faci impresia unui scăpat de la balamuc sau a unuia care se-ntoarce de la pîrnaie.

— Nu cumva cu bani de furat vrei să ne îndopi burdăhanul ?

Departe de a pune la inimă aceste glume muşcătoare, lui Laurent îi părea tare rău că nu mai dispune măcar de-o pîrdalnică sutică spre a o împărţi acestor tacîmuri de băieţandri şi ca să-i răscumpere din ghearele nenorocirii de neînlăturat. Dar şi el stătea aşa de prost cu banii încît, negăsind unde să-şi năimească a doua zi munca mîinilor slăbite, trebuia într-adevăr s-o pornească în pelerinaj la Merxplas, la ospitalierul pensionat al atîtor pierde-vară şi tîrîie-brîu, unde avea să se întîlnească cu Karel-fierarul şi cu numeroşi alţi afurisiţi de condamnaţi.

Dîndu-şi seama că nenorocirea era din ce în ce mai ameninţătoare, Laurent stărui să-i îndepărteze de-acolo pe tinerii lucrători ; îi rugă aproape cu lacrimi în ochi să plece să se tocmească oriunde aiurea ca ucenici la zidărie, zileri la terasamente, fetele la ales cafeaua, sau vînzătoare de scrumbii, sau cel puţin să şomeze în acea zi, măcar o după-amiază, trăgînd la fit pînă deseară.

Dar socotind că o asemenea păcălire ajungea plictisitoare la culme, şeful lor, un ştrengăraş cu ochi adînci de culoarea castanei coapte, cu o mutră zeflemistă, cu bărbia pătrată şi voluntară, însemnată cu o delicioasă gropiţă, un hîtru avînd totdeauna răspunsul pe limbă, acelaşi Frans Verwinkel care se recomanda a fi cel însărcinat „să sloboadă fulminatul" îşi scoase respectuos şapca din cap în faţa lui Paridael şi aplecîndu-şi în pă-

mînt căpăţîna neagră şi cîrlionţată, îl dăscăli cu acest logos :

— Nu că tovărăşia ta, dragă fîrtate, ne-ar fi cumplit de neplăcută sau că statul de vorbă cu tine n-ar avea nici un chichirez, dar, dacă vrei să m-asculţi pe mine, ia-o mai întîi tu la picior şi du-te sănătos şi ne aşteaptă la Wilmarsdonck. Căci, vezi, de cel puţin un ceas clopotul a sunat de intrare la lucru şi, cu toate că nu-i chiar atît de mare căpcăun cum ne spuneai tu, Béjard nu se va codi să ne trîntească nişte amenzi sau să ne concedieze pe toţi, sigur cum e, pişicherul, că va mai da peste chilipirul de-a găsi destui meşteri de talia noastră ca să-i meargă dugheana.

Şi fiindcă, în această situaţie, n-o să ne aştepţi tu, nenicule, cu masa-ntinsă, n-o să ne dai cîte-o bujdă şi n-o să-ţi pui tu dosul la bătaie, în locul nostru, să primească vergele pe cît de părinteşti pe atît de usturătoare, noi îţi zicem seară-bună, prietene. Călătorie sprîncenată şi vînt prielnic din spate !

Laurent încercă să-i împiedice trecerea, îl apucă de braţ, îl prinse de mîini şi i le ţinu :

— Haida, he ! amice ! Jos labele ! În lături, la naiba, mă-nţelegi ?

Zveltul tinerel se degajă şi Laurent în zadar se agăţă să-i oprească pe ceilalţi de bluze şi de fuste, toţi trecură mai departe, urmîndu-şi şeful, făcîndu-i o ţîrucă în ciudă în acest chip cîntăreţului de tînguioase litanii. Şi, cu huiduieli, fluierături, cu foarte multe gesturi cinice la adresa lui, se înfundară cu furie în atelierul de cartuşe, mai neobrăzaţi, mai gălăgioşi decît un stol de vrăbii, bătîndu-şi joc de-o mogîldeaţă.

Paridael rămase locului încă îndelungă vreme ; uşa se închisese după cel din urmă întîrziat. Rîsul lor răsunător, vocea lor vibrantă trîmbiţau încă în urechile sale ; vedea în amintire, pîlpîind de strălucire, ochii adînci de culoarea castanei coapte ai celui mai în vîrstă, retrăia sub farmecul mişcării sale, de atunci cînd cu dosul palmei înălţase spre cer cozorocul şepcii, de parcă un piţigoi arţăgos şi-ar fi zbîrlit moţul.

Lui Paridael inima îi sîngera în piept din ce în ce mai îndurerată. Şi asta, de dragul unor puştani obraznici care îi erau cu desăvîrşire străini !

„Smomeşte el cu mîrşăvii sute, chiar mii, de aceeaşi teapă, odoare de astea, în cartierele golănimii, de la Merxem pînă la Kiel !" i-ar fi atras luarea-aminte cumpănitul şi cumintele Marbol.

Ei înşişi recunoşteau doar că lui Béjard nu-i păsa, putea să ridice cîteva contingente de ageamii de acelaşi soi.

Oraşul plodicios îi arunca pe caldarîm, cu nepăsare, dîndu-i pradă aventurilor, lăsîndu-i în voia propriei lor şiretenii, bunelor sau proastelor lor instincte, hărăzindu-i pe mai toţi robiei, dar înmulţindu-i din belşug spre cea mai mare desfătare a străzii şi a ţărmului.

Dacă nu folosesc drept hrană peştilor, într-o zi ajung să se lungească pe lespezile de la morgă sau să contribuie la instruirea viitorilor medici. Aveau ei oare într-adevăr unica, suprema trăsătură caracteristică originală pe care le-o atribuia Laurent ? Fără doar şi poate. Chiar dacă numai el îi vedea sub această aparenţă favorabilă şi într-o lumină atît de clară, neîndoios că erau croiţi, că existau ca atare.

Tocmai cînd era gata să sară din nou pe capul ageamiilor ca să întrerupă vătămătoarele exerciţii la care erau supuşi, şi să înfrunte primejdia de a-i smulge chiar de sub ochii lui Béjard, acelaşi iz de adineauri, ba şi mai violent, o exalaţie înăbuşitoare de abator, amestecată cu duhori de infirmerie şi cu un miros năvalnic de pîrlit, tăbărî întru întîmpinarea sa. Ca şi cum i s-ar fi dat să respire un puternic anestezic, avu o ameţeală, rămase ca trăsnit ; se învîrteau toate lucrurile cu el.

Îngrăditura care închidea atelierul de cartuşe fu măturată, zidăria se surpă, pereţii crăpară şi se căscară ca nişte decoruri de operă sau ca şi cum i-ar fi găurit aşa ca din senin un val năprasnic, şi într-o lumină verde ca bengalul, avînd luciri de mare cu ape verzui-albăstrii şi fosforescente, neobişnuite forme omeneşti i

se învîrtejeau înaintea ochilor, mai ameţitoare, mai iute-trecătoare decît o puzderie de peşti luminoşi sau decît miile de stele verzi pîlpîind sub pleoapa unui apoplectic. Oricît de drăcească fu învolburarea lor, Laurent desluşi în aceste vedenii capete fără trunchiuri, torsuri fără membre, picioare şi mîini amputate, şi îl ului îndeosebi, în această apariţie meteorică, expresia de rugă fierbinte, de implorare şi de spaimă a ochilor, iluminînd aceste capete fără sînge, aceiaşi ochi frumoşi de adolescenţi aşa de drăcoşi cu cîteva secunde mai înainte, şi rictusul, convulsia, schima de fioroasă suferinţă ale acestori guri, aceleaşi guri adineauri atît de neînduplecate, atît de vesele, şi acele chipuri drăguţe, deschise şi obraznice, ale acestor fărîme de oameni emancipaţi, netemîndu-se de nimic, strîmbaţi acum, zvîrcolindu-se în nu ştiu ce spasm...

Asista el oare la un naufragiu sau la un incendiu ? Îi apăreau în minte copiii chinuiţi de pe şantierul Fulton şi emigranţii care se prăpădiseră pe GINA. Şi unul din aceşti tineri, Frans Verwinkel, semăna leit la chip cu iubitul său Pierket, fratele cel mai mic al Henriette-ei şi icoană a tinerei fete, dar o versiune zglobie şi plină de energie a acelei visătoare imagini...

Această nălucire fantastică nu dură decît o secundă groaznică ; după aceea lumina verde se stinse, pereţii se strînseră la loc, îngrăditura ieşi ca din pămînt şi mîrşava uzină îşi relua aspectul ei de vechitură, dar normal.

„Ei, zău ! îşi zise Paridael, nu cumva înnebunesc ?“

Şi fiindu-i ruşine de acest acces morbid pe care îl atribuia unei hiperestezii pricinuite de boala sa, acţiunii ameţitoare a aerului după o lungă internare, se hotărî în cele din urmă să întoarcă spatele vedeniilor nălucitoare şi se îndreptă spre fluviu.

De două-trei ori, totuşi, se uită înapoi în spre şantier, făcu cîţiva paşi îndărăt de parcă ar fi uitat ceva sau ca şi cum cineva tare drag l-ar fi strigat pentru ca să-şi mai ia o dată rămas bun.

Încetul cu încetul acest farmec conteni să-l mai stă-

pînească. Înfăţişarea normală şi liniştitoare a tuturor lucrurilor din jur, în lumina şi în încropeala acestei prime zile frumoase, îi aduse şi lui o alinare.

Nici un nor nu întuneca opalul azuriu al cerului. Vălurele abia desluşite, încreţind cursul apei scăldat în soare, evocau acel freamăt de bucurie, acel leşin de plăcere, cutreierînd coapsa calului mîngîiată de călăreţul său.

Laurent nu mai deosebea echipamentul şi funiile vaselor îndepărtate, aşa că pînzele lor albe, mai albe decît cearşafurile patului său cu număr de la spital sau decît fundul tărgilor, păreau că plutesc în voie în spaţiu şi sugerau aripile îngerilor trimişi întru întîmpinarea sufletelor, aşteptate pe curînd în ceruri!

Ajuns pe dig, chiar în locul de unde văzuse topindu-se în zare vasul plecat cu familia Tilbak, cu tot dragul, plin de ardoare, Paridael îmbrăţişă panorama oraşului său natal. Privirile lui parcurseră contururile şi colţurile ieşite în afară ale monumentelor, le măsură formele cu minuţiozitate şi precizie netă ca pentru o schiţă de plan, pe cînd entuziasmul său întărîta coloritul, înmulţea, cromatiza la nesfîrşit nuanţele acestor arhitecturi cunoscute. Trăgea în piept, cu o lăcomie de asfixiat, readus la viaţă, aerul cu sare, miresmele din larg, emanaţiile mirodeniilor cu miros plăcut şi chiar greţoasele materii organice încărcate pe vasele flotei comerciale. Izul plictisitor al spitalului se împrăştie în acest buchet de arome predominante.

Laurent remarca echipele sîrguitoare, surprindea mişcările de ansamblu, sub gesticulaţia largă a elevatoarelor şi a macaralelor, prindea îndemnurile, semnalele şi comenzile. El contopea, într-o nespusă pornire de dragoste, zarea natală şi pe toţi cei cărora această zare le mărginea privirea. O adîncă şi totală fericire îl cuprinse, un fel de nirvană, o voluptuoasă încremenire de uimire. Lăsîndu-se în voia plăcerii de a gusta pe încetul realitatea înconjurătoare şi concretă, nu se mai simţea făcînd parte din Cetate. Aceasta căpăta proporţiile şi caracterul unei sublime opere de artă. Oare el nu mai

participa cu nimic la creaţia acestei lumi sau se topise şi se dizolvase în chiar esenţele şi principiile sale constitutive ?

Pentru prima dată o aprecia şi-o asimila prin toţi porii. Ce viaţă ciudată se zbătea oare într-însul ? Dacă asemenea delicii ar alcătui o zi fără altă dimineaţă, nu s-ar sătura nicicînd de veşnicia lor !

Clopotele, îngemănate într-o perfectă armonie, întîmpinară cu o arie de dans bătaia de la ceasurile trei.

Înainte de primul dangăt, Paridael încercă senzaţia de frig a celui care se trezeşte din somn sub cerul liber ; totodată i se păru că cineva îl trăgea de mînecă şi că ultimele glasuri omeneşti pe care le auzise, ale tinerilor lucrători ai lui Béjard, îl strigau de foarte departe. Se întoarse înspre clădirile atelierului de cartuşe. Nici ţipenie de om între aceste case şi fluviu ; şi plictisit de această chemare, Laurent era gata să-şi îndrepte privirile spre radă.

În aceeaşi clipă, cînd suna prima bătaie a ceasului, auzi dinspre atelierul de cartuşe izbucnirea unei scurte detunături, urmată de altele în serie, din ce în ce mai pripite ; se lăsă păgubaş să le mai numere fiindcă o cutremurare îi zdreli pulpele, pămîntul se întinse şi se destinse ca o trambulină sub picioarele sale, şi îl împinse să zvîcnească într-un salt, cu un elan fără voie, peste cîţiva metri.

Un bubuit, asemănător cu al tuturor tunurilor din forturi strînse laolaltă într-o singură baterie, îi izbea cu atîta putere timpanul încît îi năpădea sîngele din urechi. Simultan, o parte din atelierul de cartuşe — vai, atelierele copiilor ! — se clătină într-o parte şi într-alta, se dezagregă ca un simplu castel de cărţi de joc şi, strînsă de jos, cuprinsă pe de-a-ntregul de un vîrtej pustiitor, se înălţă, fîşii spre înaltul cerului.

Se ridică dintr-o singură ţîşnitură foarte iute, ah ! prea iute, dreaptă tulpină a unei vegetaţii spontane şi în vîrful acestei tulpine, albă şi pufoasă, care nu mai avea sfîrşit, se formă — uriaşă masă — bulbul unei lalele trandafirii şi negre, îmbobocind ca fabuloasa

agavos[1], la zgomotul grozav al trăsnetului, dar înflorire născută-moartă sfoliindu-şi petalele într-un funebru foc de artificii.

La a doua bătaie de la ceasurile trei, în miimea de secundă cît trăi această floare de foc, Laurent, privindu-i cu atenţie petalele, deosebi braţe, gambe, crîmpoţeli de trup şi chiar siluete omeneşti întregi, cu mişcări îngrozitoare, ca ale paiaţelor prea dezarticulate. Îi veniră în minte gesturi şi strîmbături asemănătoare de pe pînze de-ale pictorilor aiuriţi, evocînd vrăjitoare, adunîndu-se noaptea cu un adevărat tărăboi drăcesc... Şi aceste lujere ale lalelei trandafirii şi negre, muiate în sînge sau carbonizate, descriau în toate direcţiile lungi traiectorii, şi fără contenire, plouau, plouau, plouau, dărîmături de nenumărat, cu acompaniament de ţipete, imposibil de tradus, şi de detunături ţinîndu-se lanţ. Văicăreli de arşi de vii ! Pirotehnie neroniană !

Lui Laurent i se părea că mai auzise asemenea glasuri ; deodată cîteva mormane se prăvăliră în preajma sa, însoţite de o ploaie de gloanţe, şi avu viziunea fulgerătoare a unui bust cu corsajul lipit pe el, a unui picior de copil vîrît încă în pantofiorul său, a unei gambe musculoase, în pantaloni de catifea, şi pe loc îşi aminti de lărgimea acelui piept, de cutele pantalonului, de murmurul de voie bună al pantofiorilor alergînd la treaba lor şi de plăcuta obrăznicie a unui obraz vesel, sub un anumit cozoroc de fulău pus pe trăsnăi :

— Eu ăsta, Frans Verwinkel, eu slobod fulminatul ! Să mă vezi la lucru. Nu lovesc decît aşa, şi asta-i toată isprava !

Poate că sărăcuţul de dînsul nu făcuse decît să lovească aşa...

Nu, era cu neputinţă ! Lui Laurent nu-i venea să se încreadă în ceea ce-i spuneau simţurile. Mirajul începea şi mai şi. Spre a se convinge că trecea printr-o

[1] Plantă din America cu foile lungi şi largi.

stare de halucinaţie, izbucni într-un straşnic hohot de rîs, dar îşi auzi rîsul şi coşmarul stărui.

La extremitatea meterezelor, pe locul unde se ridica acum mai puţin de-o secundă un şir de case în cătunul Austruweel, nu mai rămăsese în picioare din douăzeci de cocioabe decît cafeneaua *In den Spanjaard*, de pe vremea dominaţiei spaniole, avînd gravat veleatul : 1560. Prin golul îngrozitor se vedea cîmpul, taluzul înverzit al zidului de apărare, o perdea de copaci daţi în mugur şi împietrita clopotniţă din Austruweel, deasupra căreia ciocîrlia îşi şuiera primul ei cîntec. Ghereta unei santinele zăcea la poalele meterezului.

Capricioasă ca trăsnetul, explozia cruţase apropiate şi sărăcăcioase cocioabe, pe care simpla răbufnire le-ar fi putut mătura de pe faţa pămîntului, cruţase chiar şi o parte din atelierul de cartuşe, dar doborîse la pămînt şi prefăcuse în pulbere construcţii situate la mai mulţi kilometri, făcuse fleaşcă zidării puse la grele încercări de torpile, rupsese ca pe un fir de pai podina groasă şi şarampoii debarcaderelor, măcinase fierul în pilitură, strînsese morman şi mototolise ca pe o stofă de mătase acoperişurile de tablă galvanizată ale hangarelor.

Ruine atîrnau într-un echilibru nestabil, ciopîrţite în secţiuni şi contururi de necrezut, într-o arhitectură nemaivăzută.

Toate acestea se îndepliniseră la a doua bătaie de la ceasurile trei.

Înaintea celei de a treia bătăi izvorîse, în spatele atelierului de cartuşe, şuierînd, urlînd ca o imensă haită de balauri, un gheizer în flăcări ale cărui valuri se desfăşurară spărgîndu-se cu zgomot — cînd încă nu sunase ceasul trei — pe o suprafaţă de zece hectare : toate rezervele de petrol, cincizeci de mii de barili, aprinzîndu-se ca un simplu chibrit, erau o pălălaie de flăcări. Şi cu cît sporea prăpădul vîlvorii, cu atît creştea furia acestei vijelii de foc pustiitor, încît se părea că avea să înece metropola şi să soarbă numai dintr-o înghiţitură fluviul său.

Printr-o iluzie de perspectivă, uriaşele limbi roşii din cale-afară de prelungite, toate îşi aruncau razele în aceeaşi direcţie, se prelingeau pe contraforturile catedralei. Cu toate că era ziua-n amiaza mare, săgeata străveche răsfrîngea o lumină de amurg. Şi vasele din bazinuri, rînd pe rînd mascate şi ieşind la iveală, după cum se depărtau sau se apropiau valurile vîlvorii, păreau, jucării ale acestor unde mistuitoare, că se leagănă pe un ocean în erupţie.

Apocaliptica măreţie a priveliştii îneca, în cele din urmă, într-un nemaipomenit extaz, groaza şi mila lui Laurent. Dar nu ploua cu smoală şi pucioasă din înaltul cerului. Nicicînd un eter mai pur, mai blînd nu umpluse spaţiul, nicicînd muritorii nu legănaseră în visuri un cer mai albastru, mai dezmierdător.

Contrar profeţiei, sorii nu se prăbuşeau, lumina primăverii continua să surîdă nepăsătoare, chiar bucuroasă, şi fumul des şi negru, desfăşurîndu-şi în depărtare spiralele sale înteţite, neagră zgură a vîltorii de flăcări, nu izbutea să întunece sau să tulbure senina măreţie supremă a soarelui.

Dar, după încremenirea pe loc şi uimirea din prima clipă, un vînt de spaimă mătura norodul spre cîmpiile de la sud şi-i alunga de la căminurile lor, sub o grindină de moloz şi de geamuri sparte, pe locuitorii cartierelor foarte îndepărtate de atelierul de cartuşe. Muncitori scăpaţi de la moarte : călăfătuitori, descărcători, separatori de cereale, femei cu pruncii în braţe, fete tinere aproape goale, marinari, vameşi, mînuitori de stăvilare, speriaţi, gîfîind grozav de oboseală, cu lumina ochilor mai dilatată decît sub beladonă, cu o gură foarte mare, lărgită de un ţipăt prelung, cu părul şi hainele aprinse, uneori atinşi de foc pînă la carne, mănunchi de torţe vii cărora fuga le stimula activitatea, se năpusteau luînd cu asalt malurile şi chiar se aruncau în Escaut.

Unul dintre aceşti fugari dădu peste Laurent şi mai-mai să-l răstoarne pe spate. Laurent îl recunoscu : era Béjard ; deşteptat fără veste din vraja care-l copleşea, ura redîndu-i claritatea întreagă a judecăţii, convins

că această exterminare se datora duşmanului său, că era încoronarea nedreptăţilor sale, îl înhăţă din mers.

În acest moment foarte, foarte critic, îşi redobîndi forţele pierdute. Putea să se ţină de cuvînt : să răzbune pe Regina, să răzbune Anvers-ul, să răzbune pe emigranţii daţi în mod deliberat pradă peştilor, să răzbune în sfîrşit pe micuţii de la atelierul de cartuşe.

Ah, acestea, aşadar, erau „ţelurile" pe care destinul le hărăzise !

Béjard se zbătea să scape din mîinile lui, ţipa chiar cît îl ţinea gura : „iată incendiatorul !" dar absorbiţi cu totul de nenorocirea lor, fugarii îşi vedeau de goană, nici că se sinchiseau de această luptă corp la corp.

Laurent îi luase piuitul lui Béjard, îl strîngea cu o mînă puternică, cu neîndurarea pe care le au laolaltă ghearele vulturului cu barbă, colţii buldogului, tentaculele păianjenului, ventuzele caracatiţei.

Ah, tare s-ar fi bucurat jecmănitorul, schingiuitorul, negustorul de suflete, să supravieţuiască acestei hecatombe de copii ! Era pe cale să-şi afle scăparea, prăpădul părea că-l amnestiază, dar unul mai vigilent şi mai îndîrjit decît flăcările se brodise, din fericire, acolo ca să compenseze oarba lor îndurare şi să le restituie prada pe care erau cît pe-aci s-o scape.

Neîndurător ca moartea însăşi, împărţitor de dreptate absolut, Laurent îşi întorcea clientul spre chinurile Iadului. El singur, din tot Anvers-ul, se îndrepta cu sînge rece spre acest focar al groazei. Era hotărît să-şi lase oasele acolo împreună cu condamnatul său. Gîndul morţii nu-l înspăimînta de fel. Nu se simţise pornind într-acolo cu nespusă plăcere, acum cîteva minute ?

Béjard, presimţind cumplitul plan al călăului său, se năpustea asupra lui, muşca, folosea cu dibăcie mîinile, picioarele, desperarea sporindu-i şi ea puterea obişnuită.

Uneori se împotrivea cu atîta forţă încît Laurent nu izbutea să înainteze şi se băteau, în parte, pe loc. Dar favorizat în luptă era tot Paridael şi îşi împingea victorios prada înainte, fără să se uite unde, peste mor-

mane cleioase, peste materii fleşcăite sau carbonizate, în care cu greu se mai recunoşteau rămăşiţele omeneşti.

Călca chiar peste răniţi, gîndul răzbunării îl făcea să rămînă nesimţitor la horcăiala lor. Cartuşe se descărcau continuu sub paşii săi, gloanţe îi şuierau pe la ureche, s-ar fi putut crede pe un cîmp de bătălie, în toiul împuşcăturilor decisive.

Căldura ajungea de nesuferit. Naftul în flăcări îl asfixia. În aceste ultime clipe, nu adresa zeilor decît o singură rugă : să nu moară decît după ce-l va fi ucis pe Béjard.

Zeii i-o împliniră.

În chiar clipa cînd, puterea fiindu-i pe sfîrşite, Paridael era cît pe-aci să-şi piardă superioritatea cîştigată în luptă, cartuşele cîte mai rămăseseră căzură morman şi se produse o explozie supremă. Ultimele vestigii ale uzinei Béjard săriră în aer. A doua lalea trandafirie şi neagră se desfăcu în mii şi mii de fulgere.

Două umbre, strîns înlănţuite în braţe, se prăvăliră în mijlocul lacului de flăcări.

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte 5

Partea întîi

GINA

Grădina 17
Moara de piatră 27
Fabrica 34
„Robinsonul elveţian“ 41
Şanţul 54
Costumul cel nou 59
Hémixem 65
În societate 80
„Gina“ 97
Sera de portocali 106

Partea a doua

FREDDY BÉJARD

Portul 121
Şapca 128
Cuibare şi viespare 133
Cantata 142
Alegerea 150
Tulburările 164
Ginere şi socru 172
Daelmans-Deynze 181
Bursa 193

Pag.

Partea a treia

LAURENT PARIDAEL

Averea părintească 213
Emigranții 223
Riet-Dijk 249
In contumacie 261
„Runners"-ii 287
Carnavalul 313
Atelierul de cartușe 333

Responsabil de carte : R. Joil
Tehnoredactor : I. Horga
Corector : S. Elias

Dat la cules 23.05.58. Bun de tipar 29.12.58. Tiraj 10.150 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr. m.p. Ft. 540×840/16. Coli ed. 17,63. Coli de tipar 22,25. Ediția I. Comanda 3594. A. nr. 04677. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A—31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 80795 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN". București — R.P.R.

Lei 6,60